C. JULIUS CÆSAR'S

COMMENTARIES

ON THE

GALLIC WAR;

FROM THE TEXT OF OUDENDORP:

WITH

A SELECTION OF NOTES

FROM DIONYSIUS VOSSIUS, FROM DRS. DAVIES AND CLARKE, FROM OUDENDORP, AND OTHER EDITORS AND PHILOLOGISTS:

TO WHICH ARE ADDED

EXAMINATION QUESTIONS.

BY E. H. BARKER, Esq.
LATE OF TRIN. COLL., CAMB.

FOR THE USE OF COLLEGES AND SCHOOLS.

SOLD BY LONGMAN & Co.; BALDWIN & Co.; WHITTAKER & Co.;
AND ALL OTHER BOOKSELLERS.
1831.

LONDON:

PRINTED BY A. J. VALPY,

RED LION COURT, FLEET STREET.

1831.

PREFACE.

The following work will, it is presumed, be found useful alike to Teachers and to Students, presenting in a small compass a large mass of philological information; and in its detached form, acceptable from size to many, who do not require the other writings of Cæsar for purposes of education, or are unwilling, and perhaps unable, to purchase more voluminous commentaries.

The Editor lays no claim to originality, and is content with the minor merit of extracting from the labors of the Philologists and Editors within his reach, what seemed adapted to his object, and of offering such remarks as occurred to him at the moment.

The production, such as it is, is now sent forth, and the Editor awaits the public decision with humble confidence from the consciousness that he has employed much and faithful diligence in the collection of materials, and that no small edition of these *Commentaries on the Gallic War* affords greater advantages to the Teacher and the Student.

E. H. B.

Thetford, May, 1831.

C. JULII CÆSARIS

COMMENTARII[1]

DE

BELLO GALLICO.

BOOK I.

THE ARGUMENT.

1. Description and division of Gaul; 2. Design, by the Helvetians, of invading it; 3. Preparations; 5. Difficulties; 7. March; 8. Cæsar's resolution to hinder it; 10. He attacks and defeats them at the river Arar; 11. Their em-

1. *Commentarii*] "By *commentaries* are to be understood those narrations, which, without regard to style, treat drily of the events which they record, and thus furnish materials to those who are disposed to enter into fuller details, and to employ the ornaments of composition. (Cic. de Orat. 2, 12. de Clar. Orat. 75.) Hence Hirtius, in an Epistle prefixed to the 8th book de Bello Gallico: 'Cæsaris Commentarii editi sunt, ne scientia tantarum rerum scriptoribus deesset.' Compare Cic. ad Div. 5, 12. The Greeks call works of this kind Ὑπομνήματα, Ὑπομνηματισμοὶ, and Ἀπομνημονεύματα, (Strabo 4. p. 177. Ὁ Καῖσαρ ἐν τοῖς Ὑπομνήμασι,) because this kind of composition seeks only to preserve the memory of events, (*Mémoires*). Without doubt these Commentaries might have been called Ἐφημερίδες, and they are in truth so called by Plutarch Vit. Cæs. c. 22.; but it is matter of doubt whether Cæsar wrote no history of events besides these Commentaries, or two distinct works, the Commentaries and the Ephemerides. The latter opinion is maintained by Rualdus ad Plut. 858. Reiske, because the ancient writers everywhere quote from the Ephemerides passages, which are not to be found in the extant Commentaries. This grave argument of Rualdus has found many sup-

bassy to Cæsar, and his answer; 14. Cæsar reduced to great straits for want of corn, by the perfidy of Dumnorix the Æduan, whom nevertheless he pardons; 17. Cæsar defeats the Helvetians in a second battle; 21. They surrender, and are obliged to return to their own country; 22. The Gauls congratulate Cæsar upon his victory; 23. And complain to him of the irruption of the Germans into Gaul, under Ariovistus; 24. Cæsar's embassy to Ariovistus; 27. His answer; 28. Cæsar leads his army against Ariovistus; 30. The consternation, that seizes his troops; 31. He animates them by a speech; 33. Interview between Cæsar and Ariovistus; 37. Breaks off by the approach of the German cavalry; 38. Perfidy and cruelty of Ariovistus; 39. Cæsar and Ariovistus prepare for battle, —manner of fighting in use among the German horse; 41. Cæsar defeats the Germans with great slaughter, obliges them to repass the Rhine, and by one battle puts an end to the war.

---

1. GALLIA est omnis [2] divisa in partes tres, quarum unam incolunt Belgæ, aliam Aquitani, tertiam, qui ipso-

porters. Fabricius, however, in his Bibl. Lat. 1, 10, 2. so meets it as to contend that there are *lacunæ* in the books of Cæsar de Bello Gallico." Oberlin. G. J. Vossius de Nat. Art. 2, 14, 5. considers that the term Commentaries cannot with propriety be applied to compositions written with so much elegance. Forcellinus: — "*Commentarius*, and *Commentarium*, *libro di memorie, registro, giornale, ὑπόμνημα*, a book in which events are described in continuation and with exactness, but simply and without ornamented language, briefly and as by heads, to assist the memory; from *commentor, aris*. Hence Cæsar intitled the books, which he wrote about the wars conducted by himself, *Commentaries*, 'quod nudi essent omni ornatu orationis, tanquam veste, detracto,' Cic. in Bruto c. 75.: c. 44. 'Ipsa illa non est oratio, sed quasi capita rerum et orationis commentarium paulo plenius:' Fam. 5, 12. 'Conficere commentarios rerum omnium.'" J. A. Ernesti: — "Commentarii in genere sunt libri, in quibus memoriæ causa res perscribimus quascunque, unde de tabulis acceptorum et expensorum, de tabulis Censoriis, libris Pontificum sæpe dicitur."

2. *Gallia est omnis*] "He means only that part of Gaul, which the Romans had not yet subdued; for he makes no mention of the Allobroges, and the Gallia provincia, to say nothing of Cisalpina Gallia. But, if we believe Amm. Marcell. 15, 11. this was a very ancient division of Gaul. Strabo also 4. p. 177. professes to follow it, but Is. Casaubon has pointed out his error in assigning the limits." Davies.

rum lingua Celtæ,[3] nostra Galli, appellantur. Hi omnes lingua, institutis, legibus inter se differunt. Gallos ab Aquitanis Garumna flumen, a Belgis Matrona et Sequana dividit. Horum omnium fortissimi sunt Belgæ, propterea quod a cultu atque humanitate[4] Provinciæ longissime absunt, minimeque ad eos mercatores sæpe commeant atque ea, quæ ad effœminandos animos pertinent, important: proximique sunt Germanis, qui trans Rhenum incolunt, quibuscum continenter bellum gerunt: qua de causa Helvetii quoque reliquos Gallos virtute præcedunt, quod fere quotidianis prœliis[5] cum Germanis contendunt, cum aut suis finibus eos prohibent, aut ipsi in eorum finibus bellum gerunt. Eorum una pars,[6]

3. *Celtæ*] "Hirtius de B. G. 8.: 'Bellovacos, qui belli gloria Gallos omnes Belgasque præstabant.' The term *Celtæ*, among ancient authors, comprises Spain, Gaul, and other nations, as is well known. But the more rare use is that which makes it signify Gaul only, and the whole of Gaul. So the Narbonensis Provincia is called by Appian Παρεκβ. περὶ Πρεσβ. 352. *Celtica Romanorum:* Ἔθνη δύο Τιγυρινῶν καὶ Ἐλβηττίων εἰς τὴν Ῥωμαίων Κελτικὴν εἰσέβαλον." Dionys. Voss.

4. *A cultu atque humanitate*] "He means a part of Gallia Narbonensis, which the Romans by way of distinction called *Provincia*. About this Pliny H. N. 3, 15. writes thus: 'Agrorum cultu, virorum morumque dignatione, amplitudine opum, nulli Provinciarum postferenda, breviterque Italia verius quam Provincia.' That part of Gaul, as we learn from Justin 43, 4. was chiefly seduced into more polished life by the inhabitants of Marseilles." Davies.

5. *Quotidianis prœliis*] "*Bellis prœliisque*, Mss. Carrar. Palat. Leid. sec. Duker. aliique cum Edd. Romana, Mediolanensi, Veneta 1494. Hence the suspicion of the celebrated N. Heinsius that the word *prœliis* is a marginal gloss introduced into the text, and that it at length thrust out the word *bellis*. *Bellum* for *prœlium* in truth frequently occurs, and the one is often exchanged for the other, as will sometimes be found to be the case even in Cæsar. Yet this meaning of *bellum* very rarely occurs in the age of Cæsar, and of the older writers. Nay, it seems most probable that the transcribers, seduced by the practice of their own age, generally substituted *bellum* for *prœlium*, as Drakenb. ad Liv. 3, 61, 2. shows. Here at least, as the most ancient and the most incorrupt Codd. retain the common reading, and as *bellum* precedes and follows, I should not dare to condemn *prœliis*. *Bellis* seems rather to have been added by him, who thought that the other term did not explain the thing itself with sufficient clearness." Oudendorp.

6. *Eorum una pars*] "I. e. *of the limits of Gaul*, inasmuch as it is divided into three parts. I wonder that the Interpreters have not observed this." Davies. "But by the *fines*, which are soon afterwards mentioned, are meant those of Germany, not of Gaul. Therefore Rhellicanus and Ciacconius more rightly refer the words to the more remote *hi omnes*, or *horum omnium*; of all the Galli forsooth, the Aquitani, Belgæ, and Celtæ or Galli. He has already begun to describe the last division. It sometimes happens

quam Gallos obtinere dictum est, initium capit a flumine Rhodano; continetur Garumna flumine, Oceano, finibus Belgarum; attingit etiam ab Sequanis et Helvetiis flumen Rhenum; vergit ad septentriones. Belgæ ab extremis Galliæ finibus oriuntur; pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni; spectant in septentriones et orientem solem. Aquitania a Garumna flumine ad Pyrenæos montes et eam partem Oceani, quæ est ad Hispaniam, pertinet, spectat inter occasum solis et septentriones.

2. Apud Helvetios longe nobilissimus et ditissimus fuit Orgetorix. Is, M. Messala et M. Pisone Coss., regni cupiditate inductus, conjurationem nobilitatis fecit et civitati persuasit,[7] ut de finibus suis cum omnibus copiis exirent: perfacile esse, cum virtute omnibus præstarent, totius Galliæ imperio potiri. Id hoc facilius eis persuasit, quod undique loci natura Helvetii continentur:[8] una ex parte flumine Rheno, latissimo atque altissimo, qui agrum Helvetium a Germanis dividit: altera ex parte monte Jura altissimo, qui est inter Sequanos et Helvetios; tertia lacu Lemanno et flumine Rhodano, qui Provinciam nostram ab Helvetiis dividit. His rebus fiebat, ut et minus late vagarentur et minus facile finitimis bellum inferre possent: qua de causa homines bellandi cupidi magno dolore afficiebantur. Pro multitudine autem hominum, et pro gloria

that the pronouns *hic* and *is* have a more remote reference; and on this construction consult J. Perizon. ad Sanctii Minervam 2, 9. p. 212-3. and Cortius ad Sallust. B. J. 18. 'Medis autem et Armenis accessere Libyes, (nam hi propius mare Africum agitabant, Gætuli sub sole magis, haud procul ab ardoribus,) hique mature oppida habuere,' sc. *Medi et Armeni.* If you wish for more information, consult the writers referred to by Perizon. and Cortius, and turn to Nepos Ages. 4, 7. 8." OUDENDORP.

7. *Civitati persuasit*] "*Civitas* here signifies 'the inhabitants of a whole district, who are under the same civil government.' So 1, 4. 'Civitas armis jus suum exequi conaretur,' where he is speaking of all the Helvetii: 2, 14. 'Amicitia civitatis Æduæ,' the same as *omnium Æduorum.* Nothing is more frequent in Cæsar. Other writers use the word in the same way. Sallust B. C. 11. 'Ea res civitatem,' (i. e. the whole nation of the Allobroges,) 'ære alieno liberaret:' 41. (about the same people,) 'Itaque Quinto Fabio Saugæ, cujus patrocinio civitas plurimum utebatur, rem omnem, ut cognoverant, aperiunt.' See Jos. Scalig. in Anim. Euseb. 136." DAVIES.

8. *Continentur*] "They are prevented from wandering far. So B. C. 1, 51. 'Hos omnes flumina continebant,' i. e. prevented from crossing." DAVIES.

belli atque fortitudinis, angustos se fines habere arbitrabantur, qui in longitudinem [9] millia passuum CCXL, in latitudinem CLXXX patebant.

3. His rebus adducti, et auctoritate Orgetorigis permoti, constituerunt, ea, quæ ad proficiscendum pertinerent,[10] comparare; jumentorum et carrorum [11] quam maximum numerum coëmere; sementes quam maximas facere, ut in itinere copia frumenti suppeteret; cum proximis civitatibus pacem et amicitiam confirmare. Ad eas res conficiendas biennium sibi satis esse duxerunt, in tertium annum profectionem lege confirmant. Ad eas res conficiendas Orgetorix deligitur; is sibi legationem ad civitates suscepit. In eo itinere persuadet Castico, Catamantaledis filio, Sequano, cujus pater regnum in Sequanis multos annos obtinuerat, et a S. P. R. amicus appellatus erat, ut regnum in civitate sua occuparet, quod pater ante habuerat: itemque Dumnorigi Æduo, fratri Divitiaci, qui eo tempore principatum in civitate obtinebat [12] ac maxime plebi acceptus erat, ut

9. *In longitudinem*] Ph. Cluverius Germ. 2, 4. has noticed the falsity of this measurement in respect both to length and to breadth; but the error belongs to Cæsar, not to the transcribers, as Julius Celsus de V. C. 1. p. 17. ed. Lond. has followed Cæsar's calculation.

10. *Quæ ad proficiscendum pertinerent*] I. e. "Quæ iter facientibus essent necessaria." DAVIES. "Every thing necessary for an expedition." DUNCAN.

11. *Carrorum*] "*Carrus, i,* m. et *Carrum, i,* n. Ital. *carro, carretta,* ἅρμα, ἅμαξα, κάῤῥον, 'a kind of vehicle adapted for conveying heavy burdens,' (mercantile goods, or military baggage,) Sisenna ap. Non. c. 3. n. 35. 'Impedimenta collocant omnia, construunt carros, et sarraca crebra disponunt,' Cæs. B. G. 1, 26. 'Ad impedimenta et carros suos se contulerunt,' Liv. 10, 28. Varro ap. Non. l. c. In the neuter gender, Auctor B. Hispan. 6. 'Per viarum angustias carra complura, multasque ballistas retraxit.' Nonius adds that the neuter gender, (in his own age,) was usually employed." FORCELLINUS. The diminutive *carrulus* occurs in Ulpian Dig. lib. 17. tit. 2. leg. 52. 'Carrulorum vecturas vel sui, vel sarcinarum suarum gratia, vel mercium recte imputabit.'

12. *Principatum in civitate obtinebat*] Ch. 16. 'Et Lisco, qui summo magistratu præerat, quem Vergobretum adpellant Ædui, qui creatur annuus, et vitæ necisque in suos habet potestatem.' "He is said *principatum obtinere*, who is the leader of his countrymen, but without the name of *king*. Lactant. Div. Inst. 1, 13. 'Primis Uranus eminere inter cæteros potentia cœperit, et principatum habere, non regnum.' See also Cæs. B. G. 7, 4. ('Cujus pater principatum Galliæ totius obtinuerat, et ob eam causam, quod regnum adpetebat, ab civitate erat interfectus.') Yet Sulpicius Severus Hist. Sacr. 1, 26. relates that Tholas obtained the *regnum*, and Jaïrus the *principatus*, though both had the same power, so that these words are sometimes confounded." DAVIES.

idem conaretur persuadet, eique filiam suam in matrimonium dat. Perfacile factu esse, illis probat, conata perficere, propterea quod ipse suæ civitatis imperium obtenturus esset: non esse dubium, quin totius Galliæ plurimum Helvetii possent: se suis copiis suoque exercitu illis regna conciliaturum, confirmat. Hac oratione adducti, inter se fidem et jusjurandum dant, et, regno occupato,[13] per tres potentissimos ac firmissimos [14] populos totius Galliæ sese potiri posse sperant.

4. Ea res ut est Helvetiis per indicium enunciata, moribus suis Orgetorigem ex vinculis causam dicere coëgerunt: damnatum pœnam [15] sequi oportebat, ut igni

13. *Regno occupato*] "Ciacconius would eject *occupato*, and refer *regno* to *Galliæ;* but incorrectly. By *regno occupato* we are to understand *regno civitatum suarum;* if Casticus and Dumnorix obtained this, they hoped that, by means of the three most powerful people, they could become masters of all Gaul." OUDENDORP.

14. *Firmissimos*] "Our ancient Ms. has *fortissimos*, which I find in a book published at Rome." HOTOMANNUS. "*Firmus* is properly applied to inanimate things, when it signifies 'power of resisting.' Here, however, it is transferred to men, as also in 5, 20. where Cæsar relates that the Trinobantes, a British nation, are 'firmissimam earum regionum civitatem.' So also 5, 54. the Senones, a people in Celtica, are described as 'civitas inprimis firma,' i. e. as men most brave and powerful; for we have above remarked that *civitas* is put for 'the inhabitants of a district.' In like manner in Sallust Jug. 28. Calpurnius is represented as 'firmissimus contra pericula.' Now, as this sense of the word is not very common, the transcribers have, with their customary temerity, substituted a more familiar term of the same signification. J. F. Gronov. ad Liv. 23, 25. has restored this word to other passages in the ancient writers, from which it had been unjustly expelled." DAVIES. "*Fortissimos* also occurs in the Edd. Mediol. and Ven. originating in a gloss, as has often happened to this word. See my note on Lucan 2, 473. and Front. 2, 3, 12.; Cort. ad Sallust. B. J. 28, 5. Below, 7, 60. we have 'cohortes firmas,' B. C. 3, 88. The same confusion occurs in B. C. 3, 28. B. Afric. 45. Hence we everywhere read 'firmare aciem.' See ad Liv. 2, 31." OUDENDORP.

15. *Pœnam*] "In my opinion, this kind of punishment was, among the Gauls and the Germans, inflicted on the declared enemies of the state, or on those who entertained hostile thoughts. So, at the close of this book, we read about C. Val. Procillus: 'Is se præsente, de se ter sortibus consultum aiebat, utrum igni statim necaretur, an in alind tempus reservaretur.' For Ariovistus wished to punish him as a spy. Such were also by the Roman laws regarded as the enemies of the state: hence Polyænus 8. p. 571. *Νόμου Ῥωμαίων κελεύοντος πολεμίων κατασκόπους ἀναιρεῖσθαι.* Even among the Romans, as we learn from the book de B. Hisp., a slave was burnt alive, because he had murdered his master. And in this punishment I discern the same analogy; for, as he, who aims at sovereign power, is an enemy of the commonwealth, so he

crcmaretur. Die constituta causæ dictionis, Orgetorix ad judicium omnem suam familiam, ad hominum millia decem, undique coëgit et omnes clientes obæratosque suos, quorum magnum numerum habebat, eodem conduxit: per eos, ne causam diceret, se eripuit. Cum civitas, ob eam rem incitata, armis jus suum exequi conaretur multitudinemque hominum ex agris magistratus cogerent, Orgetorix mortuus est: neque abest suspicio, ut Helvetii arbitrantur, quin ipse sibi mortem consciverit.

5. Post ejus mortem nihilo minus Helvetii id, quod constituerant, facere conantur, ut e finibus suis exeant. Ubi jam se ad eam rem paratos esse arbitrati sunt, oppida sua omnia, numero ad duodecim, vicos ad quadringentos, reliqua privata ædificia incendunt, frumentum omne, præter quod [16] secum portaturi erant, comburunt, ut, domum reditionis spe sublata, paratiores ad omnia pericula subeunda essent: trium mensum [17] molita ci-

is an enemy to a private family, who kills its master. In the same way those Greeks, who had voluntarily joined the Persians, were, on the conclusion of the war, by a public decree, decimated and immolated to the gods, as we learn from Diod. S. Bibl. 11. p. 3." Dionys. Vossius.

16. *Præter quod*] "Most Mss. exhibit *præterquam quod,* which is here equivalent." Clarke. "It is the same indeed, but *præter quod* is more elegant, which reading was first restored from an ancient Ms. by Gifan. ad Lucr. v. *Præter quam.* See ad Gell. 1, 23. Sallust B. C. 36. Justin 13, 5. Calpurn. Ecl. 4, 28. Flor. 2, 6. 'Præter quod in bullis singulisque annulis erat.' Apul. Metam. 4. p. 82. Pric. 'Nam præter quod diurnæ quietis imagines falsæ perhibentur:' Apol. p. 19. 'Præterquam quod non sum jurgiosus,' (where the Mss. Flor. and Dorv. more correctly reject *quam:*) Met. 2. p. 33. 'Præter quod epulis voluptates meas anteferrem.' Mela 3, 6. 'Præter quod fabulis traditur,' so the Ms., not *præter quam quod.* Nepos, Milt. 5. 'Nulla civitas præter Platæensium,' where others read *Platæenses.* So B. C. 3, 49. in the early Edd. we have, 'Commeatus omni genere præter frumenti;' B. Hisp. 24. in some Mss., 'Præter quorum arma sunt adlata.' Most rightly, therefore, *quam* is not acknowledged in Cujac. Bong. 3. and the most ancient membranæ Andinæ, Leid. pr. Scalig. Voss. pr. et sec. and the Edd. Vasc. R. Steph. and others." Oudendorp.

17. *Mensum*] "The most ancient and the most incorrupt Ms. Bong. 1. has *mensum,* which for the sake of the antiquity I could not reject, as proceeding from the author's own hand. For thus too Censorinus, Paulus Jurisconsultus, Ausonius, Seneca, and others declined this genitive; so also Ovid, both elsewhere, and in Met. 8, 500. 'bis mensum quinque labores,' where see Ciofan. and N. Heins., and G. J. Voss. de Analog. 2, 14. So too J. F. Gronov. found in the most ancient Cod. Puteanus of Livy 29, 3. Lactant. Carm. de Phœnice v.

baria [18] sibi quemque domo efferre jubent. Persuadent Rauracis et Tulingis et Latobrigis finitimis, uti, eodem usi consilio, oppidis suis vicisque exustis, una cum iis proficiscantur: Boiosque, qui trans Rhenum incoluerant et in agrum Noricum transierant Noreiamque oppugnarant, receptos ad se socios sibi asciscunt.

6. Erant omnino itinera duo, quibus itineribus domo exire possent: unum per Sequanos, angustum et difficile, inter montem Juram et flumen Rhodanum, vix qua singuli [19] carri ducerentur; mons autem altissimus impendebat, ut facile perpauci prohibere possent: alterum per Provinciam nostram, multo facilius atque expeditius, propterea quod Helvetiorum inter fines et Allobrogum, qui nuper pacati erant, Rhodanus fluit, isque nonnullis locis vado transitur. Extremum oppidum Allobrogum est, proximumque Helvetiorum finibus, Geneva. Ex eo oppido pons ad Helvetios pertinet. Allobrogibus sese vel persuasuros, quod nondum bono animo in Populum Romanum viderentur, existimabant; vel vi coacturos, ut per suos fines eos ire paterentur. Omnibus rebus ad profectionem comparatis, diem dicunt, qua die ad ripam Rhodani omnes conveniant: is dies erat a. d. v. Kal. Apr. L. Pisone, A. Gabinio Coss.

7. Cæsari cum id nuntiatum esset, eos per Provinciam nostram iter facere conari, maturat ab urbe proficisci; et, quam maximis potest itineribus, in Galliam ulterio-

22. ' Per singula tempora mensum.' *Mensum* occurs also in a Ms. of Vegetius 2, 5." Oudendorp.

18. *Molita cibaria*] " Glareanus, Hotomannus, and others are much perplexed to discover the meaning of these words; as if forsooth Cæsar could mean any thing else than 'ground corn,' or 'meal, which is fit for making into bread;' the Greek version rightly translates it ἄλφιτα " Dionys. Vossius.

19. *Vix qua singuli*] I. e. " *Qua parte, ubi*, even where a substantive of a different gender precedes. Cic. pro Cæcina c. 8. ' Ad omnes introitus, qua adiri poterit;' below c. 9. ' Per Alpes, qua proximum iter erat,' 5, 44. as also B. C. 1, 25. Frontin. 1, 1, 6. ' Per Zeugma trajicerent exercitum, qua et brevissimum iter est:' 3, 9, 6. and very often in other writers. See Cort. ad Sallust. B. C. 57, 3. ' Sub ipsis radicibus montium, qua illi descensus erat:' 8, 51. ' Locorum, qua Cæsar iturus erat.' Nepos Eum. 8. ' Duæ erant viæ, qua ex Medis posset perveniri.' Below 2, 8. ' Si qua opus esset,' where the common reading is *quo* and *quid*. *Quo* is also so put, where *eorum* precedes, as 5, 14. ' Eorum sunt liberi, quo virgo deducta est,' 7, 73. ' Quini ordines, quo qui intraverant,' B. C. 1, 81. ' Eruptiones, quo descensuros existimabat.'" Oudendorp.

rem contendit, et ad Genevam pervenit: Provinciæ toti quam maximum militum numerum imperat; (erat omnino in Gallia ulteriore legio una:) pontem, qui erat ad Genevam, jubet rescindi. Ubi de ejus adventu Helvetii certiores facti sunt, legatos ad eum mittunt, nobilissimos civitatis, cujus legationis Nameius et Verudoctius principem locum obtinebant, qui dicerent, 'sibi esse in animo, sine ullo maleficio iter per Provinciam facere, propterea quod aliud iter haberent nullum: rogare, ut ejus voluntate id sibi facere liceat.' Cæsar, quod memoria tenebat, L. Cassium Consulem occisum, exercitumque ejus ab Helvetiis pulsum et sub jugum [20] missum, concedendum non putabat: neque homines inimico animo, data facultate per Provinciam itineris faciundi, temperaturos ab injuria et maleficio existimabat. Tamen, ut spatium intercedere posset, dum milites, quos imperaverat, convenirent, legatis respondit, 'diem se ad deliberandum [21] sumturum; si quid vellent, a. d. idus Apr. reverterentur.'

8. Interea ea legione, quam secum habebat, militibusque, qui ex Provincia convenerant, a lacu Lemanno, qui in flumen Rhodanum influit, ad montem Juram, qui fines Sequanorum ab Helvetiis dividit, millia passuum decem murum, in altitudinem pedum sedecim, fossam-

20. *Sub jugum*] "Ancient Mss. have *sub jugo,* which occurs in other writers also. Liv. 3, 28. 'Sub hoc jugo dictator Æquos misit:' so Ursin. See Festus vv. *Jugum* and *Sub jugo mitti.*" Davies. "I have found *jugo* in none of my Mss. except in Voss. pr. in a second handwriting, perhaps corrupted from the ancient *jugom.* There are variations in the Mss. of other writers. See Cort. ad Sallust. B. J. 38, 9. Duker ad Flor. 1, 11. Drakenb. ad Liv. 1, 26. 3, 28. Apul. de Philos. 265. ed. Colv., 'Ratione sub jugo missa.' So the Edd. vett., but the Mss. Elmenh. and my own exhibit *jugum.*" Oudendorp. Perhaps the philosophical way of accounting for the double phraseology is this: *sub jugum mittere,* 'to send under the yoke,' indicating 'motion towards the yoke;' *mittere sub jugo,* 'to put under the yoke,' indicating 'that which is done after the movement in question, and after the arrival at the yoke,' so that *mittere* may be taken in a pregnant sense, 'to send for the purpose of putting,' and the notion of 'putting' predominating in the mind of the writer over the notion of 'sending' influences him in substituting *sub jugo* for *sub jugum.* Compare Poppo ad Xen. Cyrop. 6, 1, 1.

21. *Diem se ad deliberandum*] "Do not understand the *natural* or *artificial day,* as astronomers say; 'for an indefinite space' is meant. So 1, 40. 'Quod in longiorem diem collaturus erat.' Virg. Æn. 11, 425. 'Multa dies variique labor mutabilis ævi Rettulit in melius,' where Serv. '*Dies* autem tempus.'" Davies.

que perducit. Eo opere perfecto, præsidia disponit, castella communit, quo facilius, si se invito transire conarentur, prohibere possit.[22] Ubi ea dies, quam constituerat cum legatis, venit, et legati ad eum reverterunt, negat, 'se more et exemplo Populi Romani posse iter ulli per Provinciam dare; et, si vim facere conentur, prohibiturum ostendit.' Helvetii, ea spe dejecti, navibus junctis[23] ratibusque compluribus factis, alii vadis

22. *Prohibere possit*] "For *posset* I have written *possit* on the authority of Bong. pr. Petav. Cujac. Voss. pr. and sec. Leid. pr. and others; and yet *posset* may be defended: 1, 13. 'Ut consequi posset, pontem faciundum curat:' so above 1, 3. 'Persuadet ut occuparet,' 'Persuadet ut conaretur:' 3, 8. 'Sollicitant ut mallent,' but there also the Mss. vary: 5, 2. 7, 45. 'Imperat ut vagarentur,' 7, 85. 'Imperat, pugnaret,' but the best Mss. there differ. I shall write more in another place; but here the Mss. should be followed. Nay, Cortius defends the construction, and pronounces those ill-informed, who would everywhere change it, ad Sallust. Cat. 44. 'Mittit uti confirmarent societatem,' and thus the Mss. and Edd. B. C. 1, 18. 'Petit ut mitteretur.' See also ch. 40. and B. Alex. 60." OUDENDORP.

23. *Navibus junctis*] "A learned man, I think Gudius, wrote on the margin of his copy that, on account of the ambiguity in the writing, *vinctis* might be read. However true this may be, I should nevertheless prefer retaining *junctis*, which is used in the same way as *jungere rates, pontem*, &c. See ad Frontin. 1, 1, 6. Curt. 7, 8, 7. 'Tanta alacritate militum rates junctæ sunt.' Cæs. B. G. 1, 12. 'Ratibus ac lintribus junctis:' 7, 58. 'Navibus L celeriter conjunctis.'" OUDENDORP. A distinction is here made between *navis*, 'a ship constructed on scientific principles of building,' and *ratis*, 'a raft consisting of pieces of timber joined together.' Cic. Verr. 7, 2. 'Cum aut navibus aut ratibus conarentur accedere.' Flor. 4, 2. 'Missæ in auxilium ejus rates, quales inopia navium fecerat.' Plaut. Aul. 4, 1, 9. 'Quasi pueri, qui nare discunt, scirpea induitur ratis, Qui laborent minus, facilius ut nent, et moveant manus.' Quintil. 10, 2. 'Quid erat futurum, si nemo plus effecisset eo, quem sequebatur? Ratibus adhuc navigaremus; non esset pictura, nisi quæ lineas circumscriberet.' Plin. 3, 5. 'Tiberis propter aspera et confragosa, ne sic quidem navigabilis, præterquam trabibus verius quam ratibus.' *Ratis* is defined by Forcellinus:—'Connexarum trabium compages, quæ per aquam agitur, usum navium præbens.' Plin. 7, 56.:—'Nave primus in Græciam ex Ægypto Danaus advenit: antea ratibus navigabatur, inventis in Mari Rubro inter insulas a rege Erythra. Reperiuntur qui Mysos et Trojanos priores excogitasse in Hellesponto putent, cum transirent adversus Thracas. Etiam nunc in Britannico Oceano vitiles corio circumsutæ fiunt: in Nilo ex papyro, et scirpo, et arundine.' Isidorus:—'Rates primum et antiquissimum genus navigii, e rudibus lignis asseribusque consertum.' They were used for crossing rivers; for conveying merchandise; and occasionally in naval warfare. The Phœnicians, Ethiopians, Gerrhæans, and Sicilians employed them, and man, in an uncivilised or a civilised state, from the earliest times, from necessity or for convenience, has had recourse to these simpler and ruder specimens of naval architec-

Rhodani, qua minima altitudo fluminis erat, nonnunquam interdiu, sæpius noctu, si perrumpere possent, conati, operis munitione et militum concursu et telis repulsi, hoc conatu destiterunt.

9. Relinquebatur una per Sequanos via, qua, Sequanis invitis, propter angustias ire non poterant. His cum sua sponte persuadere non possent, legatos ad Dumnorigem Æduum mittunt, ut eo deprecatore a Sequanis impetrarent. Dumnorix gratia et largitione apud Sequanos plurimum poterat, et Helvetiis erat amicus, quod ex ea civitate Orgetorigis filiam in matrimonium duxerat, et cupiditate regni adductus, novis rebus studebat, et quam plurimas civitates suo sibi beneficio habere obstrictas volebat. Itaque rem suscipit et a Sequanis impetrat, ut per fines suos ire Helvetios patiantur, obsidesque uti inter sese dent, perficit: Sequani, ne itinere Helvetios prohibeant; Helvetii, ut sine maleficio et injuria transeant.

10. Cæsari renuntiatur Helvetiis esse in animo, per agrum Sequanorum et Æduorum iter in Santonum fines facere, qui non longe a Tolosatium finibus absunt, quæ civitas est in Provincia. Id si fieret, intelligebat, magno cum Provinciæ periculo futurum, ut homines bellicosos, Populi Romani inimicos, locis patentibus maximeque frumentariis finitimos haberet. Ob eas causas ei munitioni, quam fecerat, T. Labienum legatum præfecit: ipse in Italiam magnis itineribus contendit, duasque ibi legiones conscribit et tres, quæ circum Aquileiam hyemabant, ex hybernis educit et, qua proximum iter in ulteriorem Galliam per Alpes erat, cum his quinque legionibus ire contendit. Ibi Centrones et Graioceli[24] et

ture. "The Greek term for them is σχεδία. Schol. ad Eurip. Σχεδία, ναῦς ἀκατασκεύαστος, ἀπὸ ξύλων μόνων ἀπερίττως συντεθημένη. The Schol. adds: Κατὰ δὲ τοὺς παλαιοὺς ἡ σὺν τάχει γενομένη ναῦς οὕτω καλεῖται. Rightly; for bladders, stuffed with hay and straw, which were used from necessity in crossing rivers, are called by Xen. Cyrop. 1. σχεδίαι. Gellius 10, 25. and Isidorus 19, 1. term them *ratariæ;* though the latter rather wishes this term to be understood as applying to a certain kind of vessel made to resemble the *rates.* Festus defines the *schedia* to be 'genus navigii inconditi trabibus tantum inter se connexis facti, quo mercimonia circumferunt post amissam navem.'" Jo. SCHEFFER de Mil. Nav. Vet. 1, 3. p. 22.

24. *Graioceli*] "No commentator has observed that it was against these people that Cæsar used the stratagem, which Polyænus 8, 23,

Caturiges, locis superioribus occupatis, itinere exercitum prohibere conantur. Compluribus his prœliis pulsis, ab Ocelo, quod est citerioris Provinciæ[25] extremum, in fines Vocontiorum ulterioris Provinciæ die septimo pervenit: inde in Allobrogum fines, ab Allobrogibus in Segusianos exercitum ducit. Hi sunt extra Provinciam trans Rhodanum primi.

11. Helvetii jam per angustias et fines Sequanorum suas copias transduxerant et in Æduorum fines pervenerant eorumque agros populabantur. Ædui, cum se suaque ab iis defendere non possent, legatos ad Cæsarem mittunt rogatum auxilium: 'ita se omni tempore de Populo Romano meritos esse,[26] ut pæne in conspectu exercitus nostri agri vastari, liberi eorum in servitutem abduci, oppida expugnari non debuerint.' Eodem tempore Ædui Ambarri, necessarii et consanguinei Æduorum, Cæsarem certiorem faciunt, sese, depopulatis agris, non facile ab oppidis vim hostium prohibere: item Allobroges, qui trans Rhodanum vicos possessionesque habebant, fuga se ad Cæsarem recipiunt et demonstrant,[27] sibi præter agri solum nihil esse reliqui. Quibus rebus adductus Cæsar, non expectandum sibi statuit, dum, omnibus fortunis sociorum consumtis, in Santonos[28] Helvetii pervenirent.

12. Flumen est Arar, quod[29] per fines Æduorum et

2. records; but he is mistaken, when he adds, that Cæsar crossed the Alps without a contest, as is evident from this place." Davies.

25. *Citerioris Provinciæ*] "The *citerior Provincia*, among the Romans, was *Cisalpina*; the *ulterior*, *Transalpina*. See Aldus Manutius de Quæst. per Epist. 2, 2." Davies.

26. *De Populo Romano meritos esse*] "On account of their constant fidelity to the Romans. See my note on 1, 43." Davies.

27. *Demonstrant*] I. e. "'Inform, relate.' So constantly in our Author. In like manner Cic. de Orat. 1, 31.: 'Etiam illa cognoram et acceperam, antequam de re diceremus, initio conciliandos eorum esse animos, qui audirent, deinde rem demonstrandam,' i. e. *to be stated*. For in an oration, according to the rules of art, the *narratio* follows the *prooemium*." Davies.

28. *Santonos*] The Mss. vary between *Santones* and *Santonos*, but the better Mss. have *Santonos*. Both forms are in use; so in c. 10. 'Iter in Santonum fines,' but in 3, 11. 'Quas ex Pictonibus et Santonis convenire jusserat,' even in the received text. Thus we have *Teutoni* and *Teutones*. Lucan 1, 422. 'gaudetque amoto Santonus hoste,' where see Oudendorp.

29. *Flumen est Arar, quod*] "The Cod. Duker. exhibits a singular reading *qui*, referring to *Arar*, but *id* follows. See, however, the VV. LL. and my note in the Addenda ad Front. 2, 3, 22. 'Propter flumen Enipea, qui et alveo suo et alluvie

Sequanorum in Rhodanum influit incredibili lenitate,[30] ita ut oculis, in utram partem fluat, judicari non possit. Id Helvetii ratibus ac lintribus junctis transibant. Ubi per exploratores Cæsar certior factus est, tres jam copiarum partes Helvetios id flumen transduxisse, quartam vero partem citra flumen Ararim reliquam esse: de tertia vigilia cum legionibus tribus e castris profectus, ad eam partem pervenit, quæ nondum flumen transierat. Eos impeditos et inopinantes aggressus, magnam eorum partem concidit: reliqui fugæ sese mandarunt atque in proximas sylvas abdiderunt. Is pagus appellabatur Tigurinus: nam omnis civitas Helvetia in quatuor pagos[31] divisa est. Hic pagus unus, cum domo exisset, patrum nostrorum memoria L. Cassium Consulem interfecerat et ejus exercitum sub jugum miserat. Ita, sive casu, sive consilio Deorum immortalium, quæ pars civitatis Helvetiæ insignem calamitatem Populo Romano intulerat, ea princeps[32] pœnas persolvit. Qua in re

regionem impedierat.' Thus the Mss., but the received text is *quod.* Nay, above c. 2. our Author has *flumine Rheno* and *flumine Rhodano, qui.* Yet he generally subjoins *quod.* There is the same variation in Livy, 1, 3. 'Fluvius Albula, quem nunc Tiberim vocant,' where a Ms. has *quam*, which, however, I do not approve." OUDENDORP. Probably the meddlesome and ill-informed copyists generally made the relative refer to the name of the river, and not to the word expressing 'river;' because the weight of authority seems to demonstrate that the ancient writers adopted the other practice.

30. *Lenitate*] Plin. 3, 4. 'Rhodanus fluvius ex Alpibus sese rapiens per Lemanum lacum, segnemque deferens Ararim, nec minus seipso torrentem Isaram et Druentiam.' Mela 3, 5. 'Araxes labitur placidus ac lenis, neque in utram partem eat, quamvis intuearis, manifestus.' Eumenius thus speaks of the Arar: 'Segnis ille et cunctabundus amnis nunquam fuisse tardior videbatur.' Vibius Sequester: 'Ita lene decurrit, ut vix possit intelligi decursus ejus.' "*Levitate* occurs in some Mss. and *levis* is sometimes used as an epithet to 'water,' (N. Heins. ad Ovid. Art. Am. in fine:) but it would be unsuitable to this place. For the Arar flows most placidly, and *lenis* is the proper word to express the gentleness of its course. Justin 44, 3. 'Cursus amnium non torrentes rapidique, ut noceant, sed lenes.' Curt. 5, 3. 'Præceps inter saxa devolvitur. Accipiunt deinde eum campi, quos clementiore alveo præterit. DC stadia sunt mollioris soli, per quod leni tractu aquarum Persico mari se insinuat.' Liv. 1, 4. 'Lenibus stagnis,' and others, the poets especially, Ovid, Lucan, Seneca, &c. See also J. F. Gronov. ad Tragic. Herc. Œt. 651." OUDENDORP.

31. *In quatuor pagos*] "Hence Gloss. Lat. Gr.: 'Pagus, τοπαρχία, χώρα, νομός.' The names of the *pagi Helvetii*, and their situation, are described by Ph. Cluverius Germ. 2, 4. and Chr. Cellarius Geogr. Ant. 2, 3. p. 175." DAVIES.

32. *Ea princeps*] I. e. "*Prima.* Cæs. B. G. 1, 41. 'Princepsque decima legio per tribunos militum

Cæsar non solum publicas, sed etiam privatas injurias ultus est, quod ejus soceri L. Pisonis avum, L. Pisonem legatum, Tigurini eodem prœlio, quo Cassium, interfecerant.

13. Hoc prœlio facto, reliquas copias Helvetiorum ut consequi posset, pontem in Arare faciendum curat atque ita exercitum transducit. Helvetii, repentino ejus adventu commoti, cum id, quod ipsi diebus viginti ægerrime confecerant, ut flumen transirent, uno illum die fecisse intelligerent, legatos ad eum mittunt: cujus legationis Divico princeps fuit,[33] qui bello Cassiano dux Helvetiorum fuerat. Is ita cum Cæsare agit: 'Si pacem Populus Romanus cum Helvetiis faceret, in eam partem ituros atque ibi futuros Helvetios, ubi eos Cæsar constituisset atque esse voluisset: sin bello persequi perseveraret, reminisceretur et veteris incommodi Populi Romani et pristinæ virtutis Helvetiorum. Quod improviso unum pagum adortus esset, cum ii, qui flumen transissent, suis auxilium ferre non possent, ne ob eam rem aut suæ magno opere virtuti tribueret aut ipsos despiceret: se ita a patribus majoribusque suis didicisse, ut magis virtute, quam dolo contenderent aut insidiis niterentur. Quare ne committeret, ut is locus, ubi constitissent, ex calamitate Populi Romani et internecione exercitus nomen caperet aut memoriam proderet.'[34]

14. His Cæsar ita respondit: 'Eo sibi minus dubitationis dari, quod eas res, quas legati Helvetii commemorassent, memoria teneret: atque eo gravius ferre, quo minus merito Populi Romani accidissent: qui si ali-

ei gratias egit.' Lucr. 1, 95. speaking of Iphigenia, 'Quod patrio princeps donarat nomine regem;' for she was the first-born. See Eurip. Iph. Aul. 1220." DAVIES.

33. *Princeps fuit*] I. e. "*Primum locum tenebat*, was the principal and leading person. So in Phædr. 5, 1. *principes* is put for 'the leading men in Athens,' as Cæs. B. G. 4, 11. 'Ubiorum principes,' 5, 4. 'Trevirorum principes,' for those who were pre-eminent among their countrymen. The word was at length, by an abuse, applied to the Augusti and Cæsars, or their relations, when they became masters of the Roman Empire, (Th. Gorall. ad Pedonis Albinovani Eleg. 1, 285.:) whence it appears that the signification, of which I have supplied examples, is far more ancient than the other." DAVIES.

34. *Memoriam proderet*] Gell. 1, 19. 'In antiquis annalibus memoria super libris Sibyllinis hæc prodita est.' Nepos Hannib. 8. 'De Magonis interitu duplex memoria prodita est.'

cujus injuriæ sibi conscius fuisset, non fuisse difficile cavere; sed eo deceptum, quod neque commissum a se intelligeret, quare timeret; neque sine causa timendum putaret. Quod si veteris contumeliæ oblivisci vellet; num etiam recentium injuriarum, quod eo invito iter per Provinciam per vim tentassent, quod Æduos, quod Ambarros, quod Allobrogas vexassent, memoriam deponere posse? Quod sua victoria tam insolenter gloriarentur, quodque tam diu se impune tulisse injurias admirarentur, eodem pertinere: consuessè enim [35] Deos immortales, quo gravius homines ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum ulcisci velint, his secundiores interdum [36] res et diuturniorem impunitatem concedere. Cum ea ita sint, tamen, si obsides ab iis sibi dentur, uti ea, quæ polliceantur, facturos intelligat, et si Æduis de injuriis, quas ipsis sociisque eorum intulerint, item si Allobrogibus satisfaciant, sese cum iis pacem esse facturum.' Divico respondit: 'Ita Helvetios a majoribus suis institutos esse, uti obsides accipere, non dare, consuerint: ejus rei Populum Romanum esse testem.' Hoc responso dato, discessit.

15. Postero die castra ex eo loco movent: idem facit Cæsar equitatumque omnem, ad numerum quatuor millium, quem ex omni Provincia et Æduis atque eorum sociis coactum habebat, præmittit, qui videant, quas in partes hostes iter faciant. Qui, cupidius novissimum agmen insecuti, alieno loco cum equitatu Helvetiorum prœlium committunt: et pauci de nostris cadunt. Quo prœlio sublati Helvetii,[37] quod quingentis equitibus tantam multitudinem equitum propulerant, audacius subsistere, nonnunquam ex novissimo agmine

35. *Consuesse enim*] Herodian in the Life of Commodus: Τοιούτῳ μὲν δὴ τέλει Κλέανδρός τε καὶ οἱ περὶ αὐτὸν ἐχρήσαντο, φιλοτιμησαμένης, ὡς ἄν τις εἴποι, τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν ἑνὶ δεῖξαι, ὅτι ἐκ τῆς ἐσχάτης εὐτελείας εἰς τὸ μέγιστον ὕψος ἆραι, καὶ πάλιν τὸν ἀρθέντα ῥίψαι ὀλίγη καὶ ἀνέλπιστος δύναται τύχης ῥοπή. Diod. S. Bibl. 20.: Ἀλλ᾽ οἶμαι τὸ δαιμόνιον ὥσπερ ἐπιτηδὲς τοῖς ὑπερηφάνως διαλογιζομένοις τὸ τέλος τῶν κατελπισθέντων εἰς τοὐναντίον μετατίθησιν.

36. *Interdum*] "There is no necessity to read, with Casp. Barthius in Claud. c. Ruff. 1, 22., *interim* or *intereadum*; for, besides the suitableness of the common signification in this place, it sometimes has even the same force as *interim*. See Justin 11, 9, 2." Davies.

37. *Sublati Helvetii*] I. e. "*Elati.* So 5, 37. 'Hac victoria sublatus Ambiorix:' see also B. C. 2, 37." Davies.

prœlio nostros lacessere, cœperunt. Cæsar suos a prœlio continebat ac satis habebat in præsentia, hostem rapinis, pabulationibus, populationibusque prohibere. Ita dies circiter quindecim iter fecerunt, uti inter novissimum hostium agmen et nostrum primum non amplius quinis aut senis millibus passuum [38] interesset.

16. Interim quotidie Cæsar Æduos frumentum, quod essent publice polliciti, flagitare: [39] nam propter frigora, quod Gallia sub septentrionibus, ut ante dictum est, posita est, non modo frumenta in agris matura non erant, sed ne pabuli quidem satis magna copia suppetebat: eo autem frumento, quod flumine Arare navibus subvexerat, propterea uti minus poterat, quod iter ab Arare Helvetii averterant, a quibus discedere nolebat. Diem ex die ducere Ædui; conferri, comportari, adesse dicere. Ubi se diutius duci intellexit et diem instare, quo die frumentum militibus metiri oporteret; convocatis eorum principibus, quorum magnam copiam in castris habebat, in his Divitiaco et Lisco, qui summo magistratu præerat, (quem Vergobretum appellant Ædui, qui creatur annuus, et vitæ necisque in suos habet potestatem,) graviter eos accusat, quod, cum neque emi, neque ex agris sumi posset, tam necessario tempore, tam propinquis hostibus, ab iis non sublevetur: præsertim cum magna ex parte eorum precibus adductus bellum susceperit, multo etiam gravius, quod sit destitutus, queritur.

17. Tum demum Liscus, oratione Cæsaris adductus,

38. *Passuum*] "Leid. pr. et Edd. Rom. Incerta, Mediol. Ven. Scaliger's, and others do not acknowlege *passuum;* and it is true that it is often understood, and sometimes even in Cæsar: 1, 41. 2, 30. (where see D. Voss.;) B. C. 1, 18. 48. 64. See also ad B. G. 5, 13. 42. 6, 29. 'Millibusque amplius quingentis patet,' 7, 3. 'Spatium est millium circiter CLX,' as the better Mss. exhibit; 8, 20. B. Afr. 79. where *passuum* is commonly read. The copyists have so rashly obtruded *passuum*, that sometimes, when a thousand *men* are meant, they have introduced *passuum:* an instance of this may be found, 8, 29." OUDENDORP.

39. *Flagitare*] "A verb most appropriate to this place; for it denotes a vehement demand, accompanied with reproaches, ('vehementem non sine conviciis postulationem.') Cic. ad Fam. 9, 8. (an epistle, which is also prefixed to the first book of Acad. Quæst.) 'Metuo ne te forte flagitent, ego autem mandavi ut rogarent.' See G. J. Voss. Etym. L. L. v. *Flagitium.*" DAVIES.

quod antea tacuerat, proponit: 'Esse nonnullos, quorum auctoritas apud plebem plurimum valeat; qui privati [40] plus possint, quam ipsi magistratus. Hos seditiosa atque improba oratione multitudinem deterrere, ne frumentum conferant, quod præstare debeant. Si jam principatum Galliæ obtinere [41] non possint, Gallorum, quam Romanorum imperia perferre, satius esse, neque dubitare, quin, si Helvetios superaverint Romani, una cum reliqua Gallia Æduis libertatem sint erepturi. Ab iisdem nostra consilia, quæque in castris gerantur, hostibus enunciari: hos a se coërceri non posse: quin etiam, quod necessario rem coactus Cæsari enuntiarit, intelligere sese, quanto id cum periculo fecerit, et ob eam causam, quam diu potuerit, tacuisse.'

18. Cæsar hac oratione Lisci Dumnorigem, Divitiaci fratrem, designari sentiebat: sed, quod pluribus præsentibus eas res jactari nolebat, celeriter concilium dimittit, Liscum retinet: quærit ex solo ea, quæ in conventu dixerat. Dicit liberius atque audacius. Eadem secreto ab aliis quærit; reperit esse vera. 'Ipsum esse Dumnorigem, summa audacia, magna apud plebem propter liberalitatem gratia, cupidum rerum novarum: complures annos portoria reliquaque omnia Æduorum vectigalia parvo pretio redemta habere, propterea quod illo licente contra liceri audeat nemo. His rebus et suam rem familiarem auxisse, et facultates ad largiendum magnas comparasse: magnum numerum equitatus suo sumtu semper alere et circum se habere: neque solum domi, sed etiam apud finitimas civitates largiter posse: atque hujus potentiæ causa matrem in Biturigi-

40. *Privati*] "So R. Steph. first, as far as my knowlege goes, edited, with the approbation of Ciacconius, and of all the other editors except Ursinus. But the old Edd. and our Mss. exhibit *privatim;* which I would not rashly condemn. Cic. de Fin. 5, 28. 'Nam aut privatim aliquid gerere malunt, aut capessunt remp. honoribus imperiisque adipiscendis.' Cæs. B. G. 5, 3. 'De suis privatim rebus ab eo petere cœperunt,' where some Mss. have *privatis.* These words are also confounded in B. C. 1, 6. 8.; and in Livy, 3, 24. 'Multi privatim ferebant Volscio judices.'" OUDENDORP.

41. *Obtinere*] I. e. "*Diutius tenere;* for the Ædui, as Cæsar says B. G. 1, 43. 'Omni tempore totius Galliæ principatum tenuissent.' It has the same force in Curt. 3, 4, 5. 'Proditos se rati ne conspectum quidem hostis sustinere voluerunt, cum vel pauciores locum obtinere potuissent.' (J. F. Gronov. ad Liv. 3, 36.)" DAVIES.

bus homini illic nobilissimo ac potentissimo collocasse: ipsum ex Helvetiis uxorem habere: sororem ex matre et propinquas suas nuptum in alias civitates collocasse: favere et cupere Helvetiis propter eam affinitatem: odisse etiam suo nomine Cæsarem et Romanos, quod eorum adventu potentia ejus diminuta et Divitiacus frater in antiquum locum gratiæ atque honoris sit restitutus. Si quid accidat Romanis, summam in spem per Helvetios regni obtinendi venire; imperio Populi Romani non modo de regno, sed etiam de ea, quam habeat, gratia desperare.' Reperiebat etiam in quærendo Cæsar, 'quod prœlium equestre adversum paucis ante diebus esset factum, initium ejus fugæ factum a Dumnorige atque ejus equitibus,' (nam equitatu, quem auxilio Cæsari Ædui miserant, Dumnorix præerat,) 'eorum fuga reliquum esse equitatum perterritum.'

19. Quibus rebus cognitis, cum ad has suspiciones certissimæ res accederent, quod per fines Sequanorum Helvetios transduxisset, quod obsides inter eos dandos curasset, quod ea omnia non modo injussu suo et civitatis, sed etiam inscientibus ipsis fecisset, quod a magistratu Æduorum accusaretur: satis esse causæ arbitrabatur, quare in eum aut ipse animadverteret, aut civitatem animadvertere juberet. His omnibus rebus unum repugnabat, quod Divitiaci fratris summum in Populum Romanum studium, summam in se voluntatem,[42] egregiam fidem, justitiam, temperantiam cognoverat: nam, ne ejus supplicio Divitiaci animum offenderet, verebatur. Itaque priusquam quicquam conaretur, Divitiacum ad se vocari jubet et, quotidianis interpretibus remotis, per C. Valerium Procillum, principem Galliæ provinciæ, familiarem suum, cui summam omnium rerum fidem habebat, cum eo colloquitur: simul commonefacit, quæ ipso præsente in concilio Gallorum de Dumnorige sint dicta, et ostendit, quæ separatim quisque de eo apud se dixerit: petit atque hortatur, ut sine ejus offensione animi vel ipse de eo, causa cognita, statuat, vel civitatem statuere jubeat.

42. *Summam in se voluntatem*] I. e. "*Benevolentiam* or *amorem*. So 5, 4. 'Cujus egregiam in se voluntatem perspexisset.' See also Donat. ad Terent. Phorm. Prol. v. 30." Davies.

20. Divitiacus multis cum lacrymis,[43] Cæsarem complexus, obsecrare cœpit, 'ne quid gravius in fratrem statueret: scire se, illa esse vera, nec quenquam ex eo plus, quam se, doloris capere, propterea quod, cum ipse gratia plurimum domi atque in reliqua Gallia, ille minimum propter adolescentiam posset, per se crevisset quibus opibus ac nervis[44] non solum ad minuendam gratiam, sed pæne ad perniciem suam uteretur: sese tamen et amore fraterno et existimatione vulgi commoveri. Quod si quid ei a Cæsare gravius accidisset, cum ipse eum locum amicitiæ apud eum teneret, neminem existimaturum, non sua voluntate factum: qua ex re futurum, uti totius Galliæ animi a se averterentur.' Hæc cum pluribus verbis flens a Cæsare peteret, Cæsar ejus dextram prendit: consolatus rogat, finem orandi faciat: tanti ejus apud se gratiam esse ostendit, uti et reipublicæ injuriam et suum dolorem ejus voluntati ac precibus condonet. Dumnorigem ad se vocat; fratrem adhibet; quæ in eo reprehendat, ostendit; quæ ipse intelligat, quæ civitas queratur, proponit; monet, ut in reliquum tempus omnes suspiciones vitet; præterita se Divitiaco fratri condonare dicit. Dumnorigi custodes ponit, ut, quæ agat, quibuscum loquatur, scire possit.

21. Eodem die ab exploratoribus certior factus, hostes sub monte consedisse millia passuum ab ipsius castris octo: qualis esset natura montis et qualis in circuitu ascensus, qui cognoscerent, misit. Renuntiatum est, facilem esse. De tertia vigilia T. Labienum, legatum pro prætore, cum duabus legionibus et iis ducibus, qui iter cognoverant, summum jugum montis ascendere jubet; quid sui consilii sit, ostendit. Ipse de quarta vigilia eodem itinere, quo hostes ierant, ad eos contendit, equitatumque omnem ante se mittit. P. Considius, qui

43. *Multis cum lacrymis*] "In Leid. pr. *multum* appears: so Virg. Æn. 3, 348. 'Et multum lacrymas verba inter singula fundit.'" OUDENDORP.

44. *Nervis*] I. e. "Power. Pedo Albinov. Eleg. 1, 48. 'Nec quenquam nervos extimuisse tuos.' So also Lactant. Inst. Div. 1, 3. and others. The metaphor is taken from animals, whose strength lies in their nerves. Hence Cic. Acad. Quæst. 1, 10. 'Nervos virtutis incidere,' to take from it its force and efficacy." DAVIES. "So Cic. often; Æschines, *τὰ νεῦρα τῶν πραγμάτων*: some one, *ψυχῆς*: Aristoph. Ran. 886. *τῆς τραγῳδίας*: *imperii*, Val. Flacc. 2, 752." WASSE.

rei militaris peritissimus habebatur, et in exercitu L. Sullæ, et postea in M. Crassi fuerat, cum exploratoribus præmittitur.

22. Prima luce, cum summus mons a T. Labieno teneretur, ipse ab hostium castris non longius mille et quingentis passibus abesset, neque, ut postea ex captivis comperit, aut ipsius adventus, aut Labieni, cognitus esset: Considius equo admisso [45] ad eum accurrit; dicit, montem, quem a Labieno occupari voluerit, ab hostibus teneri; id se a Gallicis armis atque insignibus [46] cognovisse. Cæsar suas copias in proximum collem subducit, aciem instruit. Labienus, ut erat ei præceptum a Cæsare, ne prœlium committeret, nisi ipsius copiæ prope hostium castra [47] visæ essent, ut undique uno tempore in hostes impetus fieret, monte occupato nostros expectabat prœlioque abstinebat. Multo denique die [48] per exploratores Cæsar cognovit, et montem a suis teneri, et Helvetios castra movisse, et Considium, timore perterritum, quod non vidisset, pro viso sibi renuntiasse.

45. *Equo admisso*] I. e. "*Concitato.* Cic. de Fin. 1, 2. 'Difficilem quandam temperantiam postulant in eo, quod semel admissum coërceri reprimique non potest.' So read with the Ms. Coll. Corp. Chr. Cantabr. and the Edd. vett.; for Janus Gruterus wrongly corrected, *jam missum.* In Virg. Æn. 11, 272. *pennæ admissæ* signify 'rapidity of motion.' In some copies of the Poet the reading is: 'Amissis petierunt æthera pennis.' Which Serv. and Pierius judge to be the better reading, but it is very wide of the mark. See Pedo Eleg. 1, 250. 320. and Tiboll. 1, 4, 44." DAVIES. "So B. C. 2, 34. *admissis equis,* and other writers often." OUDENDORP.

46. *Insignibus*] "The interpreters understand 'the ornaments of the helmets,' &c. about which see Lipsius Mil. D. 3, 2. and Brantius. The Greek version has σημείων, which may seem rather to signify 'military standards.' Cæs. B. G. 2, 21. 'Temporis tanta fuit exiguitas, ut non modo ad insignia accommodanda, sed et galeas induendas tempus defuerit.' *Insignia ornamenta,* proper for this or that: whence Horace Epod. 5. calls the 'purpura prætexta' *insignia:* 'Ut hæc trementi questus ore constitit Insignibus raptis puer.'" DIONYS. VOSSIUS.

47. *Prope hostium castra*] "The Oxford Ms. exhibits a singular reading, *propter,* which is undoubtedly the genuine lection, and has everywhere been corrupted into *prope,* its glossarial interpretation. See Tennul. ad Frontin. 2, 3, 22. 'Propter flumen Enipea,' Davies ad B. Afric. 37. and 73. 'propter hostium castra prætergressus,' Cort. ad Sallust. Cat. 59. The same variation occurs in the Mss. and Edd. of Justin 12, 9. 'Qui propter murum stabat,' (where most of them have the false reading *prope,*) and elsewhere. I have given further information in Obss. Misc. ad Apul." OUDENDORP.

48. *Multo denique die*] I. e. "'Cum multum diei processerat,' as Sallust B. J. 51. says." DAVIES.

Eo die, quo consuerat, intervallo hostes sequitur et millia passuum tria ab eorum castris castra ponit.

23. Postridie ejus diei, quod omnino biduum supererat, cum exercitu frumentum metiri oporteret, et quod a Bibracte, oppido Æduorum longe maximo et copiosissimo, non amplius millibus passuum XVIII aberat, rei frumentariæ prospiciendum existimavit, iter ab Helvetiis avertit ac Bibracte ire contendit. Ea res per fugitivos L. Æmilii, decurionis equitum Gallorum, hostibus nuntiatur. Helvetii, seu quod timore perterritos Romanos discedere a se existimarent, eo magis, quod pridie, superioribus locis occupatis, prœlium non commovissent; sive eo, quod re frumentaria intercludi posse confiderent; commutato consilio atque itinere converso, nostros a novissimo agmine insequi ac lacessere cœperunt.

24. Postquam id animum advertit,[49] copias suas Cæsar in proximum collem subducit, equitatumque, qui sustineret hostium impetum, misit. Ipse interim in colle medio triplicem aciem instruxit legionum quatuor veteranarum, ita, uti supra se in summo jugo duas legiones, quas in Gallia citeriore proxime conscripserat, et omnia auxilia collocaret: ac totum montem hominibus compleri, et interea sarcinas in unum locum conferri, et eum ab his, qui in superiore acie constiterant, muniri jussit. Helvetii, cum omnibus suis carris secuti, impedimenta

49. *Id animum advertit*] "So I have corrected from the Mss. Norvic. Brant. and Ursin. For the Edd. follow the less elegant reading, *Id animadvertit*. Lucr. 2, 124. 'Hoc etiam magis hæc animum te advertere par est.' Plautus often uses the same expression: Pseud. 1, 3, 43. 'Et id hoc quod te revocamus, quæso animum advorte:' 1, 2, 10." Davies. "J. F. Gronov. ad Liv. 24, 48. had already corrected this passage after Ursin. and Brant, whom see, and also many other passages, from the Mss. Andin. Of my own Mss. the right reading occurs in Bong. pr. sec. Voss. duo, Lovan. Oxon. and Gottorp. Of this form of expression, several examples may be seen in the note of Gronov. ad Liv. 28, 14. 'Ubi hæc obstinate credita animum advertit;' Davies ad Cic. Tusc. Quæst. 5, 23. 'Animum adverti columellam;' Cort. ad Sallust. B. J. 93. 'Animum advertit cochleas,' &c.; A. V. Staveren ad Nep. Epam. 6, 2. In Terence also it often occurs, Heaut. 4, 1, 44. Phorm. 5, 7, 16. Eun. 2, 1, 7.; Davies has also rightly corrected Cæs. B. G. 5, 18.; consult 1, 52. 4, 12. 25. 26. 7, 25. 57. 8, 11. 12. 14. 33. 34. 38. 40. B. C. 1, 69. 80. where we have *res animum adversa*; as also B. C. 2, 6. 35. and c. 14. *animum adverti*. Again, 3, 41. 50. 88. 93. B. Alex. 30. 36. 45. 46. 48. Afric. c. 10. 15. 40. B. Hisp. c. 4. 23." Oudendorp.

in unum locum contulerunt: ipsi, confertissima acie rejecto nostro equitatu, phalange facta, sub primam nostram aciem successerunt.

25. Cæsar, primum suo, deinde omnium ex conspectu remotis equis, ut æquato omnium periculo spem fugæ tolleret, cohortatus suos, prœlium commisit. Milites, e loco superiore pilis missis,[50] facile hostium phalangem perfregerunt. Ea disjecta, gladiis destrictis[51] in eos impetum fecerunt. Gallis magno ad pugnam erat impedimento, quod, pluribus eorum scutis uno ictu pilorum transfixis et colligatis, cum ferrum se inflexisset, neque evellere, neque, sinistra impedita, satis commode pugnare poterant; multi ut diu jactato brachio præoptarent scutum manu emittere et nudo corpore pugnare. Tandem vulneribus defessi et pedem referre et, quod mons suberat circiter mille passuum, eo se recipere cœperunt. Capto monte et succedentibus nostris, Boii et Tulingi, qui hominum millibus circiter XV agmen hostium claudebant et novissimis præsidio erant, ex itinere nostros latere aperto aggressi, circumvenere: et id conspicati Helvetii, qui in montem sese receperant, rursus instare et prœlium redintegrare cœperunt. Romani conversa signa bipartito intulerunt: prima ac secunda acies, ut victis ac summotis resisteret; tertia, ut venientes exciperet.

26. Ita ancipiti prœlio[52] diu atque acriter pugnatum

50. *Pilis missis*] "Ursinus and Ciacconius read *emissis*, but to no purpose. *Mittere* for *emittere* is used by good authors. So *radicem, fructus, folia mittere*, Colum. and Plin.; and Livy, 'Qui vocem liberam pro rep. mittere auderet.' So Seneca Agam. 3, 1. 'Sua quisque mittunt tela, et infesti fretum Emoliuntur.' Even Hirt. B. G. 8, 14. 'Unde tormento missa tela in hostium cuneos conjici possent.'" DIONYS. VOSS. See Oudendorp ad B. G. 5, 44. 'Pilum in hostes mittit.'

51. *Gladiis destrictis*] "Bongars. pr. Voss. pr. Leid. pr. Egm. *destrictis;* rightly, as learned men have everywhere admonished. It occurs below sometimes; see 7, 12. 8, 23. B. C. 1, 46. 47. 75. See Gronov. ad Liv. 27, 13. and what I have written ad Lucan. 7, 313. 'Sævum destringere ferrum.' The same orthography must be restored, from the most ancient Ms. Bonon., to Lactantius 1, 21. 'Utraque manu destrictos gladios exerentes,' not *dis*, and to Apul., from Mss., in several places." OUDENDORP.

52. *Ancipiti prœlio*] I. e. "*Dubio marte*, so that they were ignorant to which side the victory inclined. So Curt. 8, 2, 16. But it may be that this engagement is called *anceps*, because it was fought in two places. See Corn. Nep. Themist. 3. and Datam. 7." DAVIES.

est. Diutius cum nostrorum impetus sustinere non possent, alteri se, ut cœperant, in montem receperunt; alteri ad impedimenta et carros suos se contulerunt. Nam hoc toto prœlio, cum ab hora septima ad vesperum pugnatum sit, aversum hostem videre nemo potuit. Ad multam noctem etiam ad impedimenta pugnatum est, propterea quod pro vallo carros objecerant, et e loco superiore in nostros venientes tela conjiciebant, et nonnulli inter carros rotasque, mataras ac tragulas subjiciebant [53] nostrosque vulnerabant. Diu cum esset pugnatum, impedimentis castrisque nostri potiti sunt. Ibi Orgetorigis filia, atque unus e filiis captus est. Ex eo prœlio circiter millia hominum CXXX superfuerunt, eaque tota nocte continenter ierunt: nullam partem noctis itinere intermisso, in fines Lingonum die quarto pervenerunt, cum, et propter vulnera militum et propter sepulturam occisorum, nostri triduum morati, eos sequi non potuissent. Cæsar ad Lingonas literas nuntiosque misit, ne eos frumento, neve alia re juvarent: qui si juvissent, se eodem loco, quo Helvetios, habiturum. Ipse, triduo intermisso, cum omnibus copiis eos sequi cœpit.

27. Helvetii, omnium rerum inopia adducti, legatos de deditione ad eum miserunt. Qui cum eum in itinere convenissent seque ad pedes projecissent suppliciterque locuti flentes pacem petissent, atque eos in eo loco, quo tum essent, suum adventum expectare jussisset, paruerunt. Eo postquam Cæsar pervenit, obsides, arma, servos, qui ad eos perfugissent, poposcit. Dum ea conquiruntur et conferuntur, nocte intermissa, circiter hominum millia VI ejus pagi, qui Verbigenus appellatur, sive timore perterriti, ne armis traditis supplicio afficerentur, sive spe salutis inducti, quod, in tanta multitudine dedititiorum, suam fugam aut occultari, aut omnino ignorari posse existimarent, prima nocte ex castris

53. *Subjiciebant*] "Ciacconius and Ursinus read *abjiciebant*, but without necessity. Cæsar has employed *subjiciebant*, because they did not throw their weapons, as usual, as from an intrenchment, above the vehicles, but under them, between the wheels, as Cæsar himself says. The Greek version most correctly: *Μεταξὺ τῶν θ' ἁρμάτων καὶ τῶν τροχῶν, παλτὰ πολλὰ καὶ ξυστὰ ὑπαφίεσαν.*" DIONYS. VOSS. "Lucan 7, 574. 'Ipse manu subjicit gladios,' where see the note." OUDENDORP.

Helvetiorum egressi, ad Rhenum finesque Germanorum contenderunt.

28. Quod ubi Cæsar resciit, quorum per fines ierant, his, uti conquirerent et reducerent, si sibi purgati esse vellent, imperavit: reductos in hostium numero habuit: reliquos omnes, obsidibus, armis, perfugis traditis, in deditionem accepit. Helvetios, Tulingos, Latobrigos in fines suos, unde erant profecti, reverti jussit; et quod, omnibus fructibus amissis, domi nihil erat, quo famem tolerarent, Allobrogibus imperavit, ut iis frumenti copiam facerent: ipsos oppida vicosque, quos incenderant, restituere jussit. Id ea maxime ratione fecit, quod noluit, eum locum, unde Helvetii discesserant, vacare; ne propter bonitatem agrorum Germani, qui trans Rhenum incolunt, e suis finibus in Helvetiorum fines transirent et finitimi Galliæ provinciæ Allobrogibusque essent. Boios, petentibus Æduis, quod egregia virtute erant cogniti, ut in finibus suis collocarent, concessit: quibus illi agros dederunt, quosque postea in parem juris libertatisque conditionem, atque ipsi erant, receperunt.

29. In castris Helvetiorum tabulæ repertæ sunt, literis Græcis confectæ [54] et ad Cæsarem relatæ, quibus in

54. *Tabulæ repertæ sunt, literis Græcis confectæ*] "In another part also of these Commentaries, 6, 14. Cæsar relates that the Druids, in matters which did not concern the discipline of their own order, that is, in private and public transactions, were accustomed to use the Greek letters. By 'Greek letters' I here understand 'the Greek language.' Strabo 4. p. 181. confirms this very statement; for he informs us that, a little before his own age, the custom prevailed, in Gaul, of writing the forms of agreements, of contracts, and of loans in Greek, τὰ συμβόλαια Ἑλληνιστὶ γράφουσι. And here I interpret Ἑλληνιστὶ, 'in the Greek language.' Since, then, this practice prevailed in Gaul even in the time of Cæsar, we may understand by the expression of Strabo, 'a little before his own age,' that the custom was introduced there even before the arrival of Cæsar in Gaul. So much on the question of time, as far as our knowlege goes; but as to the way, in which Greek letters were imported into Gaul, Strabo supplies the information. For the people of Marseilles, a Greek colony, (Strabo 4. p. 179. Justin 43, 4.) a little before the age of Strabo, inspired the Gauls with so great a love of the Greeks, ὥστε καὶ συμβόλαια Ἑλληνιστὶ γράφειν. If the Gauls so far imitated the Greeks, as even (ὥστε καὶ) to write the forms of such things in Greek, they were not Hellenists in this one respect, but both in other respects, and in this particularly; and it is extraordinary that they carried their love of the Greeks so far, as to make any innovations in those very points, about which men are in general most tenacious of the established custom of their country. Therefore the Gauls had from the people

tabulis nominatim ratio confecta erat, qui numerus domo exisset eorum, qui arma ferre possent: et item separa-

of Marseilles the opportunity of learning the Greek letters. But if, in the time of Cæsar, the Druids only or chiefly had the use of Greek letters, (for in uncivilised nations such things are introduced slowly, and not adopted by all at once,) and applied them not on every occasion, but only, so far as we are informed, to contracts, we must not suppose that all the Gauls were, in the time of Cæsar, acquainted with the Greek letters, but that where any one possessed a knowlege of the Greek letters, it was a part of Gallic learning. Hence the fact that Cæsar sent to his lieutenant a letter written in Greek characters, lest it should, if intercepted, be read by the Nervians, 5, 48. cannot be opposed to what I have said, or can it thence be inferred that the Gauls were unacquainted with Greek, because they could not understand a letter written in Greek, and that therefore, if Greek letters are ever said to have been used by the Gauls, we are to understand the forms and figures of Greek letters, by which Gallic terms were expressed, as if any one were to express German words in the forms of Latin characters. For I have already observed that the knowlege of Greek was not universal among the Gauls, but confined to those who were well educated and considered as men of erudition. And I add that the Nervians were particularly wild, and far removed from the more civilised portion of Gaul, 2, 4. 15. so that the use of the Greek tongue seems to have passed from the latter to the former, or not to have passed, or to have passed only at a late period. The other objection, which seems to lie against the opinion maintained above, is from that part of these Commentaries, 1, 19. where Cæsar seems to have conversed, by means of an interpreter, with Divitiacus, a most distinguished man in Gaul, and a Druid, Cic. de Div. 1, 41. and there would have been no occasion for an interpreter, if Divitiacus had understood Greek, because Cæsar could have conversed with him in that language. But here too I have an answer at hand. I will allow that Divitiacus is the person, of whom Cæsar writes, and consequently that he was a Druid; —I will allow that he might have been able to write tables and the forms of contracts in Greek, yet I should deny his ability to converse in Greek." [And besides, Cæsar might be ignorant of such ability, even if Divitiacus possessed it.] "Who knows not the wide difference between the faculty of understanding any language, and of writing certain forms in it, and the faculty of speaking that language? more particularly as what the Gauls wrote in Greek, was all of one and the same sort, tables and forms. But any one may be familiarly accustomed to these, (for the necessary words are few and certain,) and yet destitute of the faculty of expressing everything in that language whence they are taken, or of understanding any conversation in that language, or even of reading books written in it. Since, then, the objections, opposed to the opinion that by 'Greek letters' we are, in these passages, to understand 'the Greek language,' are capable of being met, I cannot approve the notion of those, who are more disposed to interpret 'Greek letters' as meaning merely 'Greek characters;' and yet most of the commentators on Cæsar, and even Fabricius ad Cass. Dion. 40, 9. would so understand the matter, and even so it can be understood. I willingly concede that in this passage, referring to a census of

tim pueri, senes, mulieresque. Quarum omnium rerum summa erat, capitum Helvetiorum millia CCLXIII, Tulingorum millia XXXVI, Latobrigorum XIV, Rauracorum XXIII, Boiorum XXXII: ex his, qui arma ferre possent, ad millia XCII. Summa omnium fuerunt ad millia CCCLXVIII. Eorum, qui domum redierunt, censu habito, ut Cæsar imperaverat, repertus est numerus millium C et X.

30. Bello Helvetiorum confecto, totius fere Galliæ legati, principes civitatum, ad Cæsarem gratulatum convenerunt: 'intelligere sese, tametsi, pro veteribus Helvetiorum injuriis Populi Romani, ab iis pœnas bello repetisset, tamen eam rem non minus ex usu terræ Galliæ,[55] quam Populi Romani accidisse: propterea quod eo consilio florentissimis rebus domos suas Helvetii reliquissent, uti toti Galliæ bellum inferrent imperioque potirentur, locumque domicilio ex magna copia deligerent, quem ex omni Gallia opportunissimum ac fructuosissimum judicassent, reliquasque civitates stipendiarias haberent.' Petierunt, 'uti sibi concilium totius Galliæ in diem certam indicere, idque Cæsaris voluntate facere, liceret: sese habere quasdam res, quas ex communi consensu ab eo petere vellent.' Ea re permissa, diem concilio constituerunt et jurejurando, ne quis enuntiaret, nisi quibus communi consilio mandatum esset, inter se sanxerunt.

31. Eo concilio dimisso, iidem principes civitatum, qui ante fuerant ad Cæsarem, reverterunt, petieruntque,

the population, only the forms of Greek letters may be and ought to be meant, because the document was to contain nothing but the names of districts, families, and individuals, and numerical figures, which are in truth Gallic terms expressed in Greek characters. But this passage does not settle the question: an inquiry must be instituted into all the passages, in which Cæsar mentions the use of Greek characters among the Gauls. And if this one passage could be so understood, as most philologists contend, yet such would be a harsh interpretation of other passages, particularly as the reasons, why they think that it ought to be so understood, seem to be insufficient." S. F. N. MORUS. "Scaliger Epist. 1, 16. thinks that certain persons, taught the Greek letters by the people of Marseilles, wrote this account in Greek secretly, lest it should be known to the rest of the Gauls and the neighboring people." OBERLIN.

55. *Terræ Galliæ*] "I. e. *Gallicæ*. So Hirt. B. Afr. 3. 'Namque nullum portum terræ Africæ;' Sallust Fr. Hist. 4. 'Duæ Galliæ mulieres,' for *Gallicæ*; Gell. N. A. 3, 7. 8 and 10. 'terra Sicilia, Italia, Gallia.'" OUDENDORP.

uti sibi secreto in occulto de sua omniumque salute cum eo agere liceret. Ea re impetrata, sese omnes flentes Cæsari ad pedes projecerunt: 'non minus se id contendere et laborare, ne ea, quæ dixissent, enuntiarentur, quam uti ea, quæ vellent, impetrarent, propterea quod, si enuntiatum esset, summum in cruciatum se venturos viderent.' Locutus est pro his Divitiacus Æduus: 'Galliæ totius factiones esse duas: harum alterius principatum tenere Æduos, alterius Arvernos. Hi cum tantopere de potentatu[56] inter se multos annos contenderent, factum esse uti ab Arvernis Sequanisque Germani mercede arcesserentur. Horum primo circiter millia XV Rhenum transisse: posteaquam agros et cultum et copias Gallorum[57] homines feri ac barbari adamassent, transductos plures: nunc esse in Gallia ad C et XX millium numerum: cum his Æduos eorumque clientes semel atque iterum armis contendisse; magnam calamitatem pulsos accepisse, omnem nobilitatem, omnem senatum, omnem equitatum amisisse. Quibus prœliis calamitatibusque fractos, qui et sua virtute et Populi Romani hospitio atque amicitia plurimum ante in Gallia potuissent, coactos esse Sequanis obsides dare, nobilissimos civitatis, et jurejurando civitatem obstringere, sese neque obsides repetituros, neque auxilium a Populo Romano imploraturos, neque recusaturos, quo minus perpetuo sub illorum ditione atque imperio essent.

56. *Potentatu*] "The word is rather uncommon, but it has not been avoided by the best writers. Liv. 26, 38. 'Æmulo potentatus inimicus rem Annibali aperit.' Lactant. Div. Inst. 6, 17. 'Opes istas et honores et potentatus et regna ipsa condemnet.' In the same way Arnob. and Cyprian have used the same word, (Jo. Meurs. Crit. Arnob. 1, 13. p. 24.)" DAVIES.

57. *Copias Gallorum*] "*Copiæ* is generally used, in the plural for 'exercitus,' in the singular for 'abundantia.' But not unfrequently it is employed in the contrary way. Thus Virg. uses *copia* for 'an army:' 'Quæ me circum sit copia lustro.' Cæsar everywhere in the same manner. In the plur. it occurs for 'facultates,' 'frumentum,' and such things, Cæs. B. G. 4, 4. 'Reliquam partem hyemis se eorum copiis aluerunt.' Tacit. Ann. 1, 68. 'Nocte demum reversæ legiones, quamvis plus vulnerum, eadem ciborum egestas fatigaret, vim, sanitatem, copias, cuncta in victoria habuere.' And often other authors." DAVIES. "So 2, 46. 'Domesticæ copiæ rei frumentariæ.' See also Rhellic. and myself ad Frontin. 2, 1, 18. Duker ad Flor. 4, 2, 39. 'Omnibus copiis abundarent,' VV. DD. ad Val. Max. 4, 3. Ext. 3. 'Parvulis copiis excipere,' Davies ad Hirt. B. Afr. 36. 'Copiæ conserventur.'" OUDENDORP.

Unum se esse ex omni civitate Æduorum, qui adduci non potuerit, ut juraret, aut liberos suos obsides daret. Ob eam rem se ex civitate profugisse, et Romam ad senatum venisse,[58] auxilium postulatum, quod solus neque jurejurando neque obsidibus teneretur. Sed pejus victoribus Sequanis, quam Æduis victis, accidisse: propterea quod Ariovistus, rex Germanorum, in eorum finibus consedisset, tertiamque partem agri Sequani, qui esset optimus totius Galliæ, occupavisset, et nunc de altera parte tertia Sequanos decedere juberet, propterea quod paucis mensibus ante Harudum millia hominum XXIV ad eum venissent, quibus locus ac sedes pararentur. Futurum esse paucis annis, uti omnes ex Galliæ finibus pellerentur, atque omnes Germani Rhenum transirent: neque enim conferendum esse Gallicum cum Germanorum agro, neque hanc consuetudinem victus cum illa comparandam. Ariovistum autem, ut semel Gallorum copias prœlio vicerit, quod prœlium factum sit Admagetobriæ, superbe et crudeliter imperare, obsides nobilissimi cujusque liberos poscere, et in eos omnia exempla cruciatusque edere,[59] si qua res non ad

58. *Romam ad senatum venisse*] "But he returned without success, 6, 12. His arrival is also mentioned by Cic. de Div. 1, 41. from which it appears that this Divitiacus was one of the Druids." DAVIES.

59. *Omnia exempla cruciatusque edere*] Gell. N. A. 6, 4. 'Regulum Tubero in Historiis rediisse Carthaginem, novisque exemplorum modis excruciatum a Pœnis dicit:' 6, 14. 'Pœnitio propter exemplum est necessaria: idcirco veteres quoque nostri *exempla* pro *maximis gravissimisque pœnis* dicebant.' Plaut. Capt. 3, 5, 33. 'Quando ego te exemplis excruciavero pessimis.' Dr. S. Clarke contends that, if the expression *exempla edere* be legitimate Latin, neither *cruciatus edere*, nor *exempla cruciatusque edere* is, but he admits that *exempla cruciatus edere* is an unexceptionable phrase and the right reading. OUDENDORP follows the authority of Mss. and Edd. in reading *cruciatusque edunt;* and he sees no more objection to the phrase *edere cruciatus* than to *edere ludos, pugnam, clades, cædem*, (Lucan 3, 680. Tacit. Ann. 16, 16. Livy, Justin, Front. &c.) For in this sense it is put for *exhibere, instituere, facere*, as also *facere exempla* often occurs. He refers to an elegant passage in Donatus ad Terent. Eun. 5, 6, 22. '*Uterque in te exempla edent:* id est, nova et mira tormenta, quæ pro exemplis narrentur.' And he remarks that *exempla* is explained by *tormenta*, as in this place Cæsar, with his usual love of perspicuity, explains it by *cruciatus*, of which the plural occurs 5, 56. 'Omnibus cruciatibus adfectus.' "Thus we have immediately following the words in question, 'Ad nutum aut ad voluntatem,' and a hundred other passages, which others have sometimes rashly wished to correct; 5. 44. 'Certamen et contentio;' 7, 30. 'Patienda et perferenda;' 8, 18. and very often."

nutum aut ad voluntatem ejus facta sit: hominem esse barbarum, iracundum, temerarium: non posse ejus imperia diutius sustineri. Nisi si quid[60] in Cæsare Populoque Romano sit auxilii, omnibus Gallis idem esse faciendum, quod Helvetii fecerint, ut domo emigrent, aliud domicilium, alias sedes, remotas a Germanis, petant, fortunamque, quæcumque accidat, experiantur. Hæc si enuntiata Ariovisto sint, non dubitare, quin de omnibus obsidibus, qui apud eum sint, gravissimum supplicium sumat. Cæsarem vel auctoritate sua atque exercitus, vel recenti victoria, vel nomine Populi Romani deterrere posse, ne major multitudo Germanorum Rhenum transducatur: Galliamque omnem ab Ariovisti injuria posse defendere.'

32. Hac oratione ab Divitiaco habita, omnes, qui aderant, magno fletu auxilium a Cæsare petere cœperunt. Animadvertit Cæsar, unos ex omnibus Sequanos nihil earum rerum facere, quas ceteri facerent; sed tristes, capite demisso, terram intueri. Ejus rei causa quæ esset miratus ex ipsis quæsiit. Nihil Sequani respondere, sed in eadem tristitia taciti permanere. Cum ab iis sæpius quæreret, neque ullam omnino vocem exprimere posset,[61] idem Divitiacus Æduus respondit: 'Hoc esse miseriorem gravioremque fortunam Sequanorum, præ reliquorum, quod soli ne in occulto quidem queri,

But another critic gives a different interpretation :—"*Exempla cruciatusque*, i. e. *exempla cruciatuum; exempla* vero sunt *genera*. Vulgo omiserunt *que*, quia non viderant esse ἓν διὰ δυοῖν." MORUS.

60. *Nisi si quid*] "Nepos Att. 13. 'Nisi si quid vetustate coactus est;' Cic. ad Fam. 14, 2. 'Nisi si quis ad me plura scripsit;' N. Heins. ad Ovid. Ep. Her. 4, 111. 'Nisi si manifesta negamus,' and Burm. ad Quintil. 3, 10. and elsewhere; Duker ad Flor. 4, 7. 'Nisi si hoc quoque ex persuasione defuit.' Ovid, Columella, and Cic., quoted by Heinsius, use the phrase with a subjunctive, as in this place. See also ad 6, 16." OUDENDORP.

61. *Exprimere posset*] "In some more recent Mss. and in many Edd., even that of R. Steph., we have *possent;* but wrongly, unless you read with Bongars. tert. *expromere.* He is said *expromere vocem,* 'who speaks;' *exprimere,* 'who forces to talk and extorts words:' though these terms are often confounded in the Mss. See ad Lucan. 1, 360. Cic. ad Att. 2, 21. 'Multa cum seditiosissime diceret, vocem exprimere non potuit;' Phædr. 5, 5, 33. 'Et cum dolore vocem naturæ exprimit.' So *exprimere lætitiam,* B. Alex. 56. *gemitum, indignationem,* &c. Phædr. 4, 19, 22. Vell. 2, 19. where see Gronov. Heins. Burm. and see ad Valer. Max. 3, 1, 2. 'Expressa est itaque illa vox homini;' for that this is the right reading, is shown also by the Cod. Harlem." OUDENDORP.

neque auxilium implorare auderent, absentisque Ariovisti crudelitatem, velut si coram adesset, horrerent: propterea quod reliquis tamen fugæ facultas daretur; Sequanis vero, qui intra fines suos Ariovistum recepissent, quorum oppida omnia in potestate ejus essent, omnes cruciatus essent perferendi.'

33. His rebus cognitis, Cæsar Gallorum animos verbis confirmavit, pollicitusque est, sibi eam rem curæ futuram: magnam se habere spem, et beneficio suo [62] et auctoritate adductum Ariovistum finem injuriis facturum. Hac oratione habita, concilium dimisit, et secundum ea multæ res eum hortabantur, quare sibi eam rem cogitandam et suscipiendam putaret; in primis quod Æduos, fratres consanguineosque sæpenumero ab Senatu appellatos, in servitute atque in ditione videbat Germanorum teneri, eorumque obsides esse apud Ariovistum ac Sequanos intelligebat: quod in tanto imperio Populi Romani turpissimum sibi et reipublicæ esse arbitrabatur. Paulatim autem Germanos consuescere Rhenum transire; et in Galliam magnam eorum multitudinem venire, Populo Romano periculosum videbat: neque sibi homines feros ac barbaros temperaturos existimabat, quin, cum omnem Galliam occupassent, ut ante Cimbri Teutonique fecissent, in Provinciam exirent atque inde in Italiam contenderent; præsertim cum Sequanos a Provincia nostra Rhodanus divideret. Quibus rebus quam maturrime occurrendum putabat. Ipse autem Ariovistus tantos sibi spiritus, tantam arrogantiam sumserat, ut ferendus non videretur.

34. Quamobrem placuit ei, ut ad Ariovistum legatos mitteret, qui ab eo postularent, uti aliquem locum medium utriusque colloquio diceret: [63] velle sese de republica et summis utriusque rebus [64] cum eo agere. Ei

62. *Beneficio suo*] "Cæsar nimirum suo consulatu fecerat ut rex atque amicus a Senatu Rom. appellaretur, cum neque aditum, neque causam postulandi justam haberet. Vide c. 35. 42. 43. nec non Dion. 38. p. 81." DAVIES.

63. *Diceret*] I. e. "'Appoint.' In this sense Cæsar sometimes uses *diem dicere:* thus above c. 6. below c. 42. 5, 27. 57. and elsewhere often, and others everywhere use it. And, that I may conceal nothing, so the passage was long ago corrected by Gronov. ad Liv. 25, 16. 'Locum se consciis dixisse.' So c. 43. 'Eo ut erat dictum ad colloquium venerunt.'" OUDENDORP.

64. *Summis utriusque rebus*] I. e. "Which ought to be of the greatest

legationi Ariovistus respondit: 'Si quid ipsi a Cæsare opus esset, sese ad eum venturum fuisse; si quid ille se velit, illum ad se venire oportere. Præterea se neque sine exercitu in eas partes Galliæ venire audere, quas Cæsar possideret; neque exercitum sine magno commeatu atque emolimento[65] in unum locum contrahere posse: sibi autem mirum videri, quid in sua Gallia, quam bello vicisset, aut Cæsari, aut omnino Populo Romano negotii esset.'

35. His responsis ad Cæsarem relatis, iterum ad eum Cæsar legatos cum his mandatis mittit: 'Quoniam tanto suo Populique Romani beneficio affectus, (cum in consulatu suo rex atque amicus a Senatu appellatus esset,) hanc sibi Populoque Romano gratiam referret, ut in colloquium venire invitatus gravaretur, neque de

moment to both parties. So Corn. Nep. Eumen. 10. speaking of Antigonus, 'De summis rebus erat dimicandum,' about the kingdom forsooth, and other matters of the greatest concern to men in general." Davies.

65. *Atque emolimento*] I. e. "*Molitio magnæ et difficilis rei.* Consult Heins. and in particular Burm. ad Vell. Paterc. 1, 17. 'In studium par et in emolimentum.' The Greek version rightly, Μεγάλην δαπάνην καὶ πολλὴν ἀσχολίαν." Oudendorp. "There is an excellent passage in Gell. N. A. 11, 13. which has been observed by none: 'Admoniti a Castricio sumus, ut consideraremus, quæ vis quodve emolumentum ejus sententiæ sit.' Where, that you may have no doubt about the signification of the word *emolumenti*, he himself a little afterwards subjoins, 'Inspicite penitus quid efficiant verba hæc.' The word is derived from *emolior*, as is obvious to any one: which word is used by Seneca Agam. 3, 1, 478. 'Sua quisque mittunt tela, et infesti fretum Emoliuntur, turbo convolvit mare.' *Fretum emoliri* is the same as in Virg. Æn. 1. 'totumque a sedibus imis Una Eurusque Notusque ruunt,' i. e. *commovent e loco suo*. As *moliri* is 'movere,' thus *moliri agmen*, *classem* &c., so *emolumentum* is 'commotio,' if I may so speak." Dionys. Voss. "*Emolimento*, 'labore,' 'opera.' For, as *eniti* is 'nitendo pervenire aliquo,' or 'efficere aliquid,' and *nisus* 'labor' and 'opera,' so *emoliri* is 'moliendo conandoque pervenire aliquo,' 'efficere aliquid,' and *emolimentum* 'labor ipse.' Some prefer *molimento*, which would not differ from that other *emolimento*. But the Codd. here uniformly exhibit *emolumento*. And most commentators think that *emolumentum* and *emolimentum* do not differ more than *monumentum* and *monimentum*, and that, as *emolimentum* is primarily 'molitio' and 'susceptio,' so it is secondarily 'effectus molitionis, profectus, and fructus.' To this opinion I accede." S. F. N. Morus. Plautus Bacch. 4, 5, 2. 'Magnum molior negotium, metuoque ut hodie possim emolirier,' i. e. ad finem perducere. "Impp. Valens, Gratian. et Valentin. lib. 15. Cod. Theodos. tit. 1. leg. 19. 'Novum opus qui volet in urbe moliri, sua pecunia absolvat, non contractis veteribus emolimentis, non effossis nobilium operum substructionibus.'" Forcellinus Lex. tot. Latin.

communi re dicendum sibi et cognoscendum putaret; hæc esse, quæ ab eo postularet: primum, ne quam hominum multitudinem amplius trans Rhenum in Galliam transduceret: deinde obsides, quos haberet ab Æduis, redderet, Sequanisque permitteret, ut, quos illi haberent, voluntate ejus reddere illis liceret; neve Æduos injuria lacesseret, neve his sociisve eorum bellum inferret: si id ita fecisset, sibi Populoque Romano perpetuam gratiam atque amicitiam cum eo futuram: si non impetraret, sese, (quoniam M. Messala M. Pisone Coss. Senatus[66] censuisset, uti, quicumque Galliam provinciam obtineret, quod commodo reipublicæ facere posset, Æduos ceterosque amicos Populi Romani defenderet,) sese Æduorum injurias non neglecturum.'

36. Ad hæc Ariovistus respondit: 'Jus esse belli, ut, qui vicissent, iis, quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent: item Populum Romanum victis non ad alterius præscriptum, sed ad suum arbitrium, imperare consuesse. Si ipse Populo Romano non præscriberet, quemadmodum suo jure uteretur; non oportere sese a Populo Romano in suo jure impediri. Æduos sibi, quoniam belli fortunam tentassent et armis congressi ac superati essent, stipendiarios esse factos. Magnam Cæsarem injuriam facere, qui suo adventu vectigalia sibi deteriora faceret. Æduis se obsides redditurum non esse, neque iis, neque eorum sociis injuria bellum illaturum, si in eo manerent, quod convenisset, stipendiumque quotannis penderent: si id non fecissent, longe iis fraternum nomen Populi Romani afuturum. Quod sibi Cæsar denuntiaret, se Æduorum injurias non neglecturum; neminem secum sine sua pernicie contendisse. Cum vellet, congrederetur; intellecturum, quid invicti Germani, exercitatissimi in armis, qui inter annos XIV tectum non subissent, virtute possent.'

37. Hæc eodem tempore Cæsari mandata referebantur, et legati ab Æduis et a Treviris veniebant: Ædui questum, quod Harudes, qui nuper in Galliam transportati essent, fines eorum popularentur; sese ne obsi-

66. *Senatus*] "But Cæsar was not free from blame, when he brought this war on Ariovistus, as is shown by H. Grotius de J. B. et P. 3, 3, 10." DAVIES.

dibus quidem datis pacem Ariovisti redimere potuisse: Treviri autem, pagos centum Suevorum ad ripas Rheni consedisse, qui Rhenum transire conarentur; iis præesse Nasuam et Cimberium fratres. Quibus rebus Cæsar vehementer commotus, maturandum sibi existimavit, ne, si nova manus Suevorum cum veteribus copiis Ariovisti sese conjunxisset, minus facile resisti posset. Itaque re frumentaria, quam celerrime potuit, comparata, magnis itineribus ad Ariovistum contendit.

38. Cum tridui viam processisset, nuntiatum est ei, Ariovistum cum suis omnibus copiis ad occupandum Vesontionem, quod est oppidum maximum Sequanorum, contendere, triduique viam a suis finibus profecisse. Id ne accideret, magno opere sibi præcavendum Cæsar existimabat: namque omnium rerum, quæ ad bellum usui erant, summa erat in eo oppido facultas;[67] idque natura loci sic muniebatur, ut magnam ad ducendum bellum daret facultatem, propterea quod flumen Dubis, ut circino circumductum, pæne totum oppidum cingit: reliquum spatium, quod est non amplius pedum DC, qua flumen intermittit,[68] mons continet magna altitudine, ita ut radices ejus montis ex utraque parte ripæ fluminis contingant. Hunc murus circumdatus arcem efficit et cum oppido conjungit. Huc Cæsar magnis nocturnis diurnisque itineribus contendit, occupatoque oppido, ibi præsidium collocat.

39. Dum paucos dies ad Vesontionem rei frumentariæ commeatusque causa moratur, ex percunctatione nostrorum vocibusque Gallorum ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute atque exercitatione in armis esse prædicabant,

67. *In eo oppido facultas*] I. e. "Copia. So B. C. 3, 9. 'Navium facultas:' see also c. 11. The copyists did not understand this, and in most Codd. we have their substitution, *difficultas*, which produces a meaning quite contrary to that which was intended by Cæsar." DAVIES.

68. *Qua flumen intermittit*] "Ciacconius thinks that we may also read, *Qua a flumine intermittitur*, because we have 7, 17. 'Ad eam oppidi partem, quæ intermissa a flumine et palude.' See also ad c. 23. 'Intermissæ trabes.' But the Mss. are agreed in the received reading. *Intermittere* is put neutrally for 'cessare,' 'desinere,' 'abrumpere,' Cic. Fam. 7, 10. 'Sed jam Hercule intermiseram;' and so *remittere* is everywhere used." OUDENDORP.

sæpenumero sese cum eis congressos ne vultum quidem atque aciem oculorum ferre potuisse, tantus subito timor omnem exercitum occupavit, ut non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret. Hic primum ortus est a Tribunis militum, præfectis reliquisque, qui, ex urbe amicitiæ causa Cæsarem secuti, non magnum in re militari usum habebant: quorum alius, alia causa illata,[69] quam sibi ad proficiscendum necessariam esse dicerent, petebant, ut ejus voluntate discedere liceret: nonnulli, pudore adducti, ut timoris suspicionem vitarent, remanebant. Hi neque vultum fingere, neque interdum lacrymas tenere poterant: abditi in tabernaculis aut suum fatum querebantur, aut cum familiaribus suis commune periculum miserabantur. Vulgo totis castris testamenta obsignabantur. Horum vocibus ac timore paulatim etiam ii, qui magnum in castris usum habebant, milites centurionesque, quique equitatu præerant, perturbabantur. Qui se ex his minus timidos existimari volebant, non se hostem vereri, sed angustias itineris et magnitudinem sylvarum, quæ intercederent inter ipsos atque Ariovistum, aut rem frumentariam, ut satis commode supportari posset, timere dicebant. Nonnulli etiam Cæsari renuntiabant, cum castra moveri ac signa ferri jussisset, non fore dicto audientes milites, nec propter timorem signa laturos.

40. Hæc cum animadvertisset, convocato consilio, omniumque ordinum ad id consilium adhibitis centurionibus, vehementer eos incusavit: ‘ primum, quod, aut quam in partem,[70] aut quo consilio ducerentur, sibi quærendum aut cogitandum putarent. Ariovistum, se consule, cupidissime Populi Romani amicitiam appetisse; cur hunc tam temere quisquam ab officio discessurum judicaret? Sibi quidem persuaderi, cognitis suis postulatis atque æquitate conditionum perspecta, eum

69. *Alia causa illata*] Cæs. B. G. 2, 25. ‘Hujus adventu spe illata militibus;’ Hirt. B. Alex. 2. ‘Neque vero Alexandrinis in gerendis negotiis cunctatio ulla aut mora inferebatur;’ Burm. and Prasch ad Phædr. 1, 1, 4. ‘Jurgii causam intulit;’ Davies ad B. Hisp. 1. ‘Aliqua inferebatur causa.’

70. *Quod, aut quam in partem*] “Tac. Hist. 2. ‘Miles alacer, qui tamen jussa ducum interpretari quam exsequi mallet:’ Hist. 1. ‘Parendo potius, commilitones, quam imperia ducum sciscitando res militares continentur;’ ‘Vobis arma et animus sit, mihi consilium et virtutis vestræ regimen relinquite.’” DIONYS. VOSS.

neque suam, neque Populi Romani gratiam repudiaturum. Quod si furore atque amentia impulsus bellum intulisset, quid tandem vererentur? aut cur de sua virtute, aut de ipsius diligentia, desperarent? Factum ejus hostis periculum patrum nostrorum memoria, cum, Cimbris et Teutonis a C. Mario pulsis, non minorem laudem exercitus, quam ipse imperator, meritus videbatur: factum etiam nuper in Italia servili tumultu, quos tamen aliquid usus ac disciplina, quam a nobis accepissent, sublevarent. Ex quo judicari posset, quantum haberet in se boni constantia;[71] propterea quod, quos aliquamdiu inermos sine causa timuissent, hos postea armatos ac victores superassent. Denique hos esse eosdem, quibuscum sæpenumero Helvetii congressi, non solum in suis, sed etiam in illorum finibus, plerumque superarint, qui tamen pares esse nostro exercitu non potuerint. Si quos adversum prœlium et fuga Gallorum commoveret, hos, si quærerent, reperire posse, diuturnitate belli defatigatis Gallis, Ariovistum, cum multos menses castris se ac paludibus tenuisset, neque sui potestatem fecisset, desperantes jam de pugna et dispersos subito adortum, magis ratione et consilio, quam virtute, vicisse. Cui rationi contra homines barbaros atque imperitos locus fuisset, hac ne ipsum quidem sperare, nostros exercitus capi posse. Qui suum timorem in rei frumentariæ simulationem angustiasque itinerum conferrent, facere arroganter, cum aut de officio imperatoris desperare, aut præscribere viderentur. Hæc sibi esse curæ; frumentum Sequanos, Leucos, Lingonas subministrare; jamque esse in agris frumenta matura: de itinere ipsos brevi tempore judicaturos. Quod non fore dicto audientes milites, neque signa laturi dicantur, nihil se ea re commoveri: scire enim, quibuscumque exercitus dicto audiens non fuerit, aut, male re gesta, fortunam defuisse; aut, aliquo facinore comperto,

71. *Constantia*] "It here signifies 'a mind impervious to fear.' Curt. 3, 12. 'Motum fuisse regem constantia pueri,' by his boldness and intrepidity. So Phædr. 5, 2, 12. 'Constantior fuissem vera existimans,' *I should have been less alarmed*. This force of the word is copiously illustrated by J. F. Gronov. ad Tac. Agr. 27." DAVIES. "See ad 3, 25. Cort. ad Plin. Ep. 1, 12, 9. 'Perseverantem constantia fugit.'" OUDENDORP.

avaritiam esse conjunctam. Suam innocentiam perpetua vita, felicitatem Helvetiorum bello, esse perspectam. Itaque se, quod in longiorem diem collaturus[72] esset, repræsentaturum[73] et proxima nocte de quarta vigilia castra moturum, ut quam primum intelligere posset, utrum apud eos pudor atque officium, an timor valeret. Quod si præterea nemo sequatur, tamen se cum sola decima legione iturum, de qua non dubitaret; sibique eam prætoriam cohortem futuram.' Huic legioni Cæsar et indulserat præcipue et propter virtutem confidebat maxime.

41. Hac oratione habita, mirum in modum conversæ sunt omnium mentes, summaque alacritas et cupiditas belli gerendi innata est, princepsque decima legio per tribunos militum ei gratias egit, quod de se optimum judicium fecisset, seque esse ad bellum gerendum paratissimam confirmavit. Deinde reliquæ legiones per tribunos militum et primorum ordinum centuriones egerunt, uti Cæsari satisfacerent: se neque unquam dubi-

72. *Collaturus*] I. e. "*Dilaturus.* The Greek Version rightly, ἀνεβαλόμην. But in Brutus's Epist. ad Cic. Fam. 11, 13. the phrase 'In posterum diem iter suum contulit,' has the same force, as if he had written, 'Postero die proficisci statuit.'" Davies. "*Conferre in aliquod tempus,* 'differre.' Ulpian. ff. de sponsal. Quæsitum est, inquit, apud Julianum, an sponsalia sint ante duodecimum annum, si fuerint nuptiæ collatæ, h. e. dilatæ in id tempus ætatis: non sicut Accursius comminiscitur, revera celebratæ. Old." Jo. Calvin Lex. Jurid.

73. *Repræsentaturum*] "The legal term *repræsentare* is 'ante diem facere.' Thus he is said *solutionem repræsentare,* who pays the money before the day. Therefore they, who read *tentaturum,* trifle with the text. The Exscriptor Celsi has rightly understood the passage: 'Experturum tamen sequamprimum quod alioquin dilaturus fuerit.' And the Greek Translator: Ὃ ἐπὶ πλεῖον ἂν ἀνεβαλόμην, τοῦτο νῦν παραστήσω. It is worthy of remark that Cæsar not unfrequently uses legal terms. Thus he everywhere uses the word *maleficium,* which you would not easily find in other historians." Dionys. Vossius. "See by all means the note ad Frontin. 1, 11, 2. 'Pecuniam conferret, ut repræsentari merces proditoribus posset;' and Davies ad Hirt. B. Alex. 70. 'Si quæ polliceretur, repræsentaturus esset.'" Oudendorp. Seneca Libr. Epist. 15. Ep. 1. (quoted in Calvin's Lex. Jurid. :) 'Petis a me ut id quod in diem suum dixeram debere differri, prænumerare, et scribam tibi an hæc pars philosophiæ.' "*Repræsentare* est proprie in re pecuniaria pecuniam statim solvere, atque adeo prænumerare, ante diem solvere. Att. 12, 25. 'Reliquæ pecuniæ vel usuram Silio pendemus, dum a Faberio vel aliquo, qui Faberio debet, repræsentabimus.' Hinc dicitur pro 'facere aliquid ante tempus, citius quam debeas, aut constitutum sit.'" Ernesti *Clav. Cic.*

tasse, neque timuisse, neque de summa belli suum judicium, sed imperatoris esse, existimavisse. Eorum satisfactione accepta et itinere exquisito per Divitiacum, quod ex aliis ei maximam fidem habebat, ut millium amplius quinquaginta circuitu locis apertis exercitum duceret, de quarta vigilia, ut dixerat, profectus est. Septimo die, cum iter non intermitteret, ab exploratoribus certior factus est, Ariovisti copias a nostris millibus passuum quatuor et viginti abesse.

42. Cognito Cæsaris adventu, Ariovistus legatos ad eum mittit: quod antea de colloquio postulasset, id per se fieri licere, quoniam propius accessisset: seque id sine periculo facere posse existimare. Non respuit conditionem Cæsar: jamque eum ad sanitatem reverti arbitrabatur, cum id, quod antea petenti denegasset, ultro polliceretur; magnamque in spem veniebat, pro suis tantis Populique Romani in eum beneficiis, cognitis suis postulatis, fore, uti pertinacia desisteret. Dies colloquio dictus est, ex eo die quintus. Interim, cum sæpe ultro citroque legati inter eos mitterentur, Ariovistus postulavit, ne quem peditem ad colloquium Cæsar adduceret: vereri se, ne per insidias ab eo circumveniretur: uterque cum equitatu veniret: alia ratione se non esse venturum. Cæsar, quod neque colloquium interposita causa tolli volebat, neque salutem suam Gallorum equitatui committere audebat, commodissimum esse statuit, omnibus equis Gallis equitibus detractis, eo legionarios milites legionis decimæ, cui quam maxime confidebat, imponere, ut præsidium quam amicissimum, si quid opus facto esset, haberet. Quod cum fieret, non irridicule quidam ex militibus decimæ legionis dixit: 'plus, quam pollicitus esset, Cæsarem ei facere; pollicitum, se in cohortis prætoriæ loco decimam legionem habiturum, nunc ad equum rescribere.'[74]

74. *Ad equum rescribere*] "*Rescribere legionem ad equum* est eam, quæ peditum erat, in numerum equitum transcribere," Gesner Thes. L. L.; "Est de uno in alium militiæ ordinem transferre," Forcellinus. When the soldier was first enlisted, he was said *scribi*, because his name was entered in the muster-roll of the regiment to which he belonged. If he afterwards changed his regiment, or quitted the infantry and joined the cavalry, his name had to be erased from the one roll, and to be transferred to the other, *transcribi*. Those, who supplied the vacancies occasioned by death, were called *adscripticii*. Festus: 'Ad-

43. Planities erat magna, et in ea tumulus terrenus satis grandis. Hic locus æquo fere spatio ab castris utrisque aberat. Eo, ut erat dictum, ad colloquium venerunt. Legionem Cæsar, quam equis devexerat, passibus ducentis ab eo tumulo constituit. Item equites Ariovisti pari intervallo constiterunt. Ariovistus, ex equis ut colloquerentur et, præter se, denos ut ad colloquium adducerent, postulavit. Ubi eo ventum est, Cæsar initio orationis sua Senatusque in eum beneficia commemoravit, 'quod rex appellatus esset a Senatu, quod amicus, quod munera amplissima missa:[75] quam

scripticii, veluti quidam scripti dicebantur; qui supplendis legionibus adscribebantur; hos et *adcensos* dicebant, quod ad legionum censum essent adscripti.' '*Adcensi* dicebantur, qui in locum mortuorum militum subito subrogabantur, dicti ita, quia ad censum adjiciebantur.' Soldiers of this description, according to the same authority, were called the *supplementum* of a legion. Cic. Fam. 3, 3. 'Censebant enim omnes fere, ut in Italia supplementum meis et Bibuli legionibus scriberetur,' Liv. 1, 30. 'Supplemento veteres legiones explevit, et novas scripsit.' The term *patres conscripti* is thus explained by Festus:—'*Conscripti* dicebantur, qui ex equestri ordine patribus adscribebantur, ut numerus Senatorum expleretur.' '*Adlecti* dicebantur apud Romanos, qui propter inopiam ex equestri ordine in Senatorum sunt numero adsumpti; nam *patres* dicuntur, qui sunt patricii generis,—*conscripti*, qui in senatu sunt scriptis adnotati.' In the Greek writers ἀπογράφεσθαι is 'adnotari in indice militum,' 'nomen dare,' 'nomen suum profiteri,' 'to enter his name in the muster-roll,' Xen. Cyrop. 2, 1, 6. p. 94. Καὶ ἀπογραφέσθω πρὸς τὸν ταξίαρχον εἰς τὴν ὁμοίων τάξιν ἡμῖν. If, as Dionys. Vossius observes, the mercenaries, of whom Cyrus there speaks, were formerly not enrolled, then the Latin translation would be *adscribatur*, because their names were then first written; but, if they had been enrolled before, and were transferred to another regiment, then the Latin translation would be *transcribatur*. Seneca Epist. 4. ad Lucilium: 'Quum puerilem animum deposueris, et te in virum philosophia transcripserit.' Val. Max. 2, 7. (speaking of a large number of Roman citizens voluntarily sent back by King Pyrrhus,) 'Decreverunt ut ex iis, qui equo meruerant, peditum numero militarent; qui pedites fuerant, in funditorum auxilia transcriberentur.' And in the same place, a little before, (speaking of L. Calpurnius Piso:) 'Turmasque equitum, quibus præfuerat (C. Titius,) ademptis equis in funditorum alas transcripsit.' When the change of service was from the cavalry to the infantry, it was a military punishment; but on the contrary, a military reward, when the foot-soldier was transferred into the cavalry. Sam. Petitus Obs. 1, 6. thus explains this passage of Cæsar:—'Pollicitus erat se legionarios milites in prætoriæ cohortis, i. e. in clientum loco habiturum; at nunc *ad equum rescribit*, h. e. non tantum in clientelam, sed in familiam admittit.' See Seneca de Benef. 5, 6.

75. *Amplissima missa*] "It was usual with the Romans so to conduct themselves towards those whom they had honored with the title of kings. Liv. 30, 15. 'Scipio Masi-

rem et paucis contigisse et pro magnis hominum officiis consuesse tribui' docebat: 'illum, cum neque aditum, neque causam postulandi justam haberet, beneficio ac liberalitate sua ac Senatus ea præmia consecutum.' Docebat etiam, 'quam veteres,[76] quamque justæ causæ necessitudinis ipsis cum Æduis intercederent, quæ Senatus consulta, quoties, quamque honorifica in eos facta essent: ut omni tempore totius Galliæ principatum Ædui tenuissent, prius etiam quam nostram amicitiam appetissent: Populi Romani hanc esse consuetudinem, ut socios atque amicos non modo sui nihil deperdere, sed gratia, dignitate, honore auctiores velit esse: quod vero ad amicitiam Populi Romani attulissent, id iis eripi, quis pati posset?' Postulavit deinde eadem, quæ legatis in mandatis dederat, 'ne aut Æduis, aut eorum sociis bellum inferret; obsides redderet: si nullam partem Germanorum domum remittere posset, at ne quos amplius Rhenum transire pateretur.'

44. Ariovistus ad postulata Cæsaris pauca respondit; de suis virtutibus multa prædicavit: 'Transisse Rhenum sese, non sua sponte, sed rogatum et arcessitum a Gallis;[77] non sine magna spe magnisque præmiis domum propinquosque reliquisse; sedes habere in Gallia, ab ipsis concessas; obsides ipsorum voluntate datos; stipendium capere jure belli, quod victores victis imponere consuerint; non sese Gallis, sed Gallos sibi bellum intulisse; omnes Galliæ civitates ad se oppugnandum venisse, ac contra se castra habuisse; eas omnes copias a se uno prœlio fusas ac superatas esse; si iterum experiri velint, iterum paratum sese decertare; si pace uti velint, iniquum esse, de stipendio recusare, quod sua voluntate ad id tempus pependerint. Amicitiam

nissam primum regem appellatum eximiisque ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella curuli et scipione eburnea, toga picta et palmata tunica donat.' See also B. Brisson. de Form. 2. p. 234." DAVIES.

76. *Quam veteres*] "The Æduans first, among the Gauls, embraced the friendship of the Romans. Strabo 4. p. 192. Οἱ δὲ Ἐδοῦοι καὶ συγγενεῖς Ῥωμαίων ὠνομάζοντο, καὶ πρῶτοι τῶν ταύτῃ προσῆλθον πρὸς τὴν φιλίαν καὶ συμμαχίαν. Tacit. Ann. 11, 25. 'Primi Ædui Senatorum in urbe jus adepti sunt. Datum id fœderi antiquo, et quia soli Gallorum fraternitatis nomen cum populo R. usurpant:' where see Lipsius. Eumen. Pan. 3, 4, 1. 6, 22, 4." DAVIES.

77. *Arcessitum a Gallis*] By the Arverni and Sequani: see c. 31.

Populi Romani sibi ornamento et præsidio, non detrimento, esse oportere, idque se ea spe petisse. Si per Populum Romanum stipendium remittatur et dedititii subtrahantur, non minus libenter sese recusaturum Populi Romani amicitiam, quam appetierit. Quod multitudinem Germanorum in Galliam transducat, id se sui muniendi, non Galliæ impugnandæ causa facere; ejus rei testimonium esse, quod, nisi rogatus, non venerit, et quod bellum non intulerit, sed defenderit.[78] Se prius in Galliam venisse, quam Populum Romanum. Nunquam ante hoc tempus exercitum Populi Romani Galliæ provinciæ fines egressum. Quid sibi vellet? Cur in suas possessiones veniret? Provinciam suam hanc esse Galliam, sicut illam nostram. Ut ipsi concedi non oporteret, si in nostros fines impetum faceret, sic item nos esse iniquos, qui in suo jure se interpellaremus. Quod fratres a Senatu Æduos appellatos diceret, non se tam barbarum, neque tam imperitum esse rerum, ut non sciret, neque bello Allobrogum[79] proximo Æduos Romanis auxilium tulisse, neque ipsos in his contentionibus, quas Ædui secum et cum Sequanis habuissent, auxilio Populi Romani usos esse. Debere se suspicari, simulata Cæsarem amicitia, quod exercitum in Gallia habeat, sui opprimendi causa habere. Qui nisi decedat atque exercitum deducat ex his regionibus, sese illum non pro amico, sed pro hoste habiturum: quod si eum interfecerit, multis sese nobilibus principibusque Populi Romani gratum esse facturum; id se ab ipsis per eorum nuntios compertum habere, quorum omnium gratiam atque amicitiam ejus morte redimere posset. Quod si decessisset ac liberam possessionem Galliæ sibi tradidisset, magno se illum præmio remuneraturum et, quæcumque bella geri vellet, sine ullo ejus labore et periculo confecturum.'

78. *Defenderit*] I. e. "*Arcuerit, propulsaverit.* B. C. 1, 7. 'Conclamant legionis XIII, quæ aderat, milites——sese paratos esse imperatoris sui tribunorumque plebis injurias defendere;' Quadrigarius ap. Gell. N. A. 9, 1. 'Milites Metelli a pinnis hostes defendebant facillime;' Arnob. 1. p. 17. ed. Plant.; Virg. Ecl. 7, 47." DAVIES.

79. *Bello Allobrogum*] "He does not mean, as Jo. Godninus erroneously supposes, the war which Domitius Ænobarbus and Fabius Maximus carried on against the Allobroges, (Flor. 3, 2.) but that which Cn. Pontinus successfully waged with them." DAVIES.

45. Multa ab Cæsare in eam sententiam dicta sunt, quare negotio desistere non posset, et 'neque suam, neque Populi Romani consuetudinem pati, uti optime meritos socios desereret: neque se judicare, Galliam potius esse Ariovisti, quam Populi Romani. Bello superatos esse Arvernos et Rutenos ab Q. Fabio Maximo, quibus Populus Romanus ignovisset, neque in provinciam redegisset,[80] neque stipendium imposuisset. Quod si antiquissimum quodque tempus spectari oporteret, Populi Romani justissimum esse in Gallia imperium: si judicium Senatus observari oporteret, liberam debere esse Galliam, quam bello victam suis legibus uti voluisset.'

46. Dum hæc in colloquio geruntur, Cæsari nuntiatum est, equites Ariovisti propius tumulum accedere et ad nostros adequitare,[81] lapides telaque in nostros conjicere. Cæsar loquendi finem fecit[82] seque ad suos recepit, suisque imperavit, ne quod omnino telum in hostes reji-

80. *In provinciam redegisset*] "Those countries were said *in provinciæ formam redigi*, which were ordered to pay tribute, and which were dispossessed of their own laws, so that magistrates, invested with supreme power, were yearly sent into them to administer the Roman laws, as was done in that same year with respect to the *Narbonensis Provincia*. But those provinces, which used their own laws, were called *liberæ*, 'free,' as we learn from the text. (Hotomann.) See much in G. J. Vossius Etym. L. L. v. *Provincia*." Davies.

81. *Ad nostros adequitare*] "The repetition of the prep. in compounds of this kind is frequent, but it must not be forced into the text against the authority of Mss. Thus we have c. 50. and 51. *educere e castris* and *educere castris;* in the second place *e* has been inserted without the sanction of the Mss.: 2, 2. *Abesse a periculo;* 2, 33. *ex oppido exire*. See also ad 3, 9. *ex navi egredi*, 4, 26. &c. *per partes perequitare*, 4, 33. 5, 44. *in eam inrumpere;* 5, 45. *in jaculo inligari*, and in almost every page. So *adire ad aliquem*, and *ad aliquid:* see ad 4, 20. And Hirt. B. Afr. 38. 74. *ad oppidum accurrere*. Similar expressions in Livy are noticed by Drakenb. ad Præf. 'In civitatem immigraverunt;' he has even *adequitare alicui*, and *ad aliquem*. See the note ad 1, 14. and elsewhere." Oudendorp.

82. *Fecit*] "We should write *facit* on the authority of Bongars. 1. and 2. Petav. Egmond. 4 other Mss. and the Ed. Inc., and *recipit* from Bongars. 1. though *imperavit* follows. This change of tense is elegant and frequent among the Historians. See Misc. Obs. 2, 81. There is the same variation, 1, 3. *suscepit, persuadet;* 5, 2. *reliquit* and *proficiscitur*, and in numerous other places, which Davies and Clarke have wrongly thought to require correction. On the contrary, I have so given from the Mss. ad B. Afr. 53. 'Vela in altum dederunt et perveniunt.' See Davies and Clarke themselves ad B. Hisp. 22. Cort. ad Plin. Ep. 2, 14, 10. 9, 13, 20. Drakenb. ad Liv. 3, 46, 9. Nep. Alcib. 10, 2." Oudendorp.

cerent. Nam etsi sine ullo periculo legionis delectæ cum equitatu prœlium fore videbat: tamen committendum non putabat, ut, pulsis hostibus, dici posset, eos ab se per fidem in colloquio[83] circumventos. Posteaquam in vulgus militum elatum est, qua arrogantia in colloquio Ariovistus usus omni Gallia Romanis interdixisset, impetumque in nostros ejus equites fecissent, eaque res colloquium ut diremisset: multo major alacritas studiumque pugnandi majus exercitu injectum est.[84]

47. Biduo post Ariovistus ad Cæsarem legatos mittit, velle se de his rebus, quæ inter eos agi cœptæ, neque perfectæ essent, agere cum eo: uti aut iterum colloquio diem constitueret; aut, si id minus vellet, ex suis legatis aliquem ad se mitteret. Colloquendi Cæsari causa visa non est; et eo magis, quod pridie ejus diei Germani retineri non poterant, quin in nostros tela conjicerent. Legatum ex suis sese magno cum periculo ad eum missurum et hominibus feris objecturum, existimabat. Commodissimum visum est, C. Valerium Procillum, C. Valerii Caburi filium, summa virtute et humanitate

83. *Per fidem in colloquio*] "Fr. Hotom. rashly disturbs this place, whilst he thinks that either *perfide*, or *per fidem colloquii* ought to be written; for the received reading should be retained. Liv. 38, 25. 'Major multo pars' (Gallorum) 'per fidem violati colloquii pœnas morte luerunt.' There too H. Grotius de Jure B. et P. 3, 24, 3. restores *perfide*, 'sed aliud egit vir summus.' Seneca de Prov. 3. 'Multa millia civium Romanorum uno loco post fidem, imo per ipsam fidem trucidata.' We say that those 'are circumvented by fraud in conversation,' who are circumvented, while they converse freely in consequence of plighted faith." DAVIES. "See Gruter ad Liv. 1, 9. 'Perfas ac fidem decepti,' Cort. ad Sallust. Hist. 1. p. 950. 'Per fidem violasti.' In Cæs. B. G. 8, 48. the learned read 'Vulnera per fidem imposita,' where see the note. The erroneous conjecture of Fr. Hotom. *perfide* is erroneously supported by the Cod. Petav." OUDENDORP. "*Per fidem*, on account of faith mutually plighted, as in that solemn form, 'Ne propter te fidemve tuam captus fraudatusque sim,' Cic. Off. 3, 17." MORUS.

84. *Injectum est*] "As the Greek Version has ἐνέφυ, the learned Jo. Wasse in Add. ad Sallust. p. 398., ingeniously conjectures that the ancient Codd. had *innatum est*, as indeed Cæsar himself writes elsewhere." CLARKE. "So c. 41. 'Summaque alacritas et cupiditas belli gerendi innata est:' B. C. 3, 92. 'Animi incitatio atque alacritas naturaliter innata omnibus.' But the Mss. and Edd. make no change, except that in the Ed. Inc. we have the faulty reading *invectum*. *Injici* is everywhere applied to affections of the mind, as is well known. Justin 3, 5. 'Tantum ardorem militibus injecit.' Nep. Alcib. 3. 'Magnus multitudini timor est injectus.' Frontin. 2, 4, 11. 'Suis alacritate et hostibus metu injecto.' Cæs. B. G. 7, 55. See ad Liv. 3, 61." OUDENDORP.

adolescentem, (cujus pater a C. Valerio Flacco civitate donatus erat,) et propter fidem et propter linguæ Gallicæ scientiam, qua multa jam Ariovistus longinqua consuetudine utebatur, et quod in eo peccandi Germanis causa non esset, ad eum mittere, et M. Mettium, qui hospitio Ariovisti usus erat. His mandavit, ut, quæ diceret Ariovistus, cognoscerent et ad se referrent. Quos cum apud se in castris Ariovistus conspexisset, exercitu suo præsente, conclamavit:[85] 'Quid ad se venirent? An speculandi causa?' Conantes dicere prohibuit et in catenas conjecit.

48. Eodem die castra promovit et millibus passuum sex a Cæsaris castris sub monte consedit. Postridie ejus diei præter castra Cæsaris suas copias transduxit et millibus passuum duobus ultra eum castra fecit, eo consilio, uti frumento commeatuque, qui ex Sequanis et Æduis supportaretur, Cæsarem intercluderet. Ex eo die dies continuos quinque Cæsar pro castris suas copias produxit et aciem instructam habuit, ut, si vellet Ariovistus prœlio contendere, ei potestas non deesset. Ariovistus his omnibus diebus exercitum castris continuit; equestri prœlio quotidie contendit. Genus hoc erat pugnæ, quo se Germani exercuerant. Equitum millia erant sex; totidem numero pedites velocissimi ac fortissimi; quos ex omni copia singuli singulos, suæ salutis causa, delegerant. Cum his in prœliis versabantur, ad hos se equites recipiebant: hi, si quid erat durius, concurrebant: si qui, graviore vulnere accepto, equo deciderat, circumsistebant:[86] si quo erat longius prodeundum, aut celerius recipiendum, tanta erat horum exercitatione celeritas, ut, jubis equorum sublevati, cursum adæquarent.

85. *Conclamavit*] "So all the Mss. and ancient Edd.; for the more recent exhibit the simple verb, because, as I imagine, the compound was thought to apply only to a multitude, but erroneously, as Virg. Æn. 3, 523. proves, 'Italiam primus conclamat Achates,' where Serv. 'Valde aut sæpius clamat.' See also Æn. 6, 259." DAVIES. Ovid. Met. 6, 690. 'Conclamat virgo,' 13, 73. 'Conclamat socios,' and elsewhere. Val. Flacc. 3, 259. 'Attonito conclamat ab agmine Tiphys.' Petron. c. 114. 'Hospites conclamans,' and others often. Hence perhaps the Cod. Mediceus in Frontinus 2,4,10. rightly exhibits, 'Conclamare cœpit;' where the received reading is, 'Clare prædicavit.' Scaliger here wrongly inserts *clamavit* from the Cod. Carrariensis." OUDENDORP.

86. *Circumsistebant*] "To protect them against hostile incursions." DAVIES.

49. Ubi eum castris se tenere Cæsar intellexit, ne diutius commeatu prohiberetur, ultra eum locum, quo in loco Germani consederant, circiter passus sexcentos ab eis, castris idoneum locum delegit, acieque triplici instructa, ad eum locum venit. Primam et secundam aciem in armis esse, tertiam castra munire jussit. Hic locus ab hoste circiter passus sexcentos, uti dictum est, aberat. Eo circiter hominum numero XVI millia expedita cum omni equitatu Ariovistus misit, quæ copiæ nostros perterrerent et munitione prohiberent. Nihilo secius Cæsar, ut ante constituerat, duas acies hostem propulsare, tertiam opus perficere, jussit. Munitis castris, duas ibi legiones reliquit et partem auxiliorum: quatuor reliquas in castra majora reduxit.

50. Proximo die, instituto suo, Cæsar e castris utrisque copias suas eduxit; paulumque a majoribus progressus, aciem instruxit hostibusque pugnandi potestatem fecit. Ubi ne tum quidem eos prodire intellexit, circiter meridiem exercitum in castra reduxit. Tum demum Ariovistus partem suarum copiarum, quæ castra minora oppugnaret, misit: acriter utrimque usque ad vesperum pugnatum est. Solis occasu suas copias Ariovistus, multis et illatis et acceptis vulneribus, in castra reduxit. Cum ex captivis quæreret Cæsar, quam ob rem Ariovistus prœlio non decertaret, hanc reperiebat causam, quod apud Germanos ea consuetudo esset, ut matres familiæ[87] eorum sortibus et vaticinationibus declararent, utrum prœlium committi ex usu esset, nec ne: eas ita dicere, 'Non esse fas,[88] Germanos superare, si ante novam lunam prœlio contendissent.'

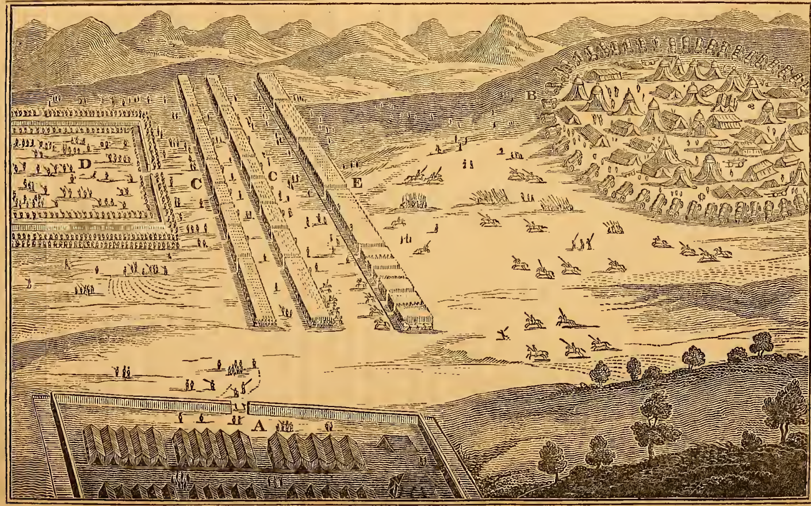
51. Postridie ejus diei Cæsar præsidio utrisque castris, quod satis esse visum est, reliquit; omnes alarios[89]

87. *Matres familiæ*] See Plut. Cæs. 712. "They reposed the greatest confidence in women, because they thought that there was something holy and prescient in them; whence it came to pass that some of them were reckoned among divinities. Tac. Hist. 4, 61. 'Vetere apud Germanos more, quo plerasque feminarum fatidicas, et augescente superstitione arbitrentur Deas.' So Auriuia and Velleda were deified, Germ. 8. See also Schedius de Diis Germ. 2, 43." DAVIES.

88. *Non esse fas*] "*Fas* is here taken for 'what can be done,' as in Lactant. Div. Inst. 2, 1. 'Qui non agnoscunt cultum ejus (Dei,) quem prorsus ignorari ab homine fas non est.' See also Ovid Trist. 3, 5, 16. On the contrary *nefas* is used by Horace and Cic. for 'what is impossible.' See Lambin. ad Hor. Od. 1, 11, 1." DAVIES.

89. *Omnes alarios*] "The *alæ* consisted of allies, so called 'quod cir-

THE CAMPS OF CÆSAR AND ARIOVISTUS.

A. *Cæsar's Camp.* B. *Camp of Ariovistus.* C. *First and second Battalions of Cæsar under arms.* D. *Third Battalion defending the Camp.* E. 1600 *infantry in readiness, with all the cavalry of Ariovistus.*

in conspectu hostium pro castris minoribus constituit, quod minus multitudine militum legionariorum pro hostium numero valebat,[90] ut ad speciem alariis uteretur. Ipse, triplici instructa acie, usque ad castra hostium accessit. Tum demum necessario Germani suas copias castris eduxerunt, generatimque constituerunt paribusque intervallis Harudes, Marcomanos, Triboccos, Vangiones, Nemetes, Sedusios, Suevos omnemque aciem suam rhedis et carris circumdederunt, ne qua spes in fuga relinqueretur. Eo mulieres imposuerunt, quæ in prœlium proficiscentes milites passis crinibus[91] flentes implorabant, ne se in servitutem Romanis traderent.

cum legiones dextra sinistraque tanquam alæ in avium corporibus locabantur,' as we learn from Cincius ap. Gell. N. A. 16, 4. See also Jo. Lipsius Mil. Rom. 2, 7." DAVIES.

90. *Quod minus valebat*] "This is the innovation of Ven. or Ald. For the previous Edd. and many others, and my eighteen Mss. have *quo:* rightly, *eo magis* being understood. Plin. 19, 6. 'Grandescunt quo sæpius sarriuntur,' (cited by J. F. Gronov. ad Liv. 1, 25.) Or it is simply put for *quoniam*, as if *eo* had preceded. The same confusion occurs in B. C. 1, 58. 'Quo minus exercitatis remigibus utebantur;' where the received reading is *quod*, while the better Mss. have *quo* or *qui:* B. Alex. 30. 'Non quo id difficile factu putaret,' where the Mss. and most Edd. have *quod;* see also c. 35. Compare Cort. ad Sallust. B. C. 33. 'Non quo sibi tanti sceleris conscius, sed uti respublica quieta foret.' In almost every instance in the Mss. of Cæsar, *quo* is corrupted into *quod*. So 7, 65, &c." OUDENDORP.

91. *Passis crinibus.*] "This is a very frequent characteristic of women in a state of grief. See the notes of Hotom. and Brant, and other learned men; in particular, Drakenb. and Liv. 1, 13. 'Sabinæ mulieres crinibus passis, scissaque veste:' 7, 40. 'Conjugesque crinibus passis obviæ ab urbe veniant,' where most Mss. erroneously give *sparsis*, as also 7, 48. ad Justin. 24, 3, 1. 'Spoliata funeribus filiorum, scissa veste et crinibus passis,' where the received reading and the Mss. give *sparsis*, which may be defended even from Lucan 10, 84. 'Tristis adit laceros veluti dispersa capillos.' But *sparsi capilli* are otherwise more suited to the description of fury, as Drakenb. well observes. But in this place Bongg. tres, Petav. Cujac. Lovaniensis, Voss. tres, Leid. 1. Egmond. and two or three of my more recent Mss. besides the Mss. of others, and the Edd. Inc. Ald. Steph. Gryph. and the rest, exhibit *manibus*. The Greek Version too expressly: Τὰς χεῖρας πρὸς τοὺς στρατιώτας ὀρεγόμενοι. Add 2, 13. 'Pueri mulieresque e muro passis manibus pacem ab Romanis petierunt:' 7, 40. 47. 'Pectoris fine prominentes passis manibus obtestabantur Romanos,' as this passage ought to be written: B. C. 3, 98. 'Passisque palmis projecti ad terram salutem petierunt.' And not unfrequently we have *passa brachia, manus*. See Burm. ad Ovid. Art. Am. 3, 350. 'Ut moveat posito brachia passa mero.' German. in Arat. 61. 'Suppliciter pansis ad numina palmis.' Hence perhaps some one may think that Cæsar used both words, *passis manibus crinibusque*. Certainly they are so joined 7, 48. 'Matresfamiliæ, quæ paullo ante

52. Cæsar singulis legionibus singulos legatos et quæstorem præfecit, uti eos testes suæ quisque virtutis haberet. Ipse a dextro cornu, quod eam partem minime firmam hostium esse animum adverterat, prœlium commisit. Ita nostri acriter in hostes, signo dato, impetum fecerunt. Itaque hostes repente celeriterque procurrerunt, ut spatium pila in hostes conjiciendi non daretur. Rejectis pilis, cominus gladiis pugnatum est: at Germani celeriter ex consuetudine sua, phalange facta, impetus gladiorum exceperunt. Reperti sunt complures nostri milites, qui in phalangas insilirent et scuta manibus revellerent et desuper vulnerarent. Cum hostium acies a sinistro cornu pulsa atque in fugam conversa esset, a dextro cornu vehementer multitudine suorum nostram aciem premebant. Id cum animadvertisset P. Crassus adolescens, qui equitatu præerat, quod expeditior erat, quam hi qui inter aciem versabantur, tertiam aciem laborantibus nostris subsidio misit.

53. Ita prœlium restitutum est, atque omnes hostes terga verterunt, neque prius fugere destiterunt, quam ad flumen Rhenum millia passuum ex eo loco circiter quinquaginta pervenerint. Ibi perpauci aut viribus confisi transnatare contenderunt, aut lintribus inventis sibi salutem repererunt.[92] In his fuit Ariovistus, qui naviculam deligatam ad ripam nactus, ea profugit: reliquos omnes consecuti equites nostri interfecerunt. Duæ fuerunt Ariovisti uxores, una Sueva natione, quam ab

Romanis de muro manus tendebant,' (obtestantes ut sibi parcerent,) 'suos obtestari et more Gallico passum capillum ostentare.' But it thence appears that they stretched out their hands, (*manus tetendisse*,) in asking for pardon and peace, and let their hair hang down loose, (*crines passos*,) in entreating their relations. No alteration, then, ought to be made." OUDENDORP.

92. *Petierunt*] "I deny not that this is Latin; for thus we have also 3, 15. and very often. The question, however, is, whether Cæsar used it here; since it seems first to have come from the press of Aldus. For the Mss. of Ursinus, and all my own with the first Edd., also Vasc. Gryph. Strad. Steph. and others, exhibit *repererunt* or *repp.*, except that three more recent Mss. have the faulty lection *reperierunt*, whence perhaps that *petierunt* drew its origin. *Reperire* in the sense of 'acquisition' is of frequent occurrence. Terent. Heaut. 1, 1, 60. 'Simul rem et gloriam armis belli repperi.' *Invenire* and *reperire*, joined as in this place, see in the note of Burm. ad Ovid. Met. 1, 655. 'tu non inventa reperta Luctus eras levior.' There is no necessity, therefore, to admit the conjecture of Heinsius, *pepererunt*." OUDENDORP.

domo secum eduxerat; altera Norica, regis Vocionis soror, quam in Gallia duxerat, a fratre missam: utræque in ea fuga perierunt. Duæ filiæ harum, altera occisa, altera capta est. C. Valerius Procillus, cum a custodibus in fuga trinis catenis vinctus traheretur, in ipsum Cæsarem, hostes equitatu persequentem, incidit. Quæ quidem res Cæsari non minorem, quam ipsa victoria, voluptatem attulit; quod hominem honestissimum provinciæ Galliæ, suum familiarem et hospitem, ereptum e manibus hostium, sibi restitutum videbat, neque ejus calamitate de tanta voluptate et gratulatione quicquam fortuna deminuerat. Is, se præsente, de se ter sortibus consultum[93] dicebat, utrum igni statim necaretur, an in aliud tempus reservaretur: sortium beneficio se esse incolumem. Item M. Mettius repertus et ad eum reductus est.

54. Hoc prœlio trans Rhenum nuntiato, Suevi, qui ad ripas Rheni venerant, domum reverti cœperunt: quos Ubii, qui proximi Rhenum incolunt, perterritos insecuti, magnum ex his numerum occiderunt. Cæsar, una æstate duobus maximis bellis confectis, maturius paulo, quam tempus anni postulabat, in hyberna in Sequanos exercitum deduxit: hybernis Labienum præposuit: ipse in citeriorem Galliam ad conventus agendos profectus est.

93. *De se ter sortibus consultum*] "Such was the custom of the Germans; and it prevailed in the seventh century after the time of Cæsar, as we learn from Beka in the Life of Willebrordus p. 5. 'Radbodus vero injuriam Dei sui ferociter ulcisci disponens, jugulari jussit unum de collegio Sancti Sacerdotis, per casum sortilegii.' Beka drew this from Alcuinus, who wrote the Life of Willebrordus, and he says that the lots were cast thrice every day:—'Radbodus nimio furore succensus, in sacerdotem Dei vivi, suorum injurias deorum ulcisci cogitabat, et per diem semper tribus vicibus suo more mittebat sortes, et nunquam damnatorum sors, Deo vero defendente suos, super servum Dei, vel aliquem ex suis, cadere potuit: nec nisi unus tantum ex sociis sorte monstratus, et martyrio coronatus est.' DIONYS. VOSSIUS. Neither the Greek Interpreter, nor Celsus make any mention of the number three, but see Scalig. and Brouk. ad Tibull. 1, 3. 'Ipse sacras pueri sortes ter sustulit.'" OUDENDORP.

C. JULII CÆSARIS

COMMENTARII

DE

BELLO GALLICO.

BOOK II.

THE ARGUMENT.

1. The confederacy of the Belgians against the people of Rome; 3. The Rhemi submit on the approach of Cæsar; 4. And inform him of the strength and designs of the confederates; 6. Cæsar passes the Axona with his army; 7. Bibrax, a town belonging to the Rhemi, assaulted by the Belgians; 8. Cæsar relieves it, and obliges the Belgians to retire; 9. The armies drawn up on both sides, but without coming to an engagement; 11. The Belgians, despairing of success, decamp and return home; 12. Cæsar attacks their rear, and makes great slaughter; 13. He then marches against the Suessiones, and obliges them to submit; 14. Advancing next into the country of the Bellovaci, he pardons them at the intercession of Divitiacus; 16. The Ambiani surrender, but the Nervians stand on their defence; 23. They are defeated, however, in a long and bloody engagement, and almost all cut off; 29. Cæsar prepares to attack the Atuatici; 31. They submit; 33. But falling treacherously upon the Romans during the night, 34. Are many of them cut to pieces, and the rest sold for slaves.

1. Cum esset Cæsar in citeriore Gallia in hybernis, ita uti supra demonstravimus, crebri ad eum rumores afferebantur, literisque item Labieni certior fiebat, omnes Belgas, quam tertiam esse Galliæ partem dixeramus, contra Populum Romanum conjurare, obsidesque inter se dare: conjurandi has esse causas: primum, quod vererentur, ne, omni pacata Gallia, ad eos exercitus noster adduceretur: deinde, quod ab nonnullis Gallis solicitarentur, partim qui, ut Germanos diutius in Gallia versari noluerant, ita Populi Romani exercitum hyemare atque inveterascere in Gallia moleste ferebant; partim qui mobilitate et levitate animi novis imperiis studebant: ab nonnullis etiam, quod in Gallia a potentioribus[1] atque his, qui ad conducendos homines facultates habebant, vulgo regna occupabantur, qui minus facile eam rem in imperio nostro consequi poterant.

2. Iis nuntiis literisque commotus Cæsar duas legiones in citeriore Gallia novas conscripsit, et inita æstate, in interiorem[2] Galliam qui deduceret, Q. Pedium legatum misit. Ipse, cum primum pabuli copia esse inciperet, ad exercitum venit: dat negotium Senonibus reliquisque Gallis, qui finitimi Belgis erant, uti ea, quæ apud eos gerantur, cognoscant seque de his rebus certiorem faciant. Hi constanter omnes nuntiaverunt, manus cogi, exercitum in unum locum conduci. Tum vero dubitandum non existimavit, quin ad eos [duodecimo die] proficisceretur. Re frumentaria provisa, castra movet

1. *Ab nonnullis etiam, quod in Gallia a potentioribus*] "Fr. Hotom. proposes to read, *ab nonnullis etiam potentioribus*, a conjecture which seems to me to be too bold; for it rejects four words, which are found in all the Mss., and there is no occasion to have recourse to it: for we must, ἀπὸ κοινοῦ, understand *solicitarentur Belgæ*, and all will be clear." Davies.

2. *In interiorem*] Oudendorp prefers *ulteriorem*, the reading of the best Mss. Oxon. Scal. and Leid. 1., because it is opposed to *citerior*, and because Cæsar is more accustomed to speak of *Gallia ulterior* than *Gallia interior*. Davies defends *interior*, "what is far removed from the extreme borders. Cl. Mamert. Pan. 2, 14, 1. 'Vos in interiora imperii vestri secesseritis;' Tacit. Ann. 2, 24. 'Redemptos ab interioribus (Germanis) reddidere;' Pomp. Mela, 1, 2. p. 18. 'Interiora et litora tenent usque ad sinum Persicum.'"

diebusque circiter quindecim ad fines Belgarum pervenit.

3. Eo cum de improviso celeriusque omnium opinione[3] venisset, Remi, qui proximi Galliæ ex Belgis sunt, ad eum legatos, Iccium et Antebrogium, primos civitatis, miserunt, qui dicerent,[4] se suaque omnia in fidem atque in potestatem Populi Romani permittere: neque se cum Belgis reliquis consensisse, neque contra Populum Romanum omnino conjurasse: paratosque esse et obsides dare, et imperata facere, et oppidis recipere, et frumento ceterisque rebus juvare: reliquos omnes Belgas in armis esse: Germanosque, qui cis Rhenum incolunt, sese cum his conjunxisse; tantumque esse eorum omnium furorem, ut ne Suessiones quidem, fratres consanguineosque suos, qui eodem jure et eisdem legibus utantur, unum imperium unumque magistratum cum ipsis habeant, deterrere potuerint, quin cum his consentirent.

4. Cum ab his quæreret, quæ civitates, quantæque in armis essent, et quid in bello possent, sic reperiebat: plerosque Belgas esse ortos ab Germanis; Rhenumque antiquitus transductos, propter loci fertilitatem ibi consedisse, Gallosque, qui ea loca incolerent, expulisse; solosque esse, qui, patrum nostrorum memoria, omni Gallia vexata, Teutonos Cimbrosque intra fines suos ingredi prohibuerint. Qua ex re fieri, uti earum rerum memoria magnam sibi auctoritatem, magnosque spiritus

3. *Celeriusque omnium opinione*] Sallust B. J. 85. 'Opinione asperius,' where see Cort.; Cic. ad Fam. 14, 23. 'Opinione celerius venturus esse dicitur.' But Cæs. B. G. 6, 30. 'Celeriter contraque omnium opinionem;' 7, 56. 'Contra omnium opinionem;' B. Alex. 71.78. 'Celerius omnium opinione.' Hence perhaps, as Oudendorp thinks, 5, 53. 'Omnes voluntates' for 'omnium mente,' where see the note. In the former class of examples *omnium* is understood.

4. *Qui dicerent*] "B. G. 1, 7. 'Legatos ad eum mittunt nobilissimos civitatis, qui dicerent, sibi esse in animo;' B. C. 2, 36. 'Nuntii præmissi ab rege Juba venerunt, qui illum adesse dicerent;' B. Afr. 57. 'Missus qui diceret;' B. G. 5, 1. 'Legatos ad eum mittunt, qui doceant;' 6, 9. But the words are occasionally omitted: 2, 7. B. C. 2, 20. Hirt. B. Alex. 34. In other passages he says, 'Quorum hæc fuit oratio,' 'Qui ad hunc modum locuti sunt,' and uses similar expressions. But no change should be made without the consent of Mss., as Cortius has done ad Sallust. B. J. 62. 'Mittuntur legati, qui Jugurtham imperata facturum dicerent,' where he has rashly, and in opposition to all the Mss., dislodged from the text the words *qui dicerent*." OUDENDORP.

in re militari sumerent. De numero eorum omnia se habere explorata, Remi dicebant, propterea quod propinquitatibus affinitatibusque conjuncti, quantam quisque multitudinem in communi Belgarum concilio ad id bellum pollicitus sit, cognoverint. Plurimum inter eos Bellovacos et virtute et auctoritate et hominum numero valere : hos posse conficere armata millia centum: pollicitos ex eo numero electa millia LX, totiusque belli imperium sibi postulare. Suessiones suos esse finitimos, latissimos[5] feracissimosque agros possidere. Apud eos fuisse regem nostra etiam memoria Divitiacum, totius Galliæ potentissimum, qui cum magnæ partis harum regionum, tum etiam Britanniæ imperium obtinuerit: nunc esse regem Galbam: ad hunc, propter justitiam prudentiamque, totius belli summam omnium voluntate deferri: oppida habere numero XII, polliceri millia armata quinquaginta: totidem Nervios, qui maxime feri inter ipsos habeantur longissimeque absint: XV millia Atrebates: Ambianos X millia: Morinos XXV millia: Menapios IX millia: Caletos X millia: Velocasses et Veromanduos totidem: Aduatucos XXIX millia, Condrusos, Eburones, Cæræsos, Pæmanos, qui uno nomine Germani appellantur, arbitrari ad XL millia.

5. Cæsar, Remos cohortatus liberaliterque[6] oratione prosecutus, omnem senatum ad se convenire, principumque liberos obsides ad se adduci jussit. Quæ omnia ab his diligenter ad diem facta sunt. Ipse, Divitiacum Æduum magno opere cohortatus, docet, quanto opere rei publicæ communisque salutis[7] intersit, manus hostium distineri,[8] ne cum tanta multitudine uno tem-

5. *Latissimos*] "*Lati agri, campi, arva,* are phrases found everywhere. Cic. Or. in Verr. 3, 51. 'Latos et fertiles,' as indeed Gronov. ad Liv. 23, 46. reads; but Gruter and Grævius there prefer *lætos.*" OUDENDORP.

6. *Liberaliter*] "'Kindly.' So B. G. 4, 18. 'Quibus (Sicambris) pacem et amicitiam petentibus liberaliter respondit.' So too elsewhere, and in B. C. 3, 104." DAVIES. See also B. G.; 4, 19. B. Alex. 71. 'Liberaliter pollicitus.'

7. *Communisque salutis*] So 7, 2, 'Communis salutis causa;' B. C. 1, 34. 'Interesse reip. et communis salutis.' See Oudendorp ad Front. 3, 2, 6. 'Rebus ad commune pertinentibus;' Ovid. Met. 12, 7. 'Gentisque simul commune Pelasgæ;' Lucan 2, 390. 'In commune bonus.'

8. *Distineri*] I. e. 'To be drawn into different parts.' For *dis* denotes 'separation,' Serv. ad Virg. Æn. 11, 381. Lucr. 5. 'Et mare, quod late terrarum distinet oras,'

pore confligendum sit. Id fieri posse, si suas copias Ædui in fines Bellovacorum introduxerint, et eorum agros populari cœperint. His mandatis, eum ab se dimittit. Postquam omnes Belgarum copias in unum locum coactas[9] ad se venire vidit, neque jam longe abesse ab his, quos miserat, exploratoribus et ab Remis cognovit, flumen Axonam, quod est in extremis Remorum finibus, exercitum transducere maturavit, atque ibi castra posuit. Quæ res et latus unum castrorum ripis fluminis muniebat, et post eum quæ essent tuta ab hostibus reddebat, et, commeatus ab Remis reliquisque civitatibus ut sine periculo ad eum portari posset, efficiebat. In eo flumine pons erat. Ibi præsidium ponit, et in altera parte fluminis Q. Titurium Sabinum legatum cum sex cohortibus reliquit: castra in altitudinem pedum duodecim vallo, fossaque duodeviginti pedum, munire jubet.[10]

6. Ab his castris oppidum Remorum, nomine Bibrax, aberat millia passuum VIII. Id ex itinere magno impetu Belgæ oppugnare cœperunt. Ægre eo die sustentatum est. Gallorum eadem atque Belgarum oppugnatio est hæc. Ubi, circumjecta multitudine hominum totis mœnibus, undique lapides in murum jaci cœpti sunt murusque defensoribus nudatus est, testudine facta portas succedunt[11] murumque subruunt. Quod tum facile fiebat. Nam, cum tanta multitudo

i. e. *a se invicem dividit*. See ad Lucan. 4, 675. Tennul. ad Front. 1, 3, 5. Cæs. B. G. 3, 11. 7, 37. 51. 59. 84. B. C. 2, 17. 3, 44. Hirt. B. Alex. 17. B. Afr. 55.

9. *In unum locum coactas*] B. G. 1, 34. 'Exercitum in unum locum contrahere;' 3, 16. 'In unum locum coegerant;' 6, 10. 7, 9. B. C. 3, 73. 6, 17. *Locum* is frequently omitted by other writers, and in this passage the Ed. Amstel. 1697. alone omits it, while all the Mss., and all the Edd. prior to that, exhibit it.

10. *Munire jubet*] "Bong. pr. *muniri*, as some would always read in such cases, if there be no accus. of the person. But it is easily understood. See my note ad Lucan. 10, 347. and Front. 2, 5, 46. 3, 15, 6. 'Frumentum in forum comportare jussit;' Liv. 41, 3. Cic. Cat. 3, 8.; Cæs. B. G. 5, 11. 33. 7, 47. B. C. 2, 25." OUDENDORP.

11. *Portas succedunt*] "That *succedere* is joined to an accus. as well as a dat., is shown by Servius ad Virg. Ecl. 5, 6. from Sallust, 'Cum murum hostium successisset.' See Gronov. ad Liv. 31, 45. 'Tam prompte succedentium muros,' and the authors quoted by Burm. ad Calpurn. Decl. 29. and ad Gratii Cyneg. 165.; Tacit. Ann. 2, 20. Silius 10, 596. Apul. Met. 5. p. 162. Elm., Avienus in Arat. p. 89. Grot. and in Orb. Descr. 916." OUDENDORP.

lapides ac tela conjicerent, in muro consistendi potestas erat nulli. Cum finem oppugnandi nox fecisset, Iccius Remus, summa nobilitate et gratia inter suos, qui tum oppido præerat, unus ex his qui legati de pace ad Cæsarem venerant, nuntios ad eum mittit, nisi subsidium sibi submittatur, sese diutius sustinere non posse.

7. Eo de media nocte Cæsar, iisdem ducibus usus qui nuntii ab Iccio venerant, Numidas et Cretas sagittarios et funditores Baleares subsidio oppidanis mittit: quorum adventu et Remis, cum spe defensionis, studium propugnandi accessit, et hostibus eadem de causa spes potiundi oppidi discessit. Itaque, paulisper apud oppidum morati agrosque Remorum depopulati, omnibus vicis ædificiisque, quos adire poterant,[12] incensis, ad castra Cæsaris omnibus copiis contenderunt, et ab millibus passuum minus II castra posuerunt, quæ castra, ut fumo atque ignibus significabatur, amplius millibus passuum VIII in latitudinem patebant.

8. Cæsar primo, et propter multitudinem hostium, et propter eximiam opinionem virtutis, prœlio supersedere statuit; quotidie tamen equestribus prœliis, quid hostis virtute posset et quid nostri auderent, solicitationibus periclitabatur.[13] Ubi nostros non esse inferiores intellexit, loco pro castris, ad aciem instruendam natura opportuno atque idoneo, (quod is collis, ubi castra posita erant, paululum ex planitie editus, tantum adversus in latitudinem patebat, quantum loci acies instructa occupare poterat, atque ex utraque parte lateris dejectus[14]

12. *Quos adire poterant*] So 7, 14. 'Vicos atque ædificia incendi oportere hoc spatio quoquo versus, quo adire poterant.' The phrase *adire locum* occurs everywhere. *Quos* refers to *vicos*, not to the nearer noun *ædificia:* see Oudendorp ad Obseq. 79. Cort. ad Sallust. B. J. 49, 5. 'Ipsi atque signa militaria obscurati;' and Pliny Ep. 5, 19, 3. Hirt. B. Afr. 26.

13. *Periclitabatur*] I. e. 'Made trial of, tried.' Plaut. Amphit. 2, 2, 56. 'An periclitamini, quid animi habeam,' 3, 2, 33.; "Cæs. B. G. 7, 36. 'Quin equestri prœlio, quid in quoque esset animi, periclitaretur,' according to the common reading, for most of the Mss. there exhibit *perspiceretur* or *perspiceret:* B. C. 1, 72. 'Cur fortunam periclitaretur?'" OUDENDORP.

14. *Dejectus*] It is here used for *dejectio*. Liv. 9, 2. 'Augustias septas dejectu arborum saxorumque ingentium objacente mole invenerunt;' Seneca Cons. ad Marc. 18. 'Dejectus fluminum, et ex uno fonte in orientem occidentemque defusi amnes;' Val. Max. 3, 2, 1. 'Altitudine dejectus;' Cæs. B. G. 2, 22. Drakenb. ad Sil. 12, 190.

habebat et frontem leniter[15] fastigatus[16] paulatim ad planitiem redibat,) ab utroque latere ejus collis transversam fossam obduxit circiter passuum CD et ad extremas fossas castella constituit, ibique tormenta collocavit, ne, cum aciem instruxisset, hostes, quod tantum multitudine poterant, ab lateribus pugnantes suos circumvenire possent. Hoc facto, duabus legionibus, quas proxime conscripserat, in castris relictis, ut, si qua opus esset, subsidio duci possent, reliquas sex legiones pro castris in acie constituit. Hostes item suas copias ex castris eductas instruxerant.

9. Palus erat non magna inter nostrum atque hostium exercitum. Hanc si nostri transirent, hostes expectabant: nostri autem, si ab illis initium transeundi fieret, ut impeditos aggrederentur, parati in armis erant. Interim prœlio equestri inter duas acies contendebatur. Ubi neutri transeundi initium faciunt, secundiore equitum prœlio nostris, Cæsar suos in castra reduxit. Hostes protinus ex eo loco ad flumen Axonam contenderunt, quod esse post nostra castra demonstratum est. Ibi vadis repertis, partem suarum copiarum transducere conati sunt eo consilio, ut, si possent, castellum, cui præerat Q. Titurius legatus, expugnarent pontemque interscinderent; si minus potuissent, agros Remorum popularentur, qui magno nobis usui ad bellum gerendum erant, commeatuque nostros prohiberent.[17]

10. Cæsar, certior factus ab Titurio, omnem equita-

15. *Leniter*] Some Mss. exhibit *leviter;* and many have *leniter*, which Davies rightly pronounces to be the true reading, and he refers to Cæs. B. G. 7, 29. ' Una ex parte leniter acclivis aditus,' 83. ' Loco leniter declivi,' B. C. 2, 24. ' Leniore fastigio;' Liv. 2, 50. ' In editum leniter collem,' (where see Drakenb.,) 25, 36. ' Fastigio leni subvecta;' Lucan 4, 11. ' lenique excrevit in altum Pingue solum tumulo.' But in Cic. de Divin. 1. we have, ' Leviter inflexum,' de N. D. 2, 57. ' Genæ leviter eminentes.' There is perpetual confusion in the Mss. between *lenis* and *levis;* but the former seems preferable, when it refers to the gradual ascent or descent of hills. Tacitus uses, ' Clementer assurgens.'

16. *Fastigatus*] B. G. 8, 14. ' In summam planitiem jugi pervenit, quæ declivi fastigio muniebatur;' B. C. 1, 45. ' Declivis locus tenui fastigio vergebat,' 2, 24. Sil. Ital. 5, 50. ' Sensim fastigans, compressa cacumina nectit.' *Fastigatus* is applied to ' what has a pyramidical form, and terminates in a slender or spiral top.'

17. *Commeatuque nostros prohiberent*] B. G. 1, 49. ' Ne diutius commeatu prohiberetur;' 4, 30. ' Frumento commeatuque nostros prohibere;' 8, 7. B. C. 1, 17. Corn. Nep. Hannib. 3. ' Prohibere transitu,' where see A. Van Staveren.

tum et levis armaturæ[18] Numidas, funditores sagittariosque pontem transducit atque ad eos contendit. Acriter in eo loco pugnatum est. Hostes impeditos nostri in flumine aggressi, magnum eorum numerum occiderunt. Per eorum corpora reliquos, audacissime transire conantes, multitudine telorum repulerunt; primos, qui transierant, equitatu circumventos interfecerunt. Hostes, ubi et de expugnando oppido et de flumine transeundo spem se fefellisse intellexerunt, neque nostros in locum iniquiorem progredi pugnandi causa viderunt, atque ipsos res frumentaria deficere cœpit, concilio convocato constituerunt, optimum esse, domum suam quemque reverti, ut, quorum in fines primum Romani exercitum introduxissent, ad eos defendendos undique convenirent, et potius in suis, quam in alienis, finibus decertarent, et domesticis copiis [19] rei frumentariæ uterentur. Ad eam sententiam cum reliquis causis hæc quoque ratio eos deduxit, quod Divitiacum atque Æduos finibus Bellovacorum appropinquare cognoverant. His persuaderi, ut diutius morarentur neque suis auxilium ferrent, non poterat.

11. Ea re constituta, secunda vigilia magno cum strepitu ac tumultu castris egressi, nullo certo ordine neque imperio, cum sibi quisque primum itineris locum peteret et domum pervenire properaret, fecerunt, ut consimilis fugæ profectio videretur. Hac re statim Cæsar per speculatores cognita, insidias veritus, quod, qua de causa discederent, nondum perspexerat, exercitum equitatumque castris continuit. Prima luce, confirmata re ab exploratoribus, omnem equitatum, qui novissimum agmen moraretur, præmisit. His Q. Pedium et L. Aurunculeium Cottam legatos præfecit. T. Labienum legatum cum legionibus tribus subsequi jussit. Hi, novissimos adorti et multa millia passuum prosecuti, magnam multitudinem eorum fugientium conciderunt, cum ab extremo agmine, ad quos ventum erat, consisterent, fortiterque impetum nostrorum militum sustinerent; prioresque, (quod abesse a periculo viderentur, neque ulla necessi-

18. *Levis armaturæ*] "The cavalry were armed only with javelins, as Lipsius Mil. Rom. 3, 8, proves." Davies.

19. *Domesticis copiis*] "For *copia domestica:* see ad B. G. 1, 31." Davies.

tate neque imperio continerentur,) exaudito clamore, perturbatis ordinibus, omnes in fuga sibi præsidium ponerent. Ita sine ullo periculo tantam eorum multitudinem nostri interfecerunt, quantum fuit diei spatium: sub occasumque solis[20] destiterunt, seque in castra, ut erat imperatum, receperunt.

12. Postridie ejus diei Cæsar, priusquam se hostes ex terrore ac fuga reciperent, in fines Suessionum, qui proximi Remis erant, exercitum duxit, et magno itinere confecto ad oppidum Noviodunum contendit. Id ex itinere oppugnare conatus, quod vacuum ab defensoribus esse audiebat, propter latitudinem fossæ murique altitudinem, paucis defendentibus, expugnare non potuit. Castris munitis, vineas agere, quæque ad oppugnandum usui erant, comparare cœpit. Interim omnis ex fuga Suessionum multitudo in oppidum proxima nocte convenit. Celeriter vineis ad oppidum actis, aggere jacto turribusque constitutis, magnitudine operum, quæ neque viderant ante Galli neque audierant, et celeritate Romanorum permoti, legatos ad Cæsarem de deditione mittunt, et, petentibus Remis ut conservarentur, impetrant.

13. Cæsar, obsidibus acceptis, primis civitatis atque ipsius Galbæ regis duobus filiis, armisque omnibus ex oppido traditis, in deditionem Suessiones accepit, exercitumque in Bellovacos duxit. Qui cum se suaque omnia in oppidum Bratuspantium[21] contulissent, atque ab eo oppido Cæsar cum exercitu circiter millia passuum quinque abesset, omnes majores natu, ex oppido egressi, manus ad Cæsarem tendere, et voce significare cœperunt, sese in ejus fidem ac potestatem venire, neque contra Populum Romanum armis contendere. Item, cum ad oppidum accessisset castraque ibi poneret, pueri mulieresque ex muro passis manibus suo more pacem ab Romanis petierunt.

20. *Sub occasumque solis*] The Mss. and Edd. vary, some exhibiting *sub occasum solis*, some *sub occasu solis*, and some *sub occasuque*. See Oudendorp ad Front. 1, 5, 9. 'Sub occasum solis,' and Drakenb. ad Liv. 2, 55. where there is the same variety of lection. So *sub luce* and *sub lucem*, B. G. 7, 61. 83. 8, 49. 'Sub decessu,' B. C. 1, 28. 'Sub noctem.'

21. *In oppidum Bratuspantium*] "This seems to be the same as Cæsaromagum in Ptolemy, the name having been changed in honor of Julius or Augustus Cæsar. See Hadr. Vales. in Gall. Notit. 113. and Chr. Cellar. Geogr. Ant. 2, 3. p. 245." DAVIES.

14. Pro his Divitiacus, (nam post discessum Belgarum, dimissis Æduorum copiis, ad eum reverterat,) facit verba: 'Bellovacos omni tempore in fide atque amicitia civitatis Æduæ fuisse: impulsos a suis principibus, qui dicerent, Æduos, a Cæsare in servitutem redactos, omnes indignitates contumeliasque perferre, et ab Æduis defecisse et Populo Romano bellum intulisse. Qui hujus consilii principes fuissent, quod intelligerent quantam calamitatem civitati intulissent, in Britanniam profugisse. Petere non solum Bellovacos, sed etiam pro his Æduos, ut sua clementia ac mansuetudine in eos utatur. Quod si fecerit, Æduorum auctoritatem apud omnes Belgas amplificaturum: quorum auxiliis atque opibus, si qua bella inciderint, sustentare consuerint.'

15. Cæsar honoris Divitiaci atque Æduorum causa sese eos in fidem recepturum et conservaturum dixit: sed, quod erat civitas magna inter Belgas auctoritate atque hominum multitudine præstabat, DC obsides poposcit. His traditis, omnibusque armis ex oppido collatis, ab eo loco in fines Ambianorum pervenit, qui se suaque omnia sine mora dediderunt. Eorum fines Nervii attingebant: quorum de natura moribusque Cæsar cum quæreret, sic reperiebat: 'Nullum aditum esse ad eos mercatoribus: nihil pati vini reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium, inferri, quod his rebus relanguescere animos et remitti virtutem existimarent: esse homines feros magnæque virtutis: increpitare atque incusare reliquos Belgas, qui se Populo Romano dedidissent patriamque virtutem projecissent: confirmare,[22] sese neque legatos missuros, neque ullam conditionem pacis accepturos.'

16. Cum per eorum fines triduum iter fecisset, inveniebat ex captivis, Sabim flumen ab castris suis non amplius millia passuum decem abesse: trans id flumen omnes Nervios consedisse adventumque ibi Romanorum expectare, una cum Atrebatibus et Veromanduis, finitimis suis, (nam his utrisque persuaserant, uti eandem belli fortunam experirentur:) expectari etiam ab his Aduatucorum copias, atque esse in itinere: mulieres,

22. *Confirmare*] I. e. "'Affirmare,' as in Cic. de Amic. 3. and elsewhere." DAVIES. So 6, 33. 'Reversurum confirmat;' B. C. 1, 74. 'Se statim signa translaturos confirmant.'

quique per ætatem ad pugnam inutiles viderentur, in eum locum conjecisse, quo propter paludes exercitui aditus non esset.

17. His rebus cognitis, exploratores centurionesque præmittit, qui locum idoneum castris deligant. Cumque ex dedititiis Belgis reliquisque Gallis complures, Cæsarem secuti, una iter facerent; quidam ex his, ut postea ex captivis cognitum est, eorum dierum consuetudine itineris nostri exercitus perspecta,[23] nocte ad Nervios pervenerunt atque iis demonstrarunt, inter singulas legiones impedimentorum magnum numerum intercedere, neque esse quicquam negotii, cum prima legio in castra venisset, reliquæque legiones magnum spatium abessent, hanc sub sarcinis adoriri: qua pulsa, impedimentisque direptis, futurum, ut reliquæ contra consistere non auderent. Adjuvabat etiam eorum consilium qui rem deferebant, quod Nervii antiquitus, cum equitatu nihil possent, (neque enim ad hoc tempus ei rei student, sed, quicquid possunt, pedestribus valent copiis,) quo facilius finitimorum equitatum, si prædandi causa ad eos venisset, impedirent, teneris arboribus incisis atque inflexis, crebris in latitudinem ramis et rubis sentibusque interjectis[24] effecerant, ut instar muri hæ sepes munimenta præberent; quo non modo[25] intrari,

23. *Perspecta*] "Davies has tacitly edited *prospecta*, which I have also found in Leid. 3., but without reason. B. G. 2, 11. 'Quod, qua de causa discederent, nondum perspexerat;' Curt. 8, 10, 30. 'Non tamen ante se recepit in castra, quam cuncta perspexit;' Frontin. 1, 2, 1. where see the note; Apul. 7. 'Cuncta membra curiose perspexerat,' where some Mss. exhibit *prospexerat*, but 4. p. 71. 'Suspendit se fenestra sagaciter prospecturus omnia,' rightly, because it refers to an elevated prospect, and so we have corrected in B. Afr. 3. 'De vallo prospecularetur,' and thus the phrase, *prospicere ex alto vel propinquo*, occurs everywhere: here, however, in the passage under consideration, it is inappropriate." Oud.

24. *Interjectis*] "Elegantly Leid. 1. *intertextis*, which I think true, and corrupted from c. 22. 'Sepibusque densissimis interjectis, prospectus impediebatur,' but the sense is there different. The ancient writers properly apply *texere* to 'osiers and thorns.' See in particular Heins. ad Ovid. Fast. 4, 435. 'Calathos e vimine textos;' B. G. 2, 33. 'Scutis ex cortice factis aut viminibus intextis;' 5, 40. 'Pinnæ loricæque ex cratibus adtexuntur;' 6, 16. 'Contexta viminibus membra;' B. C. 2, 2. 'Contextæ viminibus vineæ;' B. Afr. 47." Oudendorp.

25. *Non modo*] "This is frequently put for *non modo non*, followed by *sed ne*. See in particular Sanctius and Perizon. in Minerva 4, 7, 5—6.; and often Cæsar himself uses the ellipse, 3, 4. 'Non modo

sed ne perspici quidem posset. His rebus cum iter agminis nostri impediretur, non omittendum sibi consilium Nervii æstimaverunt.

18. Loci natura erat hæc, quem locum[26] nostri castris delegerant. Collis, ab summo æqualiter declivis, ad flumen Sabim, quod supra nominavimus, vergebat. Ab eo flumine pari acclivitate collis nascebatur, adversus huic et contrarius, passus circiter ducentos infima apertus, ab superiore parte sylvestris, ut non facile introrsus perspici posset. Intra eas sylvas hostes in occulto sese continebant: in aperto loco secundum flumen paucæ stationes equitum videbantur. Fluminis erat altitudo pedum circiter trium.

19. Cæsar, equitatu præmisso, subsequebatur omnibus copiis: sed ratio ordoque agminis aliter se habebat, ac Belgæ ad Nervios detulerant. Nam, quod ad hostes appropinquabat, consuetudine sua Cæsar sex legiones expeditas ducebat: post eas totius exercitus impedimenta collocarat: inde duæ legiones, quæ proxime conscriptæ erant, totum agmen claudebant, præsidioque impedimentis erant. Equites nostri, cum funditoribus sagittariisque flumen transgressi, cum hostium equitatu prœlium commiserunt. Cum se illi identidem in sylvas ad suos reciperent ac rursus ex sylva in nostros impetum facerent, neque nostri longius, quam quem ad finem porrecta ac loca aperta pertinebant, cedentes insequi auderent: interim legiones sex, quæ primæ venerant, opere dimenso, castra munire cœperunt. Ubi prima impedimenta nostri exercitus ab his, qui in sylvis abditi latebant, visa sunt, (quod tempus inter eos committendi prœlii convenerat,) ita, ut intra sylvas aciem ordinesque constituerant[27] atque ipsi sese confirmaverant, subito

defesso, sed ne saucio quidem,' 8, 33. 'Non modo equitatum, sed ne legiones quidem.' See Cort. ad Plin. Ep. 8, 7." OUDENDORP.

26. *Quem locum*] "Such repetitions are usual in Cæs. B. G. 1, 6. 'Erant itinera duo, quibus itineribus,' 16. 'Diem instare, quo die,' 29. 'Tabulæ sunt repertæ, quibus in tabulis,' 31. 2, 35. 3, 1. (Leid. pr.) 4, 7. 19. 32. 5, 12. 13. 17. 7, 12. 69. 8, 54. B. C. 2, 23. 25. 31. 35." OUDENDORP.

27. *Constituerant*] "So 4, 35. 'Legiones in acie constituit;' 5, 51. 'Aciemque iniquo loco constituunt;' 7, 67. 'Aciemque constitui jubet,' as most of the Mss. have; B. C. 1, 41. 'Copias sub castris constituit.' Thus Frontin. 2, 1, 12. 'Sic constituit aciem;' and in Livy we have 'signa, agmen constituere,' Gro-

omnibus copiis provolaverunt impetumque in nostros equites fecerunt. His facile pulsis ac proturbatis,[28] incredibili celeritate ad flumen decucurrerunt,[29] ut pæne uno tempore et ad sylvas et in flumine et jam in manibus nostris[30] hostes viderentur. Eadem autem celeritate adverso colle ad nostra castra atque eos, qui in opere occupati erant, contenderunt.

20. Cæsari omnia uno tempore erant agenda: vexillum proponendum, quod erat insigne, cum ad arma concurri oporteret: signum tuba dandum: ab opere revocandi milites: qui paulo longius aggeris petendi causa processerant, arcessendi: acies instruenda, milites cohortandi, signum dandum: quarum rerum magnam partem temporis brevitas et successus et incursus[31] hostium impediebat. His difficultatibus duæ res erant subsidio, scientia atque usus militum, quod, superioribus prœliis exercitati, quid fieri oporteret, non minus commode ipsi sibi præscribere, quam ab aliis doceri poterant; et quod ab opere singulisque legionibus singulos legatos Cæsar discedere, nisi munitis castris, vetuerat. Hi, propter propinquitatem et celeritatem hostium, nihil jam Cæsaris imperium spectabant,[32] sed per se, quæ videbantur, administrabant.

nov. ad 27, 16. and thus Cæsar and others everywhere. So too *instituere*, about which see B. G. 3, 24. Both *instituere* and *constituere* occur in the Mss. 4, 12." OUDENDORP.

28. *Proturbatis*] Frontin. 2, 2, 4. 'Equitatum pedites proturbantem.'

29. *Decucurrerunt*] So *concucurrit*, *procucurrit*, B. C. 2, 41. 3, 91. Hirt. B. Afr. 31. 68. Drakenb. ad Liv. 1, 12, 8. 'Ab arce decucurrerat.'

30. *In manibus nostris*] "The phrase denotes that the enemy were so near that they could be almost touched by the hands. See Lips. Var. Lectt. 3, 12." DAVIES. See Cort. ad Sallust. B. J. 57. 'Cupere prœlium in manibus facere.'

31. *Successus et incursus*] "Cæsar loves to join two words, of which the one interprets the other: 7, 30. 'Patienda et perferenda;' B. C. 1, 5. 'Extremum et ultimum,' 2, 4. 'Invisis, latitantibus,' 3, 13. and elsewhere. *Incursus* is here the interpretation of the more rare word *successus*, which in this place denotes 'a rapid and prosperous incursion.' So 1, 24. 'Ipsi confertissima acie rejecto nostro equitatu, sub primam aciem successerunt.'" OUDENDORP.

32. *Spectabant*] Some Mss. exhibit *expectabant*, i. e. "'did not delay till Cæsar gave the command, but acted by themselves.' Terence Eun. 3, 5. 'Sto expectans si quid imperent.' But *spectare nihil imperium* is 'not to regard, not to care for,' 6, 39. 'Modo conscripti, atque usus militaris imperiti, ad tribunum militum centurionesque ora convertant; quid ab his præcipiatur, expectant.' These words are frequently confounded: see ad Senec. de V. B. 11. Justin 12, 3. 'Reditum in patriam spectantibus, conjugesque ac liberos animo jam complec-

21. Cæsar, necessariis rebus imperatis, ad cohortandos milites, quam in partem fors obtulit, decucurrit, et ad legionem decimam devenit. Milites non longiore oratione cohortatus, quam uti suæ pristinæ virtutis memoriam retinerent, neu perturbarentur animo, hostiumque impetum fortiter sustinerent, quod non longius hostes aberant, quam quo telum adjici [33] posset, prœlii committendi signum dedit. Atque in alteram partem item cohortandi causa profectus, pugnantibus occurrit. Temporis tanta fuit exiguitas, hostiumque tam paratus ad dimicandum animus, ut non modo ad insignia accommodanda, sed etiam ad galeas inducendas [34] scutisque tegumenta [35] detrahenda tempus defuerit. Quam quis-

tentibus.' For so I read with Vorstius and many Mss., including one inspected by myself; not *expectabant*. Cic. pro Ligario c. 1. 'Domum spectans et ad suos redire cupiens.' Cæs. B. G. 5, 29. 'Non hostem, sed rem spectare;' 44. B. C. 3, 43." OUDENDORP.

33. *Adjici*] "The phrase *adjicere telum* is excellently explained by Bos Animadv. ad Cæs. 3., 'so to send as to reach the destined place, which is within the throw of the weapon.' *Adigere* has the same force." OUDENDORP. "*Adjicere*] is properly *jacere ad aliquid*, as *adjicere tela*. Cæs. B. G. 3, 13. 'Ut neque ex inferiore loco satis commode tela adjici possent, et missa a Gallis gravius acciderent.' *Adjicere telum* is so to throw, that the weapon reaches the object, to which it is directed." GESNER Thes. L. L.

34. *Ad galeas inducendas*] "Cæsar wishes to show the shortness of the time, which scarcely allowed leisure even for putting on their helmets. For the Romans, when they travelled, generally carried their helmets appended to their breasts or backs, and but little time was required for putting them on." DIONYS. VOSSIUS. There is a various reading *inducendas*, which, as the more recondite term, is entitled to take the place of the other, the glossarial interpretation, or the substitution of an unlearned transcriber. "*Inducere galeas* would signify the same as *induere*, 'to put on the head;' so we have *inducere calceos*. See my note in Animadv. Misc. V. 2. ad Apul. Met. 7. p. 137. Ovid Art. Am. 2, 495. 'sacris inducta capillis Laurus erat,' which must not be changed. Virg. Æn. 2, 579. 'manibusque inducere cœstus,' for which others employ *induere*. In general *inducere* is applied to whatever covers any thing: hence it is properly applied to helmets, which cover the head." OUDENDORP.

35. *Scutisque tegumenta*] "The Romans were very curious about such matters; their shields were painted or otherwise ornamented. This seems to have been particularly the case under Cæsar, of whom Suetonius writes: 'Habebatque tam cultos (sc. milites,) ut argento et auro politis armis ornaret. Simul et ad speciem, et quo tenaciores eorum in prœlio essent metu damni.' In the most ancient times of Greece shields had figures embossed or painted on them, not for mere ornament, but for good omens of success in war, and to strike terror into the enemy: see the descriptions of shields in Eurip. Phœn." DIONYS. VOSSIUS. "The covers were made of leather: Taxiles says to Tigranes about the soldiers of Lucullus, in Plutarch's Life of him.

que in partem ab opere casu devenit, quæque prima signa conspexit, ad hæc constitit, ne, in quærendis suis, pugnandi tempus dimitteret.

22. Instructo exercitu, magis ut loci natura dejectusque collis et necessitas temporis, quam ut rei militaris ratio atque ordo postulabat, cum diversis locis legiones, aliæ alia in parte, hostibus resisterent, sepibusque densissimis, ut ante demonstravimus, interjectis prospectus impediretur; neque certa subsidia collocari, neque quid in quaque parte opus esset provideri, neque ab uno omnia imperia administrari poterant. Itaque in tanta rerum iniquitate fortunæ quoque eventus varii sequebantur.

23. Legionis nonæ et decimæ milites, ut in sinistra parte acie constiterant, pilis emissis, cursu ac lassitudine exanimatos[36] vulneribusque confectos Atrebates, (nam his ea pars obvenerat,) celeriter ex loco superiore in flumen compulerunt, et transire conantes insecuti gladiis magnam partem eorum impeditam interfecerunt. Ipsi transire flumen non dubitaverunt et, in locum iniquum progressi, rursus regressos ac resistentes hostes redintegrato prœlio in fugam dederunt. Item alia in parte diversæ duæ legiones, undecima et octava, profligatis Veromanduis, quibuscum erant congressi, ex loco superiore in ipsis fluminis ripis prœliabantur. At tum totis fere a fronte et ab sinistra parte nudatis castris, cum in dextro cornu legio duodecima et non magno ab ea intervallo septima constitisset, omnes Nervii confertissimo agmine, duce Boduognato, qui summam imperii tenebat, ad eum locum contenderunt: quorum pars aperto latere legiones circumvenire, pars summum castrorum locum petere, cœpit.

p. 510. Οὔτ' ἐσθῆτα λαμπρὰν οἱ ἄνδρες λαμβάνουσιν ὁδοιποροῦντες, οὔτε θυρεοῖς ἐκκεκαθαρμένοις χρῶνται καὶ κράνεσι γυμνοῖς, ὥσπερ νῦν, τὰ σκύτινα τῶν ὅπλων σκεπάσματα περισπάσαντες. They were necessary to protect these ornamented shields from dust or injury to the brass. See Lips. in Anal. ad Mil. Rom. 3, 2." Davies.

36. *Exanimatos*] "Cæsar frequently uses this word to signify 'those who with difficulty draw their breath from lassitude. So Plaut. Asin. 2, 1, 17. 'Sed quid illud quod exanimatus currit hic Leonida?' This meaning is derived from *anima* sometimes used in the sense of 'oris halitus.' Terence Phorm. 5, 6. 28. 'Animam compressi, aurem admovi.' See also Plaut. Asin. 2, 11, 24." Davies. Cæs. B. G. 3, 19. 'Cursu contenderunt exanimatique pervenerunt.'

24. Eodem tempore equites nostri levisque armaturæ pedites, qui cum iis una fuerant, quos primo hostium impetu pulsos dixeram, cum se in castra reciperent, adversis hostibus occurrebant ac rursus aliam in partem fugam petebant:[37] et calones, qui ab decumana porta ac summo jugo collis nostros victores flumen transisse conspexerant, prædandi causa egressi, cum respexissent et hostes in nostris castris versari vidissent, præcipites fugæ sese mandabant. Simul eorum, qui cum impedimentis veniebant, clamor fremitusque oriebatur,[38] aliique aliam in partem perterriti ferebantur. Quibus omnibus rebus permoti equites Treviri, quorum inter Gallos virtutis opinio est singularis, qui auxilii causa ab civitate missi ad Cæsarem venerant, cum multitudine hostium castra nostra compleri, legiones premi et pæne circumventas teneri, calones, equites, funditores, Numidas, diversos dissipatosque in omnes partes fugere vidissent, desperatis nostris rebus, domum contenderunt: Romanos pulsos superatosque, castris impedimentisque eorum hostes potitos, civitati renuntiaverunt.

25. Cæsar, ab decimæ legionis cohortatione ad dextrum cornu profectus, ubi suos urgeri signisque in unum locum collatis duodecimæ legionis confertos milites sibi ipsos ad pugnam esse impedimento; quartæ cohortis omnibus centurionibus occisis, signiferoque interfecto, signo amisso, reliquarum cohortium omnibus fere centurionibus aut vulneratis aut occisis, in his primopilo,[39]

37. *Aliam in partem fugam petebant*] "The more usual form of speech is, 'Aliam partem fuga petebant,' and so P. Ciacconius thought that we should read in this place. But *fugam petere* occurs even in Virg. Æn. 12, 263. Claud. in Ruff. 2, 132. Sextus Rufus in Breviar. 17. 'Dum fugam petit, occisus est,' Livy 9, 23. Ovid Art. Am. 1, 552. Aur. Victor Epit. 41. Lucan 4, 749." DAVIES.

38. *Clamor fremitusque oriebatur*] Virg. Æn. 2, 313. 'Exoritur clamorque virûm, clangorque tubarum.' So Cæs. B. G. 7, 47. 'Orto clamore.'

39. *Primopilo*] There is much confusion in the Mss. and ancient Edd. between the readings *primopilo*, *primipilo*, and *primipili*. If we read *primipili*, we must understand *centurione*. Oudendorp approves of this, and refers to Sallust B. J. 38. 'Centurio primipili,' Cæs. B. G. 3, 5. 'Baculo primipili centurione,' B. C. 1, 13. 'Pupius primipili centurio,' 46.:—"And thus Lips. Mil. 2, 8. has well vindicated Livy 7, 41. 'Primus centurio erat, quem nunc primipili adpellant.' On this frequent variation consult too Drakenb. ad Liv. 2, 27. 'Primipili centurioni,' and A. Manut. de Primipilo, (in Thes. Saleng. T. 1. Diss. 11.) I do not consider *primipilus* to

P. Sextio Baculo, fortissimo viro, multis gravibusque vulneribus confecto, ut jam se sustinere non posset, reliquos esse tardiores; et nonnullos ab novissimis desertos prœlio excedere ac tela vitare; hostes neque a fronte ex inferiore loco subeuntes intermittere, et ab utroque latere instare; et rem esse in angusto vidit, neque ullum esse subsidium, quod submitti posset: scuto ab novissimis uni militi detracto, (quod ipse eo sine scuto venerat,) in primam aciem processit, centurionibusque nominatim appellatis, reliquos cohortatus milites, signa inferre et manipulos laxare jussit, quo facilius gladiis uti possent. Cujus adventu spe illata[40] militibus, ac redintegrato animo, cum pro se quisque,[41] in conspectu imperatoris et jam in extremis suis rebus operam navare cuperent, paulum hostium impetus tardatus est.

26. Cæsar, cum septimam legionem, quæ juxta constiterat, item urgeri ab hoste vidisset, tribunos militum monuit, ut paulatim sese legiones conjungerent et conversa signa in hostes inferrent. Quo facto, cum alius alii[42] subsidium ferrent, neque timerent ne aversi ab

be Latin, although it is found in most Mss., but to be corrupted from *primipili* or *primopilo*." Gesner Thes. L. L.: — "The compound word without doubt has not yet found any authority prior to Valerius Maximus 1, 6, 11. 'Aquilarum altera vix convelli a primipilo potuit.' In all the other instances I think that the words are more conveniently divided. 'Ceterum frequentior mentio in lapidibus, quod Index Gruterianus ostendit, et quidem nunc *primipilus* scribitur, nunc *primopilus*, *primipilaris* et *primopilaris*.' That *primopilus* is a word of antiquity, and of the golden age, sufficiently appears from Dionys. H. 9. p. 567., where he is speaking of Flavuleius: Ἑνὸς τῶν ταγμάτων, (*legionum*,) τῇ λαμπροτάτῃ ἀρχῇ κεκοσμημένος, ᾗ τὰς ἑξήκοντα ἑκατονταρχίας, (*centurias*,) ἕπεσθαί τε καὶ τὸ κελευόμενον ὑπηρετεῖν κελεύει νόμος· τούτους Ῥωμαῖοι τοὺς ἡγεμόνας τῇ πατρίῳ γλώττῃ πριμοπίλους καλοῦσιν."

40. *Spe illata*] Cæs. 6, 43. 'Spe consequendi illata;' B. C. 3, 38. 'Illata suspicione.' And so we have everywhere *inferre metum*, *terrorem*, *desperationem*, as Oudendorp observes.

41. *Pro se quisque*] "A friend of mine proposes to substitute *per se*. But it is an old phrase equivalent to *pro sua virili parte*. Liv. 2. 'Cum hostes adessent, pro se quisque in urbem ex agris demigravit.' So Cæs. B. C. 1, 33. 'Maximeque timoris causa pro se quisque id munus legationis recusabat.'" HOTOMANN. "*Pro se quisque* is a solemn form, 'as much as each can.' So Plautus, Terence, Livy, and others in a hundred places. See ad Ovid. Met. 3, 642." OUDENDORP.

42. *Alius alii*] "*Alius* with a plural, as 1, 39. 'Quorum alius alia causa illata, quam sibi ad proficiscendum necessariam esse dicerent, petebant,' (so the Cod. Lovan.;) Dictys Cret. 2, 43. 'Super alium

hoste circumvenirentur, audacius resistere ac fortius pugnare cœperunt. Interim milites legionum duarum, quæ in novissimo agmine præsidio impedimentis fuerant, prœlio nuntiato, cursu incitato, in summo colle ab hostibus conspiciebantur. Et T. Labienus, castris hostium potitus, et ex loco superiore, quæ res in nostris castris gererentur, conspicatus, decimam legionem subsidio nostris misit. Qui cum ex equitum et calonum fuga, quo in loco res esset, quantoque in periculo et castra et legiones et imperator versaretur, cognovissent, nihil ad celeritatem sibi reliqui fecerunt.[43]

27. Horum adventu tanta rerum commutatio facta est, ut nostri, etiam qui vulneribus confecti procubuissent, scutis innixi, prœlium redintegrarent; tum calones, perterritos hostes conspicati, etiam inermes armatis occurrerent; equites vero, ut turpitudinem fugæ virtute delerent, omnibus in locis pugnæ se legionariis militibus præferrent. At hostes, etiam in extrema spe salutis, tantam virtutem præstiterunt, ut, cum primi eorum cecidissent, proximi jacentibus insisterent, atque ex eorum corporibus pugnarent; his dejectis et coacervatis cadaveribus, qui superessent, ut ex tumulo, tela in nostros conjicerent, et pila intercepta remitterent: ut non nequicquam tantæ virtutis homines judicari deberet ausos esse transire latissimum flumen, ascendere altissimas ripas, subire iniquissimum locum: quæ facilia ex difficillimis animi magnitudo redegerat.[44]

28. Hoc prœlio facto, et prope ad internecionem gente ac nomine Nerviorum redacto, majores natu, quos

alius ruinæ modo præcipitarentur;' Cort. ad Sallust. B. C. 6. 'Alius alio more viventes;' Drakenb. ad Liv. 3, 50, 12. 'Alius in aliam partem discurrunt;' Cæs. B. G. 4, 26." OUDENDORP.

43. *Nihil ad celeritatem sibi reliqui fecerunt*] I. e. "'They proceeded with the greatest expedition to assist their countrymen.' The Translator has not understood this elegant expression: *Οὐδὲν ἀνίεσαν τῆς ταχύτητος*." DAVIES. See Græv. ad Cic. Att. 4, 6.

44. *Redegerat*] I. e. "*Reddiderat*. The phrase is uncommon, but yet is elsewhere used by Cæsar: 4, 3. 'Vectigales sibi fecerunt ac multo humiliores infirmioresque redegerunt.' For so I have corrected the passage from the Mss. and old Edd., while in the more recent we have *reddiderunt*, for which we are indebted to the genius of correctors, who altered what they did not understand. Hermas Past. 3. Sim. 9, 2. 'Quod si voluero eos quadratos redigere, plurimum mihi ex his recidendum est,' and c. 32. 'Tu enim totum inutilem redegisti.' See Auson. Mos. 224." DAVIES.

una cum pueris mulieribusque in æstuaria ac paludes collectos dixeramus, hac pugna nuntiata, cum victoribus nihil impeditum, victis nihil tutum arbitrarentur, omnium, qui supererant, consensu legatos ad Cæsarem miserunt seque ei dediderunt; et in commemoranda civitatis calamitate ex DC ad III senatores, ex hominum millibus LX vix ad D, qui arma ferre possent, sese redactos esse dixerunt. Quos Cæsar, ut in miseros ac supplices usus misericordia videretur, diligentissime conservavit, suisque finibus atque oppidis uti jussit, et finitimis imperavit, ut ab injuria et maleficio se suosque prohiberent.

29. Aduatuci, de quibus supra scripsimus, cum omnibus copiis auxilio Nerviis venirent, hac pugna nuntiata, ex itinere[45] domum reverterunt; cunctis oppidis castellisque desertis sua omnia in unum oppidum, egregie natura munitum, contulerunt. Quod cum ex omnibus in circuitu partibus altissimas rupes despectusque haberet, una ex parte leniter acclivis aditus, in latitudinem non amplius CC pedum, relinquebatur: quem locum duplici altissimo muro munierant; tum magni ponderis saxa et præacutas trabes in muro collocarant. Ipsi erant ex Cimbris Teutonisque prognati; qui, cum iter in provinciam nostram atque Italiam facerent, iis impedimentis, quæ secum agere ac portare non poterant, citra flumen Rhenum depositis, custodiæ ex suis ac præsidio sex millia hominum [una] reliquerunt. Hi, post eorum obitum, multos annos a finitimis exagitati, cum alias bellum inferrent, alias illatum defenderent, consensu eorum omnium pace facta, hunc sibi domicilio locum delegerunt.

30. Ac primo adventu exercitus nostri crebras ex oppido excursiones faciebant, parvulisque prœliis cum nostris contendebant: postea vallo pedum XII, in circuitu XV millium, crebrisque castellis circummuniti, oppido sese continebant. Ubi, vineis actis, aggere ex-

45. *Ex itinere*] "It is worthy of remark that we have in the Ms. Voss. 1. *inere* with *ti* written above; but in Bong. 1., the oldest of all the Mss., *itere*. This form is not only cited by learned men from Nævius, Attius, and other ancient writers, but approved in Propert. 2, 10, 40. 'Memento, hoc itere ad lapides cana venire meos.' See also Sosip. Charis. 1. p. 108. ed. Putsch., Cæs. B. G. 7, 55. On the other hand, others employ *itiner* in the nominative." OUDENDORP.

structo, turrim procul constitui viderunt, primum irridere ex muro atque increpitare vocibus, quo tanta[46] machinatio ab tanto spatio institueretur? quibusnam manibus, aut quibus viribus, præsertim homines tantulæ staturæ, (nam plerumque hominibus Gallis præ magnitudine corporum suorum brevitas nostra contemtui est,) tanti oneris turrim in muros sese collocare confiderent?

31. Ubi vero moveri et appropinquare mœnibus viderunt, nova atque inusitata specie commoti, legatos ad Cæsarem de pace miserunt, qui, ad hunc modum locuti: 'Non se existimare, Romanos sine ope divina bellum gerere, qui tantæ altitudinis machinationes tanta celeritate promovere [et ex propinquitate pugnare] possent: se suaque omnia eorum potestati permittere,' dixerunt. 'Unum petere ac deprecari: si forte, pro sua clementia ac mansuetudine, quam ipsi ab aliis audirent, statuisset, Aduatucos esse conservandos, ne se armis despoliaret: sibi omnes fere finitimos esse inimicos, ac suæ virtuti invidere; a quibus se defendere, traditis armis, non possent. Sibi præstare, si in eum casum deducerentur, quamvis fortunam a Populo Romano pati, quam ab his per cruciatum interfici, inter quos dominari consuessent.'

32. Ad hæc Cæsar respondit: 'Se magis consuetudine sua, quam merito eorum, civitatem conservaturum, si prius, quam murum aries[47] attigisset, se dedidissent:

46. *Quo tanta*] "So Lips. Scal. and the others; but the Mss. and old Edd. exhibit *quod*. Perhaps *quoi* had been used here and elsewhere, for which *cui* was in later times the prevalent form. See ad 7, 55. 'Quoi esset usui.' This is at least the reason, why the line of Lucan 10, 166. has been corrupted: 'Infudere comæ, quod nondum evanuit aura, Cinnamon:' nay, read *quoi* or *cui*, as the line has been already emended by Heins. ad Lactant. de Phœn. 83. 'Cinnamon hinc, auramque procul spirantis amomi.'" OUDENDORP.

47. *Aries*] "Pliny 7, 56. informs us that the *aries*, or 'battering-ram,' was at first called *equus*, a 'horse;' and that its invention was attributed to Epeus, who was present at the siege of Troy. Hence I doubt not that the Trojan horse, by means of which the city was taken, was in reality, not a structure in the shape of that animal, but an *aries* or 'battering-ram.' To this all the fictions of the poets may be referred. For the walls of the city were thrown down by this machine, and no one can believe that this was done by the Trojans themselves. Besides, when Quintus Smyrn. 12. says, speaking of the horse, ἐπεί ῥα ὁ ἐσθλὸς Ἐπειὸς Ποσσὶν ὑπὸ βριαροῖσιν ἐΰτροχα δούρατα θῆκεν, and when Virg. says, 'pedibusque rotarum Subjiciunt lapsus,' they manifestly indicate the ma-

sed deditionis nullam esse conditionem, nisi armis traditis: se id, quod in Nerviis[48] fecisset, facturum, finitimisque imperaturum, ne quam dedititiis Populi Romani injuriam inferrent.' Re nuntiata ad suos, 'quæ imperarentur, facere' dixerunt. Armorum magna multitudine de muro in fossam, quæ erat ante oppidum, jacta, sic ut prope summam muri aggerisque altitudinem acervi armorum adæquarent; et tamen circiter parte tertia, ut postea perspectum est, celata atque in oppido retenta, portis patefactis, eo die pace sunt usi.

33. Sub vesperum[49] Cæsar portas claudi militesque ex oppido exire jussit, ne quam noctu oppidani ab militibus injuriam acciperent. Illi, ante inito, ut intellectum est, consilio, quod deditione facta nostros præsidia deducturos, aut denique indiligentius servaturos, crediderant, partim cum his, quæ retinuerant et celaverant, armis, partim scutis ex cortice factis aut viminibus intextis, quæ subito, (ut temporis exiguitas postulabat,) pellibus induxerant, tertia vigilia, qua minime arduus ad nostras munitiones ascensus videbatur, omnibus copiis repente ex oppido eruptionem fecerunt. Ce-

chine to have been an ambulatory tower. I wonder, therefore, that Palæph. de Incred. 17. has understood the matter differently. As to the belly of the horse, is not this clearly the battering-ram with its peopled floors or decks?" DIONYS. VOSSIUS.

48. *In Nerviis*] Most of the Mss. exhibit *Nerviis*, not *Nervios*. "Rightly; and that we ought so to read, is shown by Burm. ad Quintil. Decl. 15, 6. 'In te solo venefica.' We must also correct Apul. Met. 3. p. 52. 'Cape in perfida muliere vindictam:' so four Mss., where the common reading is *de*. Consult A. Gronov. ad Justin. 1, 7. 'Si quid in Crœso crudelius consuluisset,' as, besides other Mss., is exhibited by the Cambr. Cod. and both the Codd. of my friend Dorville. Ovid Met. 1, 441. 'nunquam talibus armis Ante, nisi in damis capreisque fugacibus, usus:' Art. Am. 2, 545. 'Hoc in legitima præstant uxore mariti.' Val. Max. 3, 17. 'Ansurum se in tribunis:' 5, 9, 3. 'Idem fecit in filio.' This phraseology must be restored to Corn. Nepos in Dion. c. 6. 'In filio suam vim exercuit,' where see Van Staveren. And thus from a single Ms. Cortius reads in Sallust B. C. 11. 'Fœda in civibus facinora facere,' where see the notes. Cæs. B. G. 7, 21. 'Quod facere in eo consuerunt.'" OUDENDORP.

49. *Sub vesperum*] "I have shown 1, 27. *ad vesperum*, and 2, 11. *sub occasum solis*, that this is an unobjectionable phrase. Yet the excellent Mss. And. Scal. and Leid. 1. here exhibit *sub vespere:* B. C. 2, 43. *primo vespere*, Virg. Æn. 5. init. *vespere ab atro*. For we may see by the authorities, to which I there appeal, that *sub* in this sense takes even an ablative. So B. G. 5, 13. *sub bruma*. See Perizon. ad Sanct. Min. 675. Duker ad Flor. 2, 11. *sub adventu hostis*." OUDENDORP.

leriter, ut ante Cæsar imperarat, ignibus significatione facta, ex proximis castellis eo concursum est, pugnatumque ab hostibus ita acriter, ut a viris fortibus, in extrema spe salutis, iniquo loco, contra eos, qui ex vallo turribusque tela jacerent, pugnari debuit, cum in una virtute omnis spes salutis consisteret. Occisis ad hominum millibus quatuor, reliqui in oppidum rejecti sunt. Postridie ejus diei, refractis portis, cum jam defenderet nemo, atque intromissis militibus nostris, sectionem ejus oppidi universam Cæsar vendidit. Ab his, qui emerant, capitum numerus ad eum relatus est millium LIII.

34. Eodem tempore a P. Crasso, quem cum legione una miserat ad Venetos, Unellos, Osismios, Curiosolitas, Sesuvios, Aulercos, Rhedones, quæ sunt maritimæ civitates Oceanumque attingunt, certior factus est, omnes eas civitates in ditionem potestatemque Populi Romani esse redactas.

35. His rebus gestis omni Gallia pacata, tanta hujus belli ad barbaros opinio perlata est, uti ab his nationibus, quæ trans Rhenum incolerent, mitterentur legati ad Cæsarem, quæ se obsides daturas, imperata facturas, pollicerentur: quas legationes Cæsar, quod in Italiam Illyricumque properabat, inita proxima æstate ad se reverti jussit. Ipse in Carnutes, Andes, Turonesque, quæ civitates propinquæ his locis erant, ubi bellum gesserat, legionibus in hyberna deductis, in Italiam profectus est, ob easque res, ex literis Cæsaris, dies XV supplicatio decreta est, quod ante id tempus accidit nulli.

C. JULII CÆSARIS

COMMENTARII

DE

BELLO GALLICO.

BOOK III.

THE ARGUMENT.

1. The Nantuates, Veragrians, and Seduni, fall unexpectedly upon S. Galba, Cæsar's lieutenant; 3. But are overthrown with great slaughter; 6. Galba leads back his legion into the country of the Allobrogians; 7. At the same time, the Venetians, and other states bordering upon the ocean, revolt; 9. Cæsar prepares to attack them, not without great difficulty; 10. He divides his army, and distributes it into the several provinces of Gaul; 12. The advantages of the Venetians, and the manner of their defence; 13. A description of their shipping, and its suitableness to the nature of the coast; 14. Cæsar finding it in vain to attack them by land, comes to a naval engagement with them, and gets the victory; 17. Meantime, Q. Titurius Sabinus, his lieutenant, by an artful stratagem, defeats the Unellians; 21. At the same time, P. Crassus, in Aquitain, having vanquished the Sotiates, obliges them to submit; 24. Together with several other states of the same province; 29. Cæsar attacks the Morini and Menapians with success; but the season being far advanced, he is obliged to send his army into winter-quarters.

1. CUM in Italiam proficisceretur Cæsar, Servium Galbam cum legione duodecima et parte equitatus in Nantuates, Veragros, Sedunosque misit, qui ab finibus Allobrogum et lacu Lemanno et flumine Rhodano ad summas Alpes pertinent. Causa mittendi fuit, quod iter per Alpes, quo magno cum periculo magnisque cum[1] portoriis[2] mercatores ire consuerant, patefieri volebat. Huic permisit, si opus esse arbitraretur, uti in eis locis legionem hyemandi causa collocaret. Galba, secundis aliquot prœliis factis, castellisque compluribus eorum expugnatis, missis ad eum undique legatis obsidibusque datis et pace facta, constituit, cohortes duas in Nantuatibus collocare et ipse cum reliquis ejus legionis cohortibus in vico Veragrorum, qui appellatur Octodurus, hyemare: qui vicus, positus in valle, non magna adjecta planitie, altissimis montibus undique continetur. Cum hic in duas partes flumine divideretur, alteram partem ejus vici Gallis concessit, alteram, vacuam ab illis relictam, cohortibus ad hyemandum attribuit. Eum locum vallo fossaque munivit.

2. Cum dies hybernorum complures transissent frumentumque eo comportari jussisset, subito per exploratores certior factus est, ex ea parte vici, quam Gallis concesserat, omnes noctu discessisse, montesque, qui impenderent, a maxima multitudine Sedunorum et Veragrorum teneri. Id aliquot de causis acciderat, ut subito Galli belli renovandi legionisque opprimendæ consilium caperent: primum, quod legionem, neque eam plenissimam,[3] detractis cohortibus duabus et compluribus sin-

1. *Magnisque cum*] The repetition of prepositions is usual with Cæsar, and Oudendorp cites the following instances: 1, 44. 'Secum et cum Sequanis,' 3, 23. 'Magna cum auctoritate, et magna cum hominum multitudine,' 4, 44. 5, 53. 6, 11. 8, 41. B. C. 1, 72. 73. 2, 28. 3, 6.

2. *Portoriis*] "The money exacted by the inhabitants from the merchants for the liberty of conveying, (*portare*,) their merchandise through those places. So Sueton. Jul. 43. 'Peregrinarum mercium portoria,' the sum paid for the importation of foreign merchandise. The Greek Version has erroneously, πολλοῖς φορτίοις, as if *portoria* meant the same as *onera*." DAVIES.

3. *Eam plenissimam*] "*Tam plenissimam*, Bong. Voss. 1. Lovan. Egm. with six others, and the Edd. Rom. Inc. Mediol. Ven. A learned man conjectures *jam*, but the common reading must not be disturbed, or we should adopt *tam* from the Mss. Compare 1, 44. 'Munera tam amplissima.'" OUDENDORP.

gillatim, qui commeatus petendi causa missi erant, absentibus, propter paucitatem despiciebant: tum etiam, quod, propter iniquitatem loci, cum ipsi ex montibus in vallem decurrerent et tela conjicerent, ne primum quidem posse impetum suum sustineri existimabant. Accedebat, quod suos ab se liberos abstractos obsidum nomine dolebant: et Romanos non solum itinerum causa, sed etiam perpetuæ possessionis, culmina Alpium occupare conari et ea loca finitimæ provinciæ adjungere, sibi persuasum habebant.[4]

3. His nuntiis acceptis, Galba, cum neque opus hybernorum munitionesque[5] plene essent perfectæ, neque de frumento reliquoque commeatu satis esset provisum, quod, deditione facta obsidibusque acceptis, nihil de bello timendum existimaverat, consilio celeriter convocato, sententias exquirere cœpit. Quo in consilio, cum tantum repentini periculi præter opinionem accidisset, ac jam omnia fere superiora loca multitudine armatorum completa conspicerentur, neque subsidio veniri, neque commeatus supportari interclusis itineribus possent, prope jam desperata salute, nonnullæ hujusmodi sententiæ dicebantur, ut, impedimentis relictis, eruptione facta, iisdem itineribus, quibus eo pervenissent, ad salutem contenderent. Majori tamen parti placuit, hoc reservato ad extremum consilio, interim rei eventum experiri[6] et castra defendere.

4. *Sibi persuasum habebant*] "The form of expression is less usual, nay unusual. No ancient writer has, as far as my knowledge extends, said, *Mihi persuasum habeo*, but *Mihi persuasum est*. I therefore considered whether we could read by a different punctuation, and by the change of a single letter, 'Et eo loco, finitimæ provinciæ adjungere sibi, persuasum habebant.'" DIONYS. VOSSIUS. I believe this observation to be well founded, and I can find no authorities in GESNER or FORCELLINUS at variance with it.

5. *Opus hybernorum munitionesque*] "This is an ἓν διὰ δυοῖν for *opus munitionum hybernorum*. So Virg. Æn. 1, 65. 'molemque et montes insuper altos Imposuit,' i.e. 'molem altorum montium.' See G. J. Voss. Inst. Orat. 5. p. 313." DAVIES. CLARKE observes that *opus* is taken in a wider sense than *munitiones*, and OUDENDORP refers to B. C. 1, 20. 'Opera munitionesque prope esse perfectas,' Hirt. B. Alex. 1. 'Munitiones operibus augentur.'

6. *Rei eventum experiri*] Curt. 5, 8, 17. 'Ut eadem constantia animorum, qua præterita tolerastis, experiamini quicquid deinde fors tulerit;' Cæs. B. G. 2, 16. 'Belli fortunam experiri;' Liv. 25, 27. 'Fortunam navalis certaminis experiri;' Justin 2, 11, 19. 5, 6, 7. 'Fortunam maris experiri;' Curt. 8, 13, 12. 'Parva rei discrimine, summæ experiebatur eventum;'

4. Brevi spatio interjecto vix, ut his rebus, quas constituissent, collocandis atque administrandis tempus daretur, hostes ex omnibus partibus, signo dato, decurrere, lapides gæsaque[7] in vallum conjicere: nostri primo integris viribus fortiter repugnare, neque ullum frustra telum ex loco superiore mittere: ut quæque pars castrorum nudata defensoribus premi videbatur, eo occurrere[8] et auxilium ferre: sed hoc superari, quod diuturnitate pugnæ hostes defessi prœlio excedebant, alii integris viribus succedebant: quarum rerum a nostris propter paucitatem fieri nihil poterat ac non modo defesso ex pugna excedendi, sed ne saucio quidem ejus loci, ubi constiterat, relinquendi ac sui recipiendi facultas dabatur.

5. Cum jam amplius horis sex continenter pugnaretur ac non solum vires, sed etiam tela, nostris deficerent atque hostes acrius instarent, languidioribusque nostris vallum scindere et fossas complere cœpissent, resque esset jam ad extremum perducta casum, P. Sextius Baculus, primipili centurio, quem Nervico prœlio compluribus confectum vulneribus diximus, et item C. Volusenus, tribunus militum, vir et consilii magni et virtutis, ad Galbam accurrunt atque unam esse spem salutis docent, si, eruptione facta, extremum auxilium experirentur. Itaque, convocatis centurionibus, celeriter milites certiores facit, paulisper intermitterent prœlium ac tantummodo tela missa exciperent seque ex labore reficerent: post dato signo ex castris erumperent atque omnem spem salutis in virtute ponerent.

6. Quod jussi sunt, faciunt, ac, subito omnibus portis eruptione facta, neque cognoscendi, quid fieret, neque sui colligendi hostibus facultatem relinquunt. Ita commutata fortuna, eos, qui in spem potiundorum castro-

Cæs. B. G. 1, 31. 'Fortunamque, quæcunque accidat, experiantur.' See also ad 7, 78. B. C. 2, 30.

7. *Gæsa*] "They are Gallic weapons. Serv. ad Virg. Æn. 8, 662. '*Gæsa*, hastæ viriles; nam etiam viros fortes Galli *gæsos* vocant.' See Lips. Pol. 4, 4." DAVIES.

8. *Occurrere*] I. e. "'To run up quickly,' and, as Cæsar himself explains the phrase, 'to bring assistance,' or simply, 'to be at hand.' See Burm. and others ad Sabini Epist. Demoph. 19. 'Forsitan aut nondum fractis occurrere rebus;' Val. Max. 1, 7, 10. Snakenburg ad Curt. 7, 5, 10. 'Ut filiis suis occurrerent;' Cæs. B. G. 7, 24. 84. Hirt. B. Afr. 17. 31. 79. 85." OUDENDORP.

rum venerant, undique circumventos interficiunt, et ex hominum millibus amplius triginta, quem numerum barbarorum ad castra venisse constabat, plus tertia parte interfecta, reliquos perterritos in fugam conjiciunt ac ne in locis quidem superioribus consistere patiuntur. Sic, omnibus hostium copiis fusis armisque exutis, se in castra munitionesque suas recipiunt. Quo prœlio facto, quod sæpius fortunam tentare Galba nolebat, atque alio sese in hyberna consilio venisse meminerat, aliis occurrisse rebus viderat, maxime frumenti commeatusque inopia permotus, postero die omnibus ejus vici ædificiis incensis, in Provinciam reverti contendit: ac nullo hoste prohibente, aut iter demorante, incolumem legionem in Nantuates, inde in Allobrogas, perduxit ibique hyemavit.

7. His rebus gestis, cum omnibus de causis Cæsar pacatam Galliam existimaret, superatis Belgis, expulsis Germanis, victis in Alpibus Sedunis, atque ita inita hyeme Illyricum profectus esset, quod eas quoque nationes adire et regiones cognoscere volebat, subitum bellum in Gallia coortum est. Ejus belli hæc fuit causa. P. Crassus adolescens cum legione septima proximus mare Oceanum[9] in Andibus hyemarat. Is, quod in his locis inopia frumenti erat, præfectos tribunosque militum complures in finitimas civitates frumenti commeatusque[10] petendi causa dimisit: quo in numero erat T. Terrasidius, missus in Esubios, M. Trebius Gallus in Curiosolitas, Q. Velanius cum T. Silio in Venetos.

8. Hujus est civitatis longe amplissima auctoritas omnis oræ maritimæ regionum earum, quod et naves habent. Veneti plurimas, quibus in Britanniam navigare consuerunt, et scientia atque usu nauticarum rerum reliquos antecedunt et in magno impetu maris atque aperto, paucis portibus interjectis, quos tenent

9. *Mare Oceanum*] Catull. Carm. 166. 'Usque ad Hyperboreos et mare ad Oceanum;' Lucius Ampelius Memor. 1. 'Aqua, ex qua mare Oceanum;' Pomp. Mela 2, 6. p. 246. 'Paulatim se in nostrum et Oceanum mare extendit;' 3, 3. 'Oceano litore;' Cæs. B. G. 1, 1. 'Continetur Garumna flumine, Oceano mari,' as OUDENDORP reads.

10. *Frumenti commeatusque*] Cæsar is accustomed to join these words: 1, 48. 3, 6. 4, 30. 7, 38. B. Afr. 8.

ipsi, omnes fere, qui eo mari uti consuerant, habent vectigales. Ab iis fit initium retinendi Silii atque Velanii, quod per eos suos se obsides, quos Crasso dedissent, recuperaturos existimabant. Horum auctoritate finitimi adducti, (ut sunt Gallorum subita et repentina consilia,) eadem de causa Trebium Terrasidiumque retinent, et, celeriter missis legatis, per suos principes inter se conjurant, nihil nisi communi consilio acturos, eundemque omnis fortunæ exitum esse laturos: reliquasque civitates solicitant, ut in ea libertate, quam a majoribus acceperant, permanere, quam Romanorum servitutem perferre mallent.[11] Omni ora maritima celeriter ad suam sententiam perducta, communem legationem ad P. Crassum mittunt, 'si velit suos recipere, obsides sibi remittat.'

9. Quibus de rebus Cæsar ab Crasso certior factus, quod ipse aberat longius, naves interim longas ædificari in flumine Ligeri, quod influit in Oceanum, remiges ex Provincia institui, nautas gubernatoresque comparari jubet. His rebus celeriter administratis, ipse, cum primum per anni tempus potuit, ad exercitum contendit. Veneti reliquæque item civitates, cognito Cæsaris adventu, simul quod, quantum in se facinus admisissent, intelligebant, (legatos, quod nomen ad omnes nationes sanctum inviolatumque semper fuisset, retentos ab se et in vincula conjectos,) pro magnitudine periculi bellum parare, et maxime ea, quæ ad usum navium pertinent, providere instituunt; hoc majore spe, quod multum natura loci confidebant. Pedestria esse itinera concisa æstuariis, navigationem impeditam propter inscientiam locorum paucitatemque portuum sciebant: neque nostros exercitus propter frumenti inopiam diutius apud se morari posse, confidebant: ac jam, ut omnia contra opinionem accederent, tamen se plurimum navibus posse: Romanos neque ullam facultatem habere na-

11. *Mallent*] There is no occasion to substitute *malint;* for "Cæsar elsewhere uses an imperf. of the subj. after the present, if we are to confide in the Mss.: 1, 8. B. C. 2, 39. 'Accelerat ut posset,' B. C. 3, 109. 'Ut in potestate haberet, efficit,' B. Afr. 37. 'Imperat ut essent præsto,' 85. 'Ut fuga salutem pararent, egrediuntur,' 88. 'Hortatur ut servitia manumitterent,' 'Cohortatur ut portæ aperirentur.'" OUDENDORP.

vium, neque eorum locorum, ubi bellum gesturi essent, vada, portus, insulas novisse: ac longe aliam esse navigationem in concluso mari atque in vastissimo atque apertissimo Oceano,[12] perspiciebant. His initis consiliis, oppida muniunt, frumenta ex agris in oppida comportant, naves in Venetiam, ubi Cæsarem primum bellum gesturum constabat, quam plurimas possunt, cogunt. Socios sibi ad id bellum Osismios, Lexovios, Nannetes, Ambiliatos, Morinos, Diablintes, Menapios asciscunt: auxilia ex Britannia, quæ contra eas regiones posita est, arcessunt.

10. Erant hæ difficultates belli gerendi, quas supra ostendimus; sed multa Cæsarem tamen ad id bellum incitabant: injuriæ retentorum equitum Romanorum; rebellio facta post deditionem; defectio datis obsidibus; tot civitatum conjuratio; in primis, ne, hac parte neglecta, reliquæ nationes idem sibi licere arbitrarentur. Itaque cum intelligeret, omnes fere Gallos novis rebus studere, et ad bellum mobiliter celeriterque excitari, omnes autem homines natura libertati studere et conditionem servitutis odisse, priusquam plures civitates conspirarent, partiendum sibi ac latius distribuendum exercitum putavit.

11. Itaque T. Labienum legatum in Treviros, qui proximi Rheno flumini sunt, cum equitatu mittit. Huic mandat, Remos reliquosque Belgas adeat atque in officio contineat, Germanosque, qui auxilio[13] a Belgis arcessiti dicebantur, si per vim navibus flumen transire

12. *In concluso mari atque in vastissimo atque apertissimo Oceano*] Lucan 3, 651. 'Brachia nec licuit vasto jactare profundo, Sed clauso periere mari.' *Vastum mare, vasti campi* are frequently put for 'a wide and open sea.'

13. *Auxilio*] "The most ancient Ms. Petav. *in auxilio*, 'among the auxiliaries.' If several Mss. confirmed this lection, I should not condemn it. For so without doubt we ought to read from the Mss. in Frontinus 2, 13. 'Cum in auxilio Ægyptiis adversus Persas venisset,' Justin 5, 11. 'In eo prœlio decem millia Græcorum in auxilio Cyri fuere,' where Scheffer, against the authority of all the Mss., rejects *in;* Val. Max. 3, 2, 12. 'A Thracibus, quorum is magnum numerum in præsidio habebat,' i. e. auxiliares; Florus 3, 3, 13. 'Quæ quasi subsidio Noricos insederat Alpium tumulos,' where the Mss. of others and four Leyden Mss. have *in subsidio*, and rightly too. Salmasius and Duker read *in subsidium.* Cæs. B. G. 6, 33. 'Legioni quæ in præsidio relinquebatur,' but there it may denote a place. Eutrop. 6, 22. 'Qui Pompeio in auxilium apud Thessaliam fuerat,' Ms. *auxilio.*" Oudendorp.

conentur, prohibeat. P. Crassum cum cohortibus legionariis duodecim et magno numero equitatus in Aquitaniam proficisci jubet, ne ex his nationibus auxilia in Galliam mittantur ac tantæ nationes conjungantur. Q. Titurium Sabinum legatum cum legionibus tribus in Unellos, Curiosolitas, Lexoviosque mittit, qui eam manum distinendam curet. D. Brutum adolescentem classi Gallicisque navibus, quas ex Pictonibus et Santonis reliquisque pacatis regionibus convenire jusserat, præficit, et, cum primum possit, in Venetos proficisci jubet. Ipse eo pedestribus copiis contendit.

12. Erant ejusmodi fere situs oppidorum, ut, posita in extremis lingulis[14] promontoriisque, neque pedibus aditum haberent, cum ex alto se æstus incitavisset,[15] quod bis accidit semper horarum XII spatio, neque navibus, quod, rursus minuente æstu, naves in vadis afflictarentur. Ita utraque re oppidorum oppugnatio impediebatur; ac, si quando magnitudine operis forte superati, extruso mari aggere ac molibus, atque his ferme oppidi mœnibus adæquatis, suis fortunis desperare cœperant, magno numero navium appulso, cujus rei summam facultatem habebant, sua deportabant omnia seque in proxima oppida recipiebant. Ibi se rursus iisdem opportunitatibus loci defendebant. Hæc eo facilius magnam partem æstatis faciebant, quod nostræ naves tempestatibus detinebantur summaque erat vasto atque aperto mari, magnis æstibus, raris ac prope nullis portibus, difficultas navigandi.

13. Namque ipsorum naves ad hunc modum factæ armatæque erant. Carinæ aliquanto planiores, quam nostrarum navium, quo facilius vada ac decessum æstus excipere possent: proræ admodum erectæ, atque item

14. *In extremis lingulis*] I. e. 'Tenuibus linguis,' Lucan 1, 614. Salmas. Plin. Exerc. 57. A. Schottus Obs. 3, 28. Festus: 'Lingua promontorii genus non excellentis, sed molliter in planum devexi.' Pacuvius in Chryse, 'Id promontorium, cujus lingua in altum projicit,' Gell. 4, 17.

15. *Cum ex alto se æstus incitavisset*] "'When the tide had come in;' for, in the words of Silius Italicus 3, 59. 'Luna immissis per cærula bigis, Fertque refertque fretum, sequiturque reciproca Tethys: so we must read on account of the metre, not, as in the Edd., *Thetis*. Cæs. B. G. 4, 17. 'Ut quo major vis aquæ se incitavisset, hoc arctius illigata tenerentur.'" DAVIES.

puppes ad magnitudinem fluctuum tempestatumque accommodatæ: naves totæ factæ ex robore, ad quamvis vim et contumeliam perferendam: transtra pedalibus in latitudinem trabibus confixa clavis ferreis, digiti pollicis crassitudine: anchoræ, pro funibus, ferreis catenis revinctæ: pelles pro velis, alutæque tenuiter confectæ: hæ sive propter lini inopiam atque ejus usus inscientiam, sive eo, quod est magis verisimile, quod tantas tempestates Oceani tantosque impetus ventorum sustineri, ac tanta onera navium regi velis non satis commode, arbitrabantur. Cum his navibus nostræ classi ejusmodi congressus erat, ut una celeritate et pulsu remorum [16] præstaret, reliqua, pro loci natura, pro vi tempestatum, illis essent aptiora et accommodatiora: neque enim his nostræ rostro nocere poterant; tanta in eis erat firmitudo: neque propter altitudinem facile telum adjiciebatur et eadem de causa minus commode scopulis [17] continebantur. Accedebat, ut, cum sævire ventus cœpisset et se vento dedissent, et tempestatem ferrent facilius, et in vadis consisterent tutius, et, ab æstu de-

16. *Pulsu remorum*] Gruter suspected that *pulsu* had been received into the text, from a glossarial explanation, because Cujac. found in his Ms., *Pulsu remorum incitatione*. *Incitationem* also appears in Leid. 1. Hence OUDENDORP greatly approves of Gruter's conjecture, though he admits *pulsu remorum* to be a correct phrase. "But it is more probable that the copyists explained *incitatione* by *pulsu*, a common expression, than that the latter was explained by the more recondite term, though we might read, *Pulsu remorum incitata*. Cæsar is accustomed to employ *incitare* on such occasions: 3, 14. 'Navigio remis incitato,' 4, 25. 'Naves longas remis incitari,' 7, 60. 'Lintres magno sonitu remorum incitatæ,' B. C. 2, 6. 'Naves sese in eam incitaverant,' 3, 24. 'Scaphæ se in hostes incitaverunt.' So Val. Max. 3, 2, 10. 'Vehemente ictu remorum concitata classis.' *Impellere* is in other cases frequently so used, Ovid Met. 8, 103. Lucan 3, 527."

17. *Scopulis*] "Pal. *copulis*. To me then it seems not doubtful that Hotomann felicitously restored, 'Minus commode copulis continebantur;' for the ships were too high for the iron hands, (*manus ferreæ*,) to be conveniently put on them." DAVIES. "Lipsius seems to have embraced this lection, which he had written on the margin of his copy; and I think it the right reading, though I cannot produce a parallel expression, which Dionys. Vossius desiderated. But why might not Cæsar alone call every kind of *manus ferrea*, *harpago*, and *corvus*, by the term *copula*, as Lucan alone, or perhaps even Frontinus 2, 3, 24. uses *manicæ*, particularly as *copula* and *manica* are synonyms, and both denote 'fetters for the hands?' See Salmas. ad Capitolinum Maximinum Jun. 1. 'Dextrocherium cum copula de hyacinthis quatuor.'" OUDENDORP.

relictæ, nihil saxa et cautes timerent: quarum rerum omnium nostris navibus casus erant extimescendi.

14. Compluribus expugnatis oppidis, Cæsar, ubi intellexit, frustra tantum laborem sumi, neque hostium fugam captis oppidis reprimi, neque his noceri posse, statuit expectandam classem. Quæ ubi convenit ac primum ab hostibus visa est, circiter CCXX naves eorum paratissimæ atque omni genere armorum ornatissimæ, profectæ ex portu, nostris adversæ constiterunt: neque satis Bruto, qui classi præerat, vel tribunis militum centurionibusque, quibus singulæ naves erant attributæ, constabat, quid agerent, aut quam rationem pugnæ insisterent.[18] Rostro enim noceri non posse cognoverant; turribus autem excitatis, tamen has altitudo puppium ex barbaris navibus superabat, ut neque ex inferiore loco satis commode tela adjici possent, et missa ab Gallis gravius acciderent. Una erat magno usui res præparata a nostris, falces præacutæ, insertæ affixæque longuriis, non absimili forma muralium falcium. His cum funes, qui antennas ad malos destinabant, comprehensi adductique erant, navigio remis incitato prærumpebantur. Quibus abscisis, antennæ necessario concidebant, ut, cum omnis Gallicis navibus spes in velis armamentisque consisteret, his ereptis, omnis usus navium uno tempore eriperetur. Reliquum erat certamen positum in virtute, qua nostri milites facile superabant, atque eo magis, quod in conspectu Cæsaris atque omnis exercitus res gerebatur, ut nullum paulo fortius factum latere posset: omnes enim colles ac loca superiora, unde erat propinquus despectus in mare, ab exercitu tenebantur.

18. *Quam rationem pugnæ insisterent*] "There is no occasion to read *instituerent* with P. Ciacconius. Terence Eun. 2, 3, 3. 'Ubi quæram, ubi investigem, quem perconter, quam insistam viam?' Cic. de Orat. 3, 45. 'Quonam igitur modo tantum munus insistemus,' where some Mss. exhibit *instituemus*." DAVIES. "The word *insistere* seems to involve the notion of 'ardor,' 'zeal,' and 'intense application to the business in hand.' So 6, 5. 'Totus et mente et animo in bellum Ambiorigis insistit;' Plaut. Mil. Gl. 2, 4, 4. 'Age jam nunc insiste in dolos;' Virg. Æn. 4, 533. 'Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat,' where see Servius, who quotes from Plautus, 'Hunc sermonem institi.' Velleius 1, 1, 17. 'Temporumque institerit notis;' Apul. Met. 10. p. 186. Pric. 'Insistens jubebat,' though it may here signify simply *consistens*. See Misc. Obs. T. 3. V. 2. p. 397." OUDENDORP.

15. Dejectis, ut diximus, antennis, cum singulas binæ ac ternæ naves circumsteterant, milites summa vi transcendere in hostium naves contendebant. Quod postquam barbari fieri animadverterunt, expugnatis compluribus navibus, cum ei rei nullum reperiretur auxilium, fuga salutem petere contenderunt: ac jam conversis in eam partem navibus, quo ventus ferebat, tanta subito malacia[19] ac tranquillitas extitit, ut se ex loco movere non possent. Quæ quidem res ad negotium conficiendum maxime fuit opportuna: nam singulas nostri consectati expugnaverunt, ut perpaucæ ex omni numero, noctis interventu, ad terram pervenerint, cum ab hora fere quarta usque ad solis occasum pugnaretur.

16. Quo prœlio bellum Venetorum totiusque oræ maritimæ confectum est. Nam, cum omnis juventus, omnes etiam gravioris ætatis, in quibus aliquid consilii aut dignitatis fuit, eo convenerant; tum, navium quod ubique fuerat, unum in locum coëgerant: quibus amissis, reliqui, neque quo se reciperent, neque quemadmodum oppida defenderent, habebant. Itaque se suaque omnia Cæsari dediderunt. In quos eo gravius Cæsar vindicandum statuit, quo diligentius in reliquum tempus a barbaris jus legatorum conservaretur. Itaque, omni senatu necato, reliquos sub corona[20] vendidit.

17. Dum hæc in Venetis geruntur, Q. Titurius Sabinus cum iis copiis, quas a Cæsare acceperat, in fines Unellorum pervenit. His præerat Viridovix ac summam imperii tenebat earum omnium civitatum, quæ defecerant, ex quibus exercitum magnasque copias coëgerat. Atque his paucis diebus Aulerci Eburovices Lexoviique, senatu suo interfecto, quod auctores belli esse nolebant, portas clauserunt seque cum Viridovice conjunxerunt; magnaque præterea multitudo undique ex Gallia perditorum hominum latronumque convenerant, quos spes prædandi studiumque bellandi ab agricultura et quotidiano labore revocabat. Sabinus idoneo omnibus rebus loco castris sese tenebat, cum Viridovix

19. *Malacia*] "Festus: '*Flustra* dicuntur cum in mari fluctus non moventur, quam Græci *μαλακίαν* vocant.' Sulpicius Severus Dial. 1, 4. p. 381. wishing to convey the force of the Greek word, writes, 'Mollicies maris.'" DAVIES.

20. *Sub corona*] "That captives, taken in battle, were crowned, and were thus wont to be sold, Cato de Re Militari, and Gell. N. A. 7, 4. have recorded." DIONYS. VOSSIUS.

contra eum duum millium spatio consedisset quotidieque productis copiis pugnandi potestatem faceret; ut jam non solum hostibus in contemtionem Sabinus veniret, sed etiam nostrorum militum vocibus nonnihil carperetur: tantamque opinionem timoris præbuit, ut jam ad vallum castrorum hostes accedere auderent. Id ea de causa faciebat, quod cum tanta multitudine hostium, præsertim eo absente, qui summam imperii teneret, nisi æquo loco, aut opportunitate aliqua data, legato dimicandum non existimabat.

18. Hac confirmata opinione timoris, idoneum quendam hominem et callidum delegit, Gallum, ex his, quos auxilii causa secum habebat. Huic magnis præmiis pollicitationibusque persuadet, uti ad hostes transeat et, quid fieri velit, edocet. Qui, ubi pro perfuga ad eos venit, timorem Romanorum proponit: 'quibus angustiis ipse Cæsar a Venetis prematur,' docet: 'neque longius abesse, quin proxima nocte Sabinus clam ex castris exercitum educat et ad Cæsarem auxilii ferendi causa proficiscatur.' Quod ubi auditum est, conclamant omnes, occasionem negotii bene gerendi amittendam non esse, ad castra iri oportere. Multæ res ad hoc consilium Gallos hortabantur: superiorum dierum Sabini cunctatio, perfugæ confirmatio, inopia cibariorum, cui rei parum diligenter ab iis erat provisum, spes Venetici belli, et quod fere libenter homines id, quod volunt, credunt. His rebus adducti, non prius Viridovicem reliquosque duces ex concilio dimittunt, quam ab his sit concessum, arma uti capiant et ad castra contendant. Qua re concessa, læti, ut explorata victoria, sarmentis virgultisque collectis, quibus fossas Romanorum compleant, ad castra pergunt.

19. Locus erat castrorum editus et paulatim ab imo acclivis, circiter passus mille. Huc magno cursu contenderunt, ut quam minimum spatii ad se colligendos armandosque Romanis daretur, exanimatique pervenerunt. Sabinus, suos hortatus, cupientibus signum dat. Impeditis hostibus propter ea, quæ ferebant, onera, subito duabus portis eruptionem fieri jubet. Factum est opportunitate loci, hostium inscientia[21] ac defatiga-

21. *Hostium inscientia*] "The Edd. exhibit *inscitia*, but the other reading appears in the Ms. Andin., as J. F. Gronovius testifies, and so the

tione, virtute militum, superiorum pugnarum exercitatione, ut ne unum quidem nostrorum impetum ferrent ac statim terga verterent. Quos impeditos integris viribus milites nostri consecuti, magnum numerum eorum occiderunt; reliquos equites consectati, paucos, qui ex fuga evaserant, reliquerunt. Sic uno tempore et de navali pugna Sabinus et de Sabini victoria Cæsar certior factus, civitatesque omnes se statim Titurio dediderunt. Nam, ut ad bella suscipienda Gallorum alacer ac promtus est animus, sic mollis ac minime resistens ad calamitates perferendas mens eorum est.

20. Eodem fere tempore P. Crassus, cum in Aquitaniam pervenisset, quæ pars, ut ante dictum est, et regionum latitudine et multitudine hominum ex tertia parte Galliæ est æstimanda, cum intelligeret, in his locis sibi bellum gerendum, ubi paucis ante annis L. Valerius Præconinus, legatus, exercitu pulso, interfectus esset, atque unde L. Manilius, proconsul, impedimentis amissis profugisset, non mediocrem sibi diligentiam adhibendam intelligebat. Itaque re frumentaria provisa, auxiliis equitatuque comparato, multis præterea viris fortibus Tolosa, Carcasone et Narbone, quæ sunt civitates Galliæ Provinciæ, finitimæ his regionibus, nominatim evocatis,[22] in Sotiatum fines exercitum introduxit.

Ms. Norvic. rightly. Thus 3, 9. 'Navigationem impeditam propter inscientiam locorum paucitatemque portuum sciebant,' 3, 13. 6, 43. Livy 22, 25." Davies. "See Munker ad Fulgent. 101. A. Gronov. ad Justin. 4, 5. 'Inscientia ducum,' and in particular Burm. ad Quintil. 9, 4. 'Librariorum insectari inscientiam:' Cæs. B. G. 7, 43. 'Propter inscientiam levitatemque vulgi.'" Oudendorp.

22. *Viris fortibus nominatim evocatis*] "Donatus without doubt refers to this custom, when on these words of Terence Eun. 4, 7, 2. 'Simalio, Donax, Syrisce, sequimini,' he makes the subjoined remarks: 'Hujusmodi militia per tumultum repente suscipitur, et dicitur *evocatio*, ubi dux alloquitur cives, *Qui remp. salvam esse vult, me sequimini*.' For here too Simalio, Donax, and Syriscus are called by name. But Donatus is mistaken in thinking that the evocation was made in a time of tumult. It is true only in respect to a *conjuratio*, and then the military commander was wont to exclaim, *Qui remp. salvam esse vult, me sequatur*. And that was called not *evocatio*, but *conjuratio*. Nor, as far as my knowledge goes, was there any calling by name in the case of a *conjuratio*, but simply those words, which I have mentioned, were used, and they at the same time then took an oath, (*jurabant*,) whence the name of *conjuratio*." Dionys. Vossius. Auctor ad Herennium 3, 2.: 'Vis decernitur per exercitus, classes, arma, tormenta, evocationes hominum, et alias hujusmodi res.' See Serv. ad Virg. Æn. 7, 614.

Cujus adventu cognito, Sotiates, magnis copiis coactis equitatuque, quo plurimum valebant, in itinere agmen nostrum adorti, primum equestre prœlium commiserunt: deinde, equitatu suo pulso atque insequentibus nostris, subito pedestres copias, quas in convalle in insidiis collocaverant, ostenderunt. Hi, nostros disjectos adorti, prœlium renovarunt.

21. Pugnatum est diu atque acriter, cum Sotiates, superioribus victoriis freti, in sua virtute totius Aquitaniæ salutem positam putarent; nostri autem, quid sine imperatore et sine reliquis legionibus, adolescentulo duce, efficere possent, perspici cuperent: tamen[23] confecti vulneribus hostes terga vertere. Quorum magno numero interfecto, Crassus ex itinere oppidum Sotiatum oppugnare cœpit. Quibus fortiter resistentibus, vineas turresque egit. Illi, alias eruptione tentata, alias cuniculis ad aggerem vineasque actis, (cujus rei sunt longe peritissimi Aquitani, propterea quod multis locis apud eos ærariæ secturæ[24] sunt,) ubi diligentia

23. *Tamen*] "It has here the same force as *denique, tandem.* Ovid Met. 2, 336. 'Exanimesque artus primo, mox ossa requirens Reperit ossa tamen, peregrina condita ripa;' Justin 30, 2. 'Mors ejus diu occultata fuit; re tamen cognita:' where in the same way as in this place it is subjoined to *diu*, and Scheffer vainly attempts to substitute *tandem*, on which account Bronkh. rightly reprehends him, ad Propert. 2, 1, 76. 'Unde tamen veniant tot mala, cæca via est,' where see Passeratius. See Davies ad Cæs. B. G. 8, 19." OUDENDORP.

24. *Secturæ*] Some Mss. have *stricturæ*. "*Secturæ* is interpreted *fodinæ*, but I should wish for an example. *Strictura* is, according to Nonius, who quotes Lucilius and Virgil, 'scintilla, item ferri lamina, et percussio.' Glossæ: Strictura, Μέταλλον." DIONYS. VOSSIUS. GESNER interprets *secturæ*, "The mines where they cut and follow the veins or lodes of copper." He defines *stricturæ* to be "'the sparks which proceed from the burning metal, whilst it is under the strokes of the hammer;' but we may understand 'masses of earth and stone, from which iron-ore is obtained by means of the furnace,' about which Pliny 34, 14. 'Differentia ferri numerosa: aliud brevitate sola placet; aliud rubiginem celerius sentit; *stricturæque* vocantur eæ omnes, quod non in aliis metallis, a *stringenda acie* vocabulo imposito.' Rutil. Itin. 1, 353. about the island called Ilva, 'Non Biturix largo potior strictura camino, Nec quæ Sardonio cespite massa fluit.'" FORCELLINUS defines *sectura* to be "locus ubi sectio facta est, Pliny 17, 17. 'Servandum ut taleæ sectura inferior ponatur semper,' Cæs. l. c. 'Ærariæ secturæ,' that is, mines in which the earth is cut and dug out." And *strictura* he defines to be 'a mass of rude iron, more particularly in a heated state, which may be drawn out or condensed by the hammer.' Nonius c. 1. n. 77. and c. 12. n. 23. says that it is properly 'a spark emitted from heated iron, whilst it is under the

nostrorum nihil his rebus profici posse intellexerunt, legatos ad Crassum mittunt seque in deditionem ut recipiat, petunt. Qua re impetrata, arma tradere jussi, faciunt.

22. Atque in ea re omnium nostrorum intentis animis, alia ex parte oppidi Adcantuannus, qui summam imperii tenebat, cum sexcentis devotis, quos illi soldurios appellant, (quorum hæc est conditio, uti omnibus in vita commodis una cum his fruantur, quorum se amicitiæ dediderint;[25] si quid iis per vim accidat, aut eundem casum una ferant, aut sibi mortem consciscant: neque adhuc hominum memoria repertus est quisquam, qui, eo interfecto, cujus se amicitiæ devovissent, mortem recusaret,) cum iis Adcantuannus, eruptionem facere conatus, clamore ab ea parte munitionis sublato, cum ad arma milites concurrissent vehementerque ibi pugnatum esset, repulsus in oppidum, tamen uti eadem deditionis conditione uteretur, ab Crasso impetravit.

23. Armis obsidibusque acceptis, Crassus in fines

hammer.' Glossæ vett.: 'Stricturæ, Λελιπαμμένον, ἢ τὸ ἀπὸ τοῦ σιδήρου πίπτον, ὥσπερ σπινθῆρες. Varro ap. Serv. ad Virg. Æn. 10, 173. 'ast Ilva trecentos Insula, inexhaustis Chalybum generosa metallis:' 'Varro et aliud dicit, nasci quidem illic ferrum, sed in stricturam non posse cogi, nisi transvectum in Populoniam Tusciæ civitatem, ipsi insulæ vicinam.' Lucil. ap. Non. 'Crebræ ut scintillæ, in stricturis, quod genus olim Ferventi ferro.' Virg. Æn. 8, 420. 'striduntque cavernis Stricturæ Chalybum, et fornacibus ignis anhelat.' Prudentius applies it to the act of beating and condensing the heated mass, c. Symm. 2, 285. 'Decoquat in massam fervens strictura secures Rursus, et ad proprium restillet vena metallum.'" OUDENDORP writes:—"See Casaub. ad Strab. 5. p. 342. ed. Amst., where he produces many examples of the word *strictura*, from which it appears that it signifies 'iron or copper, which has already passed through the furnace, and has been wrought into a solid mass,' ('a pig or bar of iron.') Edd. *secturæ* præter Scaliger. in cujus ἐκδόσει est *structuræ*. Perhaps rightly; 'the structures by which the mines of metal were kept open and supported as by pillars.' These works are at least called κατασκευαὶ by Diod. S. 16. p. 514 (=413=88) Τὰ δὲ κατὰ τὴν χώραν χρύσεια μέταλλα, παντελῶς ὄντα λιτὰ καὶ ἄδοξα ταῖς κατασκευαῖς." There can be no doubt that *stricturæ* is the right reading in Cæsar, who in 7, 22. has the adjective without a substantive: 'Apud eos magnæ sunt ferrariæ.'

25. *Amicitiæ dediderint*] "*Dedere se alicui, patriæ, reip.* is a frequent phrase in Terence, Cicero, Livy, Nepos, and others. Let one example then suffice: Andr. 1, 1, 36. 'Cum quibus erat cumque una, iis sese dedere, Eorum studiis obsequi, adversus nemini.' And so we ought to read in Nepos Them. 1. 'Totum se dedidit reip. diligentius amicis famæque serviens,' where see A. Van Staveren." OUDENDORP.

Vocatium et Tarusatium profectus est. Tum vero barbari commoti, quod oppidum, et natura loci et manu munitum, paucis diebus, quibus eo ventum erat, expugnatum cognoverant, legatos quoquo versus dimittere, conjurare, obsides inter se dare, copias parare cœperunt. Mittuntur etiam ad eas civitates legati, quæ sunt citerioris Hispaniæ, finitimæ Aquitaniæ: inde auxilia ducesque arcessuntur. Quorum adventu magna cum auctoritate et magna cum hominum multitudine bellum gerere conantur. Duces vero ii deliguntur, qui una cum Q. Sertorio omnes annos fuerant, summamque scientiam rei militaris habere existimabantur. Hi consuetudine Populi Romani loca capere, castra munire, commeatibus nostros intercludere instituunt. Quod ubi Crassus animadvertit, suas copias propter exiguitatem non facile diduci; hostem et vagari et vias obsidere et castris satis præsidii relinquere; ob eam causam minus commode frumentum commeatumque sibi supportari; in dies hostium numerum augeri; non cunctandum existimavit, quin pugna decertaret. Hac re ad consilium delata, ubi omnes idem sentire intellexit, posterum diem pugnæ constituit.

24. Prima luce, productis omnibus copiis, duplici acie instituta,[26] auxiliis in mediam aciem conjectis, quid hostes consilii caperent, expectabat. Illi, etsi propter multitudinem et veterem belli gloriam paucitatemque nostrorum se tuto dimicaturos existimabant, tamen tutius esse arbitrabantur, obsessis viis, commeatu intercluso, sine ullo vulnere victoria potiri: et, si propter inopiam rei frumentariæ Romani sese recipere cœpissent, impeditos in agmine et sub sarcinis, inferiores animo, adoriri cogitabant. Hoc consilio probato ab ducibus, productis Romanorum copiis, sese castris tenebant. Hac re perspecta, Crassus, cum sua cunctatione atque opinione timidiores hostes nostros milites alacriores ad pugnandum effecissent; atque omnium voces

26. *Acie instituta*] "Cæs. B. G. 4, 14. 'Acie triplici instituta:' see ad 2, 30. 8, 28. B. C. 2, 26. 3, 41. B. Alex. 37. 'Parte copiarum pro vallo instituta,' where the common reading is *instructa*. So *instituere vineas, arbores*, 'to place in a certain order.' See Arntzen. ad Aurel. Victor. Epit. c. 40. So Cæs. B. G. 2, 19. *Constituere aciem*, where some read *construere*, but see the notes." OUDENDORP.

audirentur, expectari diutius non oportere, quin ad castra iretur; cohortatus suos, omnibus cupientibus, ad hostium castra contendit.

25. Ibi cum alii fossas complerent, alii multis telis conjectis defensores vallo munitionibusque depellerent, auxiliaresque, quibus ad pugnam non multum Crassus confidebat, lapidibus telisque subministrandis et ad aggerem cespitibus comportandis, speciem atque opinionem pugnantium præberent, cum item ab hostibus constanter[27] ac non timide pugnaretur, telaque ex loco superiore missa non frustra acciderent: equites, circumitis hostium castris, Crasso renunciaverunt, non eadem esse diligentia ab decumana porta castra munita, facilemque aditum habere.

26. Crassus, equitum præfectos cohortatus, ut magnis præmiis pollicitationibusque suos excitarent, quid fieri velit, ostendit. Illi, ut erat imperatum, eductis quatuor cohortibus, quæ, præsidio castris relictæ, intritæ ab labore erant, et longiore itinere circumductis, ne ex hostium castris conspici possent, omnium oculis mentibusque ad pugnam intentis, celeriter ad eas, quas diximus, munitiones pervenerunt, atque, his prorutis, prius in hostium castris constiterunt, quam plane ab iis videri, aut, quid rei gereretur, cognosci posset. Tum vero, clamore ab ea parte audito, nostri redintegratis viribus, quod plerumque in spe victoriæ accidere consuevit, acrius impugnare cœperunt. Hostes undique circumventi, desperatis omnibus rebus, se per munitiones dejicere et fuga salutem petere intenderunt. Quos equitatus apertissimis campis consectatus, ex millium quinquaginta numero, quæ ex Aquitania Cantabrisque convenisse constabat, vix quarta parte relicta, multa nocte se in castra recepit.

27. Hac audita pugna, magna pars Aquitaniæ sese Crasso dedidit obsidesque ultro misit: quo in numero fuerunt Tarbelli, Bigerriones, Preciani,[28] Vocates, Taru-

27. *Ab hostibus constanter*] I. e. "Boldly and intrepidly. The Greek Translator wrongly gives *φρονίμως*, as if this word signified the same as *sapienter*. Sueton. Tib. 19. 'Prœlia aliquanto constantius inibat.' See ad Cæs. B. G. 1, 11." DAVIES. Hirt. B. Afr. 84. 'In periculo constanter agendum.'

28. *Preciani*] "Who these are, the Interpreters know not. The Mss. teach us that they should be

sates, Elusates, Garites, Ausci, Garumni, Sibuzates, Cocosates. Paucæ ultimæ nationes, anni tempore confisæ, quod hyems suberat, hoc facere neglexerunt.

28. Eodem fere tempore Cæsar, etsi prope exacta jam æstas erat, tamen, quod omni Gallia pacata Morini Menapiique supererant, qui in armis essent neque ad eum unquam legatos de pace misissent, arbitratus, id bellum celeriter confici posse, eo exercitum adduxit: qui longe alia ratione, ac reliqui Galli, bellum agere[29] instituerunt. Nam quod intelligebant, maximas nationes, quæ prœlio contendissent, pulsas superatasque esse, continentesque sylvas ac paludes habebant, eo se suaque omnia contulerunt. Ad quarum initium sylvarum cum Cæsar pervenisset castraque munire instituisset, neque hostis interim visus esset, dispersis in opere nostris, subito ex omnibus partibus sylvæ evolaverunt et in nostros impetum fecerunt. Nostri celeriter arma ceperunt eosque in sylvas repulerunt, et, compluribus interfectis, longius impeditioribus locis secuti, paucos ex suis deperdiderunt.

29. Reliquis deinceps diebus Cæsar sylvas cædere instituit, et, ne quis inermibus imprudentibusque militibus ab latere impetus fieri posset, omnem eam materiam,[30] quæ erat cæsa, conversam ad hostem collocabat et pro vallo ad utrumque latus exstruebat. Incredibili celeritate magno spatio paucis diebus confecto, cum jam pecus atque extrema impedimenta ab nostris tenerentur, ipsi densiores sylvas peterent; ejusmodi sunt tempestates consecutæ, uti opus necessario intermittere-

called by another name; in which as well as in the Ed. Ven. we have *Ptianii* or *Pitanii*, or something of that sort. The Leid. 2. has *Lucianii*, Duk. *Procianii*. But in these proper names the Mss. make such confusion, that the right reading cannot be ascertained." OUDENDORP.

29. *Bellum agere*] "Pomp. Mela 1, 16. 'Ut aliena etiam bella mercede agerent,' Lucan 4, 2. 'Martem Cæsar agit,' Claudian Cons. Probi et Olybr. 78. *agere prœlia*, and he has sometimes *agere bella*. See Gronov. Obs. 4, 14. ad Liv. 28, 46. Burm. ad Quintil. 10, 1. p. 98. 'Quis enim caneret bella melius quam qui sic egerit?' So *agere regnum, provinciam*, Arntzen. ad Aurel. Vict. 47. de Vir. Illustr.; *agere curam*, for *gerere curam alicujus*, Heins. and Burm. ad Ovid. Ep. Her. 16, 302.; *agere consulatum*, Val. Max. 3, 8, 3. where see the note, and so Ms. Harlem. 9, 7, 1. for *gerere*." OUDENDORP.

30. *Materiam*] "So 'wood' is elsewhere called by him. Thus too Curt. 6, 6, 28. 'Multam materiam ceciderat miles.' See also Quintil. in Pref. ad 7 Inst. Orat. p. 329." DAVIES.

tur, et, continuatione imbrium, diutius sub pellibus[31] milites contineri non possent. Itaque vastatis omnibus eorum agris, vicis ædificiisque incensis, Cæsar exercitum reduxit et in Aulercis Lexoviisque, reliquis item civitatibus, quæ proxime bellum fecerant, in hybernis collocavit.

31. *Sub pellibus*] "It is an old form of speech for *sub tentoriis*, which were made of skins. Val. Max. 2, 7. 'Neve tentorium ex pellibus haberet.' Tacit. 13. 'Retentusque omnis exercitus sub pellibus, quamvis hyeme sæva adeo, ut obducta glacie, nisi effossa, humus tentoriis locum non præberet.' Hirt. B. Afr. 47. 'Perquam pauci sub pellibus acquiescebant.' Livy 23. 'Ubi primum sub pellibus haberi cœpti sunt.' HOTOMANN. See J. Lips. Mil. Rom. 5, 5." DAVIES.

C. JULII CÆSARIS

COMMENTARII

DE

BELLO GALLICO.

BOOK IV.

THE ARGUMENT.

1. The Usipetes and Tenchtheri, German nations, expelled by the Suevians, come over into Gaul; 2. The manners and way of life of the Suevians; 3. And of the Ubians; 4. The Usipetes and Tenchtheri drive the Menapians from their habitations; 5. Cæsar, knowing the wavering and unsettled temper of the Gauls, repairs early in the spring to the army; 6. Embassy of the Germans to Cæsar, and his answer; 9. An action between the cavalry, in which the Germans have the advantage; 10. But are afterwards driven from their camp with great slaughter; 13. And pursued by Cæsar, who makes a bridge over the Rhine for that purpose; 16. Cæsar lays waste the territory of the Sigambri; 17. And having freed the Ubians from the servitude, under which they lived, returns into Gaul; 18. He then passes over into Britain; 22. And lands his army with great difficulty, the natives making a vigorous opposition; 24. They are defeated at length, and send ambassadors to sue for peace; 26. Cæsar's fleet almost entirely ruined by a storm, which induces the Britons to revolt; 29. Their way of fighting from their chariots; 30. Which disconcerts the

Romans at first; 31. But being again put to flight, they obtain peace; 32. After which Cæsar returns into Gaul; 33. And marching against the Morini, whom the hope of plunder tempted to fall upon some of his detached parties, obliges them to submit.

---

1. Ea, quæ secuta est, hyeme, qui fuit annus Cn. Pompeio, M. Crasso coss. Usipetes Germani et item Tenchtheri magna cum multitudine hominum flumen Rhenum transierunt, non longe a mari, quo Rhenus influit. Causa transeundi fuit, quod ab Suevis complures annos exagitati bello premebantur et agricultura prohibebantur. Suevorum gens est longe maxima et bellicosissima Germanorum omnium. Hi centum pagos habere dicuntur, ex quibus quotannis singula millia armatorum bellandi causa ex finibus educunt. Reliqui, qui domi manserint, se atque illos alunt. Hi rursus invicem anno post in armis sunt; illi domi remanent. Sic neque agricultura, nec ratio atque usus belli, intermittitur. Sed privati ac separati agri apud eos nihil est; neque longius anno remanere uno in loco incolendi[1] causa licet. Neque multum frumento, sed maximam partem[2] lacte atque pecore vivunt multumque sunt in venationibus: quæ res et cibi genere et quotidiana exercitatione et libertate vitæ, (quod, a pueris nullo officio aut disciplina assuefacti, nihil omnino contra voluntatem faciant,) et vires alit et immani corporum magnitudine homines[3] efficit. Atque in eam se consuetudinem

1. *Incolendi*] I. e. 'Inhabiting,' absolutely. Cæs. B. G. 1, 1. 'Qui trans Rhenum incolunt,' 1, 5. 2, 3. 4, 20. Livy 1, 1. Qui inter mare Alpesque incolebant,' Sueton. Cæs. 25. Curt. 7, 6, 12. 'Qui super Bosporon incolunt.'

2. *Maximam partem*] I. e. "'Maxima ex parte,' a frequent Grecism in Cæsar. Below: 'Et reliquam partem hyemis se eorum copiis aluerunt:' 3, 12. 'Hæc eo facilius magnam partem æstatis faciebant:' 5, 7. 7, 25. Brant. See also Lambin. ad Lucr. 3. p. 297. ed. Francof." Davies.

3. *Immani corporum magnitudine homines*] I. e. "'Præditi.' Ovid Met. 2, 639. 'Fit longo corpore serpens,' Phædr. 2, 5. 'Tunica cirris dependentibus,' where Burm. 6, 7. B. C. 3, 37. B. Afr. 40. 'Corpora mirifica specie amplitudineque.' Nay, so the Mss. 6, 10. 'Sylvam ibi esse infinita magnitudine,' 6, 16. See also B. C. 1, 64." Oudendorp.

adduxerunt, ut locis frigidissimis, neque vestitus, præter pelles, habeant quicquam, (quarum propter exiguitatem magna est corporis pars aperta,) et laventur in fluminibus.

2. Mercatoribus est ad eos aditus magis eo, ut, quæ bello ceperint, quibus vendant, habeant, quam quo ullam rem ad se importari desiderent: quinetiam jumentis, quibus maxime Gallia delectatur, quæque impenso parant pretio,[4] Germani importatitiis non utuntur: sed quæ sunt apud eos nata, prava atque deformia, hæc quotidiana exercitatione, summi ut sint laboris,[5] efficiunt. Equestribus prœliis sæpe ex equis desiliunt ac pedibus prœliantur; equosque eodem remanere vestigio assuefaciunt; ad quos se celeriter, cum usus est, recipiunt: neque eorum moribus turpius quicquam aut inertius habetur, quam ephippiis uti. Itaque ad quemvis numerum ephippiatorum equitum, quamvis pauci, adire audent. Vinum ad se omnino importari non sinunt, quod ea re ad laborem ferendum remollescere homines atque effœminari arbitrantur.

3. Publice maximam putant esse laudem, quam latissime a suis finibus vacare agros: hac re significari, magnum numerum civitatium suam vim sustinere non posse. Itaque una ex parte a Suevis circiter millia passuum DC agri vacare dicuntur. Ad alteram partem succedunt Ubii, (quorum fuit civitas ampla atque florens, ut est captus Germanorum,) et paulo, quam sunt ejusdem generis, et ceteris humaniores, propterea quod Rhenum attingunt multumque ad eos mercatores ventitant, et ipsi propter propinquitatem Gallicis sunt moribus assuefacti. Hos cum Suevi, multis sæpe bellis experti, propter amplitudinem gravitatemque civitatis,[6]

4. *Impenso parant pretio*] Livy 2, 9. 'Salis quoque vendendi arbitrium, quia impenso pretio venibat in publicum omni sumptu, ademtum privatis.' Cic. ad Att. 14, 12.

5. *Summi ut sint laboris*] I. e. 'That they may endure the greatest labor.'

6. *Gravitatemque civitatis*] I. e. "'The populousness of the country,' as *humilitas* elsewhere signifies 'the scantiness of the population.'" DIONYS. VOSSIUS. But Forcellinus understands, "Fortitudo, vires, potentia, ex quibus firmitas nascitur," and this interpretation is defended by *humiliores infirmioresque*, which are opposed to *amplitudo gravitasque civitatis*, though it is true that the strength of a nation mainly depends on the abundance of its population.

finibus expellere non potuissent, tamen vectigales sibi fecerunt ac multo humiliores infirmioresque redegerunt.

4. In eadem causa fuerunt Usipetes et Tenchtheri, quos supra diximus, qui complures annos Suevorum vim sustinuerunt; ad extremum tamen, agris expulsi et multis Germaniæ locis triennium vagati, ad Rhenum pervenerunt: quas regiones Menapii incolebant, et ad utramque ripam fluminis agros, ædificia, vicosque habebant; sed tantæ multitudinis aditu perterriti, ex his ædificiis, quæ trans flumen habuerant, demigraverant, et, cis Rhenum dispositis præsidiis, Germanos transire prohibebant. Illi, omnia experti, cum neque vi contendere propter inopiam navium, neque clam transire propter custodias Menapiorum possent, reverti se in suas sedes regionesque simulaverunt; et tridui viam progressi, rursus reverterunt,[7] atque, omni hoc itinere una nocte equitatu confecto, inscios inopinantesque Menapios oppresserunt, qui, de Germanorum discessu per exploratores certiores facti, sine metu trans Rhenum in suos vicos remigraverant. His interfectis, navibusque eorum occupatis, priusquam ea pars Menapiorum, quæ citra Rhenum quieta in suis sedibus erat, certior fieret, flumen transierunt, atque, omnibus eorum ædificiis occupatis, reliquam partem hyemis se eorum copiis aluerunt.

5. His de rebus Cæsar certior factus, et infirmitatem Gallorum veritus, quod sunt in consiliis capiendis mobiles et novis plerumque rebus student, nihil his committendum existimavit. Est autem hoc Gallicæ consuetudinis, uti et viatores, etiam invitos, consistere cogant, et, quod quisque eorum de quaque re audierit aut cognoverit, quærant; et mercatores in oppidis vulgus circumsistat, quibusque ex regionibus veniant, quasque ibi res cognoverint, pronuntiare cogant. His rumoribus atque auditionibus permoti, de summis sæpe rebus consilia ineunt, quorum eos e vestigio [8] pœnitere necesse

7. *Rursus reverterunt*] "It is a pleonasm not unfrequent in the best writers. Curt. 3, 11, 14. 'Rursus in prœlium redeunt;' Petronius Satir. c. 10. 'Rursus in memoriam revocatus injuriæ,' c. 13." Davies. Cæs. B. G. 7, 9. 'Rursus exercitum reducit.'

8. *E vestigio*] "So *extemplo*. Thus B. C. 2, 12. 'E vestigio diri-

est, cum incertis rumoribus serviant,[9] et plerique ad voluntatem eorum ficta respondeant.

6. Qua consuetudine cognita, Cæsar, ne graviori bello occurreret,[10] maturius quam consuerat ad exercitum proficiscitur. Eo cum venisset, ea, quæ fore suspicatus erat, facta cognovit, missas legationes a nonnullis civitatibus ad Germanos, invitatosque[11] eos, uti ab Rheno discederent; omniaque quæ postulassent, ab se fore parata. Qua spe adducti Germani latius jam vagabantur, et in fines Eburonum et Condrusorum, qui sunt Trevirorum clientes, pervenerant. Principibus Galliæ evocatis, Cæsar ea quæ cognoverat dissimulanda sibi existimavit, eorumque animis permulsis et confirmatis, equitatuque imperato, bellum cum Germanis genere constituit.

7. Re frumentaria comparata equitibusque delectis, iter in ea loca facere cœpit, quibus in locis esse Germanos audiebat. A quibus cum paucorum dierum iter abesset, legati ab his venerunt, quorum hæc fuit oratio: 'Germanos neque priores Populo Romano bellum inferre, neque tamen recusare, si lacessantur, quin armis contendant; quod Germanorum consuetudo hæc sit a majoribus tradita, quicumque bellum inferant, resistere, neque deprecari: hæc tamen dicere, venisse invitos, ejectos domo. Si suam gratiam Romani velint, posse eis utiles esse amicos: vel sibi agros attribuant, vel pa-

perentur,' 25. 'Qui non ex vestigio ad castra Corneliana vela direxisset,' 26. 'Et e vestigio temporis primum agmen erat in conspectu,' (or, as the Mss. and old Edd. have there, *et vestigio* without a prep., as in this passage the Ms. Duk. in the original hand, and the Ed. Ven.,) 8, 21. 'E vestigio mittunt legatos.' But Bong. 1. Andin. Leid. and Voss. all, Egm. Lovan. and others with the Edd. Rom. and Inc. have, *in vestigio*. Cic. in Pison. 9. 'Eodem in templo, eodem et loci vestigio et temporis;' Apul. Met. 6. p. 192. ed. Par. 'In ipso vestigio ipsaque semita collapsam possidet;' Cæs. B. G. 7, 25. 'Salutem in illo vestigio temporis positam,' but B. C. 2, 7. 'Urbs eodem vestigio capta videretur.'" OUDENDORP.

9. *Incertis rumoribus serviant*] I. e. "'Have faith in them, and act on that presumption. The same phrase occurs in Plautus Trin. 3, 2, 14. 'Nec tuis depellor dictis, quin rumori serviam.'" DAVIES.

10. *Ne graviori bello occurreret*] I. e. "Ne in gravius bellum incideret." OUDENDORP.

11. *Invitatos*] I. e. "*Promissis*, or something of that sort, as we have elsewhere *invitari præda*, 6, 35. and similar expressions. Celsus too p. 65.: 'Invitantes hortantesque ut a læva Rheni abscederent, seque inferrent in intima Galliarum, nihil eis defuturum omnium, quæ petissent.'" OUDENDORP.

tiantur eos tenere quos armis possederint. Sese unis Suevis concedere, quibus ne Dii quidem immortales pares esse possint:[12] reliquum quidem in terris esse neminem, quem non superare possint.'

8. Ad hæc Cæsar, quæ visum est, respondit; sed exitus fuit orationis: 'Sibi nullam cum his amicitiam esse posse, si in Gallia remanerent: neque verum esse,[13] qui suos fines tueri non potuerint, alienos occupare: neque ullos in Gallia vacare agros qui dari, tantæ præsertim multitudini, sine injuria possint. Sed licere, si velint, in Ubiorum finibus considere, quorum sint legati apud se, et de Suevorum injuriis querantur, et a se auxilium petant: hoc se ab iis impetraturum.'

9. Legati hæc se ad suos relaturos dixerunt, et, re deliberata, post diem tertium ad Cæsarem reversuros: interea ne propius se castra moveret, petierunt. Ne id quidem Cæsar ab se impetrari posse dixit: cognoverat enim, magnam partem equitatus ab iis aliquot diebus ante prædandi frumentandique causa ad Ambivaritos trans Mosam missam. Hos expectari equites, atque ejus rei causa moram interponi, arbitrabatur.

12. *Quibus ne Dii quidem immortales pares esse possint*] "An old and boastful form of expression. So heroes are called in Homer ἀντίθεοι. Thus, 'Tydidem superis parem.'" DIONYS. VOSSIUS. 'Αντίθεος is applied by Homer to heroes of superhuman and godlike strength and courage, and to men, who possess some quality, mental or corporeal, in a pre-eminent degree, exceeding the usual powers of humanity, and manifesting divine energy. "In like manner Cæsar in Orat. ap. Auctorem de B. Hisp. 42.: 'An me deleto non animadvertebatis decem habere legiones populum Romanum, quæ non solum vobis obsistere, sed etiam cœlum diruere possent?' Homer introduces even gods as conquered and wounded by men; on which account Plato de Rep. 2. p. 530. reprehends him. See also Lucian Jov. Trag. 2, 139. Thus the Pagans, impelled by a twofold fury, inappropriately represented those, whom they had impiously received into the number of the gods, to be weaker than men, while they believed them to be gods." DAVIES.

13. *Neque verum esse*] "*Verum* here denotes 'what is just or right.' Horace Sat. 2, 3. 'An quæcumque facit Mæcenas, te quoque verum est?' Epist. 1, 7. 'Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.' What Cæsar here calls *non verum*, the Germans in their reply call *non æquum:* 'Si se invito, Germanos in Galliam transire, non æquum existimaret, cur sui quidquam esse imperii, aut potestatis trans Rhenum postularet?' Cicero pro Domo, according to Mss., 'Qui negas esse verum, (vulg. *juris*) ulli rei extra ordinem præfici.' BRANT. See J. F. Gronov. ad Liv. 3, 43. and ad Senec. de Ira 2, 29." DAVIES. See Drakenb. and others ad Liv. 2, 48. 'Verum esse habere eos, quorum sanguine ac sudore partus sit.'" OUDENDORP.

10. Mosa profluit ex monte Vosego,[14] qui est in finibus Lingonum, et, parte quadam ex Rheno recepta, quæ appellatur Vahalis, insulamque efficit Batavorum, in Oceanum influit; neque longius ab Oceano millibus passuum LXXX in Rhenum transit. Rhenus autem oritur ex Lepontiis, qui Alpes incolunt, et longo spatio per fines Nantuatium, Helvetiorum, Sequanorum, Mediomatricorum, Tribucorum, Trevirorum citatus fertur; et, ubi Oceano appropinquat,[15] in plures diffluit partes, multis ingentibusque insulis effectis, quarum pars magna a feris barbarisque nationibus incolitur, (ex quibus sunt, qui piscibus atque ovis avium vivere existimantur,) multisque capitibus in Oceanum influit.

11. Cæsar cum ab hoste non amplius passuum XII millibus abesset, ut erat constitutum, ad eum legati revertuntur: qui, in itinere congressi, magnopere, ne longius progrederetur, orabant. Cum id non impetrassent, petebant, uti ad eos equites, qui agmen antecessissent, præmitteret, eosque pugna prohiberet; sibique uti potestatem faceret, in Ubios legatos mittendi: quorum si Principes ac senatus sibi jurejurando fidem fecissent, ea conditione, quæ a Cæsare ferretur, se usuros ostendebant: ad has res conficiendas sibi tridui spatium daret. Hæc omnia Cæsar eodem illo pertinere arbitrabatur, ut, tridui mora interposita, equites eorum, qui abessent, reverterentur: tamen sese non longius millibus passuum quatuor aquationis causa processurum eo die dixit: huc postero die quam frequentissimi convenirent, ut de eorum postulatis cognosceret. Interim ad præfectos, qui cum omni equitatu antecesserant, mittit, qui nuntiarent, ne hostes prœlio lacesserent, et, si ipsi lacesserentur,

14. *Ex monte Vosego*] Lucan 1, 397. 'Castraque, quæ Vogesi curvam super ardua rupem Pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis.' Gud. ad Inscriptt. Grut. p. 94. n. 10." OUDENDORP.

15. *Oceano appropinquat*] "The Membranæ Andinæ and Oxonienses exhibit *oceanum*, a lection which deserves notice, though our Author often uses the dative. B. G. 7, 82. 'Munitionibus appropinquarent,' where the Ms. Voss. 1. exhibits *munitiones*. Auctor B. Hisp. 5. 'Fluminis ripas appropinquantes,' so the Mss.; 30. 'Iniquum locum appropinquassent,' so Leid. 1. Thus *propinquare*, *proximare* with an accus. in other writers. See Misc. Obs. ad Apul. Met. 2. p. 248. 'Ripam proximamus.' In Cæs. B. C. 2, 44. we have, 'Naves adnare.'" OUDENDORP.

sustinerent, quoad ipse cum exercitu propius accessisset.

12. At hostes, ubi primum nostros equites conspexerunt, quorum erat quinque millium numerus, cum ipsi non amplius [16] DCCC equites haberent, quod ii, qui frumentandi causa ierant trans Mosam, nondum redierant, nihil timentibus nostris, quod legati eorum paulo ante a Cæsare discesserant, atque is dies induciis erat ab eis petitus, impetu facto, celeriter nostros perturbaverunt. Rursus resistentibus nostris, consuetudine sua ad pedes desiluerunt, subfossisque equis compluribusque nostris dejectis, reliquos in fugam conjecerunt, atque ita perterritos egerunt, ut non prius fuga desisterent, quam in conspectum agminis nostri venissent.[17] In eo prœlio ex equitibus nostris interficiuntur quatuor et septuaginta, in his vir fortissimus, Piso, Aquitanus, amplissimo genere natus, cujus avus in civitate sua regnum obtinuerat, amicus ab Senatu nostro appellatus. Hic cum fratri intercluso ab hostibus auxilium ferret, illum ex periculo eripuit: ipse equo vulnerato dejectus, quoad

16. *Cum ipsi non amplius*] "It might be matter of wonder that such a handful of Germans attacked so large a body of Romans, unless Cæsar had explained the reason, 4, 2.: 'Neque eorum moribus turpius quidquam aut inertius habetur, quam ephippiis uti; itaque ad quemvis numerum ephippiatorum equitum, quamvis pauci, adire audeant.' It is well known that the Romans used saddles. See Hier. Magius Misc. 2, 14." DAVIES.

17. *In conspectum agminis nostri venissent*] "The Mss. Reg. and Voss. exhibit *in conspectu,* which is the true lection; for thus Cæsar very often writes, 7, 45. 8, 7. 19. 22. 23. B. C. 2, 27. 32.: not because motion to a place can be properly expressed in the ablative, as Grammarians say, but because *in conspectu venire* signifies 'to come into that place, where you can stand forsooth, or walk, or fight *in conspectu*;" ['to come in sight' is an equivalent English expression, instead of 'to come into sight.'] "So Cæs. *venire* (et considere) in castris: see above 2, 17. Cic. *venire in Senatu,* that is, 'among the Senators,' or *venire* (et considere) *in Senatu.* Hirt. B. Afr. 36. 'Oppido, in quo—comportata fuerant,' that is, 'in quo reposita erant — quæ comportata fuerant;' and in the same place, 'In quod' (Mss. *quo*) 'Juba frumentum comportaverat.' So in the Poet, 'pilam projecit in herba,' that is, not simply 'projecit in terram,' (as Grammarians interpret,) but so 'in terram motu obliquo projecit,' that it was afterwards 'in herba provolveretur.' Pliny 2, 103. 'In Piceno lacu' (in aquam) 'dejectum.' See also Cæs. B. C. 1, 22. 2, 2." DR. S. CLARKE. Such expressions involve the double notion of 'coming to or into a place,' and of 'becoming stationary in a place, which you have reached.' Hence we have in Greek, εἶναι or παρεῖναι εἰς, ἐπὶ τόπον τινά: see my edition of Xenoph. Cyrop. 181.

potuit, fortissime restitit. Cum circumventus, multis vulneribus acceptis, cecidisset, atque id frater, qui jam prœlio excesserat, procul animum advertisset, incitato equo se hostibus obtulit atque interfectus est.

13. Hoc facto prœlio, Cæsar neque jam sibi legatos audiendos, neque conditiones accipiendas arbitrabatur ab his, qui per dolum atque insidias, petita pace, ultro bellum intulissent: expectare vero, dum hostium copiæ augerentur equitatusque reverteretur, summæ dementiæ esse judicabat; et, cognita Gallorum infirmitate, quantum jam apud eos hostes uno prœlio auctoritatis essent consecuti, sentiebat: quibus ad consilia capienda nihil spatii dandum existimabat. His constitutis rebus, et consilio cum legatis et quæstore communicato, ne quem diem pugnæ prætermitteret, opportunissima res accidit, quod postridie ejus diei mane, eadem et perfidia et simulatione usi Germani, frequentes, omnibus principibus majoribusque natu adhibitis, ad eum in castra venerunt; simul, ut dicebatur, sui purgandi causa, quod contra, atque esset dictum et ipsi petissent, prœlium pridie commisissent; simul ut, si quid possent,[18] de induciis fallendo impetrarent. Quos sibi Cæsar oblatos gavisus, illos retineri jussit; ipse omnes copias castris eduxit, equitatumque, quod recenti prœlio perterritum esse existimabat, agmen subsequi jussit.

14. Acie triplici instituta et celeriter VIII millium itinere confecto, prius ad hostium castra pervenit, quam, quid ageretur, Germani sentire possent. Qui, omnibus rebus subito perterriti, et celeritate adventus nostri et discessu suorum, neque consilii habendi neque arma capiendi spatio dato, perturbantur, copiasne adversus hostem educere, an castra defendere, an fuga salutem petere, præstaret. Quorum timor cum fremitu et concursu significaretur, milites nostri, pristini diei[19] perfidia

18. *Simul, ut dicebatur,—simul ut, si quid possent*] "Quintil. Inst. Orat. Præf. 'Simul ut pleniori obsequio demererer amantissimos mei, simul ne vulgarem viam ingressus, alienis demum vestigiis insisterem.' See also Curt. 4, 10, 2." DAVIES. "Consult Burm. ad Vell. 2, 4, 4. 'Simul exitiali hausto spiritu, simul incluso suo.'" OUDENDORP.

19. *Pristini diei*] I. e. *Pridiani*, 'the preceding.' Cic. de Orat. 1, 8. 'Ibi ut ex pristino sermone relaxarentur animi omnium, solebat Cotta narrare.' "Curt. 8, 4, 2. 'Primus dies quietum iter præbuit, proximus ei nondum quidem procellosus et tristis, obscurior tamen pristino.' Macrob. Sat. 1, 4. '*Die pristine* eodem modo dicebatur, quod

incitati, in castra irruperunt. Quorum qui celeriter arma capere potuerunt, paulisper nostris restiterunt atque inter carros impedimentaque prœlium commiserunt: at reliqua multitudo puerorum mulierumque, (nam cum omnibus suis domo excesserant Rhenumque transierant,) passim fugere cœpit; ad quos consectandos Cæsar equitatum misit.

15. Germani, post tergum clamore audito, cum suos interfici viderent, armis abjectis signisque militaribus relictis, se ex castris ejecerunt: et, cum ad confluentem Mosæ et Rheni pervenissent, reliqua fuga desperata, magno numero interfecto, reliqui se in flumen præcipitaverunt, atque ibi timore, lassitudine, vi fluminis oppressi perierunt. Nostri ad unum omnes incolumes, perpaucis vulneratis, ex tanti belli timore, cum hostium numerus capitum CDXXX millium fuisset, se in castra receperunt. Cæsar his, quos in castris retinuerat, discedendi potestatem fecit: illi supplicia cruciatusque Gallorum veriti, quorum agros vexaverant, remanere se apud eum velle dixerunt. His Cæsar libertatem concessit.

16. Germanico bello confecto, multis de causis Cæsar statuit, sibi Rhenum esse transeundum: quarum illa fuit justissima, quod, cum videret, Germanos tam facile impelli, ut in Galliam venirent, suis quoque rebus eos timere voluit, cum intelligerent, et posse et audere Populi Romani exercitum Rhenum transire. Accessit etiam, quod illa pars equitatus Usipetum et Tenchtherorum, quam supra commemoravi, prædandi frumentandique causa Mosam transisse, neque prœlio interfuisse, post fugam suorum se trans Rhenum in fines Sigambrorum receperat seque cum iis conjunxerat. Ad quos cum Cæsar nuntios misisset, qui postularent, eos, qui sibi Galliæque bellum intulissent, sibi dederent, responderunt: ‘Populi Romani imperium Rhenum finire: si, se invito Germanos in Galliam transire non æquum existimaret, cur sui quicquam esse imperii aut potestatis trans Rhenum postularet?’ Ubii autem, qui

significabat *die pristino*, id est priore; quod nunc *pridie* dicitur, converso compositionis ordine, quasi *pristino die*.’ This is taken from Gell. N. A. 10, 24. Sueton. Aug. 94. ‘Somnium pristinæ noctis familiaribus forte narrabat.’ Cæs. B. C. 1, 74.” DAVIES.

uni ex Transrhenanis ad Cæsarem legatos miserant, amicitiam fecerant, obsides dederant, magnopere orabant, 'ut sibi auxilium ferret, quod graviter ab Suevis premerentur; vel, si id facere occupationibus reipublicæ prohiberetur, exercitum modo Rhenum transportaret: id sibi ad auxilium spemque reliqui temporis satis futurum: tantum esse nomen atque opinionem ejus exercitus, Ariovisto pulso et hoc novissimo prœlio facto, etiam ad ultimas Germanorum nationes, uti opinione et amicitia Populi Romani tuti esse possint. Navium magnam copiam ad transportandum exercitum pollicebantur.'

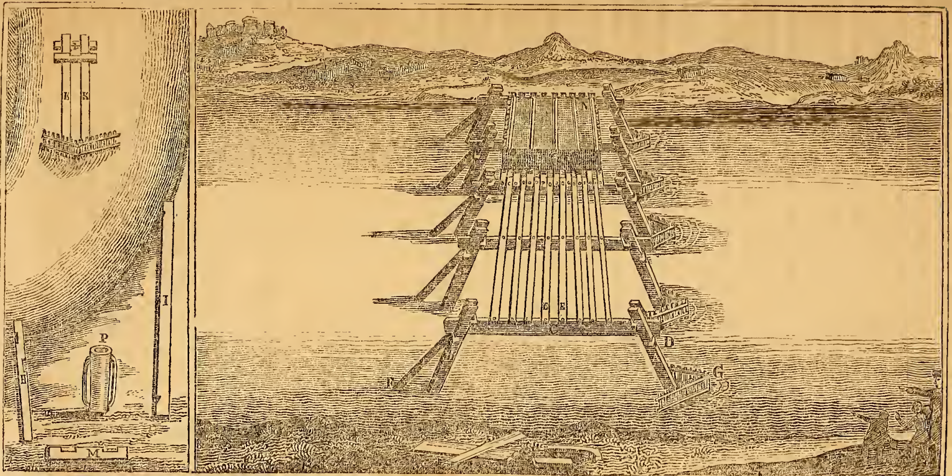
17. Cæsar his de causis, quas commemoravi, Rhenum transire decreverat; sed navibus transire, neque satis tutum esse arbitrabatur, neque suæ neque Populi Romani dignitatis esse statuebat. Itaque, etsi summa difficultas faciendi pontis proponebatur propter latitudinem, rapiditatem, altitudinemque fluminis, tamen id sibi contendendum, aut aliter non transducendum exercitum, existimabat. Rationem pontis hanc instituit. Tigna bina sesquipedalia,[20] paulum ab imo præacuta, dimensa ad altitudinem fluminis, intervallo pedum duorum inter se jungebat. Hæc cum machinationibus immissa in flumen defixerat, fistucisque adegerat, non sublicæ modo directa ad perpendiculum, sed prona ac fastigata, ut secundum naturam fluminis procumberent: iis item contraria bina, ad eundem modum juncta, intervallo pedum quadragenum, ab inferiore parte,[21] contra vim atque impetum fluminis conversa statuebat. Hæc utraque insuper bipedalibus trabibus immissis, quantum eorum tignorum junctura distabat, binis utrimque fibulis ab extrema parte, distinebantur:[22] quibus disclusis at-

20. *Sesquipedalia*] I. e. "Sesquipedali crassitudine, as all think. Hier. Magius 4, 20." Davies.

21. *Ab inferiore parte*] I. e. "Fluminis, as I think, though J. Lips. Poliorc. 2. fin. thought otherwise. So Cæs. B. G. 1, 1. 'Pertinent ad inferiorem partem fluminis Rheni.' So also Phædr. 1, 1, 3. speaking of the wolf and the lamb, which came to the same river, 'superior stabat Lupus, longeque inferior agnus,' that is, nearer to the mouth of the river." Davies. "These beams lay, on the lower part of the river, prone *adversus flumen*, as those others, on the upper part of the river, lay prone *secundum flumen*." Oudendorp.

22. *Distinebantur*] "Hotomann seems to have explained the passage well: 'Quod bipedalis trabs

PLAN OF THE BRIDGE MADE ACROSS THE RHINE BY CÆSAR IN TEN DAYS.

A. *Two beams, each a foot and a half thick, joined together at the distance of about two feet.* B. *Two opposite beams similarly joined together.* C. *Large beam extended between them.* D. *Iron braces.* E. *Planks laid across.* F. *Stakes sunk in the river asb uttresses.* G. *Fences against trunks of trees, &c. sent down the river.* H. *Form of the beams a foot and a half thick.* I. *Form of the beam extended between them.* K. *Figure of the two beams braced together.* L. *Braces.* M. *A detached brace.* N. *Hurdles.* O. *Spars laid athwart.* P. *A rammer.*

que in contrariam partem revinctis, tanta erat operis firmitudo atque ea rerum natura, ut, quo major vis aquæ se incitavisset, hoc arctius illigata tenerentur. Hæc directa materie[23] injecta contexebantur et longuriis cratibusque consternebantur: ac nihilo secius sublicæ[24] et ad inferiorem partem fluminis oblique agebantur, quæ, pro pariete subjectæ et cum omni opere conjunctæ, vim fluminis exciperent: et aliæ item supra pontem mediocri spatio, ut, si arborum trunci sive naves dejiciendi operis essent a barbaris missæ, his defensoribus earum rerum vis minueretur, neu ponti nocerent.

18. Diebus decem, quibus materia cœpta erat comportari, omni opere effecto, exercitus transducitur. Cæsar, ad utramque partem pontis firmo præsidio relicto, in fines Sigambrorum contendit. Interim a compluribus civitatibus ad eum legati veniunt, quibus pacem atque amicitiam petentibus liberaliter respondit obsidesque ad se adduci jubet. At Sigambri ex eo tempore quo pons institui cœptus est, fuga comparata, hortantibus iis quos ex Tenchtheris atque Usipetibus apud se habebant, finibus suis excesserant, suaque omnia exportaverant, seque in solitudinem ac silvas abdiderant.[25]

19. Cæsar, paucos dies in eorum finibus moratus, omnibus vicis ædificiisque incensis, frumentisque succisis, se in fines Ubiorum recepit; atque iis auxilium

utroque suo cavo contraria tigna distinebat,' i. e. 'utrique incumbens quodammodo propellebat.' For these planks were inserted in the beams on both parts of the river." OUDENDORP.

23. *Hæc directa materie*] "According to the length of the bridge." CLARKE.

24. *Sublicæ*] "Cæsar placed the *sublicæ* at the lower part of the river, and against the impulse of the waters, lest the bridge should be driven to the other side, which might have happened from the violence of the current. The *defensores* were merely stakes fixed above the bridge, to prevent the trees, thrown into the river, from reaching the bridge." DIONYS. VOSS.

25. *Seque in solitudinem ac silvas abdiderant*] "Bong., all the Voss., Egm. Gottorp. Leid. 3. Scalig. Oxon. and Ursin. with the Edd. Inc. Beroald. Steph. Strad. and others, and that of Clarke, exhibit *in silvis.* Yet I rashly change nothing. The phrase *in silvas abdere* occurs in 5, 3. It is the same as *intra silvas,* elsewhere employed by Cæsar." OUDENDORP. The more exquisite, and therefore the more probable, reading is *in silvis;* but it matters little whether the ablative or the accus. be used, as the one, *in silvas abdere,* implies 'going *into* the woods for the purpose of concealing themselves *in* the woods,' and the other, *in silvis abdere,* implies 'concealment in the woods,' and involves the notion of 'going thither for the purpose.'

suum pollicitus, si ab Suevis premerentur, hæc ab iis cognovit: Suevos, posteaquam per exploratores pontem fieri comperissent, more suo concilio habito, nuntios in omnes partes dimisisse, uti de oppidis demigrarent, liberos, uxores, suaque omnia in silvas deponerent, atque omnes qui arma ferre possent unum in locum convenirent: hunc esse delectum medium fere regionum earum quas Suevi obtinerent: hic Romanorum adventum expectare atque ibi decertare constituisse. Quod ubi Cæsar comperit, omnibus his rebus confectis, quarum rerum causa transducere exercitum constituerat, ut Germanis metum injiceret, ut Sigambros ulcisceretur, ut Ubios obsidione liberaret, diebus omnino X et VIII trans Rhenum consumtis, satis et ad laudem et ad utilitatem profectum [26] arbitratus, se in Galliam recepit, pontemque rescidit.

20. Exigua parte æstatis reliqua, Cæsar, etsi in his locis, quod omnis Gallia ad septentriones vergit, maturæ sunt hyemes, tamen in Britanniam proficisci contendit, quod omnibus fere Gallicis bellis hostibus nostris inde subministrata auxilia intelligebat: et, si tempus anni ad bellum gerendum deficeret, tamen magno sibi usui [27] fore arbitrabatur, si modo insulam adisset,[28] genus hominum perspexisset, loca, portus, aditus cognovisset: quæ omnia fere Gallis erant incognita. Neque enim temere præter mercatores illo adit quisquam, neque iis ipsis quicquam, præter oram maritimam atque eas regiones quæ sunt contra Gallias, notum est. Itaque, evocatis ad se undique mercatoribus, neque quanta esset insulæ magni-

26. *Profectum*] "Ovid Art. Am. 2, 589. 'Hoc tibi profectum, Vulcane,' according to the emendation of N. Heinsius; Liv. 3, 14. 'Ibi plurimum profectum est;' 31, 6. 'Satis ad utrumque profectum ratus;' Cæs. B. G. 7, 65. 'Ad reliqui temporis pacem parum profici,' B. C. 1, 24. 'Neque idem profici longo itineris spatio, ac si coram disceptetur,' as we ought to read from the Mss., 3, 15. 'Profectum aliquid existimabant,' 59. 'Nihil profici equitatu;' B. Alex. 3. 'Neque quidquam profectum,' and, 'Neque multum profici.' See Drakenb. ad Liv. 3, 61, 12." OUDENDORP.

27. *Magno sibi usui*] "*Usus* here denotes 'utility.' So elsewhere, and B. C. 2, 8. 'Inventum est magno esse usui posse, si hæc esset in altitudinem turris elata.' In the same way Corn. Severus in Ætna v. 260. 'Callent rure manus, glebarum usum experiuntur.'" DAVIES.

28. *Si modo insulam adisset*] "He calls Britain an island from common rumour; for that such was the case, was not discovered till long after the time of Cæsar." DAVIES.

tudo, neque quæ aut quantæ nationes incolerent, neque quem usum belli haberent, aut quibus institutis uterentur, neque qui essent ad majorum navium multitudinem idonei portus, reperire poterat.

21. Ad hæc cognoscenda, priusquam periculum faceret, idoneum esse arbitratus C. Volusenum, cum navi longa præmittit. Huic mandat, uti, exploratis omnibus rebus, ad se quamprimum revertatur: ipse cum omnibus copiis in Morinos proficiscitur, quod inde erat brevissimus in Britanniam transjectus. Huc naves undique ex finitimis regionibus et, quam superiore æstate ad Veneticum bellum fecerat, classem jubet convenire. Interim, consilio ejus cognito et per mercatores perlato ad Britannos, a compluribus ejus insulæ civitatibus ad eum legati veniunt, qui polliceantur obsides dare atque imperio populi Romani obtemperare.[29] Quibus auditis liberaliter pollicitus, hortatusque ut in ea sententia permanerent, eos domum remittit et cum his una Commium, quem ipse, Atrebatibus superatis, regem ibi constituerat, cujus et virtutem et consilium probabat, et quem sibi fidelem arbitrabatur, cujusque auctoritas in iis regionibus magni habebatur,[30] mittit. Huic imperat, quas possit adeat civitates, horteturque ut Populi Romani fidem sequantur; seque celeriter eo venturum nuntiet. Volusenus, perspectis regionibus, quantum ei facultatis dari potuit, qui navi egredi ac se barbaris committere non auderet, quinto die ad Cæsarem revertitur; quæque ibi perspexisset renuntiat.

22. Dum in his locis Cæsar navium parandarum causa moratur, ex magna parte Morinorum ad eum legati venerunt, qui se de superioris temporis consilio

29. *Obsides dare atque imperio populi Romani obtemperare*] "I. e. *daturos et obtemperaturos:* 2, 32. 'Illi se, quæ imperarentur, facere dixerunt;' 7, 14. 'Necessario dispersos hostes ex ædificiis petere.' CIACCONIUS. So also Terence Phorm. 3, 2, 46. 'Cras mane argentum mihi miles dare se dixit;' Sulpicius Severus Hist. Sacr. 1, 25. 'Ille vero abnuere se, infractis suorum viribus, cum ipse minimus esset, tantum opus suscipere.' Some critics suspect this mode of expression; but the examples, which have been adduced, sufficiently refute them." DAVIES. Cæs. B. G. 6, 9. 'Si amplius obsidum velit, dare pollicentur.' See the notes ad 2, 32. 7, 36.

30. *Magni habebatur*] "*Magni æstimare, putare, esse,* are well-known phrases; and so too *habere.* Cic. in Verr., ap. G. J. Voss. de Constr. 29. 'Quanti auctoritas ejus haberetur.'" OUDENDORP.

excusarent, quod homines barbari et nostræ consuetudinis imperiti[31] bellum Populo Romano fecissent, seque ea, quæ imperasset, facturos pollicerentur. Hoc sibi satis opportune Cæsar accidisse arbitratus, quod neque post tergum hostem relinquere volebat, neque belli gerendi propter anni tempus facultatem habebat, neque has tantularum rerum occupationes sibi Britanniæ anteponendas judicabat, magnum his obsidum numerum imperat. Quibus adductis, eos in fidem recepit. Navibus circiter LXXX onerariis coactis contractisque, quot satis esse ad duas transportandas legiones existimabat, quicquid præterea navium longarum[32] habebat, quæstori, legatis, præfectisque distribuit. Huc accedebant XVIII onerariæ naves, quæ ex eo loco ab millibus passuum VIII vento tenebantur, quo minus in eundem portum pervenire possent. Has equitibus distribuit; reliquum exercitum Q. Titurio Sabino et L. Aurunculeio Cottæ, legatis, in Menapios atque in eos pagos Morinorum, ab quibus ad eum legati non venerant, deducendum dedit. P. Sulpitium Rufum, legatum, cum eo præsidio quod satis esse arbitrabatur, portum tenere jussit.

23. His constitutis rebus, nactus idoneam ad navigandum tempestatem, tertia fere vigilia solvit,[33] equitesque in ulteriorem portum progredi et naves conscendere et se sequi jussit: a quibus cum id paulo tardius esset administratum, ipse hora diei circiter quarta cum primis navibus Britanniam attigit, atque ibi in omnibus collibus expositas hostium copias armatas conspexit. Cujus loci hæc erat natura: adeo montibus angustis mare continebatur, uti ex locis superioribus in littus telum adjici posset. Hunc ad egrediendum nequa-

31. *Nostræ consuetudinis imperiti*] "Ignorant that the Roman people not only exercised humanity towards those who had surrendered, but were accustomed to protect them against the aggression of neighbouring states." DAVIES.

32. *Navium longarum*] "He so calls any ships of war, distinguishing them from the *naves onerariæ*, or 'ships of burden:' so the Greeks too say *μακρὰ πλοῖα* in the former sense. See J. A. Bosius ad C. Nepot. Themist. 2, 5. and Jo. Scheffer Mil. Nav. 2, 2." DAVIES.

33. *Solvit*] I. e. *Solvit naves,* as B. C. 1, 28. 3, 6. 14. 26. and often; but the ellipse, as in this place, occurs in B. G. 5, 23. 'Secunda cum solvisset vigilia.' See ad 7, 85.

quam idoneum arbitratus locum, dum reliquæ naves eo convenirent, ad horam nonam in anchoris expectavit. Interim legatis tribunisque militum convocatis, et quæ ex Voluseno cognosset, et quæ fieri vellet, ostendit, monuitque, (ut rei militaris ratio, maxime ut maritimæ res postularent, ut quæ celerem atque instabilem motum haberent,) ad nutum et ad tempus omnes res ab iis administrarentur. His dimissis, et ventum et æstum uno tempore nactus secundum, dato signo et sublatis anchoris, circiter millia passuum VII ab eo loco progressus, aperto ac plano littore naves constituit.

24. At barbari, consilio Romanorum cognito, præmisso equitatu et essedariis [34] quo plerumque genere in prœliis uti consuerunt, reliquis copiis subsecuti, nostros navibus egredi prohibebant. Erat ob has causas summa difficultas, quod naves propter magnitudinem, nisi in alto, constitui non poterant; militibus autem, ignotis locis, impeditis manibus, magno et gravi armorum onere oppressis, simul et de navibus desiliendum et in fluctibus consistendum et cum hostibus erat pugnandum: cum illi aut ex arido, aut paululum in aquam progressi, omnibus membris expediti, notissimis locis audacter tela conjicerent et equos insuefactos incitarent.

34. *Essedariis*] "*Essedum* is a Gallic word, as the ancients inform us. Glossæ vett.: 'Adseda, sella quadrijugis.' Is *essedum*, then, a Latin word *ab assidendo vel insidendo?* If we believe Servius, the *esseda* were invented in Belgium, and hence Virg. G. 3. 'Belgica vel molli melius feret esseda collo,' where Servius says: 'Gallicana vehicula; nam Belgæ civitas est Galliæ, in qua hujuscemodi vehiculi repertus est usus.' Jornandes de Rebus Geticis c. 2. pronounces the word to be British, which is nearly the same as if you said Gallic:— 'Bellum gerunt (Britanni) non tantum equitatu vel pedite, verum bigis, curribusque falcatis; quos more vulgari *esseda* vocant.' He is mistaken unless *essedum* and *covinus* are the same. For Mela, from whom Jornandes took most of this information, says expressly 3, 2. 'Dimicant non equitatu modo, aut pedite, verum et bigis et curribus, Gallice armati. *Covinos* vocant, quorum falcatis axibus utuntur.' Pincianus for *pedite* proposed *peditatu*, but unnecessarily, as, even if I am silent, Jornandes will show. But I have often wondered that Cæsar, throughout these Commentaries, has made no mention of the Gallic or British *falcati currus.* Hence I fully believe in the propriety of the remark formerly made by Asinius Pollio, that Cæsar would have most probably altered many passages, if he had lived longer; more particularly as Frontinus Strategem. 2,3. expressly says: 'C. Cæsar Gallorum falcatas quadrigas eadem ratione palis defixis excepit, inhibuitque.' We can scarcely doubt that these words were taken from the *Ephemerides* of Cæsar." DIONYS. VOSSIUS.

Quibus rebus nostri perterriti, atque hujus omnino generis pugnæ imperiti, non eadem alacritate ac studio, quo in pedestribus uti prœliis consueverant, utebantur.[35]

25. Quod ubi Cæsar animum advertit, naves longas, quarum et species erat barbaris inusitatior et motus ad usum expeditior, paulum removeri ab onerariis navibus et remis incitari et ad latus apertum hostium constitui, atque inde fundis, sagittis, tormentis, hostes propelli ac submoveri jussit: quæ res magno usui nostris fuit. Nam et navium figura et remorum motu et inusitato genere tormentorum permoti barbari constiterunt, ac paulum modo pedem retulerunt. Atque nostris militibus cunctantibus, maxime propter altitudinem maris, qui decimæ legionis aquilam ferebat, contestatus Deos, ut ea res legioni feliciter eveniret: 'Desilite,' inquit, 'commilitones, nisi vultis aquilam hostibus prodere: ego certe meum reipublicæ atque imperatori officium præstitero.' Hoc cum magna voce dixisset, ex navi se projecit atque in hostes aquilam ferre cœpit. Tum nostri, cohortati inter se, ne tantum dedecus[36] admitteretur, universi ex navi desiluerunt: hos item ex proximis primis navibus cum conspexissent, subsecuti hostibus appropinquarunt.

26. Pugnatum est ab utrisque acriter; nostri tamen, quod neque ordines servare, neque firmiter insistere, neque signa subsequi poterant, atque alius alia ex navi, quibuscumque signis occurrerat, se aggregabat, magno opere perturbabantur. Hostes vero, notis omnibus va-

35. *Utebantur*] "This is not objectionable, because Cæsar frequently so repeats a verb, and Ciacconius does ill in ejecting *uti*. But the Oxford Ms. here exhibits a reading of no less elegance, *nitebantur*. See 7, 63. B. C. 1, 35. 'Tamen virtute et patientia nitebantur;' Val. Max. 3, 2, 23. 'Summo studio ad id capiendum niteretur,' where see Vorst.; 8, 6. 'Forum summo studio nitebatur;' B. Alex. 20. 'Animo nixi;' B. C. 2, 6. 'Celeritate navis enisus est,' where many Mss. exhibit *usus*. There is the same confusion in B. C. 3, 43. 'Auctoritate niti,' 35. 'Vi nitebatur.' Ciacconius restores it to B. Alex. 58. There is the same variation in Nepos Phoc. 3. In Cæs. B. G. 1, 13. we have, 'Insidiis niterentur.' On the contrary in Apul. Met. 3. p. 43. we must write on the authority of a Ms., consulted by me, 'Violentia utitur,' not *nititur*, as Scioppius Susp. Lect. 3, 16. had formerly conjectured." OUDEN.

36. *Tantum dedecus*] "To abandon their eagles or standards, was accounted the greatest dishonor. See J. Lips. Mil. Rom. 4, 5." DAVIES.

dis, ubi ex littore aliquos singulares ex navi egredientes conspexerant, incitatis equis impeditos adoriebantur: plures paucos circumsistebant: alii ab latere aperto in universos tela conjiciebant. Quod cum animum advertisset Cæsar, scaphas longarum navium, item speculatoria navigia militibus compleri jussit, et, quos laborantes conspexerat, iis subsidia submittebat. Nostri, simul in arido constiterunt, suis omnibus consecutis, in hostes impetum fecerunt atque eos in fugam dederunt, neque longius prosequi potuerunt, quod equites cursum tenere atque insulam capere non potuerant. Hoc unum ad pristinam fortunam Cæsari defuit.

27. Hostes prœlio superati, simul atque se ex fuga receperunt, statim ad Cæsarem legatos de pace miserunt: obsides daturos, quæque imperasset sese facturos, polliciti sunt. Una cum his legatis Commius Atrebas venit, quem supra demonstraveram a Cæsare in Britanniam præmissum. Hunc illi e navi egressum, cum ad eos imperatoris mandata perferret, comprehenderant atque in vincula conjecerant: tum, prœlio facto, remiserunt et in petenda pace ejus rei culpam in multitudinem contulerunt, et, propter imprudentiam ut ignosceretur, petiverunt. Cæsar questus, quod, cum ultro in continentem legatis missis pacem ab se petissent, bellum sine causa intulissent, ignoscere imprudentiæ dixit, obsidesque imperavit: quorum illi partem statim dederunt, partem, ex longinquioribus locis arcessitam, paucis diebus sese daturos dixerunt. Interea suos remigrare in agros jusserunt, principesque undique convenere et se civitatesque suas Cæsari commendare cœperunt.

28. His rebus pace confirmata, post diem IV, quam est in Britanniam ventum, naves XVIII, de quibus supra demonstratum est, quæ equites sustulerant, ex superiore portu leni vento solverunt. Quæ cum appropinquarent Britanniæ et ex castris viderentur, tanta tempestas subito coorta est, ut nulla earum cursum tenere posset, sed aliæ eodem, unde erant profectæ, referrentur; aliæ ad inferiorem partem insulæ, quæ est propius solis occasum, magno sui cum periculo dejicerentur:[37] quæ tamen,

37. *Dejicerentur*] "An unexceptionable word: *dejicitur* is applied to what is impelled downwards. Ciacconius erroneously read *rejice-*

anchoris jactis cum fluctibus complerentur, necessario adversa nocte in altum provectæ continentem petierunt.

29. Eadem nocte accidit, ut esset luna plena, qui dies [38] maritimos æstus maximos in Oceano efficere consuevit: nostrisque id erat incognitum. Ita uno tempore et longas naves, quibus Cæsar exercitum transportandum curaverat, quasque in aridum subduxerat, æstus complebat; et onerarias, quæ ad anchoras erant deligatæ, tempestas afflictabat; neque ulla nostris facultas aut administrandi, aut auxiliandi, dabatur. Compluribus navibus fractis, reliquæ cum essent, funibus, anchoris, reliquisque armamentis amissis, ad navigandum inutiles, magna, id quod necesse erat accidere, totius exercitus perturbatio facta est: neque enim naves erant aliæ, quibus reportari possent; et omnia deerant, quæ ad reficiendas eas usui sunt, et, quod omnibus constabat, hyemari in Gallia oportere, frumentum his in locis in hyemem provisum non erat.

30. Quibus rebus cognitis, principes Britanniæ, qui post prœlium factum ad ea, quæ jusserat Cæsar, facienda convenerant, inter se collocuti, cum equites et naves et frumentum Romanis deesse intelligerent, et paucitatem militum ex castrorum exiguitate cognoscerent, quæ hoc erant etiam angustiora, quod sine impedimentis Cæsar legiones transportaverat, optimum factu esse duxerunt, rebellione facta, frumento commeatuque nostros prohibere et rem in hyemem producere, quod, iis superatis, aut reditu interclusis, neminem postea belli inferendi causa in Britanniam transiturum confidebant. Itaque, rursus conjuratione facta, paulatim ex castris discedere ac suos clam ex agris deducere cœperunt.

31. At Cæsar, etsi nondum eorum consilia cognoverat, tamen et ex eventu navium suarum,[39] et ex eo, quod

rentur. For Cæsar, in order to explain the reason of this word, himself says a little before, 'Ad inferiorem insulæ partem.'" DIONYS. VOSSIUS.

38. *Luna plena, qui dies*] "B. C. 3, 22. 'Jussu Pompeii, quæ mandata;' Sallust B. J. 36. 'Ante comitia, quod tempus,' where see Cort. (Horace Od. 4, 11, 14.)" OUDENDORP.

39. *Ex eventu navium suarum*] "From what had happened to them. So Val. Max. 1, 6, 1. 'Quo genere monstri tanti apparatus significatus est eventus.' Hirt. B. G.

obsides dare intermiserant, fore id, quod accidit, suspicabatur. Itaque ad omnes casus subsidia comparabat: nam et frumentum ex agris quotidie in castra conferebat, et, quæ gravissime afflictæ erant naves, earum materia atque ære ad reliquas reficiendas utebatur, et, quæ ad eas res erant usui, ex continenti comportari jubebat. Itaque, cum id summo studio a militibus administraretur, duodecim navibus amissis, reliquis ut navigari commode posset, effecit.

32. Dum ea geruntur, legione ex consuetudine una frumentatum missa, quæ appellabatur septima, neque ulla ad id tempus belli suspicione interposita, cum pars hominum in agris remaneret, pars etiam in castra ventitaret, ii, qui pro portis castrorum in statione erant, Cæsari renuntiarunt, pulverem majorem, quam consuetudo ferret, in ea parte videri, quam in partem legio iter fecisset. Cæsar id, quod erat, suspicatus, aliquid novi a barbaris initum consilii, cohortes, quæ in stationibus erant, secum in eam partem proficisci, duas ex reliquis in stationem succedere, reliquas armari et confestim sese subsequi jussit. Cum paulo longius a castris processisset, suos ab hostibus premi, atque ægre sustinere, et conferta legione ex omnibus partibus tela conjici, animum advertit. Nam quod, omni ex reliquis partibus demesso frumento, pars una erat reliqua, suspicati hostes, huc nostros esse venturos, noctu in sylvis delituerant: tum dispersos, depositis armis, in metendo occupatos, subito adorti, paucis interfectis, reliquos incertis ordinibus perturbaverant: simul equitatu atque essedis circumdederant.

33. Genus hoc est ex essedis pugnæ: primo per omnes partes perequitant et tela conjiciunt, atque ipso terrore equorum et strepitu rotarum ordines plerumque perturbant, et, cum se inter equitum turmas insinuaverint, ex essedis desiliunt et pedibus prœliantur. Aurigæ interim paulatim ex prœlio excedunt, atque ita curru

8, 21. 'Quæ Bellovacorum speculabantur eventum.' In the same way Livy 7, 9. 33, 48. 'Ita Africa Hannibal excessit, sæpius patriæ, quam suorum eventus miseratus,' where J. F. Gronov. reads *suos eventus*, but I should prefer *suarum rerum eventus*, which is a nearer approximation to the reading of the Mss." DAVIES. Cæs. B. G. 7, 77. 'Exitus fortunarum;' B. C. 2, 5. 'Suarum omnium fortunarum eventum.'" OUDENDORP.

se collocant, ut, si illi a multitudine hostium premantur, expeditum ad suos receptum habeant. Ita mobilitatem equitum, stabilitatem peditum, in prœliis præstant; ac tantum usu quotidiano et exercitatione efficiunt, uti in declivi ac præcipiti loco incitatos equos sustinere et brevi moderari ac flectere, et per temonem percurrere, et in jugo insistere, et inde se in currus citissime recipere consuerint.

34. Quibus rebus, perturbatis nostris novitate pugnæ, tempore opportunissimo Cæsar auxilium tulit: namque ejus adventu hostes constiterunt, nostri se ex timore receperunt. Quo facto, ad lacessendum[40] et ad committendum prœlium alienum esse tempus arbitratus, suo se loco continuit, et, brevi tempore intermisso, in castra legiones reduxit. Dum hæc geruntur, nostris omnibus occupatis, qui erant in agris, reliqui discesserunt. Secutæ sunt continuos complures dies tempestates, quæ et nostros in castris continerent, et hostem a pugna prohiberent. Interim barbari nuntios in omnes partes dimiserunt, paucitatemque nostrorum militum suis prædicaverunt, et, quanta prædæ faciendæ atque in perpetuum sui liberandi facultas daretur, si Romanos castris expulissent, demonstraverunt. His rebus celeriter magna multitudine peditatus equitatusque coacta, ad castra venerunt.

35. Cæsar, etsi idem, quod superioribus diebus acciderat, fore videbat, ut, si essent hostes pulsi, celeritate periculum effugerent; tamen nactus equites circiter triginta, quos Commius Atrebas, de quo ante dictum est, secum transportaverat, legiones in acie pro castris constituit. Commisso prœlio, diutius nostrorum militum impetum hostes ferre non potuerunt, ac terga verterunt. Quos tanto spatio secuti, quantum cursu et viribus efficere potuerunt, complures ex iis occiderunt; deinde,

40. *Ad lacessendum*] "Livy 33, 7. 'Principio a paucis procurrentibus lacessita pugna est;' Lucan 4, 720. 'Mittitur exigua qui prœlia prima lacessat, Eliciatque manu.' See Virg. Æn. 5, 429. 11, 253. Stat. Theb. 1, 413." DAVIES. "*Lacessere pugnam*, is an elegant expression, about which see my note on Lucan 3, 553. 'Sed Graiis habiles pugnamque lacessere pinus,' and so the Ms. Taur. ap. Stat. 2, 158. 'privamque lacessere pugnam.' In other places Cæsar substitutes *commovere prœlium*, as in 1, 23. and *prœlii solicitationes*, as in 2, 8.: see the notes on both places." OUDENDORP.

omnibus louge lateque afflictis incensisque, se in castra receperunt.

36. Eodem die legati, ab hostibus missi ad Cæsarem de pace, venerunt. His Cæsar numerum obsidum, quem antea imperaverat, duplicavit, eosque in continentem adduci jussit, quod, propinqua die æquinoctii, infirmis navibus, hyemi navigationem subjiciendam non existimabat. Ipse, idoneam tempestatem nactus, paulo post mediam noctem naves solvit, quæ omnes incolumes ad continentem pervenerunt; sed ex his onerariæ duæ eosdem, quos reliquæ, portus capere non potuerunt, et paulo infra delatæ sunt.

37. Quibus ex navibus cum essent expositi milites circiter ccc, atque in castra contenderent, Morini, quos Cæsar, in Britanniam proficiscens, pacatos reliquerat, spe prædæ adducti, primo non ita magno suorum numero circumsteterunt, ac, si sese interfici nollent, arma ponere jusserunt. Cum illi orbe facto sese defenderent, celeriter ad clamorem hominum circiter millia VI convenerunt. Qua re nuntiata, Cæsar omnem ex castris equitatum suis auxilio misit. Interim nostri milites impetum hostium sustinuerunt, atque amplius horis quatuor fortissime pugnaverunt, et, paucis vulneribus acceptis, complures ex iis occiderunt. Postea vero quam equitatus noster in conspectum venit, hostes abjectis armis terga verterunt, magnusque eorum numerus est occisus.

38. Cæsar postero die T. Labienum legatum, cum iis legionibus, quas ex Britannia reduxerat, in Morinos, qui rebellionem fecerant, misit. Qui cum propter siccitates paludum, quo se reciperent, non haberent, (quo perfugio superiore anno fuerant usi,) omnes fere in potestatem Labieni venerunt. At Q. Titurius et L. Cotta, legati, qui in Menapiorum fines legiones duxerant, omnibus eorum agris vastatis, frumentis succisis, ædificiis incensis, quod Menapii se omnes in densissimas sylvas abdiderant, se ad Cæsarem receperunt. Cæsar in Belgis omnium legionum hyberna constituit. Eo duæ omnino civitates ex Britannia obsides miserunt; reliquæ neglexerunt. His rebus gestis, ex literis Cæsaris dierum XX supplicatio a Senatu decreta est.

C. JULII CÆSARIS

COMMENTARII

DE

BELLO GALLICO.

BOOK V.

THE ARGUMENT.

1. Cæsar, leaving orders with his lieutenants in Gaul to build a fleet, sets out for Italy and Illyricum, where he puts a stop to the incursions of the Pirustæ; 2. Returning thence into Gaul, he marches against the Treviri, and quiets the disturbances in that province; 4. Dumnorix withdrawing from the Roman camp with the Æduan cavalry, is pursued and slain; 7. Cæsar passes over into Britain; 8. And forces the enemy from the woods, in which they had taken shelter; 9. But understanding that his fleet had suffered greatly by a storm, he quits the pursuit of the Britons, repairs his fleet, fortifies his camp, and then returns against the enemy; 10. A description of Britain, and its inhabitants; 11. Cæsar defeats the Britons in various encounters; 14. Passes the Thames; 19. Returns into Gaul; 20. And because of the great scarcity of corn, distributes his legions among the several states; 21. Tasgetius slain among the Carnutes; 22. Ambiorix and Cativulcus excite several states to a revolt; 23. Ambiorix by an artful speech persuades Titurius to quit his camp, and attacking him in his march, cuts him off with his whole party; 30. Being afterwards joined by the Nervians, he falls upon Cicero's camp;

36. The noble emulation of Pulfio and Varenus; 37. Cæsar marches to Cicero's relief; 41. The Gauls quit the siege, and advance to meet him; 42. Cæsar defeats them in battle; 44. And to prevent their continual revolts, resolves to pass the winter in Gaul; 45. The Senones, Treviri, and other states, bear the Roman yoke with impatience; 47. Indutiomarus attacks Labienus's camp; 49. But being slain in the attempt, the Gauls separate, and tranquillity is in a great measure restored.

---

1. Lucio Domitio, Appio Claudio, coss. discedens ab hybernis Cæsar in Italiam, ut quotannis facere consuerat, legatis imperat, quos legionibus præfecerat, uti, quamplurimas possent, hyeme naves ædificandas veteresque reficiendas curarent. Earum modum formamque demonstrat. Ad celeritatem onerandi subductionesque[1] paulo facit humiliores, quam quibus in nostro mari uti consuevimus; atque id eo magis, quod propter crebras commutationes æstuum minus magnos ibi fluctus fieri cognoverat: ad onera et ad multitudinem jumentorum transportandam paulo latiores, quam quibus in reliquis utimur maribus. Has omnes actuarias[2] imperat fieri, quam ad rem multum humilitas adjuvat. Ea, quæ sunt usui ad armandas naves, ex Hispania apportari jubet. Ipse, conventibus Galliæ citerioris peractis, in Illyricum proficiscitur, quod a Pirustis finitimam partem Provinciæ incursionibus vastari audiebat. Eo cum ve-

1. *Subductionesque*] *Subducere naves*, Virg. Æn. 1, 555. 577. Cæs. B. C. 3, 23. Livy 29, 1. 'to draw them from the water to the shore, to bring them into the dock-yard to be repaired;' and the contrary process of 'launching them, or drawing them from the shore or dock-yard into the water,' is termed *deducere naves*. Plaut. Most. 3, 2, 50. 'Navis subducta erat tuto in terra.'

2. *Omnes actuarias*] Vessels of this description were remarkable for lightness and swiftness, and so called from the ease with which they sailed; they were impelled by sails and oars, and were lower than others, i. e. took less water; they may be called frigates or brigantines. Livy 25, 30. 'In hoc tumultu actuariæ naves instructæ jam ante, circumvectæque armatos exponunt;' Cæs. B. C. 1, 27. 'Actuaria navigia,' pinnaces or fly-boats; Sallust Fragm. and Sisenna ap. Non. 13, 9. Sometimes *navis* or *navigium* is understood, Cic. Att. 5, 9. 'Actuariis autem minutis Patras accedere sine impedimentis, non satis visum est decorum;' Gell. 10, 25. 'Navium autem appellationes hæ sunt, *celoces, lembi, actuariæ*.' See Isidor. 19, 1. Jo. Scheffer Mil. Nav. 2, 2. p. 81.

nisset, civitatibus milites imperat, certumque in locum convenire jubet. Qua re nuntiata, Pirustæ legatos ad eum mittunt, qui doceant, nihil earum rerum publico factum consilio, seseque paratos esse demonstrant, omnibus rationibus de injuriis satisfacere. Accepta oratione eorum, Cæsar obsides imperat, eosque ad certam diem adduci jubet: nisi ita fecerint, sese bello civitatem persecuturum demonstrat. His ad diem adductis, ut imperaverat, arbitros inter civitates dat, qui litem æstiment pœnamque constituant.

2. His confectis rebus conventibusque peractis, in citeriorem Galliam revertitur, atque inde ad exercitum proficiscitur. Eo cum venisset, circuitis omnibus hybernis, singulari militum studio, in summa omnium rerum inopia, circiter DC ejus generis, cujus supra demonstravimus, naves et longas XXVIII invenit instructas,[3] neque multum abesse ab eo,[4] quin paucis diebus deduci possent. Collaudatis militibus atque iis qui negotio præfuerant, quid fieri velit, ostendit, atque omnes ad portum Itium convenire jubet, quo ex portu commodissimum in Britanniam transmissum esse cognoverat, circiter millium passuum XXX a continenti. Huic rei quod satis esse visum est militum, reliquit: ipse cum legionibus expeditis IV et equitibus DCCC in fines Trevirorum proficiscitur, quod hi neque ad concilia veniebant, neque imperio parebant, Germanosque transrhenanos solicitare dicebantur.

3. Hæc civitas longe plurimum totius Galliæ equitatu valet, magnasque habet copias peditum, Rhenumque, ut supra demonstravimus, tangit. In ea civitate duo de principatu inter se contendebant, Indutiomarus[5] et Cingetorix : ex quibus alter, simul atque de Cæsaris legionum-

3. *Instructas*] I. e. 'Rigged.' "B. G. 5, 5. 'Reliquas paratas ad navigandum atque omnibus rebus instructas invenit ;' B. C. 1, 36. 3, 100. 'Tectas instructasque scaphas ;' Virg. Æn. 2, 254. 'Phalanx instructis navibus ibat ;' Justin 5, 4, 1. 'Instructis navibus expectabant ;' Frontinus 2, 5, 47. 'Instructa classis ad pugnandum processisset.'" OUDENDORP.

4. *Neque multum abesse ab eo*] Cic. Tusc. 1, 31. 'Tantum autem abest ab eo, ut malum mors sit.'

5. *Indutiomarus*] "Writers, who study perspicuity, often indulge in such repetitions. Minucius Felix Oct. p. 52. : 'Sit Thales Milesius omnium primus, qui primus de cœlestibus disputavit. Idem Thales Milesius rerum initium aquam dixit.' See also Cæs. B. G. 4, 13." DAVIES.

que adventu cognitum est, ad eum venit; se suosque omnes in officio futuros, neque ab amicitia Populi Romani defecturos confirmavit; quæque in Treviris gererentur, ostendit. At Indutiomarus equitatum peditatumque cogere, iisque, qui per ætatem in armis esse non poterant, in sylvam Arduennam abditis, quæ ingenti magnitudine per medios fines Trevirorum a flumine Rheno ad initium Remorum pertinet, bellum parare instituit. Sed postea quam nonnulli principes ex ea civitate, et familiaritate Cingetorigis adducti et adventu nostri exercitus perterriti, ad Cæsarem venerunt, et de suis privatim rebus ab eo petere cœperunt, quoniam civitati consulere non possent: Indutiomarus, veritus ne ab omnibus desereretur, legatos ad Cæsarem mittit; sese idcirco ab suis discedere atque ad eum venire noluisse, quo facilius civitatem in officio contineret, ne omnis nobilitatis discessu plebs propter imprudentiam laberetur. Itaque esse civitatem in sua potestate, seque, si Cæsar permitteret, ad eum in castra venturum, et suas civitatisque fortunas ejus fidei permissurum.[6]

4. Cæsar, etsi intelligebat, qua de causa ea dicerentur, quæque eum res ab instituto consilio deterreret, tamen, ne æstatem in Treviris consumere cogeretur, omnibus ad Britannicum bellum rebus comparatis, Indutiomarum ad se cum ducentis obsidibus venire jussit. His adductis, in iis filio propinquisque ejus omnibus, quos nominatim evocaverat, consolatus Indutiomarum hortatusque est, uti in officio permaneret: nihilo tamen secius, principibus Trevirorum ad se convocatis, hos singillatim Cingetorigi conciliavit: quod cum merito ejus ab se fieri intelligebat, tum magni interesse arbitrabatur, ejus auctoritatem inter suos quamplurimum

6. *Fidei permissurum*] "See 1, 44. ad Lucan. 7, 286.; Livy 36, 27. 'Ut in fidem se permitterent Rom.;' Cic. Cat. 1, 2. 'C. Mario et L. Valerio Coss. est permissa resp.,' which ought not to be altered; Cæs. B. G. 5, 11. 'Summa imperii permissa Cassivellano,' B. C. 1, 9.; Apul. Met. 8. p. 168. 'Cui cunctam familiæ tutelam dominus permiserat suus,' so the Mss. and ancient Edd. where Elmenhorstius, Scriv. and Flor. give *commiserat*, which is contrary to the general style of Apul., though he is not always consistent. See Pric. Add. ad 4. p. 67. It has a larger meaning than *committere*: Cic. Verr. 1, 32. 'Incommoda sua nostris committere legibus, quam dolori suo permittere maluerunt.'" OUDENDORP.

valere, cujus tam egregiam in se voluntatem perspexisset. Id factum graviter tulit Indutiomarus, suam gratiam inter suos minui; et, qui jam ante inimico in nos animo fuisset, multo gravius hoc dolore exarsit.

5. His rebus constitutis, Cæsar ad portum Itium cum legionibus pervenit. Ibi cognoscit, XL naves, quæ in Meldis factæ erant, tempestate rejectas, cursum tenere non potuisse, atque eodem, unde erant profectæ, revertisse: reliquas paratas ad navigandum atque omnibus rebus instructas invenit. Eodem totius Galliæ equitatus convenit, numero millium quatuor, principesque omnibus ex civitatibus: ex quibus perpaucos, quorum in se fidem perspexerat, relinquere in Gallia, reliquos obsidum loco secum ducere, decreverat; quod, cum ipse abesset, motum Galliæ verebatur.

6. Erat una cum ceteris Dumnorix Æduus, de quo ab nobis antea dictum est. Hunc secum habere in primis constituerat, quod eum cupidum rerum novarum, cupidum imperii, magni animi, magnæ inter Gallos auctoritatis, cognoverat. Accedebat huc, quod jam in concilio Æduorum Dumnorix dixerat, sibi a Cæsare regnum civitatis deferri: quod dictum Ædui graviter ferebant, neque recusandi aut deprecandi causa legatos ad Cæsarem mittere audebant. Id factum ex suis hospitibus Cæsar cognoverat. Ille omnibus primo precibus petere contendit, ut in Gallia relinqueretur; partim, quod insuetus navigandi mare timeret; partim, quod religionibus [7] sese diceret impediri. Posteaquam id obstinate sibi negari vidit, omni spe impetrandi ademta, principes Galliæ solicitare, sevocare singulos hortarique cœpit, uti in continenti remanerent; metu territare, non sine causa fieri, ut Gallia omni nobilitate spoliaretur: id esse con-

7. *Religionibus*] "Perhaps because he pretended that the omens or auspices were adverse to him. So Pharnaces ap. Hirt. B. Alex. 74. 'Auspiciis et religionibus inductus —descendere prærupta valle cœpit.' This interpretation is the more likely, because among the Gauls were prophets, who *διά τε τῆς οἰωνοσκοπίας καὶ διὰ τῆς τῶν ἱερείων θυσίας, τὰ μέλλοντα προλέγουσι, καὶ πᾶν τὸ πλῆθος ἔχουσιν ὑπήκοον*, Diod. S. 5. p. 380. Rhod." DAVIES. "So also Rhellicanus and Glandorpius understand the passage, while Hotomann with less propriety refers it to the performance of a vow, or of funeral rites. Sueton. Cæs. 86. 'Ideoque et quæ religiones monerent, et quæ renuntiarent amici, neglexisse;' 59. 'Ne religione quidem ulla a quoquam incepto absterritus.' See also Livy i, 31." OUDENDORP.

silium Cæsaris, ut, quos in conspectu Galliæ interficere vereretur, hos omnes in Britanniam transductos necaret: fidem reliquis interponere, jusjurandum poscere, ut, quod esse ex usu Galliæ intellexissent, communi consilio administrarent. Hæc a compluribus ad Cæsarem deferebantur.

7. Qua re cognita, Cæsar, quod tantum civitati Æduæ dignitatis tribuerat coërcendum atque deterrendum, quibuscumque rebus posset, Dumnorigem statuebat; quod longius ejus amentiam progredi videbat, prospiciendum, ne quid sibi ac rei publicæ nocere posset. Itaque dies circiter XXV in eo loco commoratus, quod Corus ventus navigationem impediebat, qui magnam partem omnis temporis in his locis flare consuevit, dabat operam, ut in officio Dumnorigem contineret, nihilo tamen secius omnia ejus consilia cognosceret: tandem, idoneam nactus tempestatem, milites equitesque conscendere in naves jubet. At, omnium impeditis animis,[8] Dumnorix cum equitibus Æduorum a castris, insciente Cæsare, domum discedere cœpit. Qua re nuntiata, Cæsar, intermissa profectione atque omnibus rebus postpositis, magnam partem equitatus ad eum insequendum mittit, retrahique imperat: si vim faciat neque pareat, interfici jubet: nihil hunc se absente pro sano[9] facturum arbitratus, qui præsentis imperium neglexisset. Ille enim[10] revocatus resistere ac se manu defendere suorumque fidem implorare cœpit, sæpe clamitans, 'liberum se liberæque civitatis esse.' Illi, ut erat imperatum, circumsistunt atque hominem interficiunt; at Ædui equites ad Cæsarem omnes revertuntur.

8. *Omnium impeditis animis*] Cic. de LL. 1, 3. 'Neque impedito animo res tanta suscipi potest,' occupied and oppressed with cares.

9. *Pro sano*] I. e. "As a prudent man, as might be expected from, or as became a prudent man. So B. C. 3, 109. 'Isque maxime vellet pro communi amico atque arbitro controversias regum componere;' Plaut. Men. 5, 5, 28. 'Hoc quidem ædepol haud pro insano verbum respondit mihi,' 42. 'Satin' hæc pro sano maledicta maledictis respondeo?' 2, 2, 24. 'Pro sano loqueris, cum me meo appellas nomine.' HOTOMANN. See N. Heins. ad Ovid. Epist. Bris. Achilli v. 98." DAVIES. Sallust: 'Populum Romanum haud pro bono facturum, si jure gentium sese prohiberet.'

10. *Ille enim*] "*Enim* is here an affirmative particle, put for *enimvero*. Tacitus uses it in the same way, Plautus and others very often." DAVIES.

8. His rebus gestis, Labieno in continente cum tribus legionibus et equitum millibus duobus relicto, ut portus tueretur et rem frumentariam provideret, quæque in Gallia gererentur cognosceret, consiliumque pro tempore et pro re caperet, ipse cum quinque legionibus et pari numero equitum quem in continenti relinquebat, solis occasu naves solvit, et, leni Africo provectus,[11] media circiter nocte vento intermisso, cursum non tenuit, et, longius delatus æstu, orta luce, sub sinistra Britanniam relictam conspexit. Tum rursus, æstus commutationem secutus, remis contendit, ut eam partem insulæ caperet, qua optimum esse egressum superiore æstate cognoverat. Qua in re admodum fuit militum virtus[12] laudanda, qui vectoriis gravibusque navigiis, non intermisso remigandi labore, longarum navium cursum adæquarunt. Accessum est ad Britanniam omnibus navibus meridiano fere tempore: neque in eo loco hostis est visus, sed, ut postea Cæsar ex captivis comperit, cum magnæ manus eo convenissent, multitudine navium perterritæ, (quæ cum annotinis[13] privatisque, quas sui quisque commodi fecerat, amplius DCCC uno erant visæ tempore,) a littore discesserant ac se in superiora loca abdiderant.

9. Cæsar, exposito exercitu et loco castris idoneo capto, ubi ex captivis cognovit, quo in loco hostium

11. *Provectus*] "See Burm. ad Quintil. 4, 2. 'Solvimus oram, provecti sumus;' Arntz. ad Aurel. Vict. de Vir. Ill. 22. 'Antium provecti sunt;' Cæs. B. C. 2, 5. 'Freto Siciliæ provehitur,' but the Mss. exhibit another reading; 3, 8. 'A terra provectæ naves.' See also B. Alex. 3. 97. 'A Caralibus secundum terram provectus;' for so the Mss. and old Edd. exhibit." OUDENDORP.

12. *Militum virtus*] *Virtus* here signifies 'patient endurance of the fatigue of rowing.' Cic. Tusc. 2, 18. describes virtue to be 'fortitude of mind in bearing calamities,' ('fortitudo animi, qua mala toleramus;') but Cæsar here uses it to denote 'bodily labor resolutely endured.'" DAVIES.

13. *Annotinis*] "*Annotinus* is 'of only one year;' the Greek Version rightly, Σὺν τοῖς τοῦ πρόσθεν ἔτους. Glossæ: Annotinus, Ἐτησίαι, ἐνιαύσιοι. But I know not whether this interpretation should not be disapproved; for I think that *annuus* and *annotinus* are not the same. Scaliger ad Fest. derives it from *annos*, *annotis*, so that *annotinus* would thus be πολυετὴς, or *annosus*, which is untrue. *Annotinus* is from *annus*, as *serotinus* from *sero*, *vespertinus* from *vesper*. So Colum. 4, 24. 'Ungues custodum annotinos resecato.' In the same way *hornotinus* is formed from *hornus*, and it occurs in Colum. and Cato de R. R." DIONYS. VOSSIUS. See Petavius ad Themist. Or. 13. p. 665.

copiæ consedissent, cohortibus X ad mare relictis et equitibus CCC, qui præsidio navibus essent, de tertia vigilia ad hostes contendit, eo minus veritus navibus,[14] quod in littore molli atque aperto deligatas ad anchoram relinquebat; et præsidio navibus Q. Atrium præfecit. Ipse, noctu progressus millia passuum circiter XII, hostium copias conspicatus est. Illi, equitatu atque essedis ad flumen progressi, ex loco superiore nostros prohibere et prœlium committere cœperunt. Repulsi ab equitatu, se in sylvas abdiderunt, locum nacti, egregie et natura et opere munitum, quem domestici belli, ut videbatur, causa jam ante præparaverant: nam crebris arboribus succisis omnes introitus erant præclusi. Ipsi ex sylvis rari propugnabant, nostrosque intra munitiones ingredi prohibebant. At milites legionis VII, testudine facta et aggere ad munitiones adjecto,[15] locum ceperunt eosque ex sylvis expulerunt, paucis vulneribus acceptis. Sed eos fugientes longius Cæsar prosequi vetuit, et quod loci naturam ignorabat, et quod, magna parte diei consumta, munitioni castrorum tempus relinqui volebat.

10. Postridie ejus diei mane tripartito milites equitesque in expeditionem misit, ut eos, qui fugerant, persequerentur. His aliquantum itineris progressis, cum jam extremi essent in prospectu, equites a Q. Atrio ad Cæsarem venerunt, qui nuntiarent, superiore nocte, maxima coorta tempestate, prope omnes naves afflictas atque in littore ejectas esse; quod neque anchoræ funesque subsisterent,[16] neque nautæ gubernatoresque vim pati tempestatis possent: itaque ex eo concursu navium magnum esse incommodum acceptum.

11. His rebus cognitis, Cæsar legiones equitatumque revocari atque itinere desistere jubet: ipse ad naves revertitur: eadem fere, quæ ex nuntiis literisque cognoverat, coram perspicit, sic ut, amissis circiter XL navibus, reliquæ tamen refici posse magno negotio videren-

14. *Eo minus veritus navibus*] "The phrase is somewhat unusual, but occurs in Cic. Acad. 4, 45." DAVIES.

15. *Aggere ad munitiones adjecto*] "A mount is properly said to be cast up, *jaci*, while a tower is said *agi*," (*excitari* 5,40.) DIONYS. VOSS.

16. *Subsisterent*] "Livy 27, 7. 'Vix Annibali atque ejus armis subsistentem;' Ovid ex P. El. 3, 4, 83. 'Res quoque tanta fuit, quantæ subsistere, summo Æneidos vati grande fuisset onus.'" OUDENDORP.

tur. Itaque ex legionibus fabros delegit et ex continenti alios arcessiri jubet; Labieno scribit, ut, quam plurimas posset, iis legionibus quæ sint apud eum, naves instituat. Ipse, etsi res erat multæ operæ ac laboris, tamen commodissimum esse statuit, omnes naves subduci et cum castris una munitione conjungit. In his rebus circiter dies decem consumit, ne nocturnis quidem temporibus ad laborem militum intermissis. Subductis navibus castrisque egregie munitis, easdem copias, quas ante, præsidio navibus reliquit: ipse eodem, unde redierat, proficiscitur. Eo cum venisset, majores jam undique in eum locum copiæ Britannorum convenerant, summa imperii bellique administrandi communi consilio permissa Cassivellauno, cujus fines a maritimis civitatibus flumen dividit, quod appellatur Tamesis, a mari circiter millia passuum LXXX. Huic superiore tempore cum reliquis civitatibus continentia bella intercesserant: sed nostro adventu permoti Britanni hunc toti bello imperioque præfecerant.

12. Britanniæ pars interior ab iis incolitur, quos natos in insula ipsa[17] memoria proditum dicunt: maritima pars ab iis, qui prædæ ac belli inferendi causa ex Belgis transierant; qui omnes fere iis nominibus civitatum appellantur, quibus orti ex civitatibus eo pervenerunt, et bello illato ibi remanserunt atque agros colere cœperunt. Hominum est infinita multitudo creberrimaque ædificia, fere Gallicis consimilia: pecorum magnus numerus. Utuntur aut ære, aut taleis ferreis,[18] ad certum pondus examinatis, pro nummo. Nascitur ibi plumbum album[19] in mediterraneis regionibus, in maritimis ferrum; sed ejus exigua est copia: ære utuntur importato. Materia cujusque generis, ut in Gallia, est, præter fagum

17. *Natos in insula ipsa*] "'Whose ancestors sprung from Britain itself.' There is a similar expression in Thuc. 1. Τὴν γοῦν 'Αττικὴν ἄνθρωποι ᾤκουν οἱ αὐτοὶ ἀεὶ, Schol. τῷ γένει δηλονότι, οὐ γὰρ ἦσαν ἀθάνατοι. The most ancient nations thought themselves *αὐτόχθονας*, because having long dwelt in the same country, they at length forgot their origin." Davies.

18. *Taleis ferreis*] A piece or plate of iron, which he has added, because *talea* is properly of wood: 7, 73. 'Taleæ pedem longæ ferreis hamis infixis.' The same word should be restored to Nepos Paus. 3. 'Legatos ad eum cum talea miserunt;' for the Mss. have *lana*, *lancea*, *clava*, and the common reading is *scytala* from the Greek authors." Oudendorp.

19. *Plumbum album*] I. e. 'Tin,' *κασσίτερος*: see Pliny 36, 16.

atque abietem. Leporem et gallinam et anserem gustare, fas non putant; hæc tamen alunt animi voluptatisque causa. Loca sunt temperatiora, quam in Gallia, remissioribus frigoribus.

13. Insula natura triquetra,[20] cujus unum latus est contra Galliam. Hujus lateris alter angulus, qui est ad Cantium, quo fere omnes ex Gallia naves appelluntur, ad orientem solem; inferior ad meridiem spectat. Hoc latus tenet circiter millia passuum D. Alterum vergit ad Hispaniam atque occidentem solem, qua ex parte est Hibernia, dimidio minor, ut æstimatur, quam Britannia; sed pari spatio transmissus, atque ex Gallia, est in Britanniam. In hoc medio cursu est insula, quæ appellatur Mona; complures præterea minores objectæ insulæ existimantur; de quibus insulis nonnulli scripserunt, dies continuos XXX sub bruma esse noctem. Nos nihil de eo percontationibus reperiebamus, nisi[21] certis ex aqua mensuris[22] breviores esse, quam in continente, noctes videbamus. Hujus est longitudo lateris, ut fert illorum opinio, DCC millium. Tertium est contra septentriones, cui parti nulla est objecta terra; sed ejus angulus lateris maxime ad Germaniam spectat: huic millia passuum DCCC in longitudinem esse, existimatur. Ita omnis insula est in circuitu vicies centum millium passuum.

14. Ex his omnibus longe sunt humanissimi, qui Cantium incolunt, quæ regio est maritima omnis, neque multum a Gallica differunt consuetudine.[23] Interiores

20. *Insula natura triquetra*] "From this accurate description of Britain some writers collected that these Commentaries were not the production of Cæsar, because it was not ascertained till the reign of Claudius that Britain was an island: see Dio 39. p. 114. See also Tacit. Agr. 10. But Cæsar obtained this information from report, and also what he says about the Britons in the interior of the island; for he never penetrated into the interior, and hence Pomponius Mela 3, 6. congratulates Claudius that Britain had been at length discovered." DAVIES.

21. *Nisi, &c.*] "*Nisi* has here an adversative force. So Cic. ad Fam. 13, 73. 'De re nihil possum judicare, nisi illud mihi certe persuadeo te talem virum nihil temere fecisse.' See also J. F. Gronov. ad Plaut. Men. Prol. 59." DAVIES.

22. *Ex aqua mensuris*] He means the *clepsydræ*, which were in use among the Romans.

23. *Neque multum a Gallica differunt consuetudine*] B. G. 6, 21. 'Germani multum ab hac consuetudine differunt,' 16. 'Hoc ab reliquis differunt,' 25. 'Differunt ab ceteris;' 8, 25. 'Cultu et feritate non multum a Germanis differebat.' Sometimes the dative is used: Nepos Ages. 7. 'Sic enim domus erat instructa, ut nulla in re differet cuivis inopis.'

plerique frumenta non serunt, sed lacte et carne vivunt, pellibusque sunt vestiti. Omnes vero se Britanni vitro inficiunt, quod cœruleum efficit colorem, atque hoc horridiore sunt in pugna aspectu :[24] capilloque sunt promisso atque omni parte corporis rasa, præter caput et labrum superius. Uxores habent deni duodenique inter se communes, et maxime fratres cum fratribus parentesque cum liberis ; sed, si qui sunt ex his nati, eorum habentur liberi, quo primum virgo quæque deducta est.

15. Equites hostium essedariique acriter prœlio cum equitatu nostro in itinere conflixerunt, tamen ut nostri omnibus partibus superiores fuerint, atque eos in sylvas collesque[25] compulerint : sed compluribus interfectis, cupidius insecuti, nonnullos ex suis amiserunt. At illi, intermisso spatio, imprudentibus nostris atque occupatis in munitione castrorum, subito se ex sylvis ejecerunt, impetuque in eos facto, qui erant in statione pro castris collocati, acriter pugnaverunt : duabusque submissis cohortibus[26] a Cæsare, atque his primis legionum dua-

24. *Horridiore sunt in pugna aspectu*] Pliny 11, 8. 'Apes horridæ sunt aspectu;' Val. Max. 4, 4, 1. 'Illarum frons hilaris—et hujus horridior adspectus solidis bonis abundet.' *Horridus*, as Oudendorp remarks, is generally applied to shaggy bristles, thick leaves, squalid hair, and foul beards. Ovid ex Ponto 3, 3, 17. 'Horrida pendebant molles super ora capilli;' Curt. 8, 9, 31. 'Agreste et horridum genus est.' It is also applied to other things, as *horrida tempestas, verba, horridus clamor*, etc.

25. *In sylvas collesque*] "I do not condemn this, confirmed as it is by all the Mss., and often so united to *sylva*. Still, as Cæsar soon afterwards merely says, 'E sylvis se ejecerunt,' and c. 17. 'Postero demum die in collibus constiterunt,' I am disposed to approve the conjecture *callesque*, that is *invios*, an epithet often added by writers, that the concealment might be the more secure. For *collis* is often substituted for *callis*. See Torrentius ad Suet. Cæs. 19. 'Sylvæ callesque decernerentur,' and also Misc. Obs. Mart. et Apr. 1733. p. 307. Curtius 5, 4. 'Sylvestres calles.' I would not, however, with Cortius, restore that word from certain Mss. to Lucan 4, 129. 'Tollere silva comas, stagnis emergere colles Incipiunt, visoque die durescere valles.' If any change is to be made there, I would substitute *calles* for *colles*, but not for *valles*; 'namque tam plana et jacentia, quam edita, refluis aquis, et cessantibus imbribus, apparuisse innuit auctor.'" OUDENDORP.

26. *Submissis cohortibus*] "I do not condemn this; for Cæsar and the other writers frequently use *submittere* for *subsidio mittere*. Yet another reading, which is found in the Mss. Cujac. Andin. Scal. Oxon. and Leid. 1. *immissis*, merits attention. See the note ad Lucan. 6, 291. 'Cum super e totis immisit collibus agmen, Effuditque acies obseptum Magnus in hostem.' Which I now prefer, the Mss. of Cortius also sup-

rum, cum hæ, perexiguo intermisso loci spatio inter se, constitissent, novo genere pugnæ perterritis nostris, per medios audacissime perruperunt, seque inde incolumes receperunt. Eo die Q. Laberius Durus, tribunus militum, interficitur. Illi, pluribus immissis cohortibus, repelluntur.

16. Toto hoc in genere pugnæ, cum sub oculis omnium ac pro castris dimicaretur, intellectum est, nostros propter gravitatem armaturæ, quod neque insequi cedentes possent, neque ab signis discedere auderent, minus aptos esse ad hujus generis hostem; equites autem magno cum periculo prœlio dimicare, propterea quod illi etiam consulto plerumque cederent, et, cum paulum ab legionibus nostros removissent, ex essedis desilirent et pedibus dispari prœlio contenderent. Equestris autem prœlii ratio et cedentibus et insequentibus par atque idem periculum inferebat. Accedebat huc, ut, nunquam conferti, sed rari magnisque intervallis prœliarentur, stationesque dispositas haberent, atque alios alii deinceps exciperent, integrique et recentes defatigatis succederent.

17. Postero die procul a castris hostes in collibus constiterunt, rarique se ostendere et lenius, quam pridie, nostros equites prœlio lacessere cœperunt. Sed meridie, cum Cæsar pabulandi causa tres legiones atque omnem equitatum cum C. Trebonio legato misisset, repente ex omnibus partibus ad pabulatores advolaverunt, sic, uti ab signis legionibusque non absisterent. Nostri, acriter in eos impetu facto, repulerunt, neque finem sequendi fecerunt, quoad subsidio confisi equites, cum post se legiones viderent, præcipites hostes egerunt: magnoque eorum numero interfecto, neque sui colligendi, neque consistendi, aut ex essedis desiliendi facultatem dederunt. Ex hac fuga protinus, quæ undique convenerant, auxilia discesserunt: neque post id tempus unquam summis nobiscum copiis hostes contenderunt.

18. Cæsar, cognito consilio eorum, ad flumen Tame-

porting it, and in particular ad 7, 523. 'Inque latus belli, qua se vagus hostis agebat, Immittit subitum, non motis cornibus agmen.' Frontin. 2, 7, 8. 'Turmas, quæ eos sequerentur, immisit;' Cæs. B. G. 7, 40. 'Agmen Æduorum conspicatus, immisso equitatu, iter eorum moratus.' See also B. C. 2, 41. Hirt. B. Afr. 18. 'Subito immittit cohortes, turmasque suorum,' 39. 75. 78." OUDENDORP.

sin in fines Cassivellauni exercitum duxit; quod flumen uno omnino loco pedibus, atque hoc ægre, transire potest. Eo cum venisset, animum advertit,[27] ad alteram fluminis ripam magnas esse copias hostium instructas: ripa autem erat acutis sudibus præfixis munita; ejusdemque generis sub aqua defixæ sudes flumine tegebantur. His rebus cognitis a captivis perfugisque, Cæsar, præmisso equitatu, confestim legiones subsequi jussit. Sed ea celeritate atque eo impetu milites ierunt, cum capite solo ex aqua exstarent, ut hostes impetum legionum atque equitum sustinere non possent, ripasque dimitterent ac se fugæ mandarent.

19. Cassivellaunus, ut supra demonstravimus, omni deposita spe contentionis, dimissis amplioribus copiis, millibus circiter quatuor essedariorum relictis, itinera nostra servabat,[28] paululumque ex via excedebat, locisque impeditis ac sylvestribus sese occultabat, atque iis regionibus, quibus nos iter facturos cognoverat, pecora atque homines ex agris in sylvas compellebat: et, cum equitatus noster liberius prædandi vastandique causa se in agros effunderet, omnibus viis notis semitisque essedarios ex sylvis emittebat, et magno cum periculo nostrorum equitum cum iis confligebat, atque hoc metu latius vagari prohibebat. Relinquebatur, ut neque longius ab agmine legionum discedi Cæsar pateretur, et tantum in agris vastandis incendiisque faciendis hostibus noceretur, quantum labore atque itinere legionarii milites efficere poterant.

20. Interim Trinobantes, prope firmissima earum regionum civitas, ex qua Mandubratius adolescens, Cæsaris fidem secutus, ad eum in continentem Galliam[29] venerat, (cujus pater Imanuentius in ea civitate regnum obti-

27. *Animum advertit*] "The common reading is *animadvertit*. I follow the reading of the Ms. Norvic. See the note at B. G. 1, 24. The learned J. G. Græviùs, too, has observed, ad Cic. Off. 2, 19. that the copyists have in many places altered this elegant mode of speech, substituting the other." DAVIES.

28. *Itinera nostra servabat*] I. e. "*Observabat*, the Greek translator rightly παρετήρει. Sil. Ital. 6, 384. 'Servabam vultus ducis, et prodentia sensum Lumina:' see also 565." DAVIES. "Terence Andr. 1, 3, 7. 'Me infensus servat;' and in this spirit the British chieftain acted. You may frequently find *servare* for *observare*: see ad Lucan. 1, 601. and elsewhere." OUDENDORP.

29. *In continentem Galliam*] So Livy 31, 45. 'Continens Attica;' Nepos Themist. 3. and Eumenius Paneg. 4, 3.

nuerat, interfectusque erat a Cassivellauno, ipse fuga mortem vitaverat,) legatos ad Cæsarem mittunt, pollicenturque, sese ei dedituros atque imperata facturos: petunt, ut Mandubratium ab injuria Cassivellauni defendat, atque in civitatem mittat, qui præsit imperiumque obtineat. His Cæsar imperat obsides XL frumentumque exercitui, Mandubratiumque ad eos mittit. Illi imperata celeriter fecerunt, obsides ad numerum frumentaque miserunt.

21. Trinobantibus defensis atque ab omni militum injuria prohibitis, Cenimagni, Segontiaci, Ancalites, Bibroci, Cassi, legationibus missis sese Cæsari dedunt. Ab his cognoscit, non longe ex eo loco oppidum Cassivellauni abesse, sylvis paludibusque munitum, quo satis magnus hominum pecorisque numerus convenerit. (Oppidum autem Britanni vocant, cum sylvas impeditas vallo atque fossa munierunt, quo incursionis hostium vitandæ causa convenire consuerunt.) Eo proficiscitur cum legionibus: locum [30] reperit egregie natura atque opere munitum; tamen hunc duabus ex partibus oppugnare contendit. Hostes, paulisper morati, militum nostrorum impetum non tulerunt, seseque alia ex parte oppidi ejecerunt. Magnus ibi numerus pecoris repertus, multique in fuga sunt comprehensi atque interfecti.

22. Dum hæc in his locis geruntur, Cassivellaunus ad Cantium, quod esse ad mare supra demonstravimus, quibus regionibus quatuor reges præerant, Cingetorix, Carvilius, Taximagulus, Segonax, nuntios mittit, atque his imperat, uti, coactis omnibus copiis, castra navalia de improviso adoriantur atque oppugnent. Ii cum ad castra venissent, nostri, eruptione facta, multis eorum interfectis, capto etiam nobili duce Lugotorige, suos incolumes reduxerunt. Cassivellaunus, hoc prœlio nuntiato, tot detrimentis acceptis, vastatis finibus, maxime etiam

30. *Locum*] "So also Celsus, and the Greek Translator with the Mss.: the Ms. Dorv. alone has *lucum*, no inelegant reading. Cæsar had a little above said, *Sylvas impeditas*. This word is by the facility of the change easily corrupted into *locus*. See Frontinus 1, 2, 10. 3, 2, 5. Drakenb. ad Liv. 21, 48. However, I retain *locum*. For, as *lucus* is sometimes corrupted into *locus*, so *locus* is on the contrary changed into *lucus*. See Salmas. ad Tertull. de Pallio p. 193. To Cæsar B. G. 6, 13. Is. Casaubon Præf. ad Diog. L. long ago rightly restored *luco*." OUDENDORP.

permotus defectione civitatium, legatos per Atrebatem Commium de deditione ad Cæsarem mittit. Cæsar, cum statuisset, hyemem in continenti propter repentinos Galliæ motus agere, neque multum æstatis superesset atque id facile extrahi posse intelligeret, obsides imperat, et, quid in annos singulos vectigalis Populo Romano Britannia penderet, constituit: interdicit atque imperat Cassivellauno, ne Mandubratio, neu Trinobantibus bellum faciat.[31]

23. Obsidibus acceptis, exercitum reducit ad mare, naves invenit refectas. His deductis, quod et captivorum magnum numerum habebat, et nonnullæ tempestate deperierant naves, duobus commeatibus[32] exercitum reportare instituit. Ac sic accidit, uti ex tanto navium numero, tot navigationibus, neque hoc, neque superiore anno, ulla omnino navis, quæ milites portaret, desideraretur: at ex iis, quæ inanes ex continenti ad eum remitterentur, et prioris commeatus expositis militibus, et quas postea Labienus faciendas curaverat numero LX, perpaucæ locum caperent;[33] reliquæ fere omnes rejicerentur. Quas cum aliquamdiu Cæsar frustra expectasset, ne anni tempore a navigatione excluderetur, quod æquinoctium suberat, necessario angustius milites collocavit, ac, summa tranquillitate consecuta, secunda inita cum solvisset vigilia,[34] prima luce terram attigit, omnesque incolumes naves perduxit.

24. Subductis navibus, concilioque Gallorum Samarobrivæ peracto, quod eo anno frumentum in Gallia

31. *Bellum faciat*] This phrase occurs elsewhere, and in the best writers: B. G. 3, 29. 'Civitatibus, quæ proxime bellum fecerant,' where see Cellarius; 5, 28. 'Populo Romano bellum facere,' where see Davies; 7, 2. 'Bellum facturos pollicentur;' B. Afr. 88.; Burm. ad Ovid. Met. 8, 58.; Val. Max. 5, 4, 3.; Cort. ad Sallust. B. C. 26.; Livy 1, 38.; Cic. pro Font. 12.

32. *Duobus commeatibus*] Hirt. B. Afr. 31. 'Donec sibi veteranarum legionum pars aliqua in secundo commeatu occurrisset;' 37. 44. That is, a convoy, when several ships sailed in company, and were a mutual protection: Ruben. Elect. 2, 13. The Greek phrase was πορευτικὸς στόλος, as in an ancient Inscr. ap. Casaub. ad Sueton. Aug. 98.

33. *Locum caperent*] I. e. "'Reached the destined place:' 4, 26. 'Insulam capere.' Yet Fr. Hotom. would wrongly persuade us that the meaning is obscure, unless *capere locum* be applied to the ships, which kept their course, (*quæ cursum tenent.*)" DAVIES.

34. *Inita vigilia*] Cæs. B. C. 3, 54. 'Tertia inita vigilia exercitum eduxit.'

propter siccitates angustius provenerat, coactus est aliter, ac superioribus annis, exercitum in hybernis collocare, legionesque in plures civitates distribuere: ex quibus unam in Morinos ducendam C. Fabio legato dedit; alteram in Nervios Q. Ciceroni; tertiam in Essuos L. Roscio; quartam in Remis cum T. Labieno in confinio Trevirorum hyemare jussit; tres in Belgio collocavit: his M. Crassum, quæstorem, et L. Munatium Plancum et C. Trebonium, legatos, præfecit. Unam legionem, quam proxime trans Padum conscripserat, et cohortes quinque in Eburones, quorum pars maxima est inter Mosam ac Rhenum, qui sub imperio Ambiorigis et Cativolci erant, misit. His militibus Q. Titurium Sabinum et L. Aurunculeium Cottam, legatos, præesse jussit. Ad hunc modum distributis legionibus, facillime inopiæ frumentariæ sese mederi posse existimavit: atque harum tamen omnium legionum hyberna, (præter eam, quam L. Roscio in pacatissimam et quietissimam partem ducendam dederat,) millibus passuum centum continebantur. Ipse interea, quoad legiones collocasset munitaque hyberna cognovisset, in Gallia morari constituit.

25. Erat in Carnutibus summo loco natus Tasgetius, cujus majores in sua civitate regnum obtinuerant. Huic Cæsar, pro ejus virtute atque in se benevolentia, quod in omnibus bellis singulari ejus opera fuerat usus, majorum locum restituerat. Tertium jam hunc annum regnantem inimici, jam multis palam ex civitate auctoribus, eum interfecerunt. Defertur ea res ad Cæsarem. Ille veritus, quod ad plures pertinebat, ne civitas eorum impulsu deficeret, L. Plancum cum legione ex Belgio celeriter in Carnutes proficisci jubet, ibique hyemare; quorumque opera cognoverit Tasgetium interfectum, hos comprehensos ad se mittere. Interim ab omnibus legatis quæstoribusque, quibus legiones transdiderat, certior factus est, in hyberna perventum locumque hybernis esse munitum.

26. Diebus circiter XV, quibus in hyberna ventum est, initium repentini tumultus ac defectionis ortum est ab Ambiorige et Cativolco: qui cum ad fines regni sui Sabino Cottæque præsto fuissent, frumentumque in hyberna comportavissent, Indutiomari Treviri nuntiis impulsi, suos concitaverunt, subitoque oppressis lignatori-

bus, magna manu castra oppugnatum venerunt. Cum celeriter nostri arma cepissent vallumque ascendissent, atque, una ex parte Hispanis equitibus emissis, equestri prælio superiores fuissent, desperata re, hostes suos ab oppugnatione reduxerunt. Tum suo more conclamaverunt, uti aliqui ex nostris ad colloquium prodirent; habere sese, quæ de re communi dicere vellent, quibus rebus controversias minui posse sperarent.

27. Mittitur ad eos colloquendi causa C. Arpineius, eques Romanus, familiaris Q. Titurii, et Q. Junius ex Hispania quidam, qui jam ante missu Cæsaris[35] ad Ambiorigem ventitare consueverat: apud quos Ambiorix ad hunc modum locutus[36] est: 'Sese pro Cæsaris in se beneficiis plurimum ei confiteri debere, quod ejus opera stipendio liberatus esset, quod Aduatucis finitimis suis pendere consuesset: quodque ei et filius et fratris filius ab Cæsare remissi essent, quos Aduatuci, obsidum numero missos, apud se in servitute et catenis tenuissent: neque id, quod fecerit de oppugnatione castrorum, aut judicio aut voluntate sua fecisse, sed coactu civitatis; suaque esse ejusmodi imperia, ut non minus haberet juris in se multitudo, quam ipse in multitudinem. Civitati porro hanc fuisse belli causam, quod repentinæ Gallorum conjurationi resistere non potuerit: id se facile ex humilitate sua probare posse, quod non adeo sit imperitus rerum, ut suis copiis Populum Romanum se superare posse confidat: sed esse Galliæ commune consilium; omnibus hybernis Cæsaris oppugnandis hunc esse dictum diem, ne qua legio alteræ legioni subsidio venire posset: non facile Gallos Gallis negare potuisse, præsertim cum de recuperanda communi libertate consilium initum videretur. Quibus quoniam pro pietate[37] satisfecerit, habere se nunc rationem officii

35. *Missu Cæsaris*] I. e. Mittente Cæsare: 6, 7. 'Venisse legiones missu Cæsaris.' There is a wrong reading *jussu* in many Mss., but undoubtedly *jussu Bruti* must be retained in B. C. 2, 22.

36. *In hunc modum locutus*] "So indeed Cujac. Petav. Scal. Leid. 1. and Oxon.; but the rest with the early Edd. and others exhibit, *ad hunc modum:* B. C. 3, 88. 'Ad hunc modum instructa acies.'" OUDEND.

37. *Pro pietate*] "*Pietas* here denotes 'love of country,' 'patriotism:' Cic. de Inv. 2, 22. 'Pietas erga patriam—officium conservare monet;' Sil. Ital. 4, 398. 'Felices leti, pietas quos addidit umbris,' 8, 329. 10, 593." DAVIES. The word was appropriately so used, either

pro beneficiis Cæsaris; monere, orare Titurium pro hospitio, ut suæ ac militum saluti consulat: magnam manum Germanorum conductam Rhenum transisse; hanc affore biduo. Ipsorum esse consilium, velintne prius, quam finitimi sentiant, eductos ex hybernis milites aut ad Ciceronem aut ad Labienum deducere, quorum alter millia passuum circiter L, alter paulo amplius ab his absit. Illud se polliceri et jurejurando confirmare, tutum iter per fines suos daturum; quod cum faciat, et civitati sese consulere, quod hybernis levetur, et Cæsari pro ejus meritis gratiam referre.' Hac oratione habita, discedit Ambiorix.

28. Arpineius et Junius, quæ audierint, ad legatos deferunt. Illi, repentina re perturbati, etsi ab hoste ea dicebantur, non tamen negligenda existimabant: maximeque hac re permovebantur, quod, civitatem ignobilem atque humilem Eburonum sua sponte Populo Romano bellum facere[38] ausam, vix erat credendum. Itaque ad consilium rem deferunt magnaque inter eos existit controversia.[39] L. Aurunculeius compluresque tribuni militum et primorum ordinum centuriones 'nihil temere agendum, neque ex hybernis injussu Cæsaris discedendum,' existimabant: 'quantasvis, magnas

because the love of country must be supposed to predominate in the minds of those, who are men of moral habits, and of religious feelings; or else because patriotism was wisely inculcated as a sacred duty, next in obligation to the worship of the Gods, inasmuch as national independence, individual security, the rights of property, the enjoyment of privileges and honors, the safety of all public institutions, the existence of the government, the preservation of the laws, and the well-being of the state itself depend on the principle of patriotism, which satisfies every reasonable mind about the necessity of individual efforts to protect the common interest, and on the impulse of feeling, arising out of that conviction, which actuates every generous bosom to sacrifice his life in its defence, perishing in the last dike of liberty, superior to all considerations of home and happiness, and content with the glory of achievements, which furnish the painter with noble subjects for his canvas, and the historian with memorable facts for his contemplation.

38. *Bellum facere*] "Seneca Epist. 114. classes this among rare and unusual forms of speech; but wrongly: Nepos Ages. 2. 'Persuasit Lacedæmoniis ut exercitum in Asiam emitterent, bellumque regi facerent.' So too the most elegant writers express themselves, as is shown by Chr. Cellarius Cur. Poster. 91." DAVIES. See the note on B. G. 5, 22.

39. *Existit controversia*] B. C. 1, 20. 'Inter eos dissensio existit;' B. G. 6, 5. 'Motus existat:' Livy 2, 32. 'Si bellum existat.'

etiam, copias[40] Germanorum sustineri posse munitis hybernis,' docebant: 'rem esse testimonio, quod primum hostium impetum, multis ultro vulneribus illatis, fortissime sustinuerint: re frumentaria non premi: interea et ex proximis hybernis et a Cæsare conventura subsidia:' postremo, quid esse levius aut turpius, quam, auctore hoste, de summis rebus capere consilium?'

29. Contra ea Titurius, 'sero facturos,' clamitabat, 'cum majores hostium manus, adjunctis Germanis, convenissent: aut cum aliquid calamitatis in proximis hybernis esset acceptum, brevem consulendi esse occasionem: Cæsarem arbitrari profectum in Italiam: neque aliter Carnutes interficiendi Tasgetii consilium fuisse capturos, neque Eburones, si ille adesset, tanta cum contemtione nostri ad castra venturos esse: non hostem auctorem, sed rem spectare; subesse Rhenum; magno esse Germanis dolori Ariovisti mortem et superiores nostras victorias: ardere Galliam, tot contumeliis acceptis sub Populi Romani imperium redactam,[41] superiore gloria rei militaris extincta.' Postremo, 'quis hoc sibi persuaderet, sine certa re Ambiorigem ad ejusmodi consilium descendisse? Suam sententiam in utramque partem esse tutam: si nil sit durius, nullo periculo ad proximam legionem perventuros; si Gallia omnis cum Germanis consentiat, unam esse in celeritate positam

40. *Quantasvis, magnas etiam, copias*] "It is well remarked by Fr. Hotom. that the common expression is *quantumvis magnas*, or *quantasvis copias*. Yet I would make no change, as examples of such pleonasms are not wanting. Livy 44, 27. 'Ut quanta maxima posset præda ex victo Romanis reservaretur;' Curt. 5, 9, 1. 'Quanto maximo possumus cultu;' Min. Felix Oct. p. 11. 'Certum aliquod de summa rerum ac majestate decernere, de qua tot omnibus seculis—philosophia deliberat.'" DAVIES. "See my note in Misc. Obs. V. 2. T. 2. p. 305. ad Apul. Met. 3. p. 61. 'Quanto maximo nisu poteram,' as we ought to read; Pliny Ep. 3. fin. 'Quantum maximum potuit,' where see Cort. The *rationale* of this phrase, *quantasvis, magnas etiam*, is explained by Perizonius in Sanctii Min. 493." OUDENDORP.

41. *Sub imperium redactam*] "The Mss. Leid. 1. 2. Dnk. Palat. and Dorv. *sub imperio*, under which, that is to say, they were already. In the same way Cortius found in certain Mss. ad Sallust. B. J. 18, 12. *sub imperio cogere;* and so some vindicate the expression, *sub jugo mittere*, Cæs. B. G. 1, 7. But I depart not from the common reading. This variation might have easily arisen from the pronunciation of the syllable *om* for *um*." OUDENDORP. But the true explanation has been given by me in the place referred to.

salutem.[42] Cottæ quidem atque eorum, qui dissentirent, consilium quem haberet exitum? In quo si non præsens periculum, at certe longinqua obsidione[43] fames esset pertimescenda.'

30. Hac in utramque partem disputatione habita, cum a Cotta primisque ordinibus acriter resisteretur, 'Vincite,' inquit, 'si ita vultis,' Sabinus, et id clariore voce, ut magna pars militum exaudiret: 'neque is sum,' inquit, 'qui gravissime ex vobis mortis periculo terrear: hi sapient, et si gravius quid acciderit, abs te rationem reposcent: qui, si per te liceat, perendino die cum proximis hybernis conjuncti, communem cum reliquis belli casum sustineant, nec rejecti et relegati longe ab ceteris aut ferro aut fame intereant.'

31. Consurgitur ex consilio; comprehendunt utrumque et orant, 'ne sua dissensione et pertinacia rem in summum periculum deducant: facilem esse rem, seu maneant, seu proficiscantur, si modo unum omnes sentiant ac probent; contra in dissensione nullam se salutem perspicere.' Res disputatione ad mediam noctem perducitur. Tandem dat Cotta permotus manus;[44] superat sententia Sabini. Pronuntiatur, prima luce ituros: consumitur vigiliis reliqua pars noctis, cum sua quisque miles circumspiceret, quid secum portare posset, quid ex instrumento hybernorum relinquere cogeretur. Omnia excogitantur, quare[45] nec sine periculo maneatur et languore militum et vigiliis periculum augeatur. Prima luce sic ex castris proficiscuntur, ut quibus esset per-

42. *Unam esse in celeritate positam salutem*] "So Virg. Æn. 2, 354. 'Una salus victis;' Cæsar below, 'Tamen unum communis salutis auxilium in celeritate ponebat;' Tacit. Ann. 1. 'Temporis ac necessitatis monet, unam in armis salutem.'" Ciacconius.

43. *Longinqua obsidione*] "*Longinquus* is put for *diuturnus*, Bronkh. ad Propert. 1, 6, 27. See also ad Cæs. B. G. 1, 47." Davies.

44. *Tandem dat manus*] "I. e. 'Yields,' as if conquered. Arnob. 1. p. 26. 'Sed concedamus interdum, manum vestris opinionibus dantes;' Cic. de Amic., 'Qui litigare se simulans blandiatur, atque ad extremum det manus.' This was the custom of persons, who surrendered in battle, but the proper phrase in such a case was *tendere manus:* whence Cæs. B. G. 7, 40. 'Litavici fraude perspecta Ædui manus tendere, et deditionem significare, et projectis armis mortem deprecari incipiunt.' Zosim. 2. Πολλοὺς δὲ ζωγρίᾳ ἑλὼν τὸ περιλειφθὲν πλῆθος χεῖρας ἀνατεῖναν ἐδέξατο." Dionys. Vossius. See Cellarius ad C. Nepot. Hamilc. 1, 4.

45. *Omnia excogitantur, quare*] I. e. 'They so conduct themselves as if their endeavor was that.'

suasum, non ab hoste, sed ab homine amicissimo Ambiorige consilium datum, longissimo agmine maximisque impedimentis.

32. At hostes, posteaquam ex nocturno fremitu vigiliisque de profectione eorum senserunt, collocatis insidiis bipartito in sylvis opportuno atque occulto loco, a millibus passuum circiter duobus, Romanorum adventum expectabant: et, cum se major pars agminis in magnam convallem demisisset, ex utraque parte ejus vallis subito se ostenderunt, novissimosque premere et primos prohibere ascensu atque iniquissimo nostris loco prœlium committere cœperunt.

33. Tum demum Titurius, ut qui nihil ante providisset, trepidare, concursare, cohortesque disponere; hæc tamen ipsa timide atque ut eum omnia deficere viderentur: quod plerumque iis accidere consuevit, qui in ipso negotio consilium capere coguntur. At Cotta, qui cogitasset, hæc posse in itinere accidere, atque ob eam causam profectionis auctor non fuisset, nulla in re communi saluti deerat, et in appellandis cohortandisque militibus, imperatoris; et in pugna, militis officia præstabat. Cumque propter longitudinem agminis minus facile per se omnia obire, et, quid quoque loco [46] faciendum esset, providere possent, jusserunt pronuntiare, ut impedimenta relinquerent atque in orbem consisterent. Quod consilium etsi in ejusmodi casu reprehendendum non est, tamen incommode accidit: nam et nostris militibus spem minuit, et hostes ad pugnam alacriores effecit, quod non sine summo timore et desperatione id factum videbatur. Præterea accidit, quod fieri necesse erat, ut vulgo milites ab signis discederent, quæ quisque eorum carissima haberet, ab impedimentis petere atque abripere [47] properaret, clamore ac fletu omnia complerentur.

46. *Quoque loco*] "The more recent Mss. Duk. Dorv. and Leid. 2. and the Edd. Rom. Med. Ven. exhibit *quoquo*, as we have everywhere *quoquo modo, tempore, pacto*, &c.; but *quisque* is also frequently used for *quisquis* or 'each:' see 1, 39. Therefore I follow the older and several Mss. The same confusion occurs in 7, 83. 'Quid quoque pacto agi placeat,' where the best Mss. exhibit *quoquo*. See Cort. ad Sallust. B. C. 13. 'Quid quoque modo audierat.'" Oudendorp.

47. *Abripere*] "The Mss. And. Oxon. Duk. and Leid. 3. exhibit *abripere*, which I prefer to *arripere*. For they not only seized, but car-

34. At barbaris consilium non defuit: nam duces eorum tota acie pronuntiare jusserunt, 'ne quis ab loco discederet: illorum esse prædam, atque illis reservari, quæcumque Romani reliquissent: proinde omnia in victoria posita existimarent.' Erant et virtute et numero pugnando pares, nostri tamen etsi ab duce et a fortuna deserebantur, tamen omnem spem salutis in virtute ponebant, et, quoties quæque cohors procurreret, ab ea parte magnus hostium numerus cadebat. Qua re animadversa, Ambiorix pronuntiari jubet, ut procul tela conjiciant, neu propius accedant, et, quam in partem Romani impetum fecerint, cedant: (levitate armorum et quotidiana exercitatione nihil iis noceri posse:) rursus se ad signa recipientes insequantur.

35. Quo præcepto ab iis diligentissime observato, cum quæpiam cohors ex orbe excesserat atque impetum fecerat, hostes velocissime refugiebant. Interim eam partem nudari necesse erat et ab latere aperto tela recipi. Rursus, cum in eum locum, unde erant progressi, reverti cœperant, et ab iis, qui cesserant, et ab iis, qui proximi steterant, circumveniebantur; sin autem locum tenere vellent, nec virtuti locus relinquebatur, neque ab tanta multitudine conjecta tela conferti vitare poterant. Tamen tot incommodis conflictati, multis vulneribus acceptis, resistebant et, magna parte diei consumta, cum a prima luce ad horam octavam pugnaretur, nihil, quod ipsis esset indignum, committebant. Tum T. Balventio, qui superiore anno primum pilum duxerat, viro forti et magnæ auctoritatis, utrumque femur tragula transjicitur. Q. Lucanius, ejusdem ordinis, fortissime pugnans, dum circumvento filio subvenit, interficitur: L. Cotta, legatus, omnes cohortes ordinesque adhortans, in adversum os[48] funda vulneratur.

ried away those things. In Mss. there is perpetual confusion with these words. See Drakenb. ad Sil. 5, 229. ad Liv. 2, 33, 7. 3, 48. 'Ab lanio cultro arrepto:' whence *arripere* in Cæsar may be defended. Apul. Met. 3. p. 54. 'E mediis papillis capillos absconditos iratus arripuit,' but there too perhaps Heinsius does right in reading *arripuit*, ad Ovid. Met. 7, 731. and Obs. Misc. V. 2. T. 2. p. 304." OUDENDORP.

48. *In adversum os*] "This is said nearly as in Terence, *in os laudare*, or rather in the same sense as B. C. 3, 99. 'Gladio in os adversum conjecto.' Lucan 7, 621. 'Ore quis adverso demissum faucibus ensem Expulerit moriens anima;' Ovid.

36. His rebus permotus Q. Titurius, cum procul Ambiorigem suos cohortantem conspexisset, interpretem suum, Cn. Pompeium, ad eum mittit, rogatum, ut sibi militibusque parcat. Ille appellatus respondit: 'si velit secum colloqui, licere; sperare, a multitudine impetrari posse, quod ad militum salutem pertineat; ipsi vero nihil nocitum iri, inque eam rem se suam fidem interponere.' Ille cum Cotta saucio communicat, 'si videatur, pugna ut excedant et cum Ambiorige una colloquantur: sperare, ab eo de sua ac militum salute impetrare posse.' Cotta se ad armatum hostem iturum negat atque in eo constitit.[49]

37. Sabinus, quos in præsentia tribunos militum circum se habebat et primorum ordinum centuriones, se sequi jubet, et, cum propius Ambiorigem accessisset, jussus arma abjicere, imperatum facit, suisque, ut idem faciant, imperat. Interim, dum de conditionibus inter se agunt longiorque consulto ab Ambiorige instituitur sermo, paulatim circumventus interficitur. Tum vero suo more victoriam conclamant atque ululatum tollunt, impetuque in nostros facto, ordines perturbant. Ibi L. Cotta pugnans interficitur cum maxima parte militum, reliqui se in castra recipiunt, unde erant egressi: ex quibus L. Petrosidius aquilifer, cum magna multitudine hostium premeretur, aquilam intra vallum projecit, ipse pro castris fortissime pugnans occiditur. Illi ægre ad noctem oppugnationem sustinent: noctu ad unum omnes, desperata salute, se ipsi interficiunt. Pauci ex prœlio elapsi, incertis itineribus per sylvas ad T. Labienum legatum in hyberna perveniunt atque eum de rebus gestis certiorem faciunt.

38. Hac victoria sublatus Ambiorix, statim cum equitatu in Aduatucos, qui erant ejus regno finitimi, proficiscitur; neque noctem neque diem intermittit peditatumque se subsequi jubet. Re demonstrata, Aduatucisque concitatis, postero die in Nervios pervenit

Met. 5, 384. 'Inque cor hamata percussit arundine Ditem.'" OUDENDORP.

49. *In eo constitit*] "Cic. ad Fam. 7, 17. 'Quod jam videris certa aliqua in sententia constitisse;' 1, 9, 32. 'Qua in sententia si constare voluissent;' Cæs. B. C. 1, 85. 'Omnium ordinum partes in misericordia constitisse;' Hirt. B. Afr. 31. 'In opere consistere,' i. e. *permanere*." OUDENDORP.

hortaturque, 'ne sui in perpetuum liberandi atque ulciscendi Romanos, pro iis, quas acceperint, injuriis, occasionem dimittant: interfectos esse legatos duo magnamque partem exercitus interisse' demonstrat; 'nihil esse negotii, subito oppressam legionem, quæ cum Cicerone hyemet, interfici, se ad eam rem profitetur adjutorem.' Facile hac oratione Nerviis persuadet.

39. Itaque, confestim dimissis nuntiis ad Ceutrones, Grudios, Levacos, Pleumoxios, Geidunos, qui omnes sub eorum imperio sunt, quam maximas manus possunt, cogunt, et de improviso ad Ciceronis hyberna advolant, nondum ad eum fama de Titurii morte perlata. Huic quoque accidit, quod fuit necesse, ut nonnulli milites, qui lignationis munitionisque causa in sylvas discessissent, repentino equitum adventu interciperentur. His circumventis, magna manu Eburones, Nervii, Aduatuci atque horum omnium socii et clientes, legionem oppugnare incipiunt: nostri celeriter ad arma concurrunt, vallum conscendunt. Ægre is dies sustentatur, quod omnem spem hostes in celeritate ponebant, atque, hanc adepti victoriam, in perpetuum se fore victores confidebant.

40. Mittuntur ad Cæsarem confestim ab Cicerone literæ, magnis propositis præmiis, si pertulissent. Obsessis omnibus viis, missi intercipiuntur. Noctu ex ea materia, quam munitionis causa comportaverant, turres admodum CXX[50] excitantur incredibili celeritate: quæ deesse operi videbantur, perficiuntur. Hostes postero die, multo majoribus copiis coactis, castra oppugnant, fossam complent. Ab nostris eadem ratione, qua pridie, resistitur: hoc idem deinceps reliquis fit diebus. Nulla pars nocturni temporis ad laborem intermittitur: non ægris, non vulneratis, facultas quietis datur: quæcumque ad proximi diei oppugnationem opus sunt, noctu comparantur: multæ præustæ sudes, magnus muralium pilorum numerus instituitur; turres contabulantur, pinnæ loricæque ex cratibus attexuntur. Ipse Cicero, cum tenuissima valetudine esset, ne nocturnum

50. *Turres admodum* CXX] "Curt. 4, 9, 24. 'Mille admodum equites præmiserat;' 12, 6. 'Bactriani ibant equites mille admodum;' Justin 11, 14, 2. 'Inter hæc DCCC admodum Græci occurrunt Alexandro;' 24, 1, 6." DAVIES.

quidem sibi tempus ad quietem relinquebat, ut ultro militum concursu ac vocibus sibi parcere cogeretur.

41. Tunc duces principesque Nerviorum, qui aliquem sermonis aditum[51] causamque amicitiæ cum Cicerone habebant, colloqui sese velle dicunt. Facta potestate, eadem, quæ Ambiorix cum Titurio egerat, commemorant, 'omnem esse in armis Galliam, Germanos Rhenum transisse, Cæsaris reliquorumque hyberna oppugnari.' Addunt etiam de Sabini morte. Ambiorigem ostentant fidei faciendæ causa: 'errare eos' dicunt, 'si quicquam ab his præsidii sperent, qui suis rebus diffidant; sese tamen hoc esse in Ciceronem Populumque Romanum animo, ut nihil nisi hyberna recusent atque hanc inveterascere consuetudinem nolint: licere illis incolumibus per se ex hybernis discedere, et, quascumque in partes velint, sine metu proficisci.' Cicero ad hæc unum modo respondit. 'Non esse consuetudinem Populi Romani, ullam accipere ab hoste armato conditionem: si ab armis discedere velint, se adjutore utantur, legatosque ad Cæsarem mittant: sperare, pro ejus justitia,[52] quæ petierint, impetraturos.'

42. Ab hac spe repulsi Nervii, vallo pedum XI et fossa pedum XV hyberna cingunt. Hæc et superiorum annorum consuetudine a nostris cognoverant, et, quosdam de exercitu nacti captivos, ab his docebantur: sed, nulla ferramentorum copia, quæ sunt ad hunc usum idonea, gladiis cespitem circumcidere, manibus sagulisque[53] terram exhaurire cogebantur. Qua quidem ex re

51. *Sermonis aditum*] "Ciacconius suspects the first word, but do not listen to him: Eumen. Paneg. 4, 1, 5. 'Jam pridem mihi—divinarum patris tui aurium aditus evenerit;' Cæs. B. C. 1, 74. 'Aditus commendationis.'" Davies. "So elsewhere *fandi aditus, conveniendi aditus, postulandi aditus*, &c. Hirt. B. Alex. 30. 'Aditus oppugnationis;' Cæs. B. G. 5, 13. 'Aditus sermoque,' B. C. 1, 31. 'Aditus ad conanda ea.'" Oudendorp.

52. *Pro ejus justitia*] "*Justitia* here does not denote 'the desire to give to every one his due,' but 'clemency' or 'compassion.' So Cic. pro M. Marcello 4. 'Hæc tua justitia et lenitas animi florescet quotidie magis;' Terence Heaut. 1, 1, 33. 'Meæ stultitiæ in justitia tua sit aliquid præsidii.' So too the Greek and Hebrew expressions, which signify 'justice,' denote 'clemency' or 'goodness,' as is shown by Grotius ad Matth. 1, 19." Davies.

53. *Sagulisque*] "Into which they deposited the earth raised by their hands. For both the Greek Translator has χιτῶσιν, and Orosius 6, 10. writes, 'Gladiis concidendo terram et sagulis exportando.' And

hominum multitudo cognosci potuit: nam minus horis tribus millium decem in circuitu munitionem perfecerunt: reliquisque diebus turres ad altitudinem valli, falces testudinesque, quas iidem captivi docuerant, parare ac facere cœperunt.

43. Septimo oppugnationis die, maximo coorto vento, ferventes fusili ex argilla glandes fundis et fervefacta jacula[54] in casas, quæ more Gallico stramentis erant tectæ, jacere cœperunt. Hæ celeriter ignem comprehenderunt et venti magnitudine in omnem castrorum locum distulerunt. Hostes, maximo clamore insecuti, quasi parta jam atque explorata victoria, turres testudinesque agere et scalis vallum ascendere cœperunt. At tanta militum virtus atque ea præsentia animi fuit, ut, cum undique flamma torrerentur, maximaque telorum multitudine premerentur, suaque omnia impedimenta atque omnes fortunas conflagrare intelligerent, non modo demigrandi causa[55] de vallo decederet nemo, sed pæne ne respiceret quidem quisquam; ac tum omnes acerrime fortissimeque pugnarent. Hic dies, hic dies[56] nostris longe gravissimus fuit; sed tamen hunc habuit eventum, ut eo die maximus hostium numerus vulneraretur atque interficeretur, ut se sub ipso vallo constipaverant recessumque primis ultimi non dabant. Paulum quidem intermissa flamma, et quodam loco turri adacta et contingente vallum, tertiæ cohortis centuriones ex eo, quo

yet the phrase, *sagulis terram exhaurire,* is as singular as the event itself." OUDENDORP.

54. *Fervefacta jacula*] "The Greek Translator, διάπυρα βέλη, i. e. *malleoli, falaricæ:* see Lipsius Poliorc. 5, 5. Orosius: 'Flammataque tela focis, ac mox concepto igne rutilantia intra castra jecerunt;' Statius Pap. Theb. 5. 'Spiculaque et multa crinitum missile flamma,' where Placidus Lactantius maintains that the fire was inserted by means of tow, but it may be doubted whether this kind of weapon was used in the times of which the poet is speaking." DIONYS. VOSS. But poets commit anachronisms, without dreading the tribunal of criticism.

55. *Demigrandi causa*] "The Greek Translator rightly, Οὐχ ὅπως φυγῆς ἐμέμνηντο. *Demigrare* is here used by Cæsar for *deserere aut fugere castra.*" DIONYS. VOSSIUS. Plaut. Amphit. 1, 1, 85. 'Animam omittunt, priusquam loco demigrent.'

56. *Hic dies, hic dies*] "If Mss. would allow, I should prefer, *hic, hic dies.* The repetition of *dies* is ill suited to the alacrity and haste of so ardent a soldier. At least *hic dies* appears once only in the Mss. Bong. Voss. Petav. Lovan. Leid. 1. Scal. Gottorp. and others, and in the early Edd. See Cort. ad Sallust. B. C. 10. 'En illa, illa libertas,' and others everywhere." OUDENDORP. So too Virg. 'Hic vir, hic est quem tibi promitti sæpius audis.'

stabant, loco recesserunt suosque omnes removerunt; nutu vocibusque hostes, 'si introire vellent,' vocare cœperunt, quorum progredi ausus est nemo. Tum ex omni parte lapidibus conjectis deturbati, turrisque succensa est.

44. Erant in ea legione fortissimi viri centuriones, qui jam primis ordinibus appropinquarent, T. Pulfio et L. Varenus. Hi perpetuas controversias inter se habebant, quinam anteferretur, omnibusque annis de loco summis simultatibus contendebant. Ex iis Pulfio, cum acerrime ad munitiones pugnaretur, 'Quid dubitas,' inquit, 'Varene? aut quem locum probandæ virtutis tuæ spectas? hic dies, hic dies de nostris controversiis judicabit.' Hæc cum dixisset, procedit extra munitiones, quaque pars hostium confertissima visa est, in eam irrumpit. Ne Varenus quidem tum vallo sese continet, sed omnium veritus existimationem subsequitur. Tum, mediocri spatio relicto, Pulfio pilum in hostes mittit atque unum ex multitudine procurrentem transjicit, quo percusso et exanimato,[57] hunc scutis protegunt hostes, in illum tela universi conjiciunt neque dant regrediendi facultatem. Transfigitur scutum Pulfioni et verutum in balteo defigitur. Avertit hic casus vaginam et gladium educere conanti dextram moratur manum; impeditum hostes circumsistunt. Succurrit inimicus illi Varenus et laboranti subvenit. Ad hunc se confestim a Pulfione omnis multitudo convertit; illum veruto transfixum arbitrantur. Occursat ocyus gladio cominusque rem gerit Varenus atque, uno interfecto, reliquos paulum propellit, dum cupidius instat, in locum dejectus inferiorem concidit. Huic rursus circumvento fert subsidium Pulfio atque ambo incolumes, compluribus interfectis, summa cum laude sese intra munitiones recipiunt. Sic fortuna in contentione et certamine[58] utrumque versavit, ut alter

57. *Exanimato*] I. e. 'Deprived of breath or life,' "'dead,' Nepos Epam. 9, 4. 'Tum ferro extracto confestim exanimatus est,' Cæs. B. G. 6, 15. 'Circumventi flamma exanimantur homines.' See also 7, 25. Val. Max. 9, 12, 2." DAVIES.

58. *In contentione et certamine*] Oudendorp refers the former 'ad æmulationem laudis,' and the latter 'ad mutuum auxilium.' The former does seem to refer to the spirit of honorable emulation, and the latter to the development of it in action.

alteri inimicus auxilio salutique esset, neque dijudicari posset, uter utri virtute anteferendus videretur.

45. Quanto erat in dies gravior atque asperior oppugnatio, et maxime quod, magna parte militum confecta vulneribus, res ad paucitatem defensorum pervenerat, tanto crebriores literæ nuntiique ad Cæsarem mittebantur: quorum pars deprehensa in conspectu nostrorum militum cum cruciatu necabatur. Erat unus intus Nervius, nomine Vertico, loco natus honesto, qui a prima obsidione ad Ciceronem perfugerat suamque ei fidem præstiterat. Hic servo spe libertatis magnisque persuadet præmiis, ut literas ad Cæsarem deferat. Has ille in jaculo illigatas effert, et, Gallus inter Gallos sine ulla suspicione versatus, ad Cæsarem pervenit. Ab eo de periculis[59] Ciceronis legionisque cognoscitur.

46. Cæsar, acceptis literis hora circiter undecima diei, statim nuntium in Bellovacos ad M. Crassum quæstorem mittit; cujus hyberna aberant ab eo millia passuum XXV. Jubet media nocte legionem proficisci, celeriterque ad se venire. Exiit cum nuntio Crassus. Alterum ad C. Fabium legatum mittit, ut in Atrebatium fines legionem adducat, qua sibi iter faciendum sciebat. Scribit Labieno, si reipublicæ commodo facere posset, cum legione ad fines Nerviorum veniat: reliquam partem exercitus, quod paulo aberat longius, non putat expectandam; equites circiter quadringentos ex proximis hybernis cogit.

47. Hora circiter tertia ab antecursoribus de Crassi adventu certior factus, eo die millia passuum viginti progreditur. Crassum Samarobrivæ præficit legionemque ei attribuit, quod ibi impedimenta exercitus, obsides civitatum, literas publicas, frumentumque omne, quod eo tolerandæ hyemis causa devexerat, relinquebat. Fabius, ut imperatum erat, non ita multum moratus, in itinere cum legione occurrit. Labienus, interitu Sabini et cæde cohortium cognita, cum omnes ad eum Trevirorum copiæ venissent, veritus, ne, si ex hybernis fugæ similem profectionem fecisset, hostium impetum sustinere non posset, præsertim quos recenti victoria efferri

59. *Periculis*] So elsewhere in the plural, *commeatus, frumenta, siccitates, voluntates*, &c.

sciret, literas Cæsari remittit, quanto cum periculo legionem ex hybernis educturus esset: rem gestam in Eburonibus perscribit: docet, omnes peditatus equitatusque copias[60] Trevirorum tria millia passuum longe ab suis castris consedisse.

48. Cæsar, consilio ejus probato, etsi, opinione trium legionum dejectus, ad duas redierat, tamen unum communis salutis auxilium in celeritate ponebat. Venit magnis itineribus in Nerviorum fines. Ibi ex captivis cognoscit, quæ apud Ciceronem gerantur, quantoque in periculo res sit. Tum cuidam ex equitibus Gallis magnis præmiis persuadet, uti ad Ciceronem epistolam deferat. Hanc Græcis conscriptam literis mittit, ne, intercepta epistola, nostra ab hostibus consilia cognoscantur. Si adire non possit, monet, ut tragulam cum epistola, ad amentum deligata, intra munitiones castrorum abjiciat. In literis scribit, se cum legionibus profectum celeriter affore: hortatur, ut pristinam virtutem retineat. Gallus, periculum veritus, ut erat præceptum, tragulam mittit. Hæc casu ad turrim adhæsit, neque ab nostris biduo animadversa, tertio die a quodam milite conspicitur; demta ad Ciceronem defertur. Ille perlectam in conventu militum recitat, maximaque omnes lætitia afficit. Tum fumi incendiorum procul videbantur, quæ res omnem dubitationem adventus legionum expulit.

49. Galli, re cognita per exploratores, obsidionem relinquunt, ad Cæsarem omnibus copiis contendunt; eæ erant armatorum[61] circiter millia LX. Cicero, data facultate, Gallum ab eodem Verticone, quem supra demonstravimus, repetit; qui literas ad Cæsarem referat: hunc admonet, iter caute diligenterque faciat: perscribit in literis, hostes ab se discessisse, omnemque ad eum

60. *Peditatus equitatusque copias*] Cæsar generally expresses fully, what is elliptically expressed by others: hence he does not say simply *copias.* So B. G. 6, 6. 'Magnis coactis peditatus equitatusque copiis;' 7, 5. 'Copias equitatus peditatusque subsidio Biturigibus mittunt;' 7, 76. Curt. 9, 2, 16. 'Copiæ peditum equitumque.'

61. *Armatorum*] "*Armati* are put for *milites:* Nepos Dion. 9. 'Navem armatis ornat;' Liv. 1, 29. 'Cursus armatorum;' Cæs. B. G. 3, 3. 'Multitudine armatorum;' Hirt. 8, 14. 'Copiis armatorum vias pro suis castris instruunt,' but c. 35. 'Cum cohortibus armatis ex proximis castellis impetum fecit,' unless *armatis* is to be joined to *ex proximis.*" OUDENDORP.

multitudinem convertisse. Quibus literis circiter media nocte Cæsar allatis suos facit certiores, eosque ad dimicandum animo confirmat: postero die luce prima movet castra, et circiter millia passuum quatuor progressus, trans vallem magnam et rivum multitudinem hostium conspicatur. Erat magni periculi res, cum tantis copiis iniquo loco dimicare. Tum, quoniam liberatum obsidione Ciceronem sciebat, eoque omnino remittendum de celeritate existimabat, consedit, et, quam æquissimo potest loco, castra communit. Atque hæc, etsi erant exigua per se, vix hominum millium VII, præsertim nullis cum impedimentis, tamen angustiis viarum, quam maxime potest, contrahit, eo consilio, ut in summam contemtionem hostibus veniat. Interim, speculatoribus in omnes partes dimissis, explorat, quo commodissimo itinere vallem transire possit.

50. Eo die, parvulis equestribus prœliis ad aquam factis, utrique sese suo loco continent; Galli, quod ampliores copias, quæ nondum convenerant, expectabant; Cæsar, si forte timoris simulatione hostes in suum locum elicere posset, ut citra vallem pro castris prœlio contenderet; si id efficere non posset, ut, exploratis itineribus, minore cum periculo vallem rivumque transiret. Prima luce hostium equitatus ad castra accedit prœliumque cum nostris equitibus committit. Cæsar consulto equites cedere seque in castra recipere jubet; simul ex omnibus partibus castra altiore vallo muniri, portasque obstrui, atque in his administrandis rebus quam maxime concursari et cum simulatione timoris agi jubet.

51. Quibus omnibus rebus hostes invitati copias transducunt, aciemque iniquo loco constituunt; nostris vero etiam de vallo deductis, propius accedunt, et tela intra munitionem ex omnibus partibus conjiciunt; præconibusque circummissis pronuntiari jubent, 'seu quis Gallus seu Romanus velit ante horam tertiam ad se transire, sine periculo licere; post id tempus non fore potestatem:' ac sic nostros contemserunt, ut obstructis in speciem portis singulis ordinibus cespitum, quod ea non posse introrumpere videbantur, alii vallum manu scindere,[62] alii fossas complere inciperent. Tum Cæsar,

62. *Vallum manu scindere*] I. e. With suitable instruments: the Greek Translator, Τὸ ἔρυμα τῇ χειρὶ περιτέμνειν: Cæs. B. G. 3, 5. 'Val-

omnibus portis eruptione facta equitatuque emisso, celeriter hostes dat in fugam, sic, uti omnino pugnandi causa resisteret nemo; magnumque ex eis numerum occidit, atque omnes armis exuit.

52. Longius prosequi veritus, quod sylvæ paludesque intercedebant, neque etiam parvulo detrimento illorum locum relinqui videbat, omnibus suis incolumibus copiis eodem die ad Ciceronem pervenit. Institutas turres, testudines, munitionesque hostium admiratur: producta legione cognoscit, non decimum quemque esse relictum militem sine vulnere. Ex his omnibus judicat rebus, quanto cum periculo et quanta cum virtute res sint administratæ: Ciceronem pro ejus merito legionemque collaudat: centuriones singillatim tribunosque militum appellat, quorum egregiam fuisse virtutem testimonio Ciceronis cognoverat. De casu Sabini et Cottæ certius ex captivis cognoscit. Postero die concione habita rem gestam proponit, milites consolatur et confirmat: quod detrimentum culpa et temeritate legati sit acceptum, hoc æquiore animo ferendum docet, quod, beneficio Deorum immortalium et virtute eorum expiato incommodo, neque hostibus diutina lætatio,[63] neque ipsis longior dolor relinquatur.

53. Interim ad Labienum per Remos incredibili celeritate de victoria Cæsaris fama perfertur, ut, cum ab hybernis Ciceronis abesset millia passuum circiter LX, eoque post horam nonam diei Cæsar pervenisset, ante mediam noctem ad portas castrorum clamor oriretur, quo clamore significatio victoriæ gratulatioque ab Remis Labieno fieret. Hac fama ad Treviros perlata, Indutiomarus, qui postero die castra Labieni oppugnare decreverat, noctu profugit, copiasque omnes in Treviros reducit. Cæsar Fabium cum legione in sua remittit hyberna, ipse cum tribus legionibus circum Samaro-

lum scindere, fossas complere;' Frontin. 3, 17, 6. 'Fossas implere et vi vallum detrahere cœperunt.'

63. *Lætatio*] "So the Mss. of Faernus, Hotom. and Brant; so Bong. 1. 2. Voss. 1. Egm. Oxon. Palat. Duk. Dorv. and the marg. Gryphii. But *lætitio*, in Voss. 2. Yet I desiderate an example from a classical author. Vossius de Vit. Serm. 3. p. 469. ranks it among glosses. Others read *lætitia*." OUDENDORP. *Lætatio* is analogically formed. *Lætitudo* occurs in Accius ap. Non. c. 2. n. 487. 'Me excitasti ex luctu in lætitudinem,' 'Quanta in venando affectus es lætitudine.'

brivam trinis hybernis hyemare constituit; et, quod tanti motus Galliæ extiterant, totam hyemem ipse ad exercitum manere decrevit. Nam illo incommodo de Sabini morte perlato, omnes fere Galliæ civitates de bello consultabant, nuntios legationesque in omnes partes dimittebant, et, quid reliqui consilii caperent atque unde initium belli fieret, explorabant, nocturnaque in locis desertis concilia habebant. Neque ullum fere totius hyemis tempus sine solicitudine Cæsaris intercessit, quin aliquem de conciliis ac motu Gallorum nuntium acciperet. In his ab L. Roscio legato, quem legioni XIII præfecerat, certior est factus, magnas Gallorum copias earum civitatum, quæ Armoricæ appellantur,[64] oppugnandi sui causa convenisse: neque longius millia passuum VIII ab hybernis suis afuisse, sed nuntio allato de victoria Cæsaris, discessisse, adeo ut fugæ similis discessus videretur.

54. At Cæsar, principibus cujusque civitatis ad se evocatis, alias territando, cum se scire, quæ fierent, denuntiaret, alias cohortando, magnam partem Galliæ in officio tenuit. Tamen Senones, quæ est civitas in primis firma et magnæ inter Gallos auctoritatis, Cavarinum, quem Cæsar apud eos regem constituerat, (cujus frater Moritasgus, adventu in Galliam Cæsaris, cujusque majores regnum obtinuerant,) interficere publico consilio conati, cum ille præsensisset ac profugisset, usque ad fines insecuti, regno domoque expulerunt: et, missis ad Cæsarem satisfaciendi causa legatis, cum is omnem ad se senatum venire jussisset, dicto audientes non fuerunt. Tantum apud homines barbaros valuit, esse repertos aliquos principes belli inferendi, tantamque omnibus voluntatum commutationem attulit, ut præter Æduos et Remos, quos præcipuo semper honore Cæsar habuit, alteros pro vetere ac perpetua erga Populum Romanum fide, alteros pro recentibus Gallici belli officiis, nulla fere civitas fuerit non suspecta nobis. Idque adeo haud scio mirandumne sit, cum compluribus aliis

64. *Quæ Armoricæ appellantur*] "Bretagne, a province of Gallia Celtica, was called *Armorica*, because it was situated on the sea: see Camden Brit. p. 14. Pliny indeed 4, 17. informs us that the whole of Aquitaine was formerly called *Aremorica*. But this, if it be true, does not apply to this passage." DAVIES. See 7, 75.

de causis, tum maxime, quod, qui virtute belli omnibus gentibus præferebantur, tantum se ejus opinionis deperdidisse, ut a Populo Romano imperia[65] perferrent, gravissime dolebant.

55. Treviri vero atque Indutiomarus totius hyemis nullum tempus intermiserunt, quin trans Rhenum legatos mitterent, civitates solicitarent, pecunias pollicerentur, magna parte exercitus nostri interfecta, multo minorem superesse dicerent partem. Neque tamen ulli civitati Germanorum persuaderi potuit, ut Rhenum transiret, cum 'se bis expertos' dicerent, 'Ariovisti 'bello et Tenchtherorum transitu, non esse amplius for'tunam tentandam.' Hac spe lapsus Indutiomarus, nihilo minus copias cogere, exercere, a finitimis equos parare, exules damnatosque tota Gallia magnis præmiis ad se allicere cœpit. Ac tantam sibi jam iis rebus in Gallia auctoritatem comparaverat, ut undique ad eum legationes concurrerent, gratiam atque amicitiam publice privatimque peterent.

56. Ubi intellexit ultro ad se veniri, altera ex parte Senones Carnutesque conscientia facinoris instigari, altera Nervios Aduatucosque bellum Romanis parare, neque sibi voluntariorum copias defore, si ex finibus suis progredi cœpisset: armatum concilium indicit, (hoc more Gallorum est initium belli,) quo lege communi omnes puberes armati convenire consuerunt; qui ex iis novissimus venit, in conspectu multitudinis omnibus cruciatibus affectus necatur. In eo concilio Cingetorigem, alterius principem factionis, generum suum, (quem supra demonstravimus, Cæsaris secutum fidem, ab eo non discessisse,) hostem judicat, bonaque ejus publicat. His rebus confectis, in concilio pronuntiat, arcessitum se a Senonibus et Carnutibus aliisque compluribus Galliæ civitatibus, huc iter facturum per fines Remorum, eorumque agros populaturum, ac prius, quam id faciat, Labieni castra oppugnaturum: quæ fieri velit, præcipit.

57. Labienus, cum et loci natura et manu munitissi-

65. *A populo Romano imperia*] "*Imperia a populo* is the same as *imperia populi:* so *legiones a Deiotaro*, B. Alex. 3. *literæ a Cæsare* for *Cæsaris*, 'which had come from him,' as here the orders, which come from the Roman people: see ad B. C. 1, 1. and consult Cort. ad Plin. Ep. 4, 22. 'Hoc a Maurico novum non est.'" OUDENDORP.

mis[66] castris sese teneret, de suo ac legionis periculo nihil timebat; ne quam occasionem rei bene gerendæ dimitteret, cogitabat. Itaque a Cingetorige atque ejus propinquis oratione Indutiomari cognita, quam in concilio habuerat, nuntios mittit ad finitimas civitates, equitesque undique evocat: iis certum diem conveniendi dicit. Interim prope quotidie cum omni equitatu Indutiomarus sub castris ejus vagabatur, alias ut situm castrorum cognosceret, alias colloquendi aut territandi causa: equites plerumque omnes tela intra vallum conjiciebant. Labienus suos intra munitiones continebat, timorisque opinionem, quibuscumque poterat rebus, augebat.

58. Cum majore in dies contemtione Indutiomarus ad castra accederet, nocte una, intromissis equitibus omnium finitimarum civitatum, quos arcessendos curaverat, tanta diligentia omnes suos custodiis intra castra continuit, ut nulla ratione ea res enuntiari aut ad Treviros perferri posset. Interim ex consuetudine quotidiana Indutiomarus ad castra accedit, atque ibi magnam partem diei consumit; equites tela conjiciunt, et magna cum contumelia verborum nostros ad pugnam evocant. Nullo ab nostris dato responso, ubi visum est, sub vesperum dispersi ac dissipati discedunt. Subito Labienus duabus portis omnem equitatum emittit; præcipit atque interdicit, proterritis hostibus[67] atque in fugam conjectis, (quod fore, sicut accidit, videbat,) unum omnes petant Indutiomarum; neu quis quem prius vulneret, quam

66. *Manu munitissimis*] "Justin 24, 6. 'Nec manu facta, sed naturalia præsidia defendunt;' Cic. Fin. 3, 22. 'Quid aut in natura,——aut in operibus manu factis tam compositum, tamque compactum, et coagmentatum inveniri potest?' De Off. 2, 4. Curt. 7, 2. 'Magnos recessus habent, amœnosque nemoribus manu consitis.' Cæs. B. C. 3, 44. 'Manu sata,' for 'not of spontaneous growth.'" Davies. See Drakenb. ad Liv. 2, 5. 'Manuque adjutum.'

67. *Proterritis hostibus*] I. e. "'So terrified as to be forced into a precipitate flight,' and therefore Cæsar adds, 'Atque in fugam conjectis,' agreeably to his habit of introducing synonyms, as in the words, *dispersi dissipatique*. Apul. Met. 4. p. 76. 'Ad proterrendos, si qui evigilassent,' where see Colv. and Pric.; Burm. ad Phædr. Fab. 14. Stat. Theb. 2, 644. 'parmaque Menœten Proterrebat agens, trepidis vestigia retro Passibus urgentem,' where Barthius formerly by the aid of Virg. Æn. 12, 289. showed that there was no need of correction; Lactant. de M. P. 44. Apul. Met. 3. p. 46. Pric. The Mss. exhibit the same variety in Cæs. B. G. 7, 81. See also 8, 24." Oudendorp.

illum interfectum viderit, quod mora reliquorum spatium nactum illum effugere nolebat: magna proponit iis, qui occiderint, præmia: submittit cohortes equitibus subsidio. Comprobat hominis consilium fortuna; et, cum unum omnes peterent, in ipso fluminis vado deprehensus Indutiomarus interficitur, caputque ejus refertur in castra: redeuntes equites, quos possunt, consectantur atque occidunt. Hac re cognita, omnes Eburonum et Nerviorum, quæ convenerant, copiæ discedunt; pauloque habuit post id factum Cæsar quietiorem Galliam.

C. JULII CÆSARIS

COMMENTARII

DE

BELLO GALLICO.

BOOK VI.

THE ARGUMENT.

1. Cæsar apprehending greater commotions in Gaul, augments his forces; 2. He reduces the Nervians by a sudden invasion; 3. And admits the Senones, Carnutes, and Menapians to a surrender; 6. Labienus, pretending fear, suddenly attacks, and routs the Treviri; 9. Cæsar passes the Rhine a second time; 10. The Suevians prepare to oppose the Romans; 11. The manners of the Gauls and Germans described; 12. The Æduans and Sequani at the head of two opposite factions in Gaul. The Sequani declining in power, the Remi substitute themselves in their place; 13. Description of the Druids; 15. The religion of the Gauls; 16. The Gauls and Germans differ much as to their manners and customs; 23. The Hercynian forest; 24. A bull with one horn; 25. Wild asses; 26. Buffaloes; 27. Cæsar, fearing the want of provisions, repasses the Rhine, and marches against Ambiorix; 28. The great power of fortune; 29. Ambiorix disbands his troops, and counsels them to provide for their own safety; 30. Cæsar divides his army, and marches in person in quest of Ambiorix; 31. Is obliged to proceed with great circumspection in ravaging the country; 32. The Sicambri cross the Rhine, and fall upon

Cicero's camp; 35. The astonishing bravery of Sextius Baculus upon this occasion; 37. The Romans suffer some loss; 38. The Germans at length relinquish the attack, and return home; 40. Cæsar lays waste the country of the Eburones, — Ambiorix narrowly escapes being taken; 41. Cæsar returns to Italy.

---

1. Multis de causis Cæsar, majorem Galliæ motum expectans, per M. Silanum, C. Antistium Reginum, T. Sextium, legatos, dilectum habere instituit: simul ab Cn. Pompeio proconsule petit, quoniam ipse ad urbem cum imperio reipublicæ causa remaneret, quos ex Cisalpina Gallia consulis sacramento rogavisset, ad signa convenire et ad se proficisci juberet: magni interesse etiam in reliquum tempus ad opinionem Galliæ existimans, tantas videri Italiæ facultates, ut, si quid esset in bello detrimenti acceptum, non modo id brevi tempore sarciri,[1] sed etiam majoribus adaugeri copiis

1. *Brevi tempore sarciri*] "This is a legal term, signifying ('to repair damage,') 'to make whole.' Festus: '*Sarcito* in xii. Servius Sulpitius ait significare *damnum solvito, præstato.*' Whence *sartus* for *integer*, and hence the form, *sarta tecta conservare.*" Dion. Vossius. Paulus: '*Sarte* ponebant pro *integre*, ob quam causam opera publica, quæ locantur, ut integra præstentur, *sarta tecta* vocantur; etenim *sarcire* est *integrum facere.*' Festus notices that in the 'Libri Augurales' occurs the phrase, *Sane sarteque.* Jos. Scaliger: "In locatione operum publicorum, quæ fiebat lege Censoria, certum est additum fuisse, Porticum. Sartam. Tectam. Produit." This phrase *sarta tecta* is to be interpreted in the way pointed out by Jo. Calvin in his Lexicon Juridicum. He suggests that the words are to be pronounced together as if one word, but with a conjunction understood, as *ire agere, uti frui,* and other expressions of that kind, so that the full phrase is *sarta et tecta;* and *sarta* is put for *sarcta.* "Cæsar has used *sarcire* in the same way, B. C. 1, 45. 'Dum sarcire detrimentum volunt:' see also 3, 67. The metaphor is taken from those, who repair the rents in garments." Davies. Hence Jo. Calvin, in his Lex. Jurid.: '*Sartor* dicitur, qui vestes facit vel *resarcit.*' "*Sarta tecta* is in the Greek Orators and others ἐπισκευαί, but the Glossæ interpret the words by ὑποῤῥαφαί, because *sarcire* is also ῥάπτειν." Jos. Scaliger. "Terence has, *Vestis resarcietur.* The simple verb *sarcire* for *resarcire damna,* occurs in Cic. ad Fam. 1, 9. according to the manuscript readings, approved by learned men; for the old Edd. exhibit *resarcire.* See also Colum. 9, 15.; Cæs. B. C. 3, 71. 'Ut acceptum incommodum virtute sarciretur,' 74. 'Infamiæ sarciendæ;' Apul. Met. 2. p. 35. 'Id omne de facie sua defectum sarcire compellitur;' on the other hand Sueton.

posset. Quod cum Pompeius et reipublicæ et amicitiæ tribuisset, celeriter confecto per suos dilectu, tribus ante exactam hyemem et constitutis et adductis legionibus, duplicatoque earum cohortium numero, quas cum Q. Titurio amiserat, et celeritate et copiis docuit, quid Populi Romani disciplina atque opes possent.

2. Interfecto Indutiomaro, ut docuimus, ad ejus propinquos a Treviris imperium defertur. Illi finitimos Germanos solicitare et pecuniam polliceri non desistunt: cum ab proximis impetrare non possent, ulteriores tentant. Inventis nonnullis civitatibus, jurejurando inter se confirmant, obsidibusque de pecunia cavent:[2] Ambiorigem sibi societate et fœdere adjungunt. Quibus rebus cognitis, Cæsar, cum undique bellum parari videret, Nervios, Aduatucos, Menapios, adjunctis Cisrhenanis omnibus Germanis, esse in armis, Senones ad imperatum non venire, et cum Carnutibus finitimisque civitatibus consilia communicare, a Treviris Germanos crebris legationibus solicitari; maturius sibi de bello cogitandum putavit.

3. Itaque nondum hyeme confecta, proximis quatuor coactis legionibus, de improviso in fines Nerviorum contendit, et prius, quam illi aut convenire aut profugere possent, magno pecoris atque hominum numero capto, atque ea præda militibus concessa, vastatisque agris, in deditionem venire atque obsides sibi dare coëgit. Eo celeriter confecto negotio, rursus in hyberna legiones reduxit. Concilio Galliæ primo vere, uti instituerat, indicto, cum reliqui, præter Senones, Carnutes, Trevirosque, venissent, initium belli ac defectionis hoc esse arbitratus, ut omnia postponere videretur, concilium Lutetiam Parisiorum transfert. Confines erant hi Senonibus, civitatemque patrum memoria conjunxerant; sed ab hoc consilio afuisse existimabantur. Hac re

Claud. 6. 'Damnum liberalitate sua resarturum.'" OUDENDORP.

2. *Obsidibusque de pecunia cavent*] I. e. "'Cavent per obsides datos de pecunia.' The hostages were given as a pledge that the Treviri would pay to the states the promised sum. So 7, 2. *obsidibus cavere*, where others wrongly insert *de*. Those critics erroneously thought that the sense would be the same in the expression *cavere aliqua re*, as in *de aliqua re*, whereas it is quite different, as in the well-known example, *De illis testamento cavisset*. So Terence Eun. 4, 7, 12. 'Sibi cavit loco,' i. e. per locum, quem elegit." OUDENDORP.

pro suggestu pronuntiata, eodem die cum legionibus in Senones proficiscitur, magnisque itineribus eo pervenit.

4. Cognito ejus adventu, Acco, qui princeps ejus consilii fuerat, jubet in oppida multitudinem convenire; conantibus, priusquam id effici posset, adesse Romanos nuntiatur; necessario sententia desistunt, legatosque deprecandi[3] causa ad Cæsarem mittunt; adeunt per Æduos, quorum antiquitus erat in fide civitas. Libenter Cæsar petentibus Æduis dat veniam, excusationemque accipit; quod æstivum tempus instantis belli, non quæstionis, esse arbitrabatur. Obsidibus imperatis centum, hos Æduis custodiendos tradit. Eodem Carnutes legatos obsidesque mittunt, usi deprecatoribus Remis, quorum erant in clientela: eadem ferunt responsa. Peragit concilium Cæsar, equitesque imperat civitatibus.[4]

5. Hac parte Galliæ pacata, totus et mente et animo in bellum Trevirorum et Ambiorigis insistit. Cavarinum cum equitatu Senonum secum proficisci jubet, ne quis aut ex hujus iracundia, aut ex eo, quod meruerat, odio civitatis, motus existat. His rebus constitutis, quod pro explorato habebat, Ambiorigem prœlio non esse concertaturum, reliqua ejus consilia animo circumspiciebat. Erant Menapii propinqui Eburonum finibus, perpetuis paludibus sylvisque muniti, qui uni ex Gallia de pace ad Cæsarem legatos nunquam miserant. Cum iis esse hospitium Ambiorigi sciebat: item per Treviros venisse Germanis in amicitiam, cognoverat. Hæc prius illi detrahenda auxilia existimabat, quam ipsum bello lacesseret; ne, desperata salute, aut se in Menapios abderet, aut cum Transrhenanis congredi cogeretur.[5] Hoc

3. *Deprecandi*] I. e. "Of excusing their acts, as appears from this, viz. that Cæsar replies that he receives their excuse. Examples of this signification occur in Gell. N. A. 6, 16." DAVIES.

4. *Equitesque imperat civitatibus*] The Greek Interpreter: Ἱππέας ἑκάστῃ πόλει ὁ Καῖσαρ ἐπήγγειλε. Ἐπαγγέλλειν is frequently so used in the Greek historians, but J. F. Fischer Comment. in Xenoph. Cyrop. 473. contends "that it does not necessarily of itself signify *imperare*, and may be so taken as to signify simply *significare*, as 8, 4, 33. especially as δασμὸν ἐλάμβανε precedes, and the king, who intimates to tributary states that he requires troops, does by so doing command them to furnish troops, (*hac ipsa re iis copias imperat.*)"

5. *Cogeretur*] "In Cæsar it signifies the same as *necessitate coactus*

inito consilio, totius exercitus impedimenta ad Labienum in Treviros mittit, duasque legiones ad eum proficisci jubet: ipse cum legionibus expeditis quinque in Menapios proficiscitur. Illi, nulla coacta manu, loci præsidio freti, in sylvas paludesque confugiunt, suaque eodem conferunt.

6. Cæsar, partitis copiis cum C. Fabio legato et M. Crasso quæstore, celeriterque effectis pontibus, adit tripartito, ædificia vicosque incendit, magno pecoris atque hominum numero potitur. Quibus rebus coacti Menapii, legatos ad eum pacis petendæ causa mittunt. Ille, obsidibus acceptis, hostium se habiturum numero confirmat, si aut Ambiorigem, aut ejus legatos, finibus suis recepissent. His confirmatis rebus, Commium Atrebatem cum equitatu custodis loco in Menapiis relinquit; ipse in Treviros proficiscitur.

7. Dum hæc a Cæsare geruntur, Treviri, magnis coactis peditatus equitatusque copiis, Labienum cum una legione, quæ in eorum finibus hyemabat, adoriri parabant: jamque ab eo non longius bidui via [6] aberant, cum duas venisse legiones missu Cæsaris cognoscunt. Positis castris a millibus passuum XV auxilia Germanorum expectare constituunt. Labienus, hostium cognito consilio, sperans, temeritate eorum fore aliquam dimicandi facultatem, præsidio cohortium quinque impedimentis relicto, cum XXV cohortibus magnoque equitatu contra hostem proficiscitur et, M passuum intermisso spatio, castra communit. Erat inter Labienum atque hostem difficili transitu flumen ripisque præruptis: hoc neque ipse transire in animo habebat, neque hostes transituros existimabat. Augebatur auxiliorum quotidie spes. Loquitur in consilio palam, 'quoniam Germani appropinquare dicantur, sese suas exercitusque fortunas

conaretur, or *niteretur*, with which it is on this account more than once confounded. Compare the notes on 5, 42. 'Manibus sagulisque terram exhaurire cogebantur;' B. C. 1, 22. 'Adeo esse perterritos nonnullos, ut suæ vitæ durius consulere cogantur.' The Greek Translator rightly: Μετὰ τῶν πέραν τοῦ Ῥήνου Γερμανῶν συμμαχίαν ποιεῖσθαι ἀναγκάζοιτο." OUDENDORP.

6. *Bidui via*] "P. Ciacconius expunges the word *via*, as Cic. ad Att. 5, 16. 'Quæ aberant bidui,' 5. 17. 'A quibus aberam bidui.' But in these expressions *via* is understood, and I have more than once observed that Cæsar shuns those ellipses, which are common in other writers. So B. G. 1, 37. we have twice *tridui viam*. See also 4, 4." DAVIES.

in dubium non devocaturum,[7] et postero die prima luce castra moturum.' Celeriter hæc ad hostes deferuntur, ut ex magno Gallorum equitatus numero nonnullos Gallicis rebus favere natura cogebat. Labienus noctu, tribunis militum primisque ordinibus coactis, quid sui sit consilii, proponit, et, quo facilius hostibus timoris det suspicionem, majore strepitu et tumultu, quam Populi Romani fert consuetudo, castra moveri jubet. His rebus fugæ similem profectionem efficit. Hæc quoque per exploratores ante lucem, in tanta propinquitate castrorum, ad hostes deferuntur.

8. Vix agmen novissimum extra munitiones processerat, cum Galli, cohortati inter se, 'ne speratam prædam ex manibus dimitterent; longum esse, perterritis Romanis, Germanorum auxilium expectare, neque suam pati dignitatem, ut tantis copiis tam exiguam manum, præsertim fugientem atque impeditam, adoriri non audeant;' flumen transire et iniquo loco prœlium committere non dubitant. Quæ fore suspicatus Labienus, ut omnes citra flumen eliceret, eadem usus simulatione itineris, placide progrediebatur. Tum, præmissis paulum impedimentis atque in tumulo quodam collocatis, 'Habetis,' inquit, 'milites, quam petistis, facultatem: hostem impedito atque iniquo[8] loco tenetis: præstate eandem nobis ducibus virtutem, quam sæpenumero imperatori præstitistis: adesse eum et hæc coram cernere, existimate.' Simul signa ad hostem converti aciemque dirigi jubet, et, paucis turmis præsidio ad impedimenta dimissis, reliquos equites ad latera disponit. Celeriter nostri cla-

7. *Devocaturum*] "Cic. pro Lege Manilia c. 14. 'Non avaritia ab instituto cursu ad prædam devocavit;' Phædrus 1, 20, 2. 'Ad perniciem quoque mortales devocat,' where see the Commentators; Corn. Nep. in Cimone c. 4. where see D. Lambinus." DAVIES. "B. Hisp. 24. 'Ea res devocabat ut ad dimicandum descenderet;' for so we ought to read from the Mss." OUDENDORP.

8. *Impedito atque iniquo*] "The first word is explained by the second, as is frequently the case in Cæsar and other writers. B. G. 3, 28. 'Impeditioribus locis secuti.' See also ad Frontin. 2, 3, 23. 'Ad impedita ventum esset,' where the common reading is, 'Ad impedimenta;' Cæs. B. G. 6, 34. 'Aut locis sylvestribus palus impedita,' where also Bong. 1. 'impedimenta,' 7, 19. 'Difficilis atque impedita palus,' 8, 14. 'Impedita palude castra dividente.' See also 8, 6. 'In sylva impedita circumdata palude,' 8, 10. 'Impeditis locis dispersi,' as is well edited." OUDENDORP.

more sublato pila in hostes immittunt. Illi, ubi præter spem, quos fugere credebant, infestis signis ad se ire viderunt, impetum modo ferre non potuerunt, ac, primo concursu in fugam conjecti, proximas sylvas petierunt: quos Labienus equitatu consectatus, magno numero interfecto, compluribus captis, paucis post diebus civitatem recepit : nam Germani, qui auxilio veniebant, percepta Trevirorum fuga, sese domum contulerunt. Cum iis propinqui Indutiomari, qui defectionis auctores fuerant, comitati eos, ex civitate excessere. Cingetorigi, quem ab initio permansisse in officio demonstravimus, principatus atque imperium est traditum.

9. Cæsar, postquam ex Menapiis in Treviros venit, duabus de causis Rhenum transire constituit: quarum erat altera,[9] quod auxilia contra se Treviris miserant; altera, ne Ambiorix ad eos receptum haberet. His constitutis rebus, paulum supra eum locum, quo ante exercitum transduxerat, facere pontem instituit. Nota atque instituta ratione, magno militum studio, paucis diebus opus efficitur. Firmo in Treviris præsidio ad pontem relicto, ne quis ab iis subito motus oriretur, reliquas copias equitatumque transducit. Ubii, qui ante obsides dederant atque in deditionem venerant, purgandi sui causa ad eum legatos mittunt, qui doceant, ' neque ex sua civitate auxilia in Treviros missa, neque ab se fidem læsam :' petunt atque orant, ' ut sibi parcat, ne communi odio Germanorum innocentes pro nocentibus pœnas pendant :' si amplius obsidum velit, dare pollicentur. Cognita Cæsar causa reperit, ab Suevis auxilia missa esse; Ubiorum satisfactionem accepit; aditus viasque in Suevos perquirit.

9. *Altera*] "So And. and Oxon. with Beroaldus, Ven. 1517. Aldus, Gryph. Ed. I. Plantinus and the rest; and thus 6, 12. 13. 7, 17. 39. B. C. 3, 109. The other Mss. and Edd. all, as far as I know, exhibit *una erat.* Both phrases are correct, though the former is better Latin, and more elegant, as Cort. ad Sallust. B. C. 1, 2. thinks. But so Cic. de Off. 1, 32. ' Cum duas cerneret vias, unam voluptatis, alteram virtutis.' Nay, our author himself very often, and oftener than *alter et alter,* uses *unus et alter:* B. G. 7, 5. ' Una ipsi ex parte, altera Arverni ;' B. C. 2, 1. ' Duabus ex partibus—una erat proxima p. altera,' etc. 3, 21. ' Duas leges promulgavit, unam etc. alteram,' where some Mss. exhibit ' aliam,' 3, 52. 88. 106. 108. See also B. G. 8, 54. B. C. 1, 73. 2, 31. The expression, *unus et alter*, must not be confounded with the one under consideration ; for it denotes a few, but indefinite, not strictly two. See Burm. ad Ovid. R. A. 366." OUDENDORP.

10. Interim paucis post diebus fit ab Ubiis certior, Suevos omnes unum in locum copias cogere atque iis nationibus, quæ sub eorum sint imperio, denuntiare, uti auxilia peditatus equitatusque mittant. His cognitis rebus, rem frumentariam providet, castris idoneum locum deligit, Ubiis imperat, ut pecora deducant suaque omnia ex agris in oppida conferant, sperans, barbaros atque imperitos homines, inopia cibariorum afflictos, ad iniquam pugnandi conditionem posse deduci: mandat, ut crebros exploratores in Suevos mittant, quæque apud eos gerantur, cognoscant. Illi imperata faciunt, et paucis diebus intermissis referunt, 'Suevos omnes, posteaquam certiores nuntii de exercitu Romanorum venerint, cum omnibus suis sociorumque copiis, quas coëgissent, penitus ad extremos fines sese recepisse: sylvam esse ibi infinita magnitudine, quæ appellatur Bacenis: hanc longe introrsus pertinere, et, pro nativo muro objectam, Cheruscos ab Suevis, Suevosque ab Cheruscis, injuriis incursionibusque prohibere: ad ejus initium sylvæ Suevos adventum Romanorum expectare constituisse.'

11. Quoniam ad hunc locum perventum est, non alienum, esse videtur, de Galliæ Germaniæque moribus, et quo differant eæ nationes inter sese, proponere. In Gallia, non solum in omnibus civitatibus atque in omnibus pagis partibusque, sed pæne etiam in singulis domibus, factiones sunt: earumque factionum principes sunt, qui summam auctoritatem eorum judicio habere existimantur, quorum ad arbitrium judiciumque summa omnium rerum consiliorumque redeat. Idque ejus rei causa antiquitus institutum videtur, ne quis ex plebe contra potentiorem auxilii egeret: suos enim quisque opprimi et circumveniri non patitur, neque, aliter si faciant, ullam inter suos habent auctoritatem. Hæc eadem ratio est in summa totius Galliæ: namque omnes civitates in partes divisæ sunt duas.

12. Cum Cæsar in Galliam venit, alterius factionis principes erant Ædui, alterius Sequani. Hi cum per se minus valerent, quod summa auctoritas antiquitus erat in Æduis, magnæque eorum erant clientelæ, Germanos atque Ariovistum sibi adjunxerant, eosque ad se magnis

jacturis[10] pollicitationibusque perduxerant. Prœliis vero compluribus factis secundis, atque omni nobilitate Æduorum interfecta, tantum potentia antecesserant, ut magnam partem clientium ab Æduis ad se transducerent, obsidesque ab iis principum filios acciperent et publice jurare cogerent, nihil se contra Sequanos consilii inituros; et partem finitimi agri, per vim occupatam, possiderent; Galliæque totius principatum obtinerent. Qua necessitate adductus Divitiacus, auxilii petendi causa Romam ad Senatum profectus, infecta re[11] redierat. Adventu Cæsaris facta commutatione rerum, obsidibus Æduis redditis, veteribus clientelis restitutis, novis per Cæsarem comparatis, (quod hi, qui se ad eorum amicitiam aggregaverant, meliore conditione atque æquiore imperio se uti videbant,) reliquis rebus eorum, gratia, dignitate amplificata, Sequani principatum dimiserant. In eorum locum Remi successerant; quos quod adæquare apud Cæsarem gratia intelligebatur, ii, qui propter veteres inimicitias nullo modo cum Æduis conjungi poterant, se Remis in clientelam dicabant. Hos illi diligenter tuebantur. Ita et novam et repente collectam auctoritatem tenebant. Eo tum statu res erat, ut longe principes haberentur Ædui, secundum locum dignitatis Remi obtinerent.

13. In omni Gallia eorum hominum, qui aliquo sunt

10. *Magnis jacturis*] This word properly denotes 'what is, in a storm, thrown from a ship into the sea for the purpose of enabling the vessel, thus lightened, to ride out the gale.' Cic. de Off. 3, 23. 'Si in mari jactura facienda sit, equine pretiosi potius jacturam faciat, an servuli vilis?' Sallust ad Cæs. 2, 14. 'Si quid adversi coortum est, de illis potissimum jactura fit, quia pretii minimi sunt.' It thence signifies 'loss or damage,' Colum. 1, 1. 'In agricultura voluntas facultasque citra scientiam, sæpe magnas dominis afferunt jacturas,' Hirt. B. Alex. 49. 'Jacturæ et detrimenta rei familiaris.' It is often used in the sense of 'pecuniary sacrifices, expenses, and largesses,' as here by Cæsar, and also B. C. 3, c. ult. 'Magnis jacturis sibi quorundam animos conciliare,' Cic. ad Att. 6, 1. 'Provincia sumptibus et jacturis exhausta,' pro Cluentio c. 8. 'Ipsum Aurium, non magna jactura facta, interficiendum curavit.' See Gronov. de Pec. Vet. 4, 4. p. 284.; Gifan. Obs. L. L. 111.; Plautus Stich. 5, 4, 6. 'Jactura dabitur nemini;' Cellar. ad B. Alex. 49. 'Qui modo aliquam jacturam facere posset.'

11. *Infecta re*] B. G. 7, 17. 'Nunquam infecta re discederent,' where most Mss. have 'incepta' or 'incerta;' 7, 82. 'Infecta re reverterunt;' B. C. 1, 33. 2, 14. 3, 40. 57. Nep. Milt. 7. 'Infectis rebus discessisset.'

numero atque honore,[12] genera sunt duo: nam plebes pæne servorum habetur loco, quæ per se nihil audet et nullo adhibetur consilio. Plerique, cum aut ære alieno, aut magnitudine tributorum, aut injuria potentiorum premuntur, sese in servitutem dicant nobilibus: in hos eadem omnia sunt jura, quæ dominis in servos. Sed de his duobus generibus alterum est Druidum, alterum equitum. Illi rebus divinis intersunt, sacrificia publica ac privata procurant, religiones interpretantur. Ad hos magnus adolescentium numerus disciplinæ causa concurrit, magnoque ii sunt apud eos honore. Nam fere de omnibus controversiis publicis privatisque constituunt; et, si quod est admissum facinus, si cædes facta, si de hæreditate, si de finibus controversia est, iidem decernunt; præmia pœnasque constituunt: si qui aut privatus aut publicus eorum decreto non stetit, sacrificiis interdicunt. Hæc pœna apud eos est gravissima. Quibus ita est interdictum, ii numero impiorum ac sceleratorum habentur; iis omnes decedunt, aditum eorum sermonemque defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant: neque iis petentibus jus redditur, neque honos ullus communicatur. His autem omnibus Druidibus præest unus, qui summam inter eos habet auctoritatem. Hoc mortuo, si qui ex reliquis excellit dignitate, succedit: at, si sunt plures pares, suffragio Druidum deligitur, nonnunquam etiam armis de principatu contendunt. Hi certo anni tempore in finibus Carnutum, quæ regio totius Galliæ media habetur,[13] considunt in loco consecrato. Huc omnes undique, qui controversias habent, conveniunt, eorumque decretis judiciisque parent. Disciplina in Britannia reperta atque inde in Galliam translata esse existimatur: et nunc, qui diligentius eam rem cognoscere volunt, plerumque illo discendi causa proficiscuntur.

14. Druides a bello abesse consuerunt, neque tributa

12. *Aliquo sunt numero atque honore*] Propert. 2, 21, 55. 'Et quæcunque erat in numero Romana puella,' Lucr. 5, 83. 'Nec fuit in numero,' Cic. Orat. 61. 'Nemo, qui aliquo esset in numero.'

13. *Quæ regio totius Galliæ media habetur*] "No other place was equally convenient to the Druids, who assembled from all parts of Gaul. For no other reason did the Amphictyones assemble at Delphi except that the town was in the heart of Greece. See Strabo 9. p. 419. Pausanias 7. p. 445." DAVIES.

una cum reliquis pendunt; militiæ vacationem omniumque rerum habent immunitatem. Tantis excitati præmiis, et sua sponte multi in disciplinam conveniunt, et a parentibus propinquisque mittuntur. Magnum ibi numerum versuum ediscere dicuntur: itaque annos nonnulli vicenos in disciplina permanent. Neque fas esse existimant, ea literis mandare, cum in reliquis fere rebus, publicis privatisque rationibus, Græcis utantur literis. Id mihi duabus de causis instituisse videntur; quod neque in vulgum disciplinam efferri velint, neque eos, qui discant, literis confisos, minus memoriæ studere: quod fere plerisque accidit, ut præsidio literarum diligentiam in perdiscendo ac memoriam remittant. In primis hoc volunt persuadere, non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios:[14] atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto. Multa præterea de sideribus atque eorum motu, de mundi ac terrarum magnitudine, de rerum natura, de Deorum immortalium vi ac potestate disputant et juventuti transdunt.

15. Alterum genus est equitum. Hi, cum est usus atque aliquod bellum incidit, (quod ante Cæsaris adventum fere quotannis accidere solebat, uti aut ipsi injurias inferrent, aut illatas propulsarent,) omnes in bello versantur: atque eorum ut quisque est genere copiisque amplissimus, ita plurimos circum se ambac-

14. *Non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios*] "This was the doctrine of Pythagoras: Diod. S. 5. p. 306. *Ἐνισχύει γὰρ παρ' αὐτοῖς (Γαλάταις) ὁ Πυθαγόρου λόγος, ὅτι τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων ἀθανάτους εἶναι συμβέβηκε, καὶ δι' ἐτῶν ὡρισμένων πάλιν βιοῦν, εἰς ἕτερον σῶμα τῆς ψυχῆς εἰσδυομένης.* But whether the Druids drew their doctrine from Pythagoras, or he himself rather borrowed it from them, seems doubtful to Lipsius, Physiol. Stoic. 3, 12. Alexander indeed in Clem. Alex. Str. 1. p. 223. ed. Lugd. maintains that Pythagoras *ἀκηκοέναι Γαλατῶν*. But I am more inclined to listen to Amm. Marcellinus 15, 9.: 'Druidæ ingeniis celsiores, ut auctoritas Pythagoræ decrevit, sodalitiis adstricti consortiis, quæstionibus occultarum rerum altarumque erecti sunt; ut, despectantes humana, pronunciarint animas immortales.' Certainly since the Gauls devoted themselves to the literature of Marseilles, as appears from Strabo 4. p. 181., it is no wonder that they were imbued with the Pythagorean doctrines. In this opinion at least Iamblichus V. P. n. 173. seems to have been. Origen, however, Philos. 2. p. 46. expressly says: Ὁ *τοῦ Πυθαγόρου οἰκέτης Ζάμολξις τοὺς παρὰ Κελτοῖς Δρυΐδας λέγεται διδάξαι φιλοσοφεῖν τὴν Πυθαγόρειον φιλοσοφίαν.* He nearly repeats the same words c. 25. p. 168." DAVIES.

tos[15] clientesque habent. Hanc unam gratiam potentiamque noverunt.

16. Natio est omnium Gallorum admodum dedita religionibus, atque ob eam causam, qui sunt affecti gravioribus morbis, quique in prœliis periculisque versantur, aut pro victimis homines immolant, aut se immolaturos vovent, administrisque ad ea sacrificia Druidibus utuntur; quod, pro vita hominis nisi hominis vita reddatur, non posse aliter Deorum immortalium numen placari arbitrantur: publiceque ejusdem generis habent instituta sacrificia.[16] Alii immani magnitudine simulacra habent, quorum contexta viminibus membra vivis hominibus complent, quibus succensis, circumventi flamma exanimantur homines. Supplicia eorum, qui in furto, aut in latrocinio, aut aliqua noxa sint comprehensi, gratiora Diis immortalibus esse arbitrantur: sed, cum ejus generis copia deficit, etiam ad innocentium supplicia descendunt.

17. Deum maxime Mercurium colunt:[17] hujus sunt plurima simulacra, hunc omnium inventorem artium ferunt, hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quæstus pecuniæ mercaturasque habere vim maximam arbitrantur. Post hunc, Apollinem[18] et Martem[19] et

15. *Ambactos*] Glossæ Vett.: Ambactus, δοῦλος μισθωτὸς, ὡς Ἔννιος. Festus: '*Am* præpositio loquelaris significat *circum;* unde infra servus ambactus id est *circumactus* dicitur.' Paulus: 'Ambactus apud Ennium lingua Gallica *actus* dicitur.' But Paulus has, as Scaliger observes, misunderstood Festus, and the passage should stand thus: 'Ambactus apud Ennium *servus* dicitur.' *Ambactus* is a Latin word, equivalent to *circumactus*, ὁ ἀμφιφερόμενος, ὁ περιφόρητος, one who is carried about this way and that at the pleasure and for the sake of gain to his master, who lets out his services. See Dacier ad Festum, et G. J. Voss. Etym. L. L.

16. *Publiceque ejusdem generis habent instituta sacrificia*] Placidus Lactantius in Stat. Theb. 10. p. 368.: —'Lustrare civitatem humana hostia Gallicus mos est. Nam aliquis de egentissimis pelliciebatur præmiis, ut se ad hoc venderet: qui anno toto publicis sumtibus alebatur purioribus cibis, denique certo et solemni die, per totam civitatem ductus, ex urbe extra pomœria saxis occidebatur a populo.'

17. *Mercurium colunt*] Minutius in Octavio: 'Inde adeo per universa imperia, provincias, oppida, videmus singulos sacrorum ritus gentiles habere, et deos colere municipes, ut Eleusinios Cererem, Phrygas Martem, Epidaurios Æsculapium, Chaldæos Belum, Astarten Syros, Dianam Taurios, Gallos Mercurium, universa Romanos.'

18. *Post hunc, Apollinem*] "They called him Belenus or Belinus, as is well known; nay even Abellio, as we gather from ancient Inscriptions

Jovem et Minervam: de his eandem fere, quam reliquæ gentes, habent opinionem; Apollinem morbos depellere, Minervam operum atque artificiorum initia transdere; Jovem[20] imperium cœlestium tenere; Martem bella regere. Huic, cum prœlio dimicare constituerunt, ea, quæ bello ceperint, plerumque devovent. Quæ superaverint, animalia capta immolant; reliquas res in unum locum conferunt. Multis in civitatibus harum rerum exstructos tumulos locis consecratis conspicari licet: neque sæpe accidit, ut, neglecta quispiam religione, aut capta apud se occultare, aut posita tollere auderet; gravissimumque ei rei supplicium cum cruciatu constitutum est.

18. Galli se omnes ab Dite patre prognatos prædicant, idque ab Druidibus proditum dicunt. Ob eam causam spatia omnis temporis non numero dierum, sed noctium finiunt; dies natales et mensium et annorum initia sic observant, ut noctem dies subsequatur. In reliquis vitæ institutis hoc fere ab reliquis differunt, quod suos liberos, nisi cum adoleverint, ut munus militiæ sustinere possint, palam ad se adire non patiuntur; filiumque puerili ætate in publico, in conspectu patris, assistere, turpe ducunt.

19. Viri, quantas pecunias ab uxoribus dotis nomine acceperunt, tantas ex suis bonis, æstimatione facta, cum dotibus communicant. Hujus omnis pecuniæ conjunc-

and Writers. He was also worshipped by the Aquilienses, as we learn not only from Capitolinus in the Life of Maximus, but also from Herodian, who in his 8th book calls him Βέλις, not, as the other writers do, Belinus: Βέλιν δὲ καλοῦσι, τοῦτον σέβουσί τε ὑπερφυῶς, Ἀπόλλωνα εἶναι ἐθέλοντες. But I doubt the sanity of the passage." Dionys. Vossius.

19. *Martem*] Whom they called Hesus: Lactant. de F. S. 1, 21. 'Galli Hesum atque Teutatem humano cruore placabant,' Lucan 1, 445. 'Ex quibus immitis placatur sanguine diro Teutates; horrensque feris altaribus Hesus.' Dionys. Vossius thinks that the true Gallic name of Mars was *Cososus*, which occurs in an ancient and inedited inscription 'in vico Leproso in finibus Biturigum:'

Flavia. Cvba. Firmani. Filia. Cososo. Deo.
Marti. Suo. Hoc. Signum. Donavit. Augusto.

This name might easily have been corrupted, first into *Chososus*, then into *Chosus*, or *Hosus* and *Hesus*.'

20. *Jovem*] "His proper name was *Thor*, i. e. 'Thunder.' *Taran* among some of the British denoted 'thunder:' hence *Thor* is called *Taranis* by Lucan: 'Et Taranis Scythicæ non mitior ara Dianæ.'" Dionys. Vossius.

tim ratio habetur, fructusque servantur: uter eorum vita superarit, ad eum pars utriusque cum fructibus superiorum temporum pervenit. Viri in uxores, sicut in liberos, vitæ necisque habent potestatem: et, cum paterfamiliæ, illustriore loco natus, decessit, ejus propinqui conveniunt, et, de morte si res in suspicionem venit, de uxoribus in servilem modum quæstionem habent, et, si compertum est, igni atque omnibus tormentis excruciatas interficiunt. Funera sunt pro cultu Gallorum magnifica et sumtuosa; omniaque, quæ vivis cordi fuisse arbitrantur, in ignem inferunt, etiam animalia: ac paulo supra hanc memoriam servi et clientes, quos ab iis dilectos esse constabat, justis funeribus[20] confectis, una cremabantur.

20. Quæ civitates commodius suam rem publicam administrare existimantur, habent legibus sanctum, si quis quid de re publica a finitimis rumore ac fama acceperit, uti ad magistratum deferat, neve cum quo alio communicet: quod sæpe homines temerarios atque imperitos[21] falsis rumoribus terreri, et ad facinus impelli, et de summis rebus consilium capere cognitum est. Magistratus, quæ visa sunt, occultant; quæque esse ex usu judicaverint, multitudini produnt. De re publica nisi per concilium[22] loqui non conceditur.

21. Germani multum ab hac consuetudine differunt: nam neque Druides habent, qui rebus divinis præsint, neque sacrificiis student. Deorum numero eos solos ducunt, quos cernunt, et quorum aperte opibus juvantur, Solem et Vulcanum et Lunam: reliquos ne fama quidem

20. *Justis funeribus*] Curt. 3, 12, 15. 'Jamque justis defunctorum corporibus solutis,' where the Ms. Petrensis and the Ed. Merulæ have 'Solutis exequiis' rightly, as DAVIES thinks, but OUDENDORP thinks differently, because no other Mss. acknowlege the reading, and it is evidently a mere gloss. Stat. Theb. 12, 34. distinguishes between *justa* and *funera:* 'Qui justa ferant, qui funera ducant.' But Pliny H. N. 10, 2. says expressly, 'Principioque justa funera priori reddere;' Auson. Præf. Parent. 'Condita funere justo,' Carm. 9. 'Justo funere fletos.'

21. *Imperitos*] The Greek version has rightly, ἀπείρους πραγμάτων. B. C. 1, 85. 'Homines imperitos et per colloquium deceptos.'

22. *Per concilium*] I. e. "During the time of the council, while the assembly was sitting. So Sueton. Cæs. 80. 'Cunctati utrumne illum in campo per comitia—e ponte dejicerent,' i. e. during the time." DAVIES. So *per ea tempora, per hiemem,* and similar expressions, as OUDENDORP remarks

acceperunt.[23] Vita omnis in venationibus atque in studiis rei militaris consistit: ab parvulis labori ac duritiæ student. Qui diutissime impuberes permanserunt, maximam inter suos ferunt laudem: hoc ali staturam, ali hoc vires nervosque confirmari, putant. Intra annum vero vicesimum fœminæ notitiam habuisse,[24] in turpissimis habent rebus: cujus rei nulla est occultatio, quod et promiscue in fluminibus perluuntur, et pellibus aut parvis rhenonum[25] tegimentis utuntur, magna corporis parte nuda.

22. Agriculturæ non student; majorque pars victus eorum in lacte, caseo, carne consistit: neque quisquam agri modum certum aut fines habet proprios; sed magistratus ac principes in annos singulos gentibus cognationibusque hominum, qui una coierint, quantum, et quo loco visum est, agri attribuunt, atque anno post alio transire cogunt. Ejus rei multas afferunt causas; ne, assidua consuetudine capti, studium belli gerendi agricultura commutent; ne latos fines parare studeant, po-

23 *Neque sacrificiis student—reliquos ne fama quidem acceperunt*] "The contrary is apparent from Tacitus G. 9. 'Deûm maxime Mercurium colunt, cui, certis diebus, humanis quoque hostiis litare fas habent. Herculem et Martem concessis hostiis placant. Pars Suevorum et Isidi sacrificat.' Cæsar might easily have been deceived, as he passed only a few days within the limits of Germany. See Cluver. Germ. 1, 22." Davies.

24. *Notitiam habuisse*] See Ocellus Lucanus de Univ. 4. p. 534. Gal., and Iambl. V. P. n. 210.

25. *Rhenonum*] "Isidor. Orig. 19, 23. :—'Rhenones sunt velamina humerorum et pectoris usque ad umbilicum, atque intortis,' (*intonsis?*) 'villis adeo hispida ut imbres respuant, quos vulgo *reptos* vocant, eo quod longitudo villorum quasi reptat: de quibus Sallustius, Germani intectum rhenonibus corpus tegunt, dicti autem rhenones a Rheno, Germaniæ flumine, ubi iis frequenter utuntur.' Varro also mentions them. Glossæ Mss.: 'Rheno est pellicium, vel vestis facta de pellibus pendensque ad umbilicum.' Cluverius is mistaken in supposing that they had no sleeves; they had very short sleeves, as we learn from Sidonius Apollinaris Epist. 4, 20. where he describes the dress of Sigismerus, a royal youth: 'Præter hoc vestis alta, stricta, versicolor, vix appropinquans poplitibus exertis. Manicæ sola brachiorum principia velantes. Viridantia saga limbis marginata puniceis, penduli ex humero gladii, balteis supercurrentibus strinxerant clausa bullatis latera rhenonibus.' Whence we at the same time learn that the Germans were wont to garnish their *rhenones* with studs, as this royal bridegroom, Sigismerus, did. The name, as Cluverius well observes, is derived not ἀπὸ τῶν ῥηνῶν, 'the skins of lambs,' much less from the river Rhine, a figment worthy of Isidorus, but from *rhen*," (*rane*, or *rein*,) "a species of animal of the cervine genus." Dionys. Vossius.

tentioresque humiliores[26] possessionibus expellant; ne accuratius ad frigora atque æstus vitandos ædificent; ne qua oriatur pecuniæ cupiditas, qua ex re factiones dissensionesque nascuntur; ut animi æquitate plebem contineant, cum suas quisque opes cum potentissimis æquari videat.

23. Civitatibus maxima laus est, quam latissimas circum se vastatis finibus solitudines habere. Hoc proprium virtutis existimant, expulsos agris finitimos cedere, neque quenquam prope audere consistere: simul hoc se fore tutiores arbitrantur, repentinæ incursionis timore sublato. Cum bellum civitas aut illatum defendit, aut infert; magistratus, qui ei bello præsint, ut vitæ necisque habeant potestatem, deliguntur. In pace nullus est communis magistratus, sed principes regionum atque pagorum inter suos jus dicunt, controversiasque minuunt. Latrocinia nullam habent infamiam, quæ extra fines cujusque civitatis fiunt; atque ea juventutis exercendæ ac desidiæ minuendæ[27] causa fieri prædicant. Atque, ubi quis ex principibus in concilio dixit, 'se ducem fore; qui sequi velint, 'profiteantur;' consurgunt ii, qui et causam et hominem probant, suumque auxilium pollicentur, atque ab multitudine collaudantur: qui ex iis secuti non sunt, in desertorum ac proditorum numero ducuntur, omniumque iis rerum postea fides derogatur. Hospites violare, fas non putant, qui quaque de causa ad eos venerint, ab injuria prohibent, sanctosque habent; iis omnium domus patent, victusque communicatur.

24. Ac fuit antea tempus, cum Germanos Galli virtute superarent, ultro bella inferrent, propter hominum multitudinem agrique inopiam trans Rhenum colonias

26. *Humiliores*] I. e. " *Tenuiores* or *infirmiores*. Seneca de Ira 1, 3. 'Nemo tam humilis est, qui pœnam vel summi hominis sperare non possit.' Publius Syrus: 'Auxilia humilia, firma consensus facit.' Where Tan. Faber erroneously substitutes *infirma*, because he did not recall to his mind this sense of the word." Davies.

57. *Desidiæ minuendæ*] I.e. "'Tollendæ prorsus et eradicandæ;' for this is no unfrequent sense of the word. Horace Epist. 2, 1, 107. 'Crescere res posset, minui damnosa libido.' So Cæsar says a little before *controversias minuere* in the sense of 'deciding and terminating.' See also the note ad B. G. 5, 26. It is worthy of remark that the Lacedæmonians for the same reason permitted predatory expeditions, (Cragius de Rep. Laced. 3. p. 181.)" Davies.

mitterent. Itaque ea, quæ fertilissima sunt, Germaniæ loca circum Hercyniam sylvam, (quam Eratostheni et quibusdam Græcis fama notam esse video, quam illi Orcyniam appellant,) Volcæ Tectosages occupaverunt, atque ibi consederunt. Quæ gens ad hoc tempus iis sedibus sese continet, summamque habet justitiæ et bellicæ laudis opinionem: nunc quoque in eadem inopia, egestate, patientia, qua Germani, permanent, eodem victu et cultu corporis utuntur; Gallis autem Provinciæ propinquitas, et transmarinarum rerum notitia, multa ad copiam atque usus largitur. Paulatim assuefacti superari, multisque victi prœliis, ne se quidem ipsi cum illis virtute comparant.

25. Hujus Hercyniæ sylvæ, quæ supra demonstrata est, latitudo novem dierum iter expedito patet: non enim aliter finiri[28] potest, neque mensuras itinerum noverunt. Oritur ab Helvetiorum et Nemetum et Rauracorum finibus, rectaque fluminis Danubii regione pertinet ad fines Dacorum et Anartium: hinc se flectit sinistrorsus, diversis ab flumine regionibus, multarumque gentium fines propter magnitudinem attingit: neque quisquam est hujus Germaniæ, qui se aut adisse ad initium ejus sylvæ dicat, cum dierum iter LX processerit, aut quo ex loco oriatur, acceperit. Multa in ea genera ferarum nasci constat, quæ reliquis in locis visa non sint: ex quibus, quæ maxime differant ab ceteris et memoriæ prodenda videantur, hæc sunt.

26. Est bos cervi figura, cujus a media fronte inter aures unum cornu existit, excelsius magisque directum his, quæ nobis nota sunt, cornibus. Ab ejus summo, sicut palmæ, rami quam late diffunduntur. Eadem est fœminæ marisque natura, eadem forma magnitudoque cornuum.

27. Sunt item, quæ appellantur Alces.[29] Harum est

28. *Finiri*] "It is here taken in a sense rather unusual for *dimetiri*, 'ascertaining the space from limit to limit.'" DIONYS. VOSSIUS. "Cæs. B. G. 6, 18. 'Spatia temporis numero noctium finiunt.' See Burm. ad Vell. Paterc. 1, 10. 'Finito arenæ circulo;' Livy 35, 7. 'Diem finiri placuit,' where see Gron." OUDENDORP.

29. *Alces*] "The Greek Version has ἄλκες, not after the Greek fashion; for Paus. (5, 12. Ὅσοι δὲ ἀνθρώπων τὰ διὰ τοῦ στόματος ἐς τὸ ἐκτὸς ἐλέφασιν ἐξίσχοντα ὀδόντας τῶν θηρίων εἶναι, καὶ οὐ κέρατα ἥγηνται,

A. *The Urus.* B. *A Bull resembling a stag.* C. *A wild Ass.*

consimilis capreis figura et varietas pellium; sed magnitudine paulo antecedunt, mutilæque sunt cornibus, et crura sine nodis articulisque habent; neque quietis causa procumbunt, neque, si quo afflictæ casu conciderint, erigere sese aut sublevare possunt. His sunt arbores pro cubilibus: ad eas se applicant, atque ita, paulum modo reclinatæ, quietem capiunt: quarum ex vestigiis cum est animadversum a venatoribus, quo se recipere consuerint, omnes eo loco aut a radicibus subruunt, aut accidunt arbores tantum, ut summa species earum stantium relinquatur. Huc cum se consuetudine reclinaverint, infirmas arbores pondere affligunt, atque una ipsæ concidunt.

28. Tertium est genus eorum, qui Uri appellantur.

τούτοις ἐστὶν ἀπιδεῖν μὲν ἐς τὰς ἄλκας τὸ ἐν Κελτικῇ θηρίον, ἀπιδεῖν δὲ ἐς τοὺς Αἰθιοπικοὺς ταύρους· ἄλκαι μὲν γὰρ καὶ κέρατα ἐπὶ ταῖς ὀφρύσιν ἔχουσιν οἱ ἄῤῥενες, τὸ δὲ θῆλυ οὐ φύει τοπαράπαν· οἱ δὲ Αἰθιοπικοὶ ταῦροι τὰ κέρατα φύουσιν ἐπὶ τῇ ῥινί: 9, 21. *Ἔστι δὲ ἄλκη καλούμενον θηρίον, εἶδος μὲν ἐλάφου καὶ καμήλου μεταξὺ, γίνεται δὲ ἐν τῇ Κελτῶν γῇ, κ.τ.λ.*) calls it *ἄλκη*. The Latins perhaps formerly used *alx* in the nominative." [So Il. E. 299. *ἀλκὶ*, as from *ἄλξ*, *ἀλκὸς*, for *ἀλκῇ*, strength, Matth. Gr. Gr. s. 92, 2. p. 115.] "For the German word was *elch*, which was a termination unknown to the Romans. But the greater part of what Cæsar says about the *alx*, Pliny 8, 15. applies to the *machlis*: 'Item natam in Scandinavia insula, nec unquam visam in hoc orbe, multis tamen narratam *machlin*, haud dissimilem *alci*.' The great Salmasius read *in hac urbe* for *hoc orbe*, but I think that the former lection may be defended, and that Pliny meant 'the Roman world,' beyond which Scandinavia was situated. So indeed the word was often used by the ancients: 'Orbem jam totum victor Romanus habebat.' That is, 'that world, which was subject to the Romans.' No one would be so foolish as to think that Petronius thought that the Roman empire reached the limits of the world. In some books *achlin* occurs, whence a suspicion arises that Pliny himself so wrote, and that the error originated in the *m*, which is the concluding letter of the preceding word, being improperly attached to the following word. For it is certain that errors very often arise from such causes, and I have often above given proofs of this. That word *achlin* was formed from *elch*, so that Pliny has described the same beast under a different name. Indeed we find in Albertus Magnus *alches* put for *alce*. One nation might easily differ so little from another, as that what the one pronounced *elch*, the other might call *echl* or *achel*. For I think that the *m* is to be rejected as spurious." Dionys. Vossius. "The best Mss. confirm this emendation of Pliny, and Harduin there cites the words of Albertus Magnus, and gives the conjecture as his own, suppressing the name of D. Vossius. But as to Cæsar, the far greater number of Mss. exhibits *alces*." Oudendorp. In another note he writes: — "Spanh. de P. N. ed. 2. T. 1. p. 198. informs us that Cæsar has confounded *alchis* with *alce*, and he complains that this observation has been filched from him by Harduin from the first edition of his work."

Hi sunt magnitudine paulo infra elephantos,[30] specie et colore et figura tauri. Magna vis eorum, et magna velocitas: neque homini, neque feræ, quam conspexerint, parcunt. Hos studiose foveis captos interficiunt. Hoc se labore durant homines adolescentes, atque hoc genere venationis exercent; et, qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quæ sint testimonio, magnam ferunt laudem. Sed assuescere ad homines et mansuefieri, ne parvuli quidem excepti possunt. Amplitudo cornuum et figura et species multum a nostrorum boum cornibus differt. Hæc studiose conquisita ab labris argento circumcludunt, atque in amplissimis epulis pro poculis[31] utuntur.

29. Cæsar, postquam per Ubios exploratores comperit, Suevos sese in sylvas recepisse, inopiam frumenti veritus, quod, ut supra demonstravimus, minime omnes Germani agriculturæ student, constituit, non progredi longius: sed, ne omnino metum reditus sui barbaris tolleret, atque ut eorum auxilia tardaret, reducto exercitu, partem ultimam pontis, quæ ripas Ubiorum contingebat, in longitudinem pedum CC rescindit; atque in extremo ponte turrim tabulatorum quatuor constituit, præsidiumque cohortium XII pontis tuendi causa ponit, magnisque eum locum munitionibus firmat. Ei loco præsidioque C. Volcatium Tullum adolescentem præfecit: ipse, cum maturescere frumenta inciperent, ad bellum Ambiorigis profectus, (per Arduennam sylvam, quæ est totius Galliæ maxima, atque ab ripis Rheni finibusque Trevirorum ad Nervios pertinet, millibusque amplius D in longitudinem patet,) L. Minucium Basilum cum omni equitatu præmittit, si quid celeritate itineris atque opportunitate temporis proficere possit; monet, ut ignes fieri in castris prohibeat, ne qua ejus adven-

30. *Infra elephantos*] I.e. "'Less than.' Terence Eun. 3, 2, 36. 'Infra infimos homines,' where see Rivius; Propert. 1, 20, 5. 'Est tibi non infra speciem, non nomine dispar;' Hirt. B. Alex. 13. 'Infra hanc magnitudinem;' and others very often." OUDENDORP.

31. *Pro poculis*] "Isidor. Orig. 12, 1. 'Uri agrestes boves sunt in Germania, habentes cornua in tantum protensa, ut regiis mensis insigni capacitate ex eis gerulæ fiant.' Isidorus had read these words of Solinus: 'Cornua in tantum protenduntur, ut demta ob insignem capacitatem inter regias mensas potuum gerula fiant.' Hence he for the words *cornua potuum gerula* has coined the barbarous term *gerulæ*, and uses it in the sense of 'a vessel or cup.'" DIONYS. VOSSIUS.

tus procul significatio fiat: sese confestim subsequi dicit.

30. Basilus, ut imperatum est, facit; celeriter contraque omnium opinionem confecto itinere, multos in agris inopinantes deprehendit; eorum indicio ad ipsum Ambiorigem contendit, quo in loco cum paucis equitibus esse dicebatur. Multum cum in omnibus rebus, tum in re militari potest fortuna. Nam sicut magno accidit casu, ut in ipsum incautum atque etiam imparatum incideret, priusque ejus adventus ab hominibus videretur, quam fama ac nuntius adventus afferretur: sic magnæ fuit fortunæ, omni militari instrumento, quod circum se habebat, erepto, rhedis equisque comprehensis, ipsum effugere mortem.[32] Sed hoc eo factum est, quod, ædificio circumdato sylva, (ut sunt fere domicilia Gallorum, qui, vitandi æstus causa, plerumque sylvarum ac fluminum petunt propinquitates,) comites familiaresque ejus angusto in loco paulisper equitum nostrorum vim sustinuerunt. His pugnantibus, illum in equum quidam ex suis intulit: fugientem sylvæ texerunt. Sic et ad subeundum periculum, et ad vitandum, multum fortuna valuit.

31. Ambiorix copias suas judicione non conduxerit, quod prœlio dimicandum non existimarit, an tempore exclusus et repentino equitum adventu prohibitus, cum reliquum exercitum subsequi crederet, dubium est: sed certe, dimissis per agros nuntiis, sibi quemque consulere jussit: quorum pars in Arduennam sylvam, pars in continentes paludes profugit: qui proximi Oceanum fuerunt, hi insulis sese occultaverunt, quas æstus efficere consuerunt: multi, ex suis finibus egressi, se suaque omnia alienissimis crediderunt. Cativolcus, rex dimidiæ partis Eburonum, qui una cum Ambiorige consilium inierat, ætate jam confectus, cum laborem aut belli aut fugæ ferre non posset, omnibus precibus[33] de-

32. *Effugere mortem*] Many critics expunge the word *mortem;* all the Mss. recognise it; and the phrase is unexceptionable. So *effugere invidiam,* Corn. Nep. Them. 8. *effugere casus, livorem, morbum,* Seneca de Tranq. 15. "I do not doubt that Cæsar gave orders that they should put to death Ambiorix, as the author of the sedition, if he fell into their hands, as Labienus also conducted himself towards Indutiomarus, B. G. 5, 88." Davies.

33. *Omnibus precibus*] "Cæsar is accustomed so to speak. Thus in

testatus Ambiorigem, qui ejus consilii auctor fuisset, taxo, cujus magna in Gallia Germaniaque copia est, se exanimavit.

32. Segni Condrusique, ex gente et numero Germanorum, qui sunt inter Eburones Trevirosque, legatos ad Cæsarem miserunt, oratum, ne se in hostium numero duceret, neve omnium Germanorum, qui essent citra Rhenum, unam esse causam judicaret: nihil se de bello cogitavisse, nulla Ambiorigi auxilia misisse. Cæsar, explorata re quæstione captivorum, si qui ad eos Eburones ex fuga convenissent, ad se ut reducerentur, imperavit: si ita fecissent, fines eorum se violaturum negavit. Tum copiis in tres partes distributis, impedimenta omnium legionum Aduatucam contulit. Id castelli nomen est. Hoc fere est in mediis Eburonum finibus, ubi Titurius atque Aurunculeius hyemandi causa consederant. Hunc cum reliquis rebus locum probabat, tum quod superioris anni munitiones integræ manebant, ut militum laborem sublevaret. Præsidio impedimentis legionem XIV reliquit, unam ex iis tribus, quas proxime conscriptas ex Italia transduxerat. Ei legioni castrisque Q. Tullium Ciceronem præficit, ducentosque equites attribuit.

33. Partito exercitu, T. Labienum cum legionibus tribus ad Oceanum versus, in eas partes, quæ Menapios attingunt, proficisci jubet: C. Trebonium cum pari legionum numero ad eam regionem, quæ Aduatucis adjacet, depopulandam mittit: ipse cum reliquis tribus ad flumen Scaldem, quod influit in Mosam, extremasque Arduennæ partes ire constituit, quo cum paucis equitibus profectum Ambiorigem audiebat. Discedens, post diem septimum sese reversurum, confirmat; quam ad diem ei legioni, quæ in præsidio relinquebatur, frumentum deberi sciebat. Labienum Treboniumque hortatur, si reipublicæ commodo facere possint, ad eam diem re-

book 7. 'Omnibus precibus petierunt ne se et communes liberos hostibus ad supplicium dederet.' And again, in the same book, 'Flentes omnibus precibus orabant ut se in servitutem receptos cibo juvarent.' But here *preces* are 'imprecations.'" DIONYS. VOSSIUS. "Such execrations (or imprecations) are called *preces iratæ* by Horace Sat. 2, 6, 30.: Epod. 5, 85. 'Sed dubius unde rumperet silentium, Misit Thyesteas preces.' So *Druidum preces diræ*, Tacit. Ann. 14, 30. See J. Fr. Gronov. ad Gell. 6, 16." DAVIES.

vertantur; ut, rursus communicato consilio, exploratisque hostium rationibus, aliud belli initium capere possent.

34. Erat, ut supra demonstravimus, manus certa nulla, non oppidum, non præsidium, quod se armis defenderet; sed omnes in partes dispersa multitudo. Ubi cuique aut vallis abdita, aut locus sylvestris, aut palus impedita, spem præsidii aut salutis aliquam offerebat, consederat. Hæc loca vicinitatibus[34] erant nota, magnamque res diligentiam requirebat, non in summa exercitus tuenda, (nullum enim poterat universis ab perterritis ac dispersis periculum accidere,) sed in singulis militibus conservandis; quæ tamen ex parte res ad salutem exercitus pertinebat. Nam et prædæ cupiditas multos longius evocabat, et sylvæ incertis occultisque itineribus confertos adire prohibebant. Si negotium confici stirpemque hominum sceleratorum interfici vellet, dimittendæ plures manus diducendique erant milites: si continere ad signa manipulos vellet, ut instituta ratio et consuetudo exercitus Romani postulabat, locus ipse erat præsidio barbaris, neque ex occulto insidiandi et dispersos circumveniendi singulis deerat audacia. At in ejusmodi difficultatibus, quantum diligentia provideri poterat, providebatur; ut potius in nocendo aliquid omitteretur, etsi omnium animi ad ulciscendum ardebant, quam cum aliquo militum detrimento noceretur. Cæsar ad finitimas civitates nuntios dimittit, omnes ad se evocat[35] spe prædæ, ad diripiendos Eburones, ut potius in sylvis Gallorum vita, quam legionarius miles, periclitetur; simul ut, magna multitudine circumfusa, pro tali facinore, stirps ac nomen civitatis tollatur. Magnus undique numerus celeriter convenit.

35. Hæc in omnibus Eburonum partibus gerebantur, diesque appetebat septimus, quem ad diem Cæsar ad impedimenta legionemque reverti constituerat. Hic,

34. *Vicinitatibus*] "Corn. Nep. Alcib. 3. 'Vicinitati negotium dant;' Sallust B. C. 36. 'Vicinitatem antea solicitatam armis exornat,' and see Cort. ad 24, 4. Sueton. Aug. 6. 'Tenetque vicinitatem opinio.'" OUDENDORP.

35. *Evocat*] "B. G. 4, 20. 'Evocatis ad se undique mercatoribus;' 5, 53. 'Principibus ad se evocatis;' 7, 33. 'Ad se Decetiam evocavit;' 7, 24. 'Labienum ad se evocat;' B. C. 1, 34. 'Evocat ad se Massiliensium primos.'" OUDENDORP.

quantum in bello fortuna possit et quantos afferat casus, cognosci potuit. Dissipatis ac perterritis hostibus, ut demonstravimus, manus erat nulla, quæ parvam modo causam timoris afferret. Trans Rhenum ad Germanos pervenit fama, diripi Eburones, atque ultro omnes ad prædam evocari. Cogunt equitum duo millia Sigambri, qui sunt proximi Rheno, a quibus receptos ex fuga Tenchtheros atque Usipetes supra docuimus: transeunt Rhenum navibus ratibusque, XXX millibus passuum infra eum locum, ubi pons erat perfectus præsidiumque ab Cæsare relictum: primos Eburonum fines adeunt, multos ex fuga dispersos excipiunt, magno pecoris numero, cujus sunt cupidissimi barbari, potiuntur. Invitati præda, longius procedunt: non hos palus, in bello latrociniisque natos, non sylvæ morantur: quibus in locis sit Cæsar, ex captivis quærunt; profectum longius reperiunt, omnemque exercitum discessisse cognoscunt. Atque unus ex captivis, 'Quid vos,' inquit, 'hanc miseram ac tenuem sectamini prædam, quibus licet jam esse fortunatissimis? Tribus horis Aduatucam venire potestis: huc omnes suas fortunas exercitus Romanorum contulit: præsidii tantum est, ut ne murus quidem cingi possit, neque quisquam egredi extra munitiones audeat.' Oblata spe,[36] Germani, quam nacti erant prædam, in occulto relinquunt, ipsi Aduatucam contendunt, usi eodem duce, cujus hæc indicio cognoverant.

36. Cicero, qui per omnes superiores dies præceptis Cæsaris summa diligentia milites in castris continuisset, ac ne calonem quidem quemquam extra munitionem egredi passus esset, septimo die diffidens, de numero dierum Cæsarem fidem servaturum, quod longius eum progressum audiebat, neque ulla de reditu ejus fama afferebatur; simul eorum permotus vocibus, qui illius patientiam pæne obsessionem appellabant, si quidem ex castris egredi non liceret; nullum ejusmodi casum

36. *Oblata spe*] "He elsewhere says, *illata*. So we often have *occasio oblata*, and *spes oblata*, Frontin. 3, 11, 1. 17, 7. Val. Max. 3, 8, 2. But the Mss. Lovan. Gottorp. Leid. 3. Voss. 3. Dorv., and the Edd. Rom. Med. Ven. and Inc. exhibit the elegant reading *objecta*. This word is everywhere used to denote 'something of an unforeseen advantage,' 'to tempt any one.' See the note ad Phædr. 1, 23. 'Objecto tentans an cibo posset capi.' Nay, Tacit. Ann. 4, 60. 'Drusum traxit in partes spe objecta principis loci.'" OUDENDORP.

expectans, quo, novem oppositis legionibus maximoque equitatu, dispersis ac pæne deletis hostibus, in millibus passuum III offendi posset; quinque cohortes frumentatum in proximas segetes misit, quas inter et castra unus omnino collis intererat. Complures erant in castris ex legionibus ægri relicti; ex quibus qui hoc spatio dierum convaluerant, circiter CCC sub vexillo una mittuntur: magna præterea multitudo calonum, magna vis jumentorum, quæ in castris subsederat, facta potestate, sequitur.

37. Hoc ipso tempore et casu Germani equites interveniunt, protinusque eodem illo, quo venerant, cursu ab decumana porta in castra irrumpere conantur: nec prius sunt visi, objectis ab ea parte sylvis, quam castris appropinquarent, usque eo, ut, qui sub vallo tenderent mercatores,[37] recipiendi sui facultatem non haberent. Inopinantes nostri re nova perturbantur, ac vix primum impetum cohors in statione sustinet. Circumfunduntur ex reliquis hostes partibus, si quem aditum reperire possent. Ægre portas nostri tuentur, reliquos aditus locus ipse per se munitioque defendit. Totis trepidatur castris, atque alius ex alio causam tumultus quærit; neque quo signa ferantur, neque quam in partem quisque conveniat, provident. Alius capta jam castra pronuntiat; alius, deleto exercitu atque imperatore, victores barbaros venisse contendit: plerique novas sibi ex loco religiones fingunt, Cottæque et Titurii calamitatem, qui in eodem occiderint castello, ante oculos ponunt. Tali timore omnibus perterritis, confirmatur opinio barbaris, ut ex captivo audierant, nullum esse intus præsidium. Perrumpere nituntur, seque ipsi adhortantur, ne tantam fortunam ex manibus dimittant.

38. Erat æger in præsidio relictus P. Sextius Baculus, qui primum pilum ad Cæsarem duxerat, cujus men-

37. *Tenderent mercatores*] "*Tendere* is *habere tentoria*, ('to pitch tents;') whence (Virg. Æn. 2, 29. 'Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles,' 8, 605. 'legio latis tendebat in arvis.') But when the cantonments are going to be broken up, the phrase is *detendere tentoria*, (Cæs. B. C. 3, 85. 'Tabernaculisque detensis.') But the custom of the Romans deserves notice: the merchants were not permitted to dwell within the camp, but pitched their tents without it." Dionys. Vossius. Frontin. 4, 1, 18. 'Omnibus extra vallum jussis tendere.'

tionem superioribus prœliis fecimus, ac diem jam quintum cibo caruerat. Hic, diffisus suæ atque omnium saluti, inermis ex tabernaculo prodit: videt imminere hostes, atque in summo esse rem discrimine: capit arma a proximis atque in porta consistit. Consequuntur hunc centuriones ejus cohortis quæ in statione erat: paulisper una prœlium sustinent. Relinquit animus[38] Sextium, gravibus acceptis vulneribus: ægre per manus tractus servatur. Hoc spatio interposito, reliqui sese confirmant tantum, ut in munitionibus consistere audeant, speciemque defensorum præbeant.

39. Interim confecta frumentatione, milites nostri clamorem exaudiunt; præcurrunt equites, quanto sit res in periculo, cognoscunt. Hic vero nulla munitio est, quæ perterritos recipiat: modo conscripti, atque usus militaris imperiti, ad tribunum militum centurionesque ora convertunt: quid ab his præcipiatur, expectant. Nemo est tam fortis, quin rei novitate perturbetur. Barbari, signa procul conspicati, oppugnatione desistunt: redisse primo legiones credunt, quas longius discessisse ex captivis cognoverant: postea, despecta paucitate, ex omnibus partibus impetum faciunt.

40. Calones in proximum tumulum procurrunt: hinc celeriter dejecti se in signa manipulosque conjiciunt: eo magis timidos perterrent milites. Alii, cuneo facto ut celeriter perrumpant, censent, quoniam tam propinqua sint castra; et, si pars aliqua circumventa ceciderit, at reliquos servari posse confidunt: alii, ut in jugo consistant, atque eundem omnes ferant casum. Hoc veteres non probant milites, quos sub vexillo una profectos docuimus. Itaque inter se cohortati, duce C. Trebonio, equite Romano, qui eis erat præpositus, per medios hostes perrumpunt, incolumesque ad unum omnes in castra perveniunt. Hos subsecuti calones equi-

38. *Relinquit animus*] I. e. "'Ἐλιποψύχησε, as the Greek Version has rightly. Davies wrongly interprets the phrase, 'he dies,' confounding it with another expression, *relinquere animam*. But how could any one be said to be dead, whom the Author immediately afterwards represents to have been saved? The phrase, *relinquere animam*, is very different from the phrase, *animus* (not *anima*, as about death in Nepos Eumene c. 4.) *relinquit me*, i. e. 'deficior animo, et viribus sive animo linquor.' Pliny 30, 16. Curt. 8, 2. Ovid Met. 10, 459. 'fugitque Et color et sanguis, animusque relinquit euntem.'" OUDENDORP.

tesque eodem impetu militum virtute servantur. At ii, qui in jugo constiterant, nullo etiam nunc usu rei militaris percepto, neque in eo, quod probaverant, consilio permanere, ut se loco superiore defenderent, neque eam, quam profuisse aliis vim celeritatemque viderant, imitari potuerunt; sed, se in castra recipere conati, iniquum in locum demiserant. Centuriones, quorum nonnulli ex inferioribus ordinibus reliquarum legionum virtutis causa in superiores erant ordines hujus legionis transducti, ne ante partam rei militaris laudem amitterent, fortissime pugnantes conciderunt. Militum pars, horum virtute submotis hostibus, præter spem incolumis in castra pervenit; pars a barbaris circumventa periit.

41. Germani, desperata expugnatione castrorum, quod nostros jam constitisse in munitionibus videbant, cum ea præda, quam in sylvis deposuerant, trans Rhenum sese receperunt. Ac tantus fuit etiam post discessum hostium terror, ut ea nocte, cum C. Volusenus missus cum equitatu ad castra venisset, fidem non faceret,[39] adesse cum incolumi Cæsarem exercitu. Sic omnium animos timor præoccupaverat, ut, pæne alienata mente,[40] deletis omnibus copiis equitatum tantum se ex fuga recepisse, dicerent, neque, incolumi exercitu, Germanos castra oppugnaturos fuisse contenderent. Quem timorem Cæsaris adventus sustulit.

42. Reversus ille, eventus belli non ignorans, unum, quod cohortes ex statione et præsidio essent emissæ, questus, ne minimo quidem casu locum relinqui debuisse, multum fortunam in repentino hostium adventu potuisse indicavit; multo etiam amplius, quod pæne ab ipso vallo portisque castrorum barbaros avertisset. Quarum omnium rerum maxime admirandum videbatur, quod Germani, qui eo consilio Rhenum transierant, ut Am-

39. *Fidem non faceret*] "*Habere fidem* is 'to believe;' *facere fidem*, 'to persuade,' 'to cause any one to believe,' πείθειν, as the Greek Version rightly has." OUDENDORP.

40. *Alienata mente*] "I. e. So disturbed in mind as to be hardly masters of themselves. Celsus 4, 2. 'Oculorum caligo, alienatio mentis, vomitus.' So ff. l. 47. Tit. 10, 15. 'Item apud Labeonem quæritur, si quis mentem medicamento, aliove quo alienaverit, an injuriarum actio locum haberet.' Others say, if I am not mistaken, *emota* or *commota mente*." DIONYS. VOSSIUS. "See Duker and Drakenb. ad Liv. 3, 47. 'Alienatus ad libidinem animo.'" OUDENDORP.

biorigis fines depopularentur, ad castra Romanorum delati, optatissimum Ambiorigi beneficium obtulerint.

43. Cæsar, rursus ad vexandos hostes profectus, magno coacto numero ex finitimis civitatibus, in omnes partes dimittit. Omnes vici atque omnia ædificia, quæ quisque conspexerat, incendebantur: præda ex omnibus locis agebatur: frumenta non solum a tanta multitudine jumentorum atque hominum consumebantur, sed etiam anni tempore atque imbribus procubuerant; ut, si qui etiam in præsentia se occultassent, tamen iis, deducto exercitu, rerum omnium inopia pereundum videretur. Ac sæpe in eum locum ventum est, tanto in omnes partes diviso equitatu, ut modo visum ab se Ambiorigem in fuga captivi, nec plane etiam abisse ex conspectu contenderent, ut, spe consequendi illata atque infinito labore suscepto, qui se summam ab Cæsare gratiam inituros putarent, pæne naturam studio vincerent, semperque paulum ad summam felicitatem defuisse videretur, atque ille latebris aut saltibus se eriperet et noctu occultatus alias regiones partesque peteret, non majore equitum præsidio, quam quatuor, quibus solis vitam suam com mittere audebat.

44. Tali modo vastatis regionibus, exercitum Cæsar duarum cohortium damno Durocortorum Remorum reducit, concilioque in eum locum Galliæ indicto, de conjuratione Senonum et Carnutum quæstionem habere instituit; et de Accone, qui princeps ejus consilii fuerat, graviore sententia pronuntiata, more majorum supplicium sumsit.[41] Nonnulli judicium veriti profugerunt; quibus cum aqua atque igni interdixisset, duas legiones ad fines Trevirorum, duas in Lingonibus, sex reliquas in Senonum finibus Agendici in hybernis collocavit; frumentoque exercitu proviso, ut instituerat, in Italiam ad conventus agendos profectus est.

41. *More majorum supplicium sumsit*] "Sueton. Ner. 49. relates that it was customary, 'Nudi hominis cervicem inseri furcæ, corpus virgis ad necem cædi.' Hirtius 8, 38. mentions the same sort of punishment, when he says about Guturvatus, 'Adeo ut verberibus exanimatum corpus securi feriretur.'" DIONYS. VOSSIUS.

C. JULII CÆSARIS

COMMENTARII

DE

BELLO GALLICO.

BOOK VII.

THE ARGUMENT.

1. The Gauls concert measures for renewing the war; 2. The Carnutes massacre a number of Roman citizens at Genabum; 6. Vercingetorix invests Gergovia, whither he is followed by Cæsar; 11. Cæsar makes himself master of Vellaunodunum and Genabum; 12. Vercingetorix quits the siege of Gergovia, Cæsar possesses himself of Noviodunum, puts Vercingetorix's cavalry to flight, and invests Avaricum; 13. By advice of Vercingetorix, the Biturigians set fire to their towns, that they may not furnish subsistence to the Romans; 16. Cæsar in great straits for want of corn; 17. The two armies near each other, but without coming to a battle; 19. Vercingetorix, accused of treason, clears himself; 21. Cæsar continues the siege of Avaricum; 22. The construction of the walls of towns among the Gauls; 23. Avaricum, after a resolute defence, is at last taken by storm; 28. Vercingetorix consoles his men by a speech; 29. And prepares with greater force to renew the war; 30. Cæsar quiets the intestine divisions of the Æduans; 32. Sets out upon his march towards Auvergne; 33. Passes the Allier by a feint; 34. And arriving before Gergovia, seizes an eminence near the town; 35. The Æduans form

the design of a revolt from the Romans; 38. But by Cæsar's prudence and diligence, are in some measure prevented; 41. Cæsar carries three of the enemy's camps before Gergovia; 44. The Romans pressing the attack too far, are repulsed with great slaughter; 49. Cæsar reprehends the temerity of his soldiers; 50. And resolves to retire into the country of the Æduans; 52. Noviodunum seized and set on fire by the treachery of the Æduans; 54. Labienus, after a successful expedition against the Parisians, returns to Cæsar with all his forces; 57. The revolt of the Æduans followed by that of almost all Gaul; 58. Preparations for war; 59. The Gauls, under the conduct of Vercingetorix, attack Cæsar in the territories of the Lingones; 61. But are routed with great slaughter; 62. Cæsar pursues them as far as Alesia; 63. Description of that town; 64. The Gauls defeated in an engagement between the cavalry; 65. Vercingetorix sends away all his force; 66. Cæsar surrounds Alesia with lines of circumvallation and contravallation; 69. The Gauls, drawing their forces together, endeavor to raise the siege; 71. Critognatus's speech to the garrison of Alesia; 72. The Gauls within and without the town prepare to attack the Romans; 73. A battle of the horse, in which the Romans have the advantage; 74. The Gauls make several attempts upon the Roman lines, but are always repulsed with loss; 81. At length the Romans, sallying from the intrenchments, defeat the Gauls with great slaughter; 82. Alesia surrenders; 83. The Æduans and Arverni submit, Cæsar sends his army into winter-quarters.

---

1. QUIETA Gallia, Cæsar, ut constituerat, in Italiam ad conventus agendos proficiscitur. Ibi cognoscit de Clodii cæde: de Senatusque consulto certior factus, ut omnes Italiæ juniores conjurarent,[1] dilectum tota pro-

1. *Conjurarent*] "The Greek version rightly, *συνομνύειν*. Hence those are termed *conjurati*, who have sworn at the same time: Virg. G. 3. uses it improperly for 'that by which we swear,' 'Aut conjurato descendens Dacus ab Istro,' at which place Junius Philargyrius says: 'Aufidius Modestus legisse se affirmabat, hunc morem esse Dacorum, ut, cum ad bella proficiscerentur, non prius rem capesserent, quam de Istro certum modum haurientes ore in modum sacri vini, jurarent, non se ad patriæ sedem regressuros, nisi hostibus cæsis. Et idcirco Virgilium familiari sibi hypallage dixisse Istrum conjuratum, apud quem Daci conjurare consueverunt.' Statius Theb. 1. has un-

vincia habere instituit. Eæ res in Galliam Transalpinam celeriter perferuntur. Addunt ipsi et affingunt rumoribus Galli, quod res poscere videbatur, retineri urbano motu Cæsarem, neque in tantis dissensionibus ad exercitum venire posse. Hac impulsi occasione, qui jam ante se Populi Romani imperio subjectos dolerent, liberius atque audacius de bello consilia inire incipiunt. Indictis inter se principes Galliæ conciliis, sylvestribus ac remotis locis, queruntur de Acconis morte; hunc casum ad ipsos recidere posse demonstrant; miserantur communem Galliæ fortunam; omnibus pollicitationibus ac præmiis deposcunt, qui belli initium faciant et sui capitis periculo Galliam in libertatem vindicent. Ejus in primis rationem habendam dicunt, priusquam eorum clandestina consilia efferantur, ut Cæsar ab exercitu intercludatur. Id esse facile, quod neque legiones, absente imperatore, audeant ex hybernis egredi; neque imperator sine præsidio ad legiones pervenire possit: postremo in acie præstare interfici, quam non veterem belli gloriam libertatemque, quam a majoribus acceperint, recuperare.

2. His rebus agitatis, profitentur Carnutes, 'se nullum periculum communis salutis causa recusare, principesque ex omnibus bellum facturos pollicentur; et, quoniam in præsentia obsidibus inter se cavere [2] non possint, ne

doubtedly imitated Virgil: 'bis abactum legibus Istrum, Et conjurato dejectos vertice Dacos.' Bernart and Lipsius thought that *vertice* referred to the superstition of the Dacians, who, according to Strabo, held mountains to be sacred. But I can discern no suitable sense, and I would substitute *vortice* for *vertice*, that Statius may allude to the Danube, and say that the Dacians had been driven by Vespasian from that river, by which they were accustomed to swear. However, the *conjuratio*, of which Cæsar here speaks, is that which Virgil means, when he says, 'simul omne tumultu Conjurat trepido Latium.' For the military commander was then accustomed to say, 'Qui remp. salvam vult, me sequatur.' They all swore together, because there was not time to administer the oath to each; and the *conjuratio* was proclaimed by an edict, by which those, who were to take the oath, were ordered to assemble together. Cæsar B. C. 3, 102. mentions the custom in no obscure terms: 'Erat edictum Pompeii nomine Amphipoli propositum, uti omnes ejus provinciæ juniores, Græci, civesque R. jurandi causa convenirent.' These soldiers, as Serv. ad Virg. Æn. 1. p. 239. informs us, were called *tumultuarii milites*, because such a *conjuratio* generally happened during a tumult." DIONYS. VOSSIUS.

2. *Obsidibus cavere*] "The Mss. Lov. Duk. Dorv., and the Edd. Rom. Ven. Mediol. and others ex-

res efferatur, ut jurejurando ac fide sanciatur, petunt, collatis militaribus signis, (quo more eorum gravissimæ cerimoniæ continentur,) ne, facto initio belli, ab reliquis deserantur.' Tum, collaudatis Carnutibus, dato jurejurando ab omnibus, qui aderant, tempore ejus rei constituto, ab concilio disceditur.

3. Ubi ea dies venit, Carnutes, Cotuato et Conetoduno ducibus, desperatis hominibus, Genabum dato signo concurrunt civesque Romanos, qui negotiandi causa ibi constiterant,[3] (in his C. Fusium Citam, honestum equitem Romanum, qui rei frumentariæ jussu Cæsaris præerat,) interficiunt, bonaque eorum diripiunt. Celeriter ad omnes Galliæ civitates fama perfertur: nam, ubi major atque illustrior incidit res, clamore per agros regionesque significant; hunc alii deinceps excipiunt et proximis tradunt; ut tum accidit: nam, quæ Genabi oriente sole gesta essent, ante primam confectam vigiliam in finibus Arvernorum audita sunt; quod spatium est millium circiter CLX.

4. Simili ratione ibi Vercingetorix, Celtilli filius, Arvernus, summæ potentiæ adolescens, (cujus pater principatum Galliæ totius obtinuerat, et ob eam causam, quod regnum appetebat, ab civitate erat interfectus,) convocatus suis clientibus, facile incendit. Cognito ejus consilio, ad arma concurritur: ab Gobanitione, patruo suo, reliquisque principibus, qui hanc tentandam fortunam non existimabant, expellitur ex oppido Gergovia: non destitit tamen, atque in agris habet dilectum egentium ac perditorum. Hac coacta manu, quoscumque adit ex civitate, ad suam sententiam perducit:[4]

hibit *de obsidibus*. This is approved by Ciacconius improperly: *cavere de obsidibus* is one thing, *cavere obsidibus* another, as we have seen ad 6, 2. 'Obsidibusque de pecunia cavent,' i. e. 'obsides dant, in pignus et cautionem dandæ pecuniæ,' as here hostages are given as a mutual caution." OUDENDORP.

3. *Qui negotiandi causa ibi constiterant*] "Of whom there were various kinds and colleges, as we learn from ancient Inscriptions. So *negotiatores frumentarii*, etc. *Constiterant* is here the same as *morabantur, degebant*. Cæs. B. G. 7, 42. 'Idem facere cogunt eos, qui negotiandi causa ibi constiterant.' It is so used in an ancient stone, which was found 'apud forum Segusianorum:'

NVMINI. AVO.
DEO. SILVANO.
FABRI. TIGNVAR.
QVI. FORO. SECVS.
CONSISTVNT.
D. S. P. P."

DIONYS. VOSSIUS.

4. *Ad suam sententiam perducit*] "Val. Max. 7, 3, 6. 'Vafro consilio

hortatur, ut communis libertatis causa arma capiant: magnisque coactis copiis, adversarios suos, a quibus paulo ante erat ejectus, expellit ex civitate.[5] Rex ab suis appellatur; dimittit quoquoversus legationes; obtestatur, ut in fide maneant. Celeriter sibi Senones, Parisios, Pictones, Cadurcos, Turones, Aulercos, Lemovices, Andes reliquosque omnes, qui Oceanum attingunt, adjungit: omnium consensu ad eum defertur imperium. Qua oblata potestate, omnibus his civitatibus obsides imperat, certum numerum militum ad se celeriter adduci jubet, armorum quantum quæque civitas domi, quodque ante tempus efficiat, constituit: in primis equitatui studet. Summæ diligentiæ summam imperii severitatem addit; magnitudine supplicii dubitantes cogit: nam, majore commisso delicto, igni atque omnibus tormentis necat: leviore de causa, auribus desectis, aut singulis effossis oculis, domum remittit, ut sint reliquis documento et magnitudine pœnæ perterreant alios.

5. His suppliciis celeriter coacto exercitu, Lucterium Cadurcum, summæ hominem audaciæ, cum parte copiarum in Rutenos mittit: ipse in Bituriges proficiscitur. Ejus adventu Bituriges ad Æduos, quorum erant in fide, legatos mittunt subsidium rogatum, quo facilius hostium copias sustinere possint. Ædui de consilio legatorum, quos Cæsar ad exercitum reliquerat, copias equitatus peditatusque subsidio Biturigibus mittunt. Qui cum ad flumen Ligerim venissent, quod Bituriges ab Æduis dividit, paucos dies ibi morati, neque flumen transire ausi, domum revertuntur legatisque nostris renuntiant, se Biturigum perfidiam veritos revertisse, quibus id consilii fuisse cognoverint, ut, si flumen transissent, una ex parte ipsi, altera Arverni se circumsisterent. Id eane de causa, quam legatis pronuntiarunt, an perfidia adducti

ad suam sententiam perduxit;' Cic. ad Att. 16, 8. Sallust B. J. 80. Nepos in Epamin. 4." OUDENDORP.

5. *Expellit ex civitate*] I.e. "From the country of the Arverni; for in this work *de B. G.*, *civitas* never signifies 'a city,' except in 3, 20. So Vell. Paterc. 1, 3. 'Eam regionem armis occupavit, quæ nunc ab ejus nomine Thessalia appellatur, antea Myrmidonum vocitata civitas.' In the same way, among the Greeks, *πόλις* is sometimes so used: Strabo 8. p. 356. ed. Par. *Στησίχορος δὲ καλεῖ πόλιν, τὴν χώραν Πίσαν λεγομένην, ὡς ὁ Ποιητὴς τὴν Λέσβον, Μάκαρος πόλιν*, and examples are produced from Eurip. and Soph.

fecerint, quod nihil nobis constat, non videtur pro certo esse ponendum. Bituriges eorum discessu statim se cum Arvernis conjungunt.

6. His rebus in Italiam Cæsari nuntiatis, cum jam ille urbanas res virtute Cn. Pompeii commodiorem in statum pervenisse intelligeret, in Transalpinam Galliam profectus est. Eo cum venisset, magna difficultate afficiebatur, qua ratione ad exercitum pervenire posset. Nam, si legiones in Provinciam arcesseret, se absente in itinere prœlio dimicaturas intelligebat: si ipse ad exercitum contenderet, ne iis quidem, qui eo tempore pacati viderentur, suam salutem recte committi videbat.

7. Interim Lucterius Cadurcus, in Rutenos missus, eam civitatem Arvernis conciliat. Progressus in Nitiobriges et Gabalos, ab utrisque obsides accipit, et, magna coacta manu, in Provinciam Narbonem versus eruptionem facere contendit. Qua re nuntiata, Cæsar omnibus consiliis antevertendum existimavit, ut Narbonem proficisceretur. Eo cum venisset, timentes confirmat, præsidia in Rutenis provincialibus, Volcis Arecomicis, Tolosatibus, circumque Narbonem, quæ loca erant hostibus finitima, constituit: partem copiarum ex Provincia supplementumque, quod ex Italia adduxerat, in Helvios, qui fines Arvernorum contingunt, convenire jubet.

8. His rebus comparatis, represso jam Lucterio et remoto, quod intrare intra præsidia periculosum putabat, in Helvios proficiscitur: etsi mons Cevenna, qui Arvernos ab Helviis discludit, durissimo tempore anni, altissima nive iter impediebat: tamen discisa nive sex in altitudinem pedum atque ita viis patefactis, summo militum labore [6] ad fines Arvernorum pervenit. Quibus

6. *Labore*] Several Mss. exhibit *sudore*. " A lection, which I would not dare to condemn, though it may seem too poetic, and Cæsar, as far as I know, has nowhere else so used the word. Vell. Paterc. 2, 128. ' Quod nobilissimis summo cum sudore consequendum est ;' Val. Max. 7, 6, 1. ' Provincias multo sudore et sanguine in potestatem redactas ;' Plin. Ep. 2, 7. ' Decus sudore et sanguine adsequi.' On this account it has rather place here, because this *labor* was not performed *sine sudore*, which becomes soldiers, (Sallust B. J. 85, 40.) Wherefore I could almost venture to affirm that Cæsar, who in his own way uses synonyms, of which the one is explained by the other, wrote, *Sudore ac labore*, as Cic. pro Font. 1. ' Qui cum ipso M. Fonteio ferrum ac manus contulerunt, multoque ejus sudore ac labore sub populo Romano imperium ditionemque ceciderunt.'" OUDENDORP.

oppressis inopinantibus, quod se Cevenna, ut muro, munitos existimabant, ac ne singulari quidem [7] unquam homini eo tempore anni semitæ patuerant, equitibus imperat, ut, quam latissime possint, vagentur et quam maximum hostibus terrorem inferant. Celeriter hæc fama ac nuntiis ad Vercingetorigem perferuntur: [8] quem perterriti omnes Arverni circumsistunt atque obsecrant, ut suis fortunis consulat, neu se ab hostibus diripi patiatur; præsertim cum videat, omne ad se bellum translatum. Quorum ille precibus permotus, castra ex Biturigibus movet in Arvernos versus.

9. At Cæsar, biduum in iis locis moratus, quod hæc de Vercingetorige usu ventura opinione præceperat, per causam supplementi equitatusque cogendi ab exercitu discedit; Brutum adolescentem iis copiis præficit; hunc monet, ut in omnes partes equites quam latissime pervagentur: daturum se operam, ne longius triduo ab castris absit. His constitutis rebus, suis inopinantibus, quam maximis potest itineribus, Viennam pervenit. Ibi nactus recentem equitatum, quem multis ante diebus eo præmiserat, neque diurno neque nocturno itinere intermisso, per fines Æduorum in Lingones contendit, ubi duæ legiones hyemabant, ut, si quid etiam de sua salute ab Æduis iniretur consilii, celeritate præcurreret. Eo cum pervenisset, ad reliquas legiones mittit, priusque omnes in unum locum cogit, quam de ejus adventu Arvernis nuntiari posset. Hac re cognita, Vercingetorix rursus in Bituriges exercitum reducit, atque inde profectus Gergoviam, Boiorum oppidum, quos ibi Helvetico prœlio victos Cæsar collocaverat Æduisque attribuerat, oppugnare instituit.

7. *Ac ne singulari quidem*] "In Scal. and Leid. 1. *quidem* does not appear; perhaps rightly. For *ne* is often put for *ne quidem*. Consult the Authors quoted by Duker ad Flor. 3, 17. 'Ut ne prima illius flamma posset sustineri,' and Burm. ad Sueton. Aug. 35. Cæs. B. G. 8, 38. 'Ne civibus se committebat,' Petav. Cod. Apul. Met. 1. p. 17. 'Ne sufficientem supellectilem parare licet,' and every where, *ne ipse, ne istud, ne omnino* etc. 4. p. 66. 'Ac ne cauda;' for so two Mss. exhibit, while in the received text *quidem* appears." Oudendorp. But it is perhaps very doubtful whether the Latin writers ever omitted *quidem*, though there is no doubt that the copyists have often left it out. *Ne quidem* is merely *nec quidem*, and answers to οὐδὲ in Greek.

8. *Hæc fama ac nuntiis perferuntur*] B. C. 2, 37. 'Res secundæ nuntiis ac literis perferebantur.'

10. Magnam hæc res Cæsari difficultatem ad consilium capiendum afferebat: si reliquam partem hyemis uno in loco legiones contineret, ne, stipendiariis Æduorum expugnatis, cuncta Gallia deficeret, quod nullum amicis in eo præsidium videret positum esse: sin maturius ex hybernis educeret, ne ab re frumentaria duris subvectionibus laboraret. Præstare visum est tamen, omnes difficultates perpeti, quam, tanta contumelia accepta, omnium suorum voluntates alienare. Itaque cohortatus Æduos de supportando commeatu, præmittit ad Boios, qui de suo adventu doceant, hortenturque, ut in fide maneant atque hostium impetum magno animo sustineant. Duabus Agendici legionibus atque impedimentis totius exercitus relictis, ad Boios proficiscitur.

11. Altero die cum ad oppidum Senonum Vellaunodunum venisset, ne quem post se hostem relinqueret, quo expeditiore re frumentaria uteretur, oppugnare instituit, idque biduo circumvallavit: tertio die missis ex oppido legatis de deditione, arma proferri, jumenta produci, DC obsides dari jubet. Ea qui conficeret, C. Trebonium legatum relinquit: ipse, ut quam primum iter conficeret, Genabum Carnutum proficiscitur, qui, tum primum allato nuntio de oppugnatione Vellaunoduni, cum longius eam rem ductum iri existimarent, præsidium Genabi tuendi causa, quod eo mitterent, comparabant. Huc biduo pervenit; castris ante oppidum positis, diei tempore exclusus, in posterum oppugnationem differt, quæque ad eam rem usui sint, militibus imperat; et, quod oppidum Genabum pons fluminis Ligeris continebat,[9] veritus, ne noctu ex oppido profugerent, duas legiones in armis excubare jubet. Genabenses, paulo ante mediam noctem silentio ex oppido egressi, flumen transire cœperunt. Qua re per exploratores nuntiata, Cæsar legiones, quas expeditas esse jusserat, portis incensis, intromittit, atque oppido potitur, perpaucis ex hostium numero desideratis, quin cuncti vivi caperentur,[10] quod pontis atque itinerum angustiæ multitudini

9. *Continebat*] I. e. "Continens erat sive contigna oppido. B. G. 1, 38. 'Reliquum spatium mons continet magna altitudine, ita ut radices ejus montis ex utraque parte ripæ fluminis contingant.'" OUDENDORP.

10. *Cuncti vivi caperentur*] "*Vivus capi* is no infrequent phrase in the Historians: 7, 88. 'Vivus in

fugam intercluserant. Oppidum diripit atque incendit, prædam militibus donat, exercitum Ligerim transducit atque in Biturigum fines pervenit.

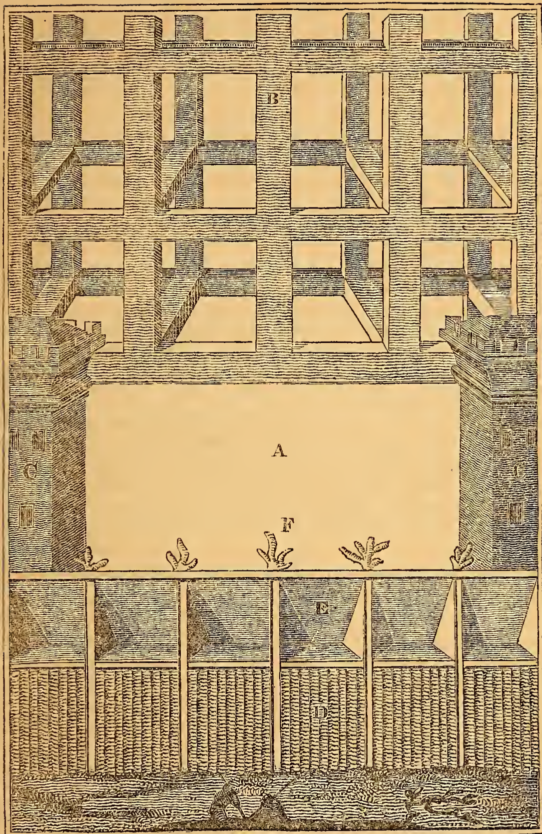
12. Vercingetorix, ubi de Cæsaris adventu cognovit, oppugnatione destitit atque obviam Cæsari proficiscitur. Ille oppidum (Biturigum, positum in via,) Noviodunum oppugnare instituerat. Quo ex oppido cum legati ad eum venissent, oratum, ut sibi ignosceret suæque vitæ consuleret; ut celeritate reliquas res conficeret, qua pleraque erat consecutus, arma proferri, equos produci, obsides dari jubet. Parte jam obsidum transdita, cum reliqua administrarentur, centurionibus et paucis militibus intromissis, qui arma jumentaque conquirerent, equitatus hostium procul visus est, qui agmen Vercingetorigis antecesserat. Quem simulatque oppidani conspexerunt, atque in spem auxilii venerunt; clamore sublato arma capere, portas claudere, murum complere cœperunt. Centuriones in oppido cum ex significatione Gallorum novi aliquid ab his iniri consilii intellexissent, gladiis destrictis portas occupaverunt, suosque omnes incolumes receperunt.

13. Cæsar ex castris equitatum educi jubet, prœliumque equestre committit: laborantibus jam suis Germanos equites circiter CD submittit, quos ab initio secum habere instituerat. Eorum impetum Galli sustinere non potuerunt, atque in fugam conjecti, multis amissis, se ad agmen receperunt: quibus profligatis, rursus oppidani perterriti comprehensos eos, quorum opera plebem concitatam existimabant, ad Cæsarem perduxerunt, seseque ei dediderunt. Quibus rebus confectis, Cæsar ad oppidum Avaricum, quod erat maximum munitissimumque in finibus Biturigum atque agri fertilissima regione, profectus est; quod, eo oppido recepto, civitatem Biturigum se in potestatem redacturum confidebat.

14. Vercingetorix, tot continuis incommodis Vellaunoduni, Genabi, Novioduni acceptis, suos ad concilium convocat. Docet, 'longe alia ratione esse bellum gerendum, atque antea sit gestum: omnibus modis huic rei studendum, ut pabulatione et commeatu Romani

fuga comprehenditur,' 8, 35. 'Neminem vivum capi patiuntur,' B. Alex. 76. B. Afr. 95. 'Vivos capit,' B. Hisp. 23. 'Vivi capti fuissent,' 41. Livy 3, 9. 18. 4, 59. and often." OUDENDORP.

AVARICUM.

A. *Avaricum, the strongest city of the Biturigians.* B. *Fortifications of the Biturigians.* C. *Two towers of assault raised by Cæsar.* D. *Trench and wicker work.* E. *Mines.* F. *Stakes cut into the form of stags' horns.*

prohibeantur: id esse facile, quod equitatu ipsi abundent, et, quod anni tempore subleventur: pabulum secari non posse: necessario dispersos hostes ex ædificiis petere: hos omnes quotidie ab equitibus deleri posse. Præterea salutis causa rei familiaris commoda negligenda; vicos atque ædificia incendi oportere hoc spatio, a Boia quoquo versus, quo pabulandi causa adire posse videantur. Harum ipsis rerum copiam suppetere, quod, quorum in finibus bellum geratur, eorum opibus subleventur: Romanos aut inopiam non laturos, aut magno cum periculo[11] longius ab castris progressuros: neque interesse, ipsosne interficiant impedimentisne exuant, quibus amissis bellum geri non possit. Præterea oppida incendi oportere, quæ non munitione et loci natura ab omni sint periculo tuta; neu suis sint ad detractandam militiam receptacula, neu Romanis proposita ad copiam commeatus prædamque tollendam.[12] Hæc si gravia aut acerba videantur, multo illa gravius æstimare debere, liberos, conjuges in servitutem abstrahi, ipsos interfici; quæ sit necesse accidere victis.'

15. Omnium consensu hac sententia probata, uno die amplius XX urbes Biturigum incenduntur. Hoc idem fit in reliquis civitatibus. In omnibus partibus incendia conspiciuntur; quæ etsi magno cum dolore omnes ferebant, tamen hoc sibi solatii proponebant, [quod se, prope] explorata victoria, celeriter amissa recuperaturos [confidebant]. Deliberatur de Avarico in communi concilio, incendi placeret, an defendi. Procumbunt omnibus Gallis ad pedes Bituriges, 'ne pulcherrimam prope totius Galliæ urbem, quæ et præsidio et ornamento sit civitati; suis manibus succendere cogerentur; facile se loci natura defensuros' dicunt, 'quod, prope ex omnibus partibus flumine et palude circumdata, unum habeat et perangustum aditum.' Datur petentibus venia, dissuadente primo Vercingetorige, post concedente et pre-

11. *Cum periculo*] "B. G. 3, 1. 'Magno cum periculo,' 5, 52. 'Quanto cum periculo,' 75. 'At ne cum periculo ex castris egredi cogantur,' and every where. So elsewhere, 'cum contumelia,' 'cum diligentia,' 'cum dolore.'" OUDENDORP.

12. *Prædamque tollendam*] "Hotomann thinks the last word superfluous, though it is found in all the Mss., and required by the un-elliptical and perspicuous style of Cæsar. Phædrus 2, 8. 'Quem convocata jubet occidi familia. Prædamque tollit.'" OUDENDORP.

cibus ipsorum et misericordia vulgi. Defensores oppido idonei deliguntur.

16. Vercingetorix minoribus Cæsarem itineribus subsequitur, et locum castris deligit, paludibus sylvisque munitum, ab Avarico longe millia passuum XVI. Ibi per certos exploratores in singula diei tempora,[13] quæ ad Avaricum agerentur, cognoscebat, et, quid fieri vellet, imperabat: omnes nostras pabulationes frumentationesque observabat, dispersosque, cum longius necessario procederent, adoriebatur, magnoque incommodo afficiebat: etsi, quantum ratione provideri poterat, ab nostris occurrebatur, ut incertis temporibus diversisque itineribus iretur.

17. Castris ad eam partem oppidi positis, Cæsar, quæ intermissa a flumine et a palude aditum, ut supra diximus, angustum habebat, aggerem apparare, vineas agere, turres duas constituere cœpit: nam circumvallare loci natura prohibebat. De re frumentaria Boios atque Æduos adhortari non destitit: quorum alteri, quod nullo studio agebant, non multum adjuvabant; alteri non magnis facultatibus, quod civitas erat exigua et infirma, celeriter, quod habuerunt, consumserunt. Summa difficultate rei frumentariæ affecto[14] exercitu, tenuitate Boiorum, indiligentia Æduorum, incendiis ædificiorum, usque eo, ut complures dies milites frumento caruerint, et, pecore e longinquioribus vicis adacto,[15] extremam famem sustentarent, nulla tamen vox est ab iis audita, Populi Romani majestate et superioribus victoriis indigna. Quin etiam Cæsar cum in opere singulas legio-

13. *In singula diei tempora*] I. e. "'Per singulas horas,' Jul. Celsus p. 124. καθ' ἑκάστην ὥραν, the Greek Version. Cæs. B. G. 7, 35. 'Ex diei tempore,' 68. 'Diei tempus,' 8, 15. B. C. 1, 48. 'Tempus anni,' Hirt. B. Alex. 3. B. Afr. 78. B. Hisp. 15. 16." OUDENDORP.

14. *Affecto*] "Leid. 1. *confecto*, i. e. 'debilitato,' 'fracto' quasi, as Cæsar says elsewhere. Yet there is no need of change. B. G. 7, 6. 'Magna difficultate afficiebatur,' B. C. 3, 49. 'Aquæ inopia affectos,' (where see the notes,) Vell. Paterc. 2, 84. 'Inopia affectissimi,' and, 'Valetudine affectus,' B. C. 1, 31. B. Alex. 44. 'vulnere,' B. C. 3, 84. Elsewhere also in this sense *confici* and *affici* are interchanged. See ad Front. 2, 5, 39. 'Vulnere affecit,' and ad B. G. 8, 21." OUDENDORP.

15. *Adacto*] I. e. Intra castra, as Cæsar elsewhere says *telum intra castra adigere*. Plaut. Bacch. 5, 2. 'Nam amabo, quis has huc oves adegit.' *Adigere*, 'to drive by force, force into any particular place.' Livy 1, 7. has the phrase, *abigere in loca*.

nes appellaret, et, si acerbius inopiam ferrent, se dimissurum oppugnationem diceret; universi ab eo, 'ne id faceret,' petebant: 'sic se complures annos illo imperante meruisse, ut nullam ignominiam acciperent, nunquam infecta re discederent: hoc se ignominiæ laturos loco, si inceptam oppugnationem reliquissent: præstare, omnes perferre acerbitates, quam non civibus Romanis, qui Genabi perfidia Gallorum interissent, parentarent.' Hæc eadem centurionibus tribunisque militum mandabant, ut per eos ad Cæsarem deferrentur.

18. Cum jam muro turres appropinquassent, ex captivis Cæsar cognovit, Vercingetorigem consumto pabulo castra movisse propius Avaricum, atque ipsum cum equitatu expeditisque, qui inter equites prœliari consuessent, insidiarum causa eo profectum, quo nostros postero die pabulatum venturos arbitraretur. Quibus rebus cognitis, media nocte silentio profectus, ad hostium castra mane pervenit. Illi, celeriter per exploratores adventu Cæsaris cognito, carros impedimentaque sua in arctiores sylvas[16] abdiderunt, copias omnes in loco edito atque aperto instruxerunt. Qua re nuntiata, Cæsar celeriter sarcinas conferri, arma expediri jussit.

19. Collis erat leniter ab infimo acclivis: hunc ex omnibus fere partibus palus difficilis atque impedita cingebat, non latior pedibus L. Hoc se colle, interruptis pontibus, Galli fiducia loci continebant, generatimque distributi in civitates, omnia vada ac saltus ejus paludis certis custodiis obtinebant, sic animo parati, ut, si eam paludem Romani perrumpere conarentur, hæsitantes premerent ex loco superiore: ut, qui propinquitatem loci videret, paratos prope æquo Marte ad dimicandum existimaret; qui iniquitatem conditionis perspiceret, inani simulatione sese ostentare cognosceret. Indignantes milites Cæsar, quod conspectum suum hostes ferre possent, tantulo spatio interjecto, et signum prœlii exposcentes, edocet, 'quanto detrimento et quot virorum fortium morte necesse sit constare victoriam: quos cum sic animo paratos videat, ut nullum pro sua laude periculum recusent, summæ se iniquitatis condemnari de-

16. *Arctiores sylvas*] The crowded state of the trees prevented access; 'crebris arboribus *arcebatur* hominum aditus;' δασύτατα δρυμὰ, the Greek Version.

bere, nisi eorum vitam sua salute habeat cariorem.' Sic milites consolatus, eodem die reducit in castra; reliquaque, quæ ad oppugnationem oppidi pertinebant, administrare instituit.

20. Vercingetorix, cum ad suos redisset, proditionis insimulatus, quod castra propius Romanos movisset, quod cum omni equitatu discessisset, quod sine imperio tantas copias reliquisset, quod ejus discessu Romani tanta opportunitate et celeritate venissent; non hæc omnia fortuito aut sine consilio accidere potuisse; regnum illum Galliæ malle Cæsaris concessu, quam ipsorum habere beneficio: tali modo accusatus ad hæc respondit: 'Quod castra movisset, factum inopia pabuli, etiam ipsis hortantibus: quod propius Romanos accessisset, persuasum loci opportunitate, qui se ipsum munitione defenderet: equitum vero operam neque in loco palustri desiderari debuisse, et illic fuisse utilem, quo sint profecti: summam imperii se consulto nulli discedentem tradidisse, ne is multitudinis studio ad dimicandum impelleretur; cui rei propter animi mollitiem studere omnes videret, quod diutius laborem ferre non possent. Romani si casu intervenerint, fortunæ; si alicujus indicio vocati, huic habendam gratiam, quod et paucitatem eorum ex loco superiore cognoscere, et virtutem despicere, potuerint; qui, dimicare non ausi, turpiter se in castra receperint. Imperium se ab Cæsare per proditionem nullum desiderare, quod habere victoria posset, quæ jam esset sibi atque omnibus Gallis explorata: quin etiam ipsis remittere, si sibi magis honorem tribuere, quam ab se salutem accipere videantur. Hæc ut intelligatis,' inquit, 'a me sincere pronuntiari, audite Romanos milites.' Producit servos, quos in pabulatione paucis ante diebus exceperat et fame vinculisque excruciaverat. Hi, jam ante edocti, quæ interrogati pronuntiarent, 'milites se esse legionarios' dicunt: 'fame et inopia adductos clam ex castris exisse, si quid frumenti aut pecoris in agris reperire possent: simili omnem exercitum inopia premi, nec jam vires sufficere cuiquam, nec ferre operis laborem posse: itaque statuisse imperatorem, si nihil in oppugnatione oppidi profecisset, triduo exercitum deducere. Hæc,' inquit, 'a me,' Vercingetorix, 'beneficia habetis, quem proditionis

insimulatis, cujus opera sine vestro sanguine tantum exercitum victorem fame pæne consumtum videtis; quem, turpiter se ex hac fuga recipientem,[17] ne qua civitas suis finibus recipiat, a me provisum est.'

21. Conclamat omnis multitudo, et suo more armis concrepat; quod facere in eo consuerunt, cujus orationem approbant; summum esse Vercingetorigem ducem, nec de ejus fide dubitandum; nec majore ratione bellum administrari posse. Statuunt, ut decem millia hominum delecta [18] ex omnibus copiis in oppidum submittantur, nec solis Biturigibus communem salutem committendam censent; quod penes eos, si id oppidum retinuissent, summam victoriæ constare intelligebant.

22. Singulari militum nostrorum virtuti consilia cujusque modi Gallorum occurrebant, ut est summæ genus solertiæ atque ad omnia imitanda atque efficienda, quæ ab quoque tradantur, aptissimum. Nam et laqueis falces avertebant, quas cum destinaverant, tormentis introrsus reducebant; et aggerem cuniculis subtrahebant, eo scientius, quod apud eos magnæ sunt ferrariæ, atque omne genus cuniculorum notum atque usitatum est. Totum autem murum ex omni parte turribus contabulaverant, atque has coriis intexerant. Tum crebris diurnis nocturnisque eruptionibus aut aggeri ignem inferebant, aut milites occupatos in opere adoriebantur; et nostrarum turrium altitudinem, quantum has quotidianus agger expresserat,[19] commissis suarum turrium malis, adæ-

17. *Se ex hac fuga recipientem*] " Nearly in the same way Seneca Cons. ad Helv. 17. says: ' Huic parem virtutem exhibeas oportet, et animum a luctu recipias.' There was no occasion, then, for Hotomann to suspect this phrase. But, what removes all scruple, Cæsar himself 4, 27. has used it: Vell. Paterc. 2, 70, 4. ' Victus acie cum in tumulum nocte ex fuga se recepisset.' " Davies. " B. G. 2, 12. ' Cum se hostes ex fuga reciperent,' 6, 41. ' Equitatum se ex fuga recepisse dicerent,' 8, 20. B. C. 3, 95. 102. Hirt. B. Alex. 3, 47." Oudendorp.

18. *Millia hominum delecta*] " In Voss. 1. I have found expressly written *dilecti*, which could scarcely have proceeded from the copyists. See the note ad Front. 4, 2, 7. ' C millia barbarorum prœlio superati sunt;' Flor. 3, 20. ' X amplius millia hominum non modo effugisse contenti,' where the Mss. of others and the four Leyden Mss. erroneously exhibit *homines;* B. Hisp. 34. ' Interfecti sunt hominum millia XXII.' So also the Mss. Val. Max. 9, 2, 1. and Ext. 3." Oudendorp.

19. *Expresserat*] " Cæsar has used a term of art. *Deprimere* and *exprimere*, are opposed to each other; of which the former signifies ' to let down,' and the other ' to raise up.' So Vitr. 8, 7. applies *expressus* to ' a violent ascent of waters by

Muri Vegetiani

Muri Gallicani

quabant; et apertos cuniculos præusta et præacuta materia et pice fervefacta et maximi ponderis saxis morabantur, mœnibusque appropinquare prohibebant.

23. Muris autem omnibus Gallicis hæc fere forma est. Trabes directæ, perpetuæ in longitudinem,[20] paribus intervallis distantes inter se binos pedes, in solo collocantur; hæ revinciuntur introrsus et multo aggere vestiuntur. Ea autem, quæ diximus, intervalla grandibus in fronte saxis effarciuntur. His collocatis et coagmentatis alius insuper ordo adjicitur, ut idem illud intervallum servetur, neque inter se contingant trabes, sed paribus intermissæ spatiis,[21] singulæ singulis saxis interjectis, arte contineantur. Sic deinceps omne opus contexitur, dum justa muri altitudo expleatur. Hoc cum in speciem varietatemque opus deforme non est, alternis trabibus ac saxis, quæ rectis lineis suos ordines servant; tum ad utilitatem et defensionem urbium summam habet opportunitatem; quod et ab incendio lapis et ab ariete materia defendit, quæ, perpetuis trabibus pedes quadragenos plerumque introrsus revincta, neque perrumpi, neque distrahi potest.

24. Iis tot rebus impedita oppugnatione, milites, cum toto tempore luto, frigore, et assiduis imbribus tardarentur, tamen continenti labore omnia hæc superaverunt, et diebus XXV aggerem, latum pedes CCCXXX, altum pedes LXXX, exstruxerunt. Cum is murum hos-

pipes:' 'Ita per fistulas plumbeas aquam qui ducent, his rationibus bellissime poterunt efficere, et decursus, et circumductiones, et ventres, et expressus.' Nay, in the same chapter he applies *expressus* in the sense of 'elevated spots:' 'Sed ea castella neque in decursu, neque in ventris planitie, neque in expressionibus, neque omnino in vallibus; sed in perpetua fiant æqualitate.' And 4, 4. *eminentes expressiones* in a square stone are what the French call 'enleuvres, taillure en point de diamant.'" DIONYS. VOSSIUS. "See Lipsius Poliorc. 2, 3, 4. Voss. ad B. C. 2, 9." OUDENDORP.

20. *Trabes directæ, perpetuæ in longitudinem*] "*Trabes perpetuæ* are called in Greek *διηνεκεῖς* or *προσεχεῖς*, as is shown by the learned Bos Animadv. ad J. Cæs. p. 21. from Josephus B. J. 7, 33." OUDENDORP.

21. *Intermissæ spatiis*] "Hotomann doubts not that we ought to read *intermissis*, and says that the practice of Cæsar requires it. And in truth this conjecture is confirmed by the Ms. Leid. 1. and B. C. 1, 20. 'Nam certis spatiis intermissis.' But a thing itself is said *intermitti*, when it ceases: 7, 17. 'Castris ad eam partem oppidi positis, Cæsar quæ intermissa a flumine,' etc., 70. 'Planities intermissa collibus;' 1, 38. 'Qua flumen intermittit;' 5, 8. 'Vento intermisso.'" OUDENDORP.

tium pæne contingeret, et Cæsar ad opus consuetudine excubaret militesque cohortaretur, ne quod omnino tempus ab opere intermitteretur: paulo ante tertiam vigiliam est animadversum, fumare aggerem, quem cuniculo hostes succenderant: eodemque tempore toto muro clamore sublato, duabus portis ab utroque latere turrium eruptio fiebat. Alii faces atque aridam materiem de muro in aggerem eminus jaciebant, picem reliquasque res, quibus ignis excitari potest, fundebant, ut, quo primum occurreretur, aut cui rei ferretur auxilium, vix ratio iniri posset. Tamen, quod instituto Cæsaris duæ semper legiones pro castris excubabant, pluresque partitis temporibus erant in opere, celeriter factum est, ut alii eruptionibus resisterent, alii turres reducerent, aggeremque interscinderent, omnis vero ex castris multitudo ad restinguendum concurreret.

25. Cum in omnibus locis, consumta jam reliqua parte noctis, pugnaretur, semperque hostibus spes victoriæ redintegraretur; eo magis, quod deustos pluteos turrium videbant, nec facile adire apertos ad auxiliandum animum advertebant, semperque ipsi recentes defessis succederent, omnemque Galliæ salutem in illo vestigio temporis[22] positam arbitrarentur: accidit, inspectantibus nobis, quod, dignum memoria visum, prætermittendum non existimavimus. Quidam ante portam oppidi Gallus, qui per manus sevi ac picis transditas glebas in ignem e regione turris projiciebat, scorpione ab latere dextro transjectus exanimatusque concidit. Hunc ex proximis unus jacentem transgressus, eodem illo munere fungebatur: eadem ratione ictu scorpionis exanimato altero, successit tertius et tertio quartus; nec prius ille est a propugnatoribus[23] vacuus relictus

22. *In illo vestigio temporis*] "So B. C. 2, 26. 'Et vestigio temporis primum agmen erat in conspectu.' Cic. in Pison.: 'Atque eodem in templo, eodem et loci vestigio et temporis.' The metaphor is taken from persons walking, who do not long tread in the same steps. Curt. 4, 5. 'Nunquam diu eodem vestigio stare fortunam.' Cæsar elsewhere says, *punctum temporis*. B. C. 2, 14. 'Ita multorum mensium labor hostium perfidia et vi tempestatis puncto temporis periit.'" DIONYS. VOSSIUS.

23. *A propugnatoribus*] *Propugnator* is properly applied to those, who being besieged or blockaded, defend the ramparts of a town, or the intrenchments of a fortified position, or fight from the deck of a ship in self-defence; here it is used simply for 'persons besieged,' and often for 'the defender or protec-

locus, quam, restincto aggere atque omni parte submotis hostibus, finis est pugnandi factus.

26. Omnia experti Galli, quod res nulla successerat, postero die consilium ceperunt ex oppido profugere,[24] hortante et jubente Vercingetorige. Id, silentio noctis conati, non magna jactura suorum sese effecturos sperabant, propterea quod neque longe ab oppido castra Vercingetorigis aberant, et palus perpetua, quæ intercedebat, Romanos ad insequendum tardabat. Jamque hoc facere noctu apparabant, cum matres familiæ repente in publicum procurrerunt flentesque, projectæ ad pedes suorum, omnibus precibus petierunt, ne se et communes liberos hostibus ad supplicium dederent, quod ad capiendam fugam naturæ et virium infirmitas[25] impediret. Ubi eos in sententia perstare viderunt, quod plerumque in summo periculo timor misericordiam non recipit, conclamare et significare de fuga Romanis cœperunt. Quo timore perterriti Galli, ne ab equitatu Romanorum viæ præoccuparentur, consilio destiterunt.

27. Postero die Cæsar, promota turri directisque operibus, quæ facere instituerat, magno coorto imbri, non inutilem hanc ad capiendum consilium tempestatem arbitratus, quod paulo incautius custodias in muro dispositas videbat, suos quoque languidius in opere versari jussit, et, quid fieri vellet, ostendit. Legiones intra vineas in occulto expeditas cohortatur, ut aliquando pro tantis laboribus fructum victoriæ perciperent: his, qui

tor of another.' See Gronov. Obs. 4, 19. p. 748. who remarks "that the besieged are never said simply *oppugnare*, but *propugnare;* as on the other hand, the besiegers are never said *propugnare*, but *oppugnare*. Sometimes both parties assume the opposite character, as when, for instance, the besieged make a sally, and attack the intrenchments of the hostile camp: then in truth the former are said *oppugnare ;* and the besiegers *propugnare*, with respect to one and the same camp."

24. *Consilium ceperunt ex oppido profugere*] "The infin. for the gerund is an Hellenism very frequent in the poets, and the best prose-writers have not declined the use of it. Sallust B. C. 17. 'Quibus in otio vel magnifice vel molliter vivere copia erat;' Corn. Nepos Lysandro c. 3. 'Iniit consilia reges Lacedæmoniorum tollere;' Justin 36, 1, 3. 'Pellere ipsum regno consilium cepit;' Hirt. B. Afr. 78." Davies. See also Cæs. B. G. 8, 44.

25. *Naturæ et virium infirmitas*] I. e. 'Naturalis virium infirmitas,' by a hendiadys. So Justin 2, 2. 'Lanæ iis usus ac vestium ignotus est,' for 'lanearum vestium.' See Græv. ad Cic. Off. 1, 44.

primi murum ascendissent, præmia proposuit,[26] militibusque signum dedit. Illi subito ex omnibus partibus evolaverunt, murumque celeriter compleverunt.

28. Hostes, re nova perterriti, muro turribusque dejecti, in foro ac locis patentioribus cuneatim constiterunt, hoc animo, ut, si qua ex parte obviam contra veniretur, acie instructa depugnarent. Ubi neminem in æquum locum sese demittere, sed toto undique muro circumfundi viderunt, veriti, ne omnino spes fugæ tolleretur, abjectis armis, ultimas oppidi partes continenti[27] impetu petiverunt: parsque ibi, cum angusto portarum exitu se ipsi premerent, a militibus; pars, jam egressa portis, ab equitibus est interfecta: nec fuit quisquam, qui prædæ studeret. Sic et Genabensi cæde et labore operis incitati, non ætate confectis, non mulieribus, non infantibus pepercerunt. Denique ex omni eo numero, qui fuit circiter XL millium, vix DCCC, qui primo clamore audito se ex oppido ejecerant, incolumes ad Vercingetorigem pervenerunt. Quos ille, multa jam nocte, silentio ex fuga excepit, (veritus, ne qua in castris ex eorum concursu et misericordia vulgi seditio oriretur,) ut, procul in via dispositis familiaribus suis principibusque civitatum, disparandos[28] deducendosque ad suos curaret, quæ cuique civitati pars castrorum ab initio obvenerat.

29. Postero die concilio convocato consolatus cohor-

26. *Præmia proposuit*] I. e. 'Pecuniary rewards:' see B. Hisp. 26. "Brant erroneously thinks that the reward, here alluded to, is a mural crown; for this was presented to him alone, who first mounted on the walls of a hostile city. Cæsar, however, offers to several the rewards here alluded to. See Gell. N. A. 5, 6." DAVIES.

27. *Continenti*] "Faernus and Ursinus have wrongly preferred *continuo* from one Ms., though the Ms. Oxon. favors it. Our author chose a different adjective, as we have often seen already. And so c. 4. 'Labore continenti omnia superare;' B. C. 3, 63. 'Continentia bella,' 5, 11. 'Continens flamma,' 8, 15. 'Continentes dies,' B. C. 3, 84." OUDENDORP.

28. *Disparandos*] "The use of this verb, in writers of the golden age, is very rare in the sense of 'separation.' Hence it is worthy of remark that in the Mss. Gottorp. and Voss. 3. we have *dispertiendos*, from *dispertire* or *dispartire*, which our Author uses in other places; and in Ms. Lov. *disparandos deducendos ad suos*. But Plautus Rud. in Prol. 6. has expressly, as in this place: 'Is nos pergentis alium alia disparat.' Perizonius has even conjectured that this verb ought to be restored to Val. Max. 2, 7, 11. 'Manus a corporibus suis districtæ, inque cruentato solo dispersæ,' as I should prefer reading." OUDENDORP.

tatusque est, 'ne se admodum animo demitterent, neve perturbarentur incommodo: non virtute, neque in acie vicisse Romanos, sed artificio quodam et scientia oppugnationis, cujus rei fuerint ipsi imperiti: errare, si qui in bello omnes secundos rerum proventus expectent: sibi nunquam placuisse, Avaricum defendi, cujus rei testes ipsos haberet; sed factum imprudentia Biturigum, et nimia obsequentia reliquorum, uti hoc incommodum acciperetur: id tamen se celeriter majoribus commodis sanaturum. Nam, quæ ab reliquis Gallis civitates dissentirent, has sua diligentia adjuncturum, atque unum consilium totius Galliæ effecturum, cujus consensu ne orbis quidem terrarum possit obsistere: idque se prope jam effectum habere. Interea æquum esse, ab iis communis salutis causa impetrari, ut castra munire instituerent, quo facilius repentinos hostium impetus sustinere possent.'

30. Fuit hæc oratio non ingrata Gallis, maxime, quod ipse animo non defecerat, tanto accepto incommodo, neque se in occultum abdiderat et conspectum multitudinis fugerat: plusque animo providere et præsentire existimabatur, quod, re integra, primo incendendum Avaricum, post deserendum censuerat. Itaque, ut reliquorum imperatorum res adversæ auctoritatem minuunt, sic hujus ex contrario dignitas, incommodo accepto, in dies augebatur: simul in spem veniebant ejus affirmatione de reliquis adjungendis civitatibus, primumque eo tempore Galli castra munire instituerunt, et sic sunt animo consternati, homines insueti laboris,[29] ut omnia, quæ imperarentur, sibi patienda et perferenda[30] existimarent.

31. Nec minus, quam est pollicitus, Vercingetorix animo laborabat, ut reliquas civitates adjungeret, atque

29. *Insueti laboris*] B. G. 5, 6. 'Insuetus navigandi,' B. C. 1, 44. 'Insuetos hujus generis pugnæ.'

30. *Patienda et perferenda*] "So we have in this ch. the synonyms, 'Providere et præsentire,' 4, 22. 'Navibus coactis contractisque,' everywhere, 'Parere et imperata facere.' So Cicero and Terence, as the Lexicons inform us, frequently unite, 'Patior et perfero,' 'Patior et fero,' 'Perpetior et perfero.' Horace: 'Rure meo possum quidvis perferre patique.' Hence also B. C. 3, 15. 'Patienter atque æquo animo ferre:' sometimes our author uses 'patienter ferre,' as 7, 77. B. C. 1, 85." OUDENDORP.

earum principes donis pollicitationibusque alliciebat. Huic rei idoneos homines deligebat, quorum quisque aut oratione subdola aut amicitia facillime capi posset. Qui Avarico expugnato refugerant, armandos vestiendosque curat. Simul ut deminutæ copiæ redintegrarentur, imperat certum numerum militum civitatibus, quem, et quam ante diem in castra adduci velit; sagittariosque omnes, quorum erat permagnus in Gallia numerus, conquiri et ad se mitti jubet. His rebus celeriter id, quod Avarici deperierat, expletur. Interim Teutomatus, Olloviconis filius, rex Nitiobrigum, cujus pater ab Senatu nostro amicus erat appellatus, cum magno equitum suorum numero, et quos ex Aquitania conduxerat, ad eum pervenit.

32. Cæsar, Avarici complures dies commoratus, summamque ibi copiam frumenti et reliqui commeatus[31] nactus, exercitum ex labore atque inopia refecit. Jam prope hyeme confecta, cum ipso anni tempore ad gerendum bellum vocaretur et ad hostem proficisci constituisset, sive eum ex paludibus sylvisque elicere, sive obsidione premere posset; legati ad eum principes Æduorum veniunt, oratum, 'ut maxime necessario tempore civitati subveniat: summo esse in periculo rem; quod, cum singuli magistratus antiquitus creari atque regiam potestatem annum obtinere consuessent, duo magistratum gerant, et se uterque eorum legibus creatum esse dicat. Horum esse alterum Convictolitanem, florentem et illustrem adolescentem; alterum Cotum, antiquissima familia natum, atque ipsum hominem summæ potentiæ et magnæ cognationis; cujus frater Valetiacus proximo anno eundem magistratum gesserit: civitatem omnem esse in armis, divisum senatum, divisum populum; suas cujusque eorum clientelas. Quod si diutius alatur controversia, fore, uti pars cum parte civitatis confligat; id ne accidat, positum in ejus diligentia atque auctoritate.'

33. Cæsar, etsi a bello atque hoste discedere detri-

31. *Frumenti et reliqui commeatus*] "*Frumentum* and *commeatus* are often united: see ad 3, 7. But 8, 7. 'Frumentatione et reliquo commeatu prohibere Romanos.'" OUDENDORP.

mentosum[32] esse existimabat, tamen non ignorans, quanta ex dissensionibus incommoda oriri consuessent, ne tanta et tam conjuncta Populo Romano civitas, quam ipse semper aluisset, omnibusque rebus ornasset, ad vim atque ad arma descenderet, atque ea pars, quæ minus sibi confideret, auxilia a Vercingetorige arcesseret, huic rei prævertendum existimavit; et quod legibus Æduorum his, qui summum magistratum obtinerent, excedere ex finibus non liceret, ne quid de jure aut de legibus eorum deminuisse videretur, ipse in Æduos proficisci statuit, senatumque omnem, et quos inter controversia esset, ad se Decetiam evocavit. Cum prope omnis civitas eo convenisset, docereturque, paucis clam convocatis, alio loco, alio tempore, atque oportuerit, fratrem a fratre renuntiatum, cum leges, duo ex una familia, vivo utroque, non solum magistratus creari vetarent, sed etiam in senatu esse prohiberent: Cotum imperium deponere coëgit; Convictolitanem, qui per sacerdotes more civitatis, intermissis magistratibus, esset creatus, potestatem obtinere jussit.

34. Hoc decreto interposito, cohortatus Æduos, ut controversiarum ac dissensionum obliviscerentur, atque, omnibus omissis his rebus, huic bello servirent, eaque, quæ meruissent, præmia ab se, devicta Gallia, expectarent, equitatumque omnem et peditum millia X sibi celeriter mitterent, quæ in præsidiis rei frumentariæ causa disponeret, exercitum in duas partes divisit; IV legiones in Senones Parisiosque Labieno ducendas dedit; VI ipse in Arvernos, ad oppidum Gergoviam secundum flumen Elaver, duxit: equitatus partem illi attribuit, partem sibi reliquit. Qua re cognita, Vercingetorix, omnibus interruptis ejus fluminis pontibus, ab altera Elaveris parte iter facere cœpit.

35. Cum uterque utrique esset[33] exercitus in con-

32. *Detrimentosum*] "Ms. Reg. *detrimento suo.*" CLARKE. "*Suo* appears, as a various lection, in Ms. Duk.; *detrimentum summum*, is exhibited in Voss. 2. The word is suspected by some, because it is ἅπαξ λεγόμενον, but Cæsar has several words peculiar to himself. Otherwise it would be easy to restore, *detrimento sibi*, or *summæ rei existimabat*. But the common reading is, I think, sound. The Greek Version has, ἐπικίνδυνον ἡγούμενος." OUDENDORP.

33. *Uterque utrique esset*] Some Mss. and the early Edd. exhibit *utrimque existet*. "Whence I conjecture that Cæsar wrote *utrique ex-*

spectu fereque e regione castris castra poneret, dispositis exploratoribus, necubi effecto ponte Romani copias transducerent, erat in magnis Cæsari difficultatibus res, ne majorem æstatis partem flumine impediretur; quod non fere ante autumnum[34] Elaver vado transiri solet. Itaque, ne id accideret, sylvestri loco castris positis, e regione unius eorum pontium, quos Vercingetorix rescindendos curaverat, postero die cum duabus legionibus in occulto restitit; reliquas copias cum omnibus impedimentis, ut consueverat, misit, captis (quartis) quibusque cohortibus, uti numerus legionum constare videretur. His, quam longissime possent, progredi jussis, cum jam ex diei tempore conjecturam caperet, in castra perventum, iisdem sublicis, quarum pars inferior integra remanebat, pontem reficere cœpit. Celeriter effecto opere legionibusque transductis, et loco castris idoneo delecto, reliquas copias revocavit. Vercingetorix, re cognita, ne contra suam voluntatem dimicare cogeretur, magnis itineribus antecessit.

36. Cæsar ex eo loco quintis castris Gergoviam pervenit, equestrique prœlio eo die levi facto, perspecto urbis situ, quæ, posita in altissimo monte, omnes aditus difficiles habebat, de expugnatione desperavit; de obsessione non prius agendum constituit, quam rem frumentariam expedisset. At Vercingetorix, castris prope oppidum in monte positis, mediocribus circum se intervallis separatim singularum civitatium copias collocaverat; atque omnibus ejus jugi collibus occupatis, qua despici poterat, horribilem speciem præbebat: principesque earum civitatium, quos sibi ad consilium

titissent, i. e. 'suddenly appeared;' which verb Authors are accustomed to use on such occasions. See Gronov. ad Liv. 25, 21. 'Qui signo dato simul omnes latebris existerent,' and Burm. ad Ovid. Met. 2, 264.; and the notes on B. Afr. 7. 'Latent inter convalles, et subito existunt,' where some Mss. and Edd., and Voss. also, have *exeunt;* B. G. 7, 51. Ms. Leid. 'Legiones infestis contra hostem signis extiterunt;' B. C. 3, 105. 'Palma integra ex pavimento extitisse ostendebatur.'" OUDENDORP.

34. *Quod non fere ante autumnum*] "The Elaver, then, was greater in the summer, and we account for the fact by the melting of the snow on the mountains, which is conveyed into the river. So 7, 55. 'Ligerim ex nivibus crevisse, ut omnino vado transiri non posse videatur.' For the same reason the Rhone and Lake Leman are always more swollen in summer, as is observed by Le Clerc Phys. 2, 7, 31." DAVIES.

capiendum delegerat, prima luce quotidie ad se jubebat convenire, seu quid communicandum, seu quid administrandum videretur: neque ullum fere diem intermittebat, quin equestri prœlio, interjectis sagittariis, quid in quoque esset animi ac virtutis suorum, periclitaretur.[35] Erat e regione oppidi collis sub ipsis radicibus montis, egregie munitus, atque ex omni parte circumcisus: (quem si tenerent nostri, et aquæ magna parte et pabulatione libera prohibituri hostes videbantur;) sed is locus præsidio ab iis non nimis firmo tenebatur: tamen silentio noctis Cæsar, ex castris egressus, prius quam subsidio ex oppido veniri posset, dejecto præsidio potitus loco, duas ibi legiones collocavit, fossamque duplicem duodenum pedum a majoribus castris ad minora perduxit, ut tuto ab repentino hostium incursu etiam singuli commeare possent.

37. Dum hæc ad Gergoviam geruntur, Convictolitanis Æduus, cui magistratum adjudicatum[36] a Cæsare demonstravimus, solicitatus ab Arvernis pecunia, cum quibusdam adolescentibus colloquitur, quorum erat princeps Litavicus atque ejus fratres, amplissima familia nati adolescentes. Cum iis præmium communicat, hortaturque, 'ut se liberos et imperio natos meminerint: unam esse Æduorum civitatem, quæ certissimam Galliæ victoriam distineat;[37] ejus auctoritate reliquas contineri; qua transducta, locum consistendi Romanis in

35. *Periclitaretur*] "B. G. 2, 8. 'Quotidie tamen equestribus prœliis, quid hostis virtute posset, et quid nostri auderent, periclitabatur;' B. C. 3, 10. 'Fortunam periclitari;' B. Alex. 43. 'Virtutem periclitari;' B. Afr. 28. 'Frugem periclitari,' Hirt. B. Alex. 16. Apul. 6. p. 116.; B. Alex. 13. 'Periclitari remigio, quid quæque efficere posset.'" Oudendorp.

36. *Adjudicatum*] "Cujac. Andin. Oxon. Scal. and Leid. 1. exhibit *assignatum*, which verb you may often find in Cicero, Tacitus, Suetonius, Valerius Maximus, and others. Whence I suspect that it is the more genuine lection, and that the received reading is the gloss. *Imperium assignare*, Tacit. Hist. 5, 30. *principatum*, Val. Max. 3, 2, 1. Vell. Paterc. 2, 38. 'Nullis assignanda gloria est.'" Oudendorp.

37. *Victoriam distineat*] "Elegantissime civitas *distinere victoriam* dicitur, quæ ejus perpetuum tenorem interrumpit, et objice suo non patitur eam esse continuam et solidam, as in Ovid, 'freta distinet Isthmos.' In the same sense Cic. in Phil. 12, 12. 'Per me pacem distineri,' i. e. me pacis moram esse, qua interrumpatur; Livy 2, 15. 'Ne quid pacem distineat:' see also ad Cæs. B. G. 2, 5." Oudendorp.

Gallia non fore: esse nonnullo se Cæsaris beneficio affectum, sic tamen, ut justissimam apud eum causam obtinuerit: sed plus communi libertati tribuere: cur enim potius Ædui de suo jure et de legibus ad Cæsarem disceptatorem, quam Romani ad Æduos, veniant?' Celeriter adolescentibus et oratione magistratus et præmio deductis, cum se vel principes ejus consilii fore profiterentur, ratio perficiendi quærebatur, quod civitatem temere ad suscipiendum bellum adduci posse non confidebant. Placuit, uti Litavicus decem illis millibus, quæ Cæsari ad bellum mitterentur, præficeretur, atque ea ducenda curaret, fratresque ejus ad Cæsarem præcurrerent. Reliqua, qua ratione agi placeat, constituunt.

38. Litavicus, accepto exercitu, cum millia passuum circiter XXX ab Gergovia abesset, convocatis subito militibus, lacrymans, 'Quo proficiscimur,' inquit, 'milites? Omnis noster equitatus, omnis nobilitas interiit: principes civitatis, Eporedirix et Viridomarus, insimulati proditionis, ab Romanis indicta causa interfecti sunt. Hæc ab iis cognoscite, qui ex ipsa cæde fugerunt: nam ego, fratribus atque omnibus meis propinquis interfectis, dolore prohibeor, quæ gesta sunt, pronuntiare.' Producuntur ii, quos ille edocuerat, quæ dici vellet, atque eadem, quæ Litavicus pronuntiaverat, multitudini exponunt: 'omnes equites Æduorum interfectos, quod collocuti cum Arvernis dicerentur; ipsos se inter multitudinem militum occultasse atque ex media cæde profugisse.' Conclamant Ædui, et Litavicum, ut sibi consulat, obsecrant. 'Quasi vero,' inquit ille, 'consilii sit res, ac non necesse sit nobis Gergoviam contendere et cum Arvernis nosmet conjungere. An dubitamus, quin, nefario facinore admisso, Romani jam ad nos interficiendos concurrant? Proinde, si quid est in nobis animi, persequamur eorum mortem, qui indignissime interierunt, atque hos latrones interficiamus.' Ostendit cives Romanos, qui ejus præsidii fiducia una erant. Continuo magnum numerum frumenti commeatusque diripit, ipsos crudeliter excruciatos interficit: nuntios tota civitate Æduorum dimittit, eodem mendacio de cæde equitum et principum permovet; hortatur, ut

simili ratione, atque ipse fecerit, suas injurias [38] persequantur.

39. Eporedirix Æduus, summo loco natus adolescens et summæ domi potentiæ, et una Viridomarus, pari ætate et gratia, sed genere dispari, quem Cæsar, sibi ab Divitiaco transditum, ex humili loco ad summam dignitatem perduxerat,[39] in equitum numero convenerant, nominatim ab eo evocati. His erat inter se de principatu contentio, et in illa magistratuum controversia alter pro Convictolitane, alter pro Coto, summis opibus pugnaverant.[40] Ex iis Eporedirix, cognito Litavici consilio, media fere nocte rem ad Cæsarem defert; orat, 'ne patiatur, civitatem pravis adolescentium consiliis ab amicitia Populi Romani deficere, quod futurum provideat, si se tot hominum millia cum hostibus conjunxerint, quorum salutem neque propinqui negligere, neque civitas levi momento æstimare posset.'

40. Magna affectus solicitudine hoc nuntio Cæsar, quod semper Æduorum civitati præcipue indulserat, nulla interposita dubitatione legiones expeditas quatuor equitatumque omnem ex castris educit: nec fuit spatium tali tempore ad contrahenda castra, quod res posita in celeritate videbatur. C. Fabium legatum cum legionibus II castris præsidio relinquit. Fratres Litavici cum comprehendi jussisset, paulo ante reperit ad hostes profugisse. Adhortatus milites, 'ne necessario tempore

38. *Suas injurias*] I. e. "'Sibi illatas;' for *injuria* is applied alike to one who suffers, and to one who inflicts an injury, Gell. N. A. 9, 12." DAVIES. See ad 1, 30. 'Helvetiorum injurias populi Romani.'

39. *Ad summam dignitatem perduxerat*] "Nepos Phoc. 1. 'Agellus, qui me ad hanc dignitatem perduxit;' Vell. Paterc. 2, 79. 'Militem remigemque ad summam perduxit scientiam,' 96. 'Novitatem suam in hoc perduxerat, ut et Neronis esset socer,' 109. 'Imperium in eminens perduxit fastigium;' Seneca Ep. 20. 'Perduceris aut ad summum,' 44.; Sil. Ital. 13, 771. 'Ad decus et summas laudum perduxerit arces.'" OUDENDORP.

40. *Pugnaverat*] "Bong. 1. Lov. Egm. Voss. 1. and five more recent Mss., with the early Edd., exhibit *pugnaverant*, more correctly, and more elegantly, as the verb belongs to both the parties. B. G. 8, 54. 'Una a Cæsare, altera a Pompeio mitterentur,' which Clarke ought not to have changed; B. Afr. 67. 'Alter Adrumentum, alter Thapsum obsiderent.' See Burm. ad Vell. Paterc. 1, 16. 'Alter ab altero videri nequiverint.' The reason is the same as in the case of *alius*, of which we have spoken above." OUDENDORP.

itineris labore permoveantur,' cupidissimis omnibus, progressus millia passuum XXV, agmen Æduorum conspicatus, immisso equitatu, iter eorum moratur atque impedit, interdicitque omnibus, ne quemquam interficiant. Eporedirigem et Viridomarum, quos illi interfectos existimabant, inter equites versari suosque appellare jubet. Iis cognitis et Litavici fraude perspecta, Ædui manus tendere, deditionem significare, et projectis armis mortem deprecari incipiunt. Litavicus cum suis clientibus, quibus more Gallorum nefas est etiam in extrema fortuna deserere patronos, Gergoviam profugit.

41. Cæsar, nuntiis ad civitatem Æduorum missis, qui suo beneficio conservatos docerent, quos jure belli interficere potuisset, tribusque horis noctis exercitui ad quietem datis, castra ad Gergoviam movit. Medio fere itinere equites, ab Fabio missi, quanto res in periculo fuerit, exponunt; summis copiis castra oppugnata demonstrant; cum crebro integri defessis succederent nostrosque assiduo labore defatigarent, quibus propter magnitudinem castrorum perpetuo esset eisdem in vallo permanendum; multitudine sagittarum atque omni genere telorum multos vulneratos: ad hæc sustinenda magno usui fuisse tormenta: Fabium discessu eorum, duabus relictis portis, obstruere ceteras, pluteosque vallo addere,[41] et se in posterum diem similem ad casum parare. His rebus cognitis, Cæsar summo studio militum ante ortum solis in castra pervenit.

42. Dum hæc ad Gergoviam geruntur, Ædui, primis nuntiis ab Litavico acceptis, nullum sibi ad cognoscendum spatium relinquunt. Impellit alios avaritia, alios iracundia et temeritas, quæ maxime illi hominum generi est innata, ut levem auditionem habeant pro re comperta. Bona civium Romanorum diripiunt, cædes faciunt, in servitutem abstrahunt. Adjuvat rem proclinatam Convictolitanis, plebemque ad furorem impellit,

41. *Pluteosque vallo addere*] "By *plutei* we are to understand here, not that 'machine, which protected the soldiers while they were engaged in any work,' but simply *asseres*, and Festus informs us that the word was so used in ancient times: '*Plutei*, crates corio crudo intentæ, quæ solebant opponi militibus opus facientibus, et appellabantur militares. Nunc etiam tabulæ, quibus quid præsepitur, eodem nomine dicuntur.'" DIONYS. VOSSIUS.

ut, facinore admisso, ad sanitatem pudeat reverti. M. Aristium tribunum militum, iter ad legionem facientem, data fide ex oppido Cabillono educunt: idem facere cogunt eos, qui negotiandi causa ibi constiterant. Hos continuo in itinere adorti, omnibus impedimentis exuunt; repugnantes diem noctemque obsident; multis utrimque interfectis, majorem multitudinem ad arma concitant.

43. Interim nuntio allato, omnes eorum milites in potestate Cæsaris teneri, concurrunt ad Aristium; nihil publico factum consilio demonstrant; quæstionem de bonis direptis decernunt; Litavici fratrumque bona publicant; legatos ad Cæsarem sui purgandi gratia mittunt. Hæc faciunt recuperandorum suorum causa: sed, contaminati facinore et capti compendio ex direptis bonis, quod ea res ad multos pertinebat, et timore pœnæ exterriti, consilia clam de bello inire incipiunt, civitatesque reliquas legationibus solicitant. Quæ tametsi Cæsar intelligebat, tamen, quam mitissime potest, legatos appellat: 'nihil se propter inscientiam levitatemque vulgi gravius de civitate judicare, neque de sua in Æduos benevolentia deminuere.' Ipse, majorem Galliæ motum expectans, ne ab omnibus civitatibus circumsisteretur, consilia inibat, quemadmodum ab Gergovia discederet ac rursus omnem exercitum contraheret; ne profectio, nata ab timore defectionis, similis fugæ videretur.

44. Hæc cogitanti accidere visa est facultas bene gerendæ rei. Nam, cum minora in castra operis perspiciendi causa venisset, animadvertit collem, qui ab hostibus tenebatur, nudatum hominibus, qui superioribus diebus vix præ multitudine cerni poterat. Admiratus quærit ex perfugis causam, quorum magnus ad eum quotidie numerus confluebat. Constabat inter omnes, quod jam ipse Cæsar per exploratores cognoverat, dorsum esse ejus jugi prope æquum; sed hinc sylvestre et angustum, qua esset aditus ad alteram oppidi partem: huic loco vehementer illos timere, nec jam aliter sentire, uno colle ab Romanis occupato, si alterum amisissent, quin pæne circumvallati atque omni exitu et pabulatione interclusi viderentur: ad hunc muniendum locum omnes a Vercingetorige evocatos.

45. Hac re cognita, Cæsar mittit complures equitum turmas eo de media nocte: iis imperat, ut paulo tumultuosius omnibus in locis pervagarentur. Prima luce magnum numerum impedimentorum ex castris mulorumque produci, eque iis stramenta detrahi [42] mulionesque cum cassidibus, equitum specie ac simulatione, collibus circumvehi jubet. His paucos addit equites, qui latius ostentationis causa vagarentur. Longo circuitu easdem omnes jubet petere regiones. Hæc procul ex oppido videbantur, ut erat a Gergovia despectus in castra; neque tanto spatio, certi quid esset, explorari poterat. Legionem unam eodem jugo mittit, et paulo progressam inferiore constituit loco, sylvisque occultat. Augetur Gallis suspicio, atque omnes illo ad munitionem copiæ transducuntur. Vacua castra hostium Cæsar conspicatus, tectis insignibus suorum occultatisque signis militaribus, raros milites, ne ex oppido animadverterentur, ex majoribus castris in minora transducit, legatisque, quos singulis legionibus præfecerat, quid fieri vellet, ostendit: in primis monet, ut contineant milites, ne studio pugnandi aut spe prædæ longius progrediantur: quid iniquitas loci habeat incommodi, proponit: hoc una celeritate posse vitari: occasionis esse rem, non prœlii. His rebus expositis, signum dat et ab dextera parte alio ascensu eodem tempore Æduos mittit.

46. Oppidi murus ab planitie atque initio ascensus, recta regione, si nullus anfractus intercederet, MCC passus aberat: quicquid huic circuitus ad molliendum clivum accesserat, id spatium itineris augebat. At medio fere colle in longitudinem, ut natura montis ferebat, ex grandibus saxis sex pedum murum, qui nostrorum impetum tardaret, præduxerant Galli, atque, inferiore omni spatio vacuo relicto, superiorem partem collis usque ad murum oppidi densissimis castris compleverant. Milites, dato signo, celeriter ad munitionem perveniunt, eamque transgressi, trinis castris potiuntur. Ac tanta

42. *Eque iis stramenta detrahi*] "Sueton. Vitellio c. 7. 'Ex aure unionem detractum;' Val. Max. 3, 5, 1. 'E manu ejus annulum detraxerunt,' 5, 4, 6. 'E curru violenta manu detrahi,' 7, 6, 2. 'Eque scutis detractas pelles.'" OUDENDORP.

fuit in castris capiendis celeritas, ut Teutomatus, rex Nitiobrigum, subito in tabernaculo oppressus, ut meridie conquieverat, superiore corporis parte nudata,[43] vulnerato equo, vix se ex manibus prædantium militum eriperet.

47. Consecutus id, quod animo proposuerat, Cæsar receptui cani jussit, legionisque decimæ, qua tum erat comitatus, signa constitere. At reliquarum milites legionum, non exaudito tubæ sono, quod satis magna valles intercedebat,[44] tamen ab tribunis militum legatisque, ut erat a Cæsare præceptum, retinebantur: sed, elati spe celeris victoriæ et hostium fuga superiorumque temporum secundis prœliis, nihil adeo arduum sibi existimabant, quod non virtute consequi possent; neque prius finem sequendi fecerunt, quam muro oppidi portisque appropinquarent. Tum vero ex omnibus urbis partibus orto clamore, qui longius aberant, repentino tumultu perterriti, cum hostem intra portas esse existimarent, sese ex oppido ejecerunt. Matres familiæ de muro vestem argentumque jactabant, et, pectoris fine[45] prominentes, passis manibus obtestabantur Romanos, ut sibi parcerent, neu, sicut Avarici fecissent, ne mulieribus quidem atque infantibus abstinerent. Nonnullæ, de muris per manus demissæ, sese militibus transdebant. L. Fabius, centurio legionis VIII, quem inter suos eo die dixisse constabat, excitari se Avaricensibus præmiis neque commissurum, ut prius quisquam murum ascenderet, tres suos nactus manipulares atque ab iis sub-

43. *Superiore corporis parte nudata*] "Having laid aside the *thorax*, which was the covering for the breast, as Hotomann interprets it. P. Victorius Var. Lect. 36, 4. has written some remarks on this passage, which are not at all to the purpose." DAVIES.

44. *Valles intercedebat*] "*Valles* is used as well as *vallis*; so *ædis* and *ædes*, *canis* and *canes*, *puppes* and *puppis*, *vulpes* and *vulpis*, &c. See by all means Servius and Pierius ad Virg. Æn. 11, 522. 'Est curvo amfractu valles adcommoda fraudi;' Cæs. B. G. 6, 34. 'Valles abdita,' where see the various readings; B. Alex. 73. 'Intercisa valles;' Burm. ad Phædr. 1, 7. Drakenb. ad Liv. 4, 25." OUDENDORP.

45. *Pectoris fine*] B. Afr. 85. 'Umbilici fine;' Sallust Hist. 3. 'Inguinum fine;' Apul. Flor. N. 15. 'Scapularum finibus;' Hygin. Astron. 4, 12. 'Navis Argo fine totius veli.' See Heins. and Burm. ad Ovid. Met. 10, 536. A. Gronov. ad Justin. 30, 4. 'Orientis fine;' Gesner ad Caton. 28. 'Operito terra radicibus fini.'" OUDENDORP.

levatus murum ascendit. Eos ipse rursus singulos exceptans, in murum extulit.

48. Interim ii, qui ad alteram partem oppidi, ut supra demonstravimus, munitionis causa convenerant, primo exaudito clamore, inde etiam crebris nuntiis incitati, oppidum ab Romanis teneri, præmissis equitibus, magno concursu eo contenderunt. Eorum ut quisque primus venerat, sub muro consistebat, suorumque pugnantium numerum augebat. Quorum cum magna multitudo convenisset, matres familiæ, quæ paulo ante Romanis de muro manus tendebant, suos obtestari, et more Gallico passum capillum ostentare, liberosque in conspectum proferre cœperunt. Erat Romanis nec loco, nec numero, æqua contentio: simul, et cursu et spatio pugnæ defatigati, non facile recentes atque integros sustinebant.

49. Cæsar, cum iniquo loco pugnari hostiumque augeri copias videret, præmetuens[46] suis, ad T. Sextium legatum, quem minoribus castris præsidio reliquerat, mittit, ut cohortes ex castris celeriter educeret et sub infimo colle ab dextro latere hostium constitueret: ut, si nostros loco depulsos vidisset, quo minus libere hostes insequerentur, terreret. Ipse paulum ex eo loco cum legione progressus, ubi constiterat, eventum pugnæ expectabat.

50. Cum acerrime cominus pugnaretur, hostes loco et numero, nostri virtute confiderent, subito sunt Ædui visi, ab latere nostris aperto, quos Cæsar ab dextra parte alio ascensu, manus distinendæ causa, miserat. Hi similitudine armorum vehementer nostros perterruerunt: ac, tametsi dextris humeris exertis[47] animadvertebantur, quod insigne pacatis esse consuerat, tamen id ipsum sui fallendi causa milites ab hostibus factum existimabant. Eodem tempore L. Fabius centurio, qui-

46. *Præmetuens*] Lucr. 3, 1032. 'at mens sibi conscia facti, Præmetuens adhibet stimulos, torretque flagellis;' Phædrus 1, 16. 'Illa præmetuens dolum.'

47. *Dextris humeris exertis*] I. e. "Left bare, free, and disencumbered of dress. Ovid. Met. 2, 270. 'Ter Neptunus aquis cum torvo brachia vultu Exerere ausus erat;' 9, 57. 'Vix tamen exerui sudore fluentia multo Brachia;' Virg. Æn. 1, 492. 11, 649." OUDENDORP.

que una murum ascenderant, circumventi atque interfecti de muro præcipitantur. M. Petreius, ejusdem legionis centurio, cum portas excidere[48] conatus esset, a multitudine oppressus ac sibi desperans, multis jam vulneribus acceptis, manipularibus suis, qui illum secuti erant, ‘Quoniam,’ inquit, ‘me una vobiscum servare non possum, vestræ quidem certe vitæ prospiciam, quos cupiditate gloriæ adductus in periculum deduxi. Vos, data facultate, vobis consulite.’ Simul in medios hostes irrupit, duobusque interfectis, reliquos a porta paulum submovit. Conantibus auxiliari suis, ‘Frustra,’ inquit, ‘meæ vitæ subvenire conamini, quem jam sanguis viresque deficiunt: proinde hinc abite, dum est facultas, vosque ad legionem recipite.’ Ita pugnans post paululum concidit ac suis saluti fuit.

51. Nostri, cum undique premerentur, XLVI centurionibus amissis, dejecti sunt loco: sed intolerantius Gallos insequentes legio X tardavit, quæ pro subsidio paulo æquiore loco constiterat. Hanc rursus XIII legionis cohortes exceperunt, quæ, ex castris minoribus eductæ, cum T. Sextio legato locum ceperant superiorem. Legiones, ubi primum planitiem attigerunt, infestis contra hostes signis constiterunt. Vercingetorix ab radicibus collis suos intra munitiones reduxit. Eo die milites sunt paulo minus DCC desiderati.

52. Postero die Cæsar, concione advocata, ‘temeritatem cupiditatemque militum reprehendit, quod sibi ipsi judicavissent, quo procedendum, aut quid agendum videretur, neque signo recipiendi dato constitissent, neque a tribunis militum legatisque retineri potuissent: exposito, quid iniquitas loci posset, quid ipse ad Avaricum

48. *Portas excidere*] Several Mss. here exhibit *exscindere*. “See Duker ad Flor. 2, 2, 36. ‘De excidendis hostium mœnibus;’ Arntzenius ad Aurel. Vict. de Vir. Ill. 31. ‘Radicem excidi jussit;’ B. C. 2, 15. ‘Excisis arboribus;’ and so I would read with the Mss., two of which were inspected by me, in Statius Theb. 10, 911. ‘Soceri thalamos (or *turres*) exscidere Cadmi,’ where the received reading is *exscindere*. There is the same variation 4, 753. 8, 515. and everywhere in *exscindere* and *excidere urbem*. See Drakenb. ad Liv. 5, 15, 8. Lactant. 5, 3. ‘Veritatem penitus excidere,’ but the Cod. Bon. *exscindere;* I prefer the common reading. Horace Serm. 1, 3, 76. ‘Excidi penitus vitium iræ;’ Apul. 5. p. 104. ‘Ferro caput excideres.’” OUDENDORP.

sensisset, cum, sine duce et sine equitatu deprehensis hostibus, exploratam victoriam dimisisset, ne parvum modo detrimentum in contentione propter iniquitatem loci accideret. Quanto opere eorum animi magnitudinem admiraretur, quos non castrorum munitiones, non altitudo montis, non murus oppidi tardare potuisset; tanto opere licentiam arrogantiamque reprehendere, quod plus se, quam imperatorem, de victoria atque exitu rerum sentire existimarent: nec minus se in milite modestiam et continentiam, quam virtutem atque animi magnitudinem desiderare.'

53. Hac habita concione, et ad extremum oratione confirmatis militibus, 'ne ob hanc causam animo permoverentur, neu, quod iniquitas loci attulisset, id virtuti hostium tribuerent:' eadem de profectione cogitans, quæ ante senserat, legiones ex castris eduxit, aciemque idoneo loco constituit. Cum Vercingetorix nihilo magis in æquum locum descenderet, levi facto equestri prœlio atque eo secundo, in castra exercitum reduxit. Cum hoc idem postero die fecisset, satis ad Gallicam ostentationem minuendam militumque animos confirmandos factum existimans, in Æduos castra movit. Ne tum quidem insecutis hostibus, tertio die ad flumen Elaver pontem refecit, atque exercitum transduxit.

54. Ibi a Viridomaro atque Eporedirige Æduis appellatus, discit, cum omni equitatu Litavicum ad solicitandos Æduos profectum esse: opus esse, et ipsos antecedere[49] ad confirmandam civitatem. Etsi multis jam rebus perfidiam Æduorum perspectam habebat, atque horum discessu admaturari defectionem civitatis existimabat; tamen eos retinendos non censuit, ne aut inferre injuriam videretur, aut dare timoris aliquam suspicionem. Discedentibus his breviter sua in Æduos merita exponit: 'quos et quam humiles accepisset, compulsos in oppida, multatos agris, omnibus ereptis copiis, impo-

49. *Antecedere*] "Bong. 1. Voss. 1. Scal. Egm. Duker. and six others with the Edd. Ber. Vasc. Str. Steph. Gryph. post. *antecedere*, rightly, for *præcedere*: 7, 12. 'Equitatus, qui agmen antecesserat,' 35. 'Vercingetorix magnis itineribus antecessit;' B. C. 2, 24. 'Ipse cum equitatu antecedit ad exploranda castra;' *prægredi*, 3, 78. as we ought to read from the Ms. Lov., and 79. again *antecedere*." OUDENDORP.

sito stipendio, obsidibus summa cum contumelia extortis; et quam in fortunam, quamque in amplitudinem deduxisset, ut non solum in pristinum statum redissent, sed omnium temporum dignitatem et gratiam antecessisse viderentur.' His datis mandatis, eos ab se dimisit.

55. Noviodunum erat oppidum Æduorum, ad ripas Ligeris opportuno loco positum. Huc Cæsar omnes obsides Galliæ, frumentum, pecuniam publicam, suorum atque exercitus impedimentorum magnam partem contulerat: huc magnum numerum equorum, hujus belli causa in Italia atque Hispania coëmtum, miserat. Eo cum Eporedirix Viridomarusque venissent et de statu civitatis cognovissent, Litavicum Bibracte ab Æduis receptum, quod est oppidum apud eos maximæ auctoritatis, Convictolitanem magistratum magnamque partem senatus ad eum convenisse, legatos ad Vercingetorigem de pace et amicitia concilianda publice missos: non prætermittendum tantum commodum existimaverunt. Itaque, interfectis Novioduni custodibus, quique eo negotiandi aut itineris causa convenerant, pecuniam atque equos inter se partiti sunt; obsides civitatum Bibracte ad magistratum deducendos curaverunt; oppidum, quod ab se teneri non posse judicabant, ne cui esset usui Romanis, incenderunt; frumenti quod subito potuerunt, navibus avexerunt; reliquum flumine atque incendio corruperunt; ipsi ex finitimis regionibus copias cogere, præsidia custodiasque ad ripas Ligeris disponere, equitatumque omnibus locis, injiciendi timoris causa, ostentare cœperunt, si ab re frumentaria Romanos excludere [aut adductos inopia ex Provincia excludere] possent. Quam ad spem multum eos adjuvabat, quod Liger ex nivibus creverat, ut omnino vado non posse transiri videretur.

56. Quibus rebus cognitis, Cæsar maturandum sibi censuit, si esset in perficiendis pontibus periclitandum, ut prius, quam essent majores eo coactæ copiæ, dimicaret. Nam, ut commutato consilio iter in Provinciam converteret, (ut nemo non tunc quidem necessario faciendum existimabat,) cum infamia atque indignitas rei et oppositus mons Cevenna viarumque difficultas impe-

diebat, tum maxime, quod Agendico, Labieno atque iis legionibus, quas una miserat, vehementer timebat. Itaque, admodum magnis diurnis atque nocturnis itineribus confectis, contra omnium opinionem ad Ligerim pervenit; vadoque per equites invento, pro rei necessitate opportuno, ut brachia modo atque humeri ad sustinenda arma liberi ab aqua esse possent, disposito equitatu, qui vim fluminis refringeret, atque hostibus primo aspectu perturbatis, incolumem exercitum transduxit: frumentumque in agris et pecoris copiam nactus, repleto iis rebus exercitu, iter in Senonas facere instituit.

57. Dum hæc apud Cæsarem geruntur, Labienus eo supplemento, quod nuper ex Italia venerat, relicto Agendici, ut esset impedimentis præsidio, cum quatuor legionibus Lutetiam proficiscitur, (id est oppidum Parisiorum, positum in insula fluminis Sequanæ,) cujus adventu ab hostibus cognito, magnæ ex finitimis civitatibus copiæ convenerunt. Summa imperii transditur Camulogeno Aulerco, qui, prope confectus ætate, tamen propter singularem scientiam rei militaris ad eum est honorem evocatus. Is cum animum advertisset, perpetuam esse paludem, quæ influeret in Sequanam atque illum omnem locum magnopere impediret, hic consedit nostrosque transitu prohibere instituit.

58. Labienus primo vineas agere, cratibus atque aggere paludem explere atque iter munire conabatur. Postquam id difficilius confieri animadvertit, silentio e castris tertia vigilia egressus, eodem, quo venerat, itinere Melodunum pervenit. Id est oppidum Senonum, in insula Sequanæ positum, ut paulo ante Lutetiam diximus. Deprehensis navibus circiter L celeriterque conjunctis, atque eo militibus impositis, et rei novitate perterritis oppidanis, quorum magna pars ad bellum erat evocata, sine contentione oppido potitur. Refecto ponte, quem superioribus diebus hostes resciderant, exercitum transducit et secundo flumine ad Lutetiam iter facere cœpit. Hostes, re cognita ab iis, qui a Meloduno profugerant, Lutetiam incendunt pontesque ejus oppidi rescindi jubent: ipsi profecti a palude, in ripis Sequanæ, e regione Lutetiæ, contra Labieni castra considunt.

59. Jam Cæsar a Gergovia discessisse audiebatur:

jam de Æduorum defectione et secundo Galliæ motu rumores afferebantur, Gallique in colloquiis, interclusum itinere et Ligeri Cæsarem, inopia frumenti coactum, in Provinciam contendisse confirmabant. Bellovaci autem, defectione Æduorum cognita, qui ante erant per se infideles,[50] manus cogere atque aperte bellum parare cœperunt. Tum Labienus, tanta rerum commutatione, longe aliud sibi capiendum consilium, atque antea senserat, intelligebat: neque jam, ut aliquid acquireret, prœlioque hostes lacesseret; sed ut incolumem exercitum Agendicum reduceret, cogitabat. Namque altera ex parte Bellovaci, quæ civitas in Gallia maximam habet opinionem virtutis, instabant; alteram Camulogenus parato atque instructo exercitu tenebat: tum legiones, a præsidio atque impedimentis interclusas, maximum flumen distinebat. Tantis subito difficultatibus, objectis, ab animi virtute auxilium petendum videbat.

60. Itaque sub vesperum consilio convocato, cohortatus, ut ea, quæ imperasset, diligenter industrieque administrarent, naves, quas a Meloduno deduxerat, singulas equitibus Romanis attribuit, et, prima confecta vigilia, quatuor millia passuum secundo flumine[51] silentio progredi ibique se expectari jubet. Quinque cohortes, quas minime firmas ad dimicandum esse existimabat, castris præsidio relinquit: quinque ejusdem legionis reliquas de media nocte cum omnibus impedimentis adverso flumine magno tumultu proficisci imperat. Conquirit etiam lintres: has, magno sonitu remorum incitatas, in eandem partem mittit. Ipse post paulo, silentio egressus, cum tribus legionibus eum locum petit, quo naves appelli jusserat.

61. Eo cum esset ventum, exploratores hostium, ut omni fluminis parte erant dispositi, inopinantes, quod

50. *Per se infideles*] "In the same sense the word is applied by Cic. ad Fam. 15, 4. 'Ex alienissimis sociis amicissimos, ex infidelissimis firmissimos redderem.' So Hirt. B. A. 43." DAVIES.

51. *Secundo flumine*] "*Secundum flumen* he here calls 'that part, to which the water is conveyed.' So Virg. G. 3, 447. 'missusque secundo defluit amne,' h. e. *cum aqua*, (with the stream,) as Servius rightly explains it. The opposite term is *adversum flumen*, (against the stream.)" DAVIES.

magna subito erat coorta tempestas, ab nostris opprimuntur: exercitus equitatusque, equitibus Romanis administrantibus, quos ei negotio præfecerat, celeriter transmittitur. Uno fere tempore sub lucem hostibus nuntiatur, in castris Romanorum præter consuetudinem tumultuari[52] et magnum ire agmen adverso flumine, sonitumque remorum in eadem parte exaudiri et paulo infra milites navibus transportari. Quibus rebus auditis, quod existimabant tribus locis transire legiones, atque omnes, perturbatos defectione Æduorum, fugam parare, suas quoque copias in tres partes distribuerunt. Nam, et præsidio e regione castrorum relicto, et parva manu Metiosedum versus missa, quæ tantum progrederetur, quantum naves processissent, reliquas copias contra Labienum duxerunt.

62. Prima luce et nostri omnes erant transportati et hostium acies cernebatur. Labienus, milites cohortatus, 'ut suæ pristinæ virtutis et tot secundissimorum prœliorum memoriam retinerent, atque ipsum Cæsarem, cujus ductu sæpenumero hostes superassent, præsentem adesse existimarent,' dat signum prœlii. Primo concursu ab dextro cornu, ubi septima legio consisterat, hostes pelluntur atque in fugam conjiciuntur: ab sinistro, quem locum duodecima legio tenebat, cum primi ordines hostium transfixi pilis concidissent, tamen acerrime reliqui resistebant, nec dabat suspicionem fugæ quisquam. Ipse dux hostium Camulogenus suis aderat atque eos cohortabatur. At, incerto etiam nunc exitu victoriæ, cum septimæ legionis tribunis esset nuntiatum, quæ in sinistro cornu gererentur, post tergum hostium legionem ostenderunt signaque intulerunt. Ne eo quidem tempore quisquam loco cessit, sed circumventi om-

52. *Tumultuari*] "It is here used in a passive sense; for verbs called *deponents*, are not unfrequently employed in a passive sense. So Apul. Met. 4. p. 71. 'Magnanimi ducis vigore venerato:' 11. p. 239. There is a large number of verbs of this kind, and it is probable that all deponents were in their primitive use passives originally: see Perizonius ad Sanct. Min. 3, 2. p. 318. Hence they formerly said *tumultuare*, as we are informed by G. J. Vossius Anal. 3, 7. who c. 6. has collected a long list of deponents used passively." DAVIES. Vell. Paterc. 2, 79, 5. 'Dum inter ducem et supplicem tumultuatur.'

nes interfectique sunt. Eandem fortunam tulit Camulogenus. At ii, qui præsidio contra castra Labieni erant relicti, cum prœlium commissum audissent, subsidio suis ierunt collemque ceperunt, neque nostrorum militum victorum impetum sustinere potuerunt. Sic, cum suis fugientibus permixti, quos non sylvæ montesque texerunt, ab equitatu sunt interfecti. Hoc negotio confecto, Labienus revertitur Agendicum, ubi impedimenta totius exercitus relicta erant: inde cum omnibus copiis ad Cæsarem pervenit.

63. Defectione Æduorum cognita, bellum augetur. Legationes in omnes partes circummittuntur: quantum gratia, auctoritate, pecunia valent, ad solicitandas civitates nituntur. Nacti obsides, quos Cæsar apud eos deposuerat, horum supplicio dubitantes territant. Petunt a Vercingetorige Ædui, ad se veniat, rationesque belli gerendi communicet. Re impetrata contendunt, ut ipsis summa imperii transdatur; et, re in controversiam deducta, totius Galliæ concilium Bibracte indicitur. Eodem conveniunt undique frequentes. Multitudinis suffragiis res permittitur: ad unum omnes Vercingetorigem probant imperatorem. Ab hoc concilio Remi, Lingones, Treviri afuerunt: illi, quod amicitiam Romanorum sequebantur; Treviri, quod aberant longius et ab Germanis premebantur: quæ fuit causa, quare toto abessent bello et neutris auxilia mitterent. Magno dolore Ædui ferunt, se dejectos principatu; queruntur fortunæ commutationem, et Cæsaris in se indulgentiam requirunt;[53] neque tamen, suscepto bello, suum consilium ab reliquis separare audent. Inviti, summæ spei adolescentes, Eporedirix et Viridomarus, Vercingetorigi parent.

64. Ille imperat reliquis civitatibus obsides: denique ei rei constituit diem: huc omnes equites, XV millia

53. *Requirunt*] I. e. "'Regret, feel the loss of, find Vercingetorix very different from Cæsar." CLARKE. "So Clarke, with Hotomann, rightly explains the word. Cic. pro Mil. I. 'Veterem consuetudinem fori et pristinum morem judiciorum requirunt;' Flor. 1, 16. 'Ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur,' where see Duker, and see my note ad Lucan. 6, 154. 'Interque cadavera quæri;' Hirt. B. Afr. 10. 'Omnibus insciis et requirentibus imperatoris consilium.'" OUDENDORP.

numero, celeriter convenire jubet: peditatu, quem ante habuerit, se fore contentum dicit, neque fortunam tentaturum, aut in acie dimicaturum; sed, quoniam abundet equitatu, perfacile esse factu, frumentationibus pabulationibusque Romanos prohibere: æquo modo animo sua ipsi frumenta corrumpant ædificiaque incendant, qua rei familiaris jactura perpetuum imperium libertatemque se consequi videant. His constitutis rebus, Æduis Segusianisque, qui sunt finitimi Provinciæ, x millia peditum imperat: huc addit equites DCCC. His præficit fratrem Eporedirigis, bellumque inferre Allobrogibus jubet. Altera ex parte Gabalos proximosque pagos Arvernorum in Helvios, item Rutenos Cadurcosque ad fines Volcarum Arecomicorum depopulandos mittit. Nihilo minus clandestinis nuntiis legationibusque Allobrogas solicitat, quorum mentes nondum ab superiore bello resedisse[54] sperabat. Horum principibus pecunias, civitati autem imperium totius provinciæ pollicetur.

65. Ad hos omnes casus provisa erant præsidia cohortium duarum et viginti, quæ ex ipsa coacta provincia ab L. Cæsare legato ad omnes partes opponebantur. Helvii, sua sponte cum finitimis prœlio congressi, pelluntur et, C. Valerio Donotauro, Caburi filio, principe civitatis compluribusque aliis interfectis, intra oppida murosque compelluntur. Allobroges, crebris ad Rhodanum dispositis præsidiis, magna cum cura et diligentia suos tuentur. Cæsar, quod hostes equitatu superiores esse intelligebat et, interclusis omnibus itineribus, nulla

54. *Resedisse*] "Leid. 1. Gottorp. Busl. and two others, with the Ed. Inc., exhibit *redisse:* rightly, if *ad sanitatem* were added, as 1, 42. But now I am not satisfied with this reading. That, which is found in Voss. 1., merits more attention, *residisse;* for it is a metaphor from an extinguished flame. The same variation appears both elsewhere, and in Lucan 9, 75. 'jam flamma residit,' which I now prefer. See also Markl. ad Stat. Silv. 5. Epic. 3. where the Ms. Dorv. has, 'rogus ille deorum Siderat;' Seneca Agam. 261. 'Iramque flammis jam residentem incitas;' Pliny H. N. 2, 11. 'Favor et misericordia acres primos impetus habent, paulatim consilio et ratione velut extincta considunt.' There is the same variation in Livy 2, 29. 'Cum iræ resedissent,' where see Drakenb. In Hirtius B. Alex. 5. we have, 'Subsidit aqua,' as in Virgil, Ovid, and others." OUDENDORP.

re ex Provincia atque Italia sublevari poterat, trans Rhenum in Germaniam mittit ad eas civitates, quas superioribus annis pacaverat, equitesque ab his arcessit, et levis armaturæ pedites, qui inter eos prœliari consueverant. Eorum adventu, quod minus idoneis equis utebantur, a tribunis militum reliquisque, sed et equitibus Romanis atque evocatis, equos sumit, Germanisque distribuit.

66. Interea, dum hæc geruntur, hostium copiæ ex Arvernis, equitesque, qui toti Galliæ erant imperati, conveniunt. Magno horum coacto numero, cum Cæsar in Sequanos per extremos Lingonum fines iter faceret, quo facilius subsidium Provinciæ ferri posset, circiter millia passuum X ab Romanis trinis castris Vercingetorix consedit: convocatisque ad concilium præfectis equitum, 'venisse tempus victoriæ,' demonstrat: 'fugere in Provinciam Romanos Galliaque excedere: id sibi ad præsentem obtinendam libertatem satis esse; ad reliqui temporis pacem atque otium parum profici: majoribus enim coactis copiis reversuros, neque finem belli facturos. Proinde in agmine impeditos adoriantur. Si pedites suis auxilium ferant atque in eo morentur, iter confici[55] non posse; si, (id quod magis futurum confidat,) relictis impedimentis, suæ saluti consulant, et usu rerum necessariarum et dignitate spoliatum iri. Nam de equitibus hostium, quin nemo eorum progredi modo extra agmen audeat, ne ipsos quidem debere dubitare. Id quo majore faciant animo, copias se omnes pro castris habiturum, et terrori hostibus futurum.'[56] Conclamant equites, 'sanctissimo jurejurando confirmari oportere, ne tecto recipiatur, ne ad liberos, ne ad parentes, ne ad uxorem aditum habeat, qui non bis per agmen hostium perequitarit.'

55. *Iter confici*] B. G. 7, 11. 'Quamprimum iter conficeret.'

56. *Terrori hostibus futurum*] "Cujac., 'Terrori hostium non defuturum;' Andin. Oxon. and Leid. 1., 'Terrorem hostium non defuturum,' which I approve, if we retain *terrori*, as we expressly read in Ms. Scal. Livy 3, 50, 10. 'Nec illius dolori, nec suæ libertati defuturos,' and others everywhere; Cæs. B. G. 5, 33. 'Nulla in re communi saluti deerat,' B. C. 1, 32. 'Se oneri non futurum,' Mss. *defuturum*, where see the note; 2, 39. 'Spei ejus studia non deerant,' 41. 'Non deest negotio Curio;' 3, 79. 'Ne occasioni deesset,' 93. 'Huic rei non defuerunt.'" OUDENDORP.

67. Probata re atque omnibus ad jusjurandum adactis, postero die in tres partes distributo equitatu, duæ se acies ab duobus lateribus ostendunt: una a primo agmine iter impedire cœpit. Qua re nuntiata, Cæsar suum quoque equitatum, tripartito divisum, contra hostem ire jubet. Pugnatur una tunc omnibus in partibus: consistit agmen: impedimenta inter legiones recipiuntur. Si qua in parte nostri laborare aut gravius premi videbantur, eo signa inferri Cæsar aciemque converti jubebat: quæ res et hostes ad insequendum tardabat et nostros spe auxilii[57] confirmabat. Tandem Germani ab dextro latere, summum jugum nacti, hostes loco depellunt; fugientes usque ad flumen, ubi Vercingetorix cum pedestribus copiis consederat, persequuntur, compluresque interficiunt. Qua re animadversa, reliqui, ne circumvenirentur, veriti, se fugæ mandant. Omnibus locis fit cædes: tres nobilissimi Ædui capti ad Cæsarem perducuntur: Cotus, præfectus equitum, qui controversiam cum Convictolitane proximis comitiis habuerat; et Cavarillus, qui post defectionem Litavici pedestribus copiis præfuerat; et Eporedirix, quo duce ante adventum Cæsaris Ædui cum Sequanis bello contenderant.

68. Fugato omni equitatu, Vercingetorix copias suas, ut pro castris collocaverat, reduxit; protinusque Alesiam, quod est oppidum Mandubiorum, iter facere cœpit; celeriterque impedimenta ex castris educi et se subsequi jussit. Cæsar, impedimentis in proximum collem deductis, duabusque legionibus præsidio relictis, secutus, quantum diei tempus est passum, circiter tribus millibus hostium ex novissimo agmine interfectis, altero die ad Alesiam castra fecit. Perspecto urbis situ, perterritisque hostibus, quod equitatu, qua maxime parte exercitus confidebant, erant pulsi, adhortatus ad laborem milites, Alesiam circumvallare instituit.

69. Ipsum erat oppidum in colle summo, admodum edito loco, ut, nisi obsidione, expugnari posse non videretur. Cujus collis radices duo duabus ex partibus flumina subluebant. Ante id oppidum planities circiter millia passuum III in longitudinem patebat: reliquis ex

57. *Spe auxilii*] "Because they knew well that, if they were pressed too heavily, Cæsar would assist them." DAVIES.

omnibus partibus colles, mediocri interjecto spatio, pari altitudinis fastigio, oppidum cingebant. Sub muro, quæ pars collis ad orientem solem spectabat, hunc omnem locum copiæ Gallorum compleverant, fossamque et maceriam sex in altitudinem pedum præduxerant. Ejus munitionis, quæ ab Romanis instituebatur, circuitus XI millium passuum tenebat. Castra opportunis locis erant posita, ibique castella XXIII facta; quibus in castellis[58] interdiu stationes disponebantur, ne qua subito eruptio fieret: hæc eadem noctu excubitoribus ac firmis præsidiis tenebantur.

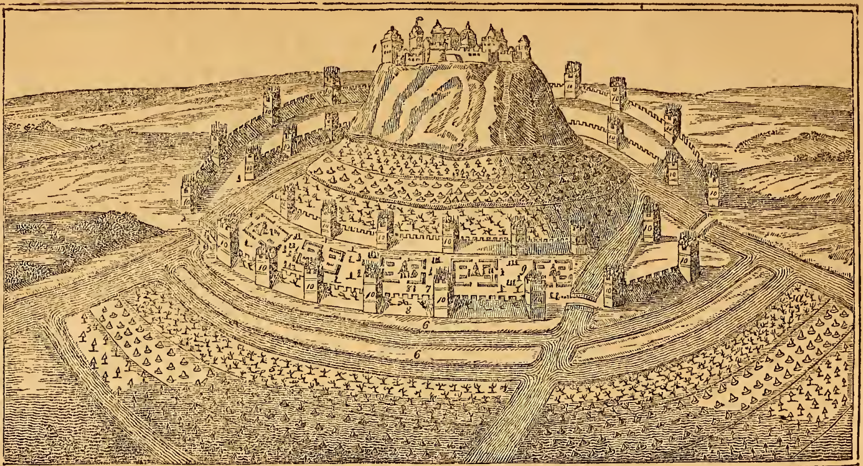
70. Opere instituto, fit equestre prœlium in ea planitie, quam intermissam collibus III millia passuum in longitudinem patere, supra demonstravimus. Summa vi ab utrisque contenditur. Laborantibus nostris Cæsar Germanos submittit, legionesque pro castris constituit, ne qua subito irruptio ab hostium peditatu fiat. Præsidio legionum addito, nostris animus augetur: hostes, in fugam conjecti, se ipsi multitudine impediunt atque angustioribus portis relictis coarctantur. Tum Germani acrius usque ad munitiones sequuntur. Fit magna cædes: nonnulli, relictis equis, fossam transire et maceriam transcendere conantur. Paulum legiones Cæsar, quas pro vallo constituerat, promoveri jubet. Non minus, qui intra munitiones erant, Galli perturbantur; veniri ad se confestim existimantes, ad arma conclamant; nonnulli perterriti in oppidum irrumpunt. Vercingetorix portas jubet claudi, ne castra nudentur. Multis interfectis, compluribus equis captis, Germani sese recipiunt.

71. Vercingetorix, priusquam munitiones ab Romanis perficiantur, consilium capit, omnem ab se equitatum noctu dimittere.[59] Discedentibus mandat, 'ut suam quisque eorum civitatem adeat, omnesque, qui per æta-

58. *Quibus in castellis*] "B. G. 1, 6. 'Erant omnino itinera duo, quibus itineribus domo exire possent,' and soon afterwards, 'Diem dicunt, qua die ad ripam Rhodani omnes conveniant;' 2, 18. 'Loci natura erat hæc, quem locum nostri castris delegerant;' 8, 17. 'Eo loco, quem in locum missuros arbitraretur.'" OUD.

59. *Dimittere*] For *dimittendi*. Corn. Nepos Hannib. 13. 'Nunc tempus est hujus libri facere finem;' Phædrus 3, 16, 13. 'Potare est animus nectar, quod Pallas mihi Nuper donavit;' Cæs. B. G. 8, 44. 'Rebellare consilia inisseut.'

ALESIA.

1. *Alesia, situated on a high hill.* 2. *Ditch made by Cæsar under the hill.* 3. *Spurs.* 4. *Lilies.* 5. *Cippi.* a. *Pits covered with bushes.* 6. *Two ditches, fifteen feet broad.* 7. *Rampart and battlements.* 8. *Stakes in the form of a stag's horns.* 9. *Redoubts.* 10. *Towers.*

tem arma ferre possint, ad bellum cogant; sua in illos merita proponit, obtestaturque, ut suæ salutis rationem habeant, neu se, de communi libertate optime meritum, hostibus in cruciatum dedant: quod si indiligentiores fuerint, millia hominum delecta LXXX una secum interitura demonstrat; ratione inita, frumentum se exigue dierum XXX habere, sed paulo etiam longius tolerare posse parcendo.' His datis mandatis, qua erat nostrum opus intermissum, secunda vigilia silentio equitatum dimittit; frumentum omne ad se referri jubet; capitis pœnam iis, qui non paruerint, constituit: pecus, cujus magna erat ab Mandubiis compulsa copia, viritim distribuit; frumentum parce et paulatim metiri instituit: copias omnes, quas pro oppido collocaverat, in oppidum recipit. His rationibus auxilia Galliæ expectare et bellum administrare parat.

72. Quibus rebus ex perfugis et captivis cognitis, Cæsar hæc genera munitionis instituit. Fossam pedum XX directis lateribus duxit, ut ejus fossæ solum tantundem pateret, quantum summa labra distabant. Reliquas omnes munitiones ab ea fossa passus CD reduxit: id hoc consilio, (quoniam tantum esset necessario spatium complexus, nec facile totum corpus corona militum cingeretur,)[60] ne de improviso aut noctu ad munitiones hostium multitudo advolaret; aut interdiu tela in nostros, operi destinatos, conjicere possent. Hoc intermisso spatio, duas fossas, XV pedes latas, eadem altitudine perduxit: quarum interiorem, campestribus ac demissis locis, aqua ex flumine derivata complevit. Post eas aggerem ac vallum XII pedum exstruxit; huic loricam pinnasque adjecit, grandibus cervis eminentibus ad commissuras pluteorum atque aggeris, qui ascensum hostium tardarent; et turres toto opere circumdedit, quæ pedes LXXX inter se distarent.

73. Erat eodem tempore[61] et materiari et frumentari

60. *Corona cingeretur*] "Hirtius 8, 11. explains the phrase, when he says, 'Nec locum munitionibus claudi nisi a majore exercitu posse.' Hence *coronare* for *cingere*, Stat. Theb. 2. 'densaque nemus statione coronant.'" DIONYS. VOSSIUS. "Lucan 6, 88. 'Agminaque interius muro breviore recepit, Densius ut parva disponeret arma corona,' where avoid receiving *gyro*, the conjecture of Markl. ad Stat. Silv. 5, 2, 121. and consult Schel. ad Hygin. Grom. p. 61." OUDENDORP.

61. *Eodem tempore*] "Manut. Plant. Scal. and the rest in succes-

et tantas munitiones fieri necesse, deminutis nostris copiis, quæ longius ab castris progrediebantur: ac nonnunquam opera nostra Galli tentare, atque eruptionem ex oppido pluribus portis summa vi facere conabantur. Quare ad hæc rursus opera addendum Cæsar putavit, quo minore numero militum munitiones defendi possent. Itaque truncis arborum aut admodum firmis ramis abscisis,[62] atque horum delibratis ac præacutis cacuminibus, perpetuæ fossæ, quinos pedes altæ, ducebantur. Huc illi stipites demissi et ab infimo revincti, ne revelli possent, ab ramis eminebant. Quini erant ordines, conjuncti inter se atque implicati ; quo qui intraverant, se ipsi acutissimis vallis induebant.[63] Hos cippos appellabant. Ante hos, obliquis ordinibus in quincuncem dispositos, scrobes trium in altitudinem pedum fodiebantur, paulatim angustiore ad infimum fastigio.[64] Huc teretes stipites, feminis crassitudine, ab summo præacuti et præusti, demittebantur ita, ut non amplius digitis quatuor ex terra eminerent: simul, confirmandi et stabiliendi causa, singuli ab infimo solo pedes terra excul-

sion give *uno tempore ;* and rightly, if they give it from Mss. For so 8, 61. 'Uno fere tempore sub lucem nuntiatur,' 83. 'Pugnatur uno tempore omnibus locis;' B. C. 1, 20. 'Omnes uno consilio,' 3, 15. 'Atque uno etiam tempore accidit,' 21. 'Cum Casilinum venisset, unoque tempore;' Hirt. B. Alex. 8. 17. B. Afr. 30. 34. and often. See Drakenb. ad Liv. 1, 51. But the other Edd. with the Mss. both of others, and my own, exhibit *eo:* whence Hotomann says that he should highly approve of *eodem*, if any Ms. sanctioned it. I can testify that it appears 'in membranis primis Leidensibus, Oxoniensibus, et Andinis:' *dem* was absorbed by *tem*. I have, therefore, with Gronovius, restored *eodem*, until it should appear that *uno* is in the Mss. Cæsar elsewhere uses *unus et idem*." OUDENDORP.

62. *Abscisis*] "Others *abscissis*, but the most ancient Mss. as well of Cæsar, as of other Authors, do not double the hissing letter. So Livy 44, 5. 'Qua rupes abscisæ erant.' See also G. J. Vossius Anal. 3, 26. p. 97." DAVIES. "All my Mss. too exhibit *abscisis* or *abscissis*, except the Ms. Gottorp.; others have *accisis*, but see Lips. and ad 3, 14. 'Quibus abscisis,' and frequently." OUDENDORP.

63. *Se ipsi acutissimis vallis induebant*] Xen. K. Π. 1,6, 19. p. 81. Ἵνα ἐντῷ σφόδρα φεύγειν αὐτὸς ἑαυτὸν ἐμπίπτων ἐνέδυ. Cæs. B. G. 7, 82. 'Se ipsi stimulis inopinantes induebant;' Virg. Æn. 10, 681. Lucr. 4, 815.

64. *Angustiore ad infimum fastigio*] *Fastigium* denotes 'depth' as well as 'height.' "Virg. G. 2, 288. 'Forsitan et scrobibus quæ sint fastigia quæras;' Lucan 4, 296. 'putensque cavati Montis ad irrigui premitur fastigia campi;' in like manner, Apul. Met. 4. p. 85. 'Profundo maris udo recedit vertice.' I have quoted other passages in Misc. Obs. V. 5. T. 1. p. 65." OUDENDORP.

cabantur: reliqua pars scrobis ad occultandas insidias viminibus ac virgultis integebatur. Hujus generis octoni ordines ducti, ternos inter se pedes distabant. Id ex similitudine floris lilium appellabant. Ante hæc taleæ, pedem longæ, ferreis hamis infixis, totæ in terram infodiebantur; mediocribusque intermissis spatiis, omnibus locis disserebantur, quos stimulos nominabant.

74. His rebus perfectis, regiones secutus quam potuit æquissimas pro loci natura, XIV millia passuum complexus, pares ejusdem generis munitiones, diversas ab his, contra exteriorem hostem perfecit, ut ne magna quidem multitudine, si ita accidat ejus discessu, munitionum præsidia circumfundi possent: neu cum periculo ex castris egredi cogantur, dierum XXX pabulum frumentumque habere omnes convectum jubet.

75. Dum hæc ad Alesiam geruntur, Galli, concilio principum indicto, non omnes, qui arma ferre possent, ut censuit Vercingetorix, convocandos statuunt, sed certum numerum cuique civitati imperandum; ne, tanta multitudine confusa, nec moderari, nec discernere suos, nec frumentandi rationem habere possent. Imperant Æduis atque eorum clientibus, Segusianis, Ambivaretis, Aulercis Brannovicibus, [Brannoviis,] millia XXXV; parem numerum Arvernis, adjunctis Eleutheris Cadurcis, Gabalis, Velaunis, qui sub imperio Arvernorum esse consuerunt; Senonibus, Sequanis, Biturigibus, Santonis, Rutenis, Carnutibus duodena millia; Bellovacis X; totidem Lemovicibus; octona Pictonibus et Turonis et Parisiis et Helviis; Suessionibus, Ambianis, Mediomatricis, Petrocoriis, Nerviis, Morinis, Nitiobrigibus quina millia, Aulercis Cenomanis totidem; Atrebatibus IV; Bellocassis, Lexoviis, Aulercis Eburonibus terna; Rauracis et Boiis XXX; universis civitatibus, quæ Oceanum attingunt, quæque eorum consuetudine Armoricæ appellantur, (quo sunt in numero Curiosolites, Rhedones, Ambibari, Caletes, Osismii, Lemovices, Veneti, Unelli,) sex. Ex his Bellovaci suum numerum non contulerunt, quod se suo nomine atque arbitrio cum Romanis bellum gesturos dicerent, neque cujusquam imperio obtemperaturos: rogati tamen ab Commio, pro ejus hospitio bina millia miserunt.

76. Hujus opera Commii, ita ut antea demonstravimus, fideli atque utili superioribus annis erat usus in Britannia Cæsar: quibus ille pro meritis civitatem ejus immunem esse jusserat, jura legesque reddiderat, atque ipsi Morinos attribuerat. Tanta tamen universæ Galliæ consensio fuit libertatis vindicandæ, et pristinæ belli laudis recuperandæ, ut neque beneficiis, neque amicitiæ memoria,. moverentur; omnesque et animo et opibus in id bellum incumberent, coactis equitum VIII millibus et peditum circiter CCXL. Hæc in Æduorum finibus recensebantur numerusque inibatur: præfecti constituebantur: Commio Atrebati, Viridomaro et Eporedirigi, Æduis, Vergasillauno Arverno, consobrino Vercingetorigis, summa imperii transditur. His delecti ex civitatibus attribuuntur, quorum consilio bellum administraretur. Omnes alacres et fiduciæ pleni ad Alesiam proficiscuntur: neque erat omnium quisquam, qui aspectum modo tantæ multitudinis sustineri posse arbitraretur; præsertim ancipiti prœlio,[65] cum ex oppido eruptione pugnaretur, foris tantæ copiæ equitatus peditatusque cernerentur.

77. At ii, qui Alesiæ odsidebantur, præterita die, qua suorum auxilia expectaverant, consumto omni frumento, inscii, quid in Æduis gereretur, concilio coacto, de exitu fortunarum suarum consultabant. Apud quos variis dictis sententiis, quarum pars deditionem, pars, dum vires suppeterent, eruptionem censebant, non prætereunda videtur oratio Critognati, propter ejus singularem ac nefariam crudelitatem. Hic, summo in Arvernis ortus loco, et magnæ habitus auctoritatis, ‘ Nihil,’ inquit, ‘ de eorum sententia dicturus sum, qui turpissimam servitutem deditionis nomine appellant; neque hos habendos civium loco, neque ad concilium adhibendos, censeo. Cum iis mihi res sit, qui eruptionem probant: quorum in consilio, omnium vestrum consensu, pristinæ

65. *Ancipiti prœlio*] “ These words here denote ‘ an engagement pressing on the rear, and in front.’ B. C. 3, 72. ‘ Non illi paucitatem nostrorum militum, non iniquitatem loci, atque angustias præoccupatis castris, et ancipitem terrorem intra extraque munitiones, non abscissum in duas partes exercitum, cum altera alteri auxilium ferre non posset, causæ fuisse cogitabant;’ Curt. 3, 7, 9. ‘ Ubi circumiri, ubi ancipiti acie premi possent;’ Nepos Datam. 7, 3.” DAVIES.

residere virtutis memoria videtur. Animi est ista mollitia, non virtus, inopiam paulisper ferre non posse. Qui ultro morti offerant, facilius reperiuntur, quam qui dolorem patienter ferant. Atque ego hanc sententiam probarem, (nam apud me tantum dignitas potest,) si nullam, præterquam vitæ nostræ, jacturam fieri viderem ; sed in consilio capiendo omnem Galliam respiciamus, quam ad nostrum auxilium concitavimus. Quid, hominum millibus LXXX uno loco interfectis, propinquis consanguineisque nostris animi fore existimatis, si pæne in ipsis cadaveribus prœlio decertare cogentur? Nolite hos vestro auxilio exspoliare,[66] qui vestræ salutis causa suum periculum neglexerint; nec stultitia [67] ac temeritate vestra, aut imbecillitate animi, omnem Galliam prosternere et perpetuæ servituti addicere. An, quod ad diem non venerunt, de eorum fide constantiaque dubitatis? Quid ergo? Romanos in illis ulterioribus munitionibus animine causa quotidie exerceri putatis? Si illorum nuntiis confirmari non potestis, omni aditu præsepto ; iis utimini testibus, appropinquare eorum adventum ; cujus rei timore exterriti diem noctemque in opere versantur. Quid ergo mei consilii est?[68] Facere, quod nostri majores, nequaquam pari bello Cimbrorum Teutonumque, fecerunt; qui in oppida compulsi, ac simili inopia subacti, eorum corporibus, qui ætate inutiles ad bellum videbantur, vitam toleraverunt, neque se hostibus transdiderunt. Cujus rei si exemplum non haberemus, tamen libertatis causa institui et posteris

66. *Exspoliare*] I. e. " 'Penitus spoliare.' See Heins. ad Ovid. Met. 13, 562. 'Exspoliatque genas oculis,' Burm. ad Phædr. 2, 2. 'Exspoliari viros ;' Cæs. B. G. 8, 50. Apul. 2. p. 26. 'Caput capillo exspoliaveris,' so some Mss., not *spoliaveris*." OUDENDORP.

67. *Nec stultitia*] "There is a double negative for one. Terence Andr. 2, 2, v. ult. 'Neque tu haud dicas tibi non prædictum,' as in Greek, where two negatives make a stronger negation ; Minucius Felix Oct. 88. 'Hujusmodi propudia nobis non licet nec audire.' See several examples, collected by Bronkh. ad Propert. 2, 15, 5." DAVIES. "See the note on B. G. 5, 21. 'Neque nulla omnino navis.' In the passage under consideration, however, we may conveniently understand *velitis:* a verb of a contrary signification is often understood in the second member of a sentence. See, among many others, Perizonius ad Sanct. Min. 4, 8, 5. Burm. ad Phædr. 74. and ad Vell. Paterc. 2, 128. ; and my note on Frontinus 2, 5, 31." OUDENDORP.

68. *Quid ergo mei consilii est*] Brutus ad Cic. 11, 1. 'Quid ergo est, inquis, tui consilii? dandus est locus.'

prodi pulcherrimum judicarem. Nam quid illi simile bello fuit? Depopulata Gallia,[69] Cimbri, magnaque illata calamitate, finibus quidem nostris aliquando excesserunt, atque alias terras petierunt; jura, leges, agros, libertatem nobis reliquerunt: Romani vero quid petunt aliud, aut quid volunt, nisi invidia adducti, quos fama nobiles potentesque bello cognoverunt, horum in agris civitatibusque considere, atque his æternam injungere servitutem? Neque enim unquam alia conditione bella gesserunt. Quod si ea, quæ in longinquis nationibus geruntur, ignoratis: respicite finitimam Galliam, quæ in provinciam redacta, jure et legibus commutatis, securibus subjecta, perpetua premitur servitute.'

78. Sententiis dictis, constituunt, ut, qui valitudine aut ætate inutiles sint bello, oppido excedant, atque omnia prius experiantur, quam ad Critognati sententiam descendant:[70] illo tamen potius utendum consilio, si res cogat atque auxilia morentur, quam aut deditionis aut pacis subeundam conditionem. Mandubii, qui eos oppido receperant, cum liberis atque uxoribus exire coguntur. Hi, cum ad munitiones Romanorum accessissent, flentes omnibus precibus orabant, ut se, in servitutem receptos, cibo juvarent. At Cæsar, dispositis in vallo custodiis,[71] recipi prohibebat.

69. *Depopulata Gallia*] "This verb, classed among deponents, is here used in a passive sense. So B. G. 1, 11. 'Sese depopulatis agris, non facile ab oppidis vim hostium prohibere;' Horace Od. 3, 5, 24. 'Arva Marte coli populata nostro.' And this is not surprising, as the active termination remained in use: B. Hisp. 42. 'Agros vestramque provinciam vestro impulsu depopulavit;' Virg. Æn. 1, 531. (4, 402.)" Davies. See the note on Lucan 2, 445. 'Arva premi, quam si ferro populentur et igni.'

70. *Ad Critognati sententiam descendant*] "B. G. 5, 29. 'Ad ejusmodi consilium descendisse;' 6, 16. 'Ad innocentium supplicia descendunt;' 7, 33. 'Ad vim atque ad arma descenderet,' so the more perfect Mss., but the majority exhibit *discederet*; B. C. 1, 9. 'Ad omnia se descendere paratum,' 81. 'Quo necessario descensuros existimabat,' 3, 9. 'Ad extremum auxilium descenderunt;' and so Livy and others everywhere." Oudendorp.

71. *Custodiis*] "An abstract for a concrete: Nepos Epam. 6, 4. 'Coram frequentissimo legationum conventu;' Val. Max. 1, 1, 9. 'Non dubitaverunt sacris imperia servire;' Eumenius Pan. 4, 8, 5. 'Cum conjugiis et liberis ceteroque examine necessitudinum.'" Davies. "B. G. 5, 55. 'Præsidia custodiasque disponere;' B. C. 2, 5. 'Cum liberis, atque uxoribus, publicisque custodiis;' Frontinus 2, 2. 'In

79. Interea Commius et reliqui duces, quibus summa imperii permissa erat, cum omnibus copiis ad Alesiam perveniunt, et, colle exteriore occupato, non longius M passibus ab nostris munitionibus considunt. Postero die equitatu ex castris educto, omnem eam planitiem, quam in longitudinem III millia passuum patere demonstravimus, complent, pedestresque copias paulum ab eo loco abditas in locis superioribus constituunt. Erat ex oppido Alesia despectus in campum. Concurritur, his auxiliis visis: fit gratulatio inter eos, atque omnium animi ad lætitiam excitantur. Itaque productis copiis ante oppidum considunt, et proximam fossam cratibus integunt atque aggere explent, seque ad eruptionem atque omnes casus comparant.

80. Cæsar, omni exercitu ad utramque partem munitionum disposito, ut, si usus veniat, suum quisque locum teneat et noverit, equitatum ex castris educi et prœlium committi jubet. Erat ex omnibus castris, quæ summum undique jugum tenebant, despectus; atque omnium militum intenti animi pugnæ proventum expectabant. Galli inter equites raros sagittarios expeditosque levis armaturæ interjecerant, qui suis cedentibus auxilio succurrerent, et nostrorum equitum impetus sustinerent. Ab his complures de improviso vulnerati prœlio excedebant. Cum suos pugnæ superiores [72] esse Galli confiderent et nostros multitudine premi viderent, ex omnibus partibus et ii, qui munitionibus continebantur, et ii, qui ad auxilium convenerant, clamore et ululatu suorum animos confirmabant. Quod in conspectu omnium res gerebatur, neque recte ac turpiter factum celari poterat; utrosque et laudis cupiditas et timor ignominiæ ad

statione custodiæ sunt.' " OUDENDORP.

72. *Pugna superiores*] "Those excellent Mss. Andin. and Leid. 1. exhibit *pugnæ*, which I do not rashly reject. Innumerable adjectives have often a genitive for an ablative: Vell. Paterc. 1, 3. *acer belli;* Barthius ad Claudian. Ruf. 1, 171.; Cerda ad Virg. G. 4, 491. *animi victus;* Hirt. B. Alex. 56.; G. Vossius ad Vell. Paterc. 1, 5. 'Disciplinæ clarissimus;' Drakenborg ad Sil. Ital. 11, 26. 'Veteresque doloris;' Markl. ad Stat. Silv. 5, 3, 109. 'Famæque obscura jaceres,' as the Ms. of a friend inspected by me exhibits; Duker ad Flor. 3, 17. 'Ægrum rerum temere motarum;' see the note on Lucan 2, 213. and Misc. Obs. 5, 69. But yet I prefer the reading of the Mss. in this place of Cæsar." OUDENDORP.

virtutem excitabant. Cum a meridie prope ad solis occasum dubia victoria pugnaretur, Germani una in parte confertis turmis in hostes impetum fecerunt, eosque propulerunt: quibus in fugam conjectis, sagittarii circumventi interfectique sunt. Item ex reliquis partibus nostri, cedentes usque ad castra insecuti, sui colligendi facultatem non dederunt. At ii, qui ab Alesia processerant, mœsti, prope victoria desperata, se in oppidum receperunt.

81. Uno die intermisso, Galli, atque hoc spatio magno cratium, scalarum, harpagonum numero effecto, media nocte silentio ex castris egressi, ad campestres munitiones accedunt. Subito clamore sublato, qua significatione, qui in oppido obsidebantur, de suo adventu cognoscere possent, crates projicere, fundis, sagittis, lapidibus nostros de vallo deturbare, reliquaque, quæ ad oppugnationem pertinent, administrare. Eodem tempore, clamore exaudito, dat tuba signum suis Vercingetorix atque ex oppido educit. Nostri, ut superioribus diebus suus cuique locus erat definitus, ad munitiones accedunt: fundis, librilibus,[73] sudibusque, quas in opere disposuerant, ac glandibus Gallos perterrent. Prospectu tenebris ademto, multa utrimque vulnera accipiuntur; complura tormentis tela conjiciuntur. At M. Antonius et C. Trebonius, legati, quibus eæ partes ad defendendum obvenerant, qua ex parte nostros premi intellexerant, iis auxilio ex ulterioribus castellis deductos submittebant.

82. Dum longius ab munitione aberant Galli, plus multitudine telorum proficiebant: posteaquam propius successerunt, aut se ipsi stimulis inopinantes induebant, aut in scrobes delapsi transfodiebantur, aut ex vallo ac turribus transjecti pilis muralibus interibant. Multis

73. *Fundis, librilibus*] "Some have *libralibus*, which lection may be confirmed from Vegetius 2, 3. 'Libralia saxa,' but Festus defends the received reading: 'Librilia appellantur instrumenta bellica, saxa scilicet ad brachii crassitudinem in modum flagellorum loris revincta.' Hence we must distinguish between *fundis* and *librilibus*, as Lipsius also thought, Poliorc. 4, 3. and so we find in the Ms. Brant. and the Greek version: Σφενδόναις, μεγάλοις τε λίθοις." DAVIES. "In no Ms. does *a* appear; but all my Mss., the Mss. Ciacc., and the early editions have *librilibus*, except that the word is absent from the Ms. Cujac. See also Pareus Lex. Crit. 677." OUDENDORP.

undique vulneribus acceptis, nulla munitione perrupta, cum lux appeteret, veriti, ne ab latere aperto ex superioribus castris eruptione circumvenirentur, se ad suos receperunt. At interiores, dum ea, quæ a Vercingetorige ad eruptionem præparata erant, proferunt, priores fossas explent; diutius in iis rebus administrandis morati, prius suos discessisse cognoverunt, quam munitionibus appropinquarent. Ita, re infecta, in oppidum reverterunt.

83. Bis magno cum detrimento repulsi Galli, quid agant, consulunt: locorum peritos adhibent: ab his superiorum castrorum situs munitionesque cognoscunt. Erat a septentrionibus collis, quem propter magnitudinem circuitus opere circumplecti non potuerant nostri, necessarioque pæne iniquo loco et leniter declivi castra fecerant. Hæc C. Antistius Reginus et C. Caninius Rebilus, legati, cum duabus legionibus obtinebant. Cognitis per exploratores regionibus, duces hostium LX millia ex omni numero deligunt earum civitatum, quæ maximam virtutis opinionem habebant; quid quoque pacto agi placeat, occulte inter se constituunt; adeundi tempus definiunt, cum meridies esse videatur. Iis copiis Vergasillaunum Arvernum, unum ex quatuor ducibus, propinquum Vercingetorigis, præficiunt. Ille ex castris prima vigilia egressus, prope confecto sub lucem itinere, post montem se occultavit, militesque ex nocturno labore sese reficere jussit. Cum jam meridies appropinquare videretur, ad ea castra, quæ supra demonstravimus, contendit: eodemque tempore equitatus ad campestres munitiones accedere et reliquæ copiæ pro castris sese ostendere cœperunt.

84. Vercingetorix ex arce Alesiæ suos conspicatus, ex oppido egreditur; a castris longurios, musculos, falces reliquaque, quæ eruptionis causa paraverat, profert. Pugnatur uno tempore omnibus locis acriter[74] atque omnia tentantur: qua minime visa pars firma est, huc concurritur. Romanorum manus tantis munitionibus distinetur, nec facile pluribus locis occurrit. Multum ad terrendos nostros valuit clamor, qui post tergum

74. *Acriter*] B. G. 8, 19. 42. 'Acerrime prœliantur;' B. C. 1, 80. 'Pugnatur acriter ad novissimum agmen.'

pugnantibus extitit, quod suum periculum in aliena vident virtute constare: omnia enim plerumque, quæ absunt, vehementius hominum mentes perturbant.

85. Cæsar idoneum locum nactus, quid quaque in parte geratur, cognoscit, laborantibus auxilium submittit. Utrisque ad animum occurrit, unum illud esse tempus, quo maxime contendi conveniat. Galli, nisi perfregerint munitiones, de omni salute desperant: Romani, si rem obtinuerint, finem laborum omnium expectant. Maxime ad superiores munitiones laboratur, quo Vergasillaunum missum demonstravimus. Exiguum loci ad declivitatem fastigium magnum habet momentum. Alii tela conjiciunt; alii testudine facta subeunt; defatigatis in vicem integri succedunt. Agger, ab universis in munitionem conjectus, et ascensum dat Gallis, et ea, quæ in terram occultaverant Romani, contegit: nec jam arma nostris, nec vires suppetunt.

86. His rebus cognitis, Cæsar Labienum cum cohortibus sex subsidio laborantibus mittit: imperat, si sustinere non possit, deductis cohortibus eruptione pugnet: id, nisi necessario, ne faciat. Ipse adit reliquos; cohortatur, ne labori succumbant; omnium superiorum dimicationum fructum in eo die atque hora docet consistere. Interiores, desperatis campestribus locis propter magnitudinem munitionum, loca prærupta ex ascensu tentant: huc ea, quæ paraverant, conferunt: multitudine telorum ex turribus propugnantes deturbant: aggere et cratibus fossas explent, aditus expediunt: falcibus vallum ac loricam rescindunt.

87. Cæsar mittit primo Brutum adolescentem cum cohortibus sex, post cum aliis septem C. Fabium legatum: postremo ipse, cum vehementius pugnarent, integros subsidio adducit. Restituto prœlio ac repulsis hostibus, eo, quo Labienum miserat, contendit; cohortes quatuor ex proximo castello deducit; equitum se partem sequi, partem circumire exteriores munitiones, et ab tergo hostes adoriri jubet. Labienus, postquam neque aggeres, neque fossæ vim hostium sustinere poterant, coactis undequadraginta cohortibus, quas ex proximis præsidiis deductas fors obtulit,[75] Cæsarem per nuntios

75. *Fors obtulit*] B. G. 2, 21. 'Quam in partem fors obtulit,' 8, 19.; Aurel. de Vir. Ill. 13. 'Equum, quem fors dederat.'

facit certiorem, quid faciendum existimet. Accelerat Cæsar, ut prœlio intersit.

88. Ejus adventu ex colore vestitus[76] cognito, (quo insigni in prœliis uti consueverat,) turmisque equitum et cohortibus visis, quas se sequi jusserat, ut de locis superioribus hæc declivia[77] et devexa cernebantur, hostes prœlium committunt. Utrimque clamore sublato, excipit rursus ex vallo atque omnibus munitionibus clamor. Nostri, omissis pilis, gladiis rem gerunt. Repente post tergum equitatus cernitur: cohortes aliæ appropinquant: hostes terga vertunt: fugientibus equites occurrunt: fit magna cædes. Sedulius, dux et princeps Lemovicum, occiditur: Vergasillaunus Arvernus vivus in fuga comprehenditur: signa militaria LXXIV ad Cæsarem referuntur: pauci ex tanto numero se incolumes in castra recipiunt. Conspicati ex oppido cædem et fugam suorum, desperata salute, copias a munitionibus reducunt. Fit protinus, hac re audita, ex castris Gallorum fuga. Quod nisi crebris subsidiis ac totius diei labore milites essent defessi, omnes hostium copiæ deleri potuissent. De media nocte missus equitatus novissimum agmen consequitur: magnus numerus capitur atque interficitur, reliqui ex fuga in civitates discedunt.

89. Postero die Vercingetorix, concilio convocato, id se bellum suscepisse non suarum necessitatum, sed communis libertatis causa, demonstrat; et quoniam sit fortunæ cedendum, ad utramque rem se illis offerre, seu morte sua Romanis satisfacere, seu vivum transdere velint. Mittuntur de his rebus ad Cæsarem legati. Jubet arma transdi, principes produci. Ipse in munitione pro castris consedit: eo duces producuntur. Ver-

76. *Ex colore vestitus*] "The generals were dressed in a white or purple cloak: Val. Max. 1, 6, 11. 'Ducturus erat (Crassus) a Carris adversus Parthos exercitum. Ei pullum traditum est paludamentum, cum in prœlium exeuntibus album aut purpureum dari soleret.' But Cæsar used a garment of a very singular color, or else those words would be idle, 'Quo insigni in prœliis uti consueverat.'" DAVIES.

77. *Declivia*] "Lucan 2, 421. '*Montis declivia.*' But the excellent Ms. Andin., the Mss. Gottorp. Leid. and Voss. 3. and the Ed. Inc. give *decliva*, which ought not to be despised. For *declivus* is said equally as *clivis*, with innumerable adjectives of that kind: see ad Lucan. 4, 114. There is a variation also of reading in B. G. 2, 18. and elsewhere. See also ad B. C. 1, 45. and ad Hirt. B. Afr. 10. 'Omnia sibi procliva.'" OUDENDORP.

cingetorix deditur, arma projiciuntur. Reservatis Æduis atque Arvernis, si per eos civitates recuperare posset, ex reliquis captivis toto exercitu capita singula prædæ nomine distribuit.

90. His rebus confectis, in Æduos proficiscitur; civitatem recipit. Eo legati ab Arvernis missi, quæ imperaret, se facturos pollicentur. Imperat magnum numerum obsidum. Legiones in hyberna mittit: captivorum circiter XX millia Æduis Arvernisque reddit: T. Labienum duabus cum legionibus et equitatu in Sequanos proficisci jubet: huic M. Sempronium Rutilum attribuit: C. Fabium et L. Minucium Basilum cum duabus legionibus in Remis collocat, ne quam ab finitimis Bellovacis calamitatem accipiant. C. Antistium Reginum in Ambivaretos, T. Sextium in Bituriges, C. Caninium Rebilum in Rutenos cum singulis legionibus mittit. Q. Tullium Ciceronem et P. Sulpicium Cabilloni et Matiscone in Æduis ad Ararim, rei frumentariæ causa, collocat. Ipse Bibracte hyemare constituit. His rebus literis Cæsaris cognitis, Romæ dierum XX supplicatio indicitur.[78]

71. *Supplicatio indicitur*] "An ancient Ms. has *redditur*, as if you were to say that the *supplicatio* was a grateful return to the gods for the victories vouchsafed by them; but as far as my knowledge goes, none of the old writers has so used the word. *Supplicatio* is here the same as *gratulatio* in Val. Max. 1, 1, 1. 'Prisco etiam instituto rebus divinis opera datur, cum aliquid commendandum est, precatione; cum exposcendum, voto; cum solvendum, gratulatione; cum inquirendum vel extis, vel sortibus, impetrito; cum solemni ritu peragendum, sacrificio.' So Cic. ad Brut. 11, 18. 'Sed tamen, tam recenti gratulatione, quam tuo nomine ad omnia deorum templa fecimus;' de Prov. Cons. 11. What Maximus here calls *precatio*, is termed *obsecratio* by Livy 31, 9. 'Supplicationibus habitis jam, et obsecratione circa omnia pulvinaria facta.' For Livy is there speaking of a fresh war, and intends to say that the Roman state was recommended to their care, before the consuls took their departure for the provinces." DIONYS. VOSSIUS.

C. JULII CÆSARIS

COMMENTARII

DE

BELLO GALLICO.

BOOK VIII.

THE ARGUMENT.

Aulus Hirtius's Preface. 1. The Gauls form a resolution to renew the war; 2. Cæsar falls unexpectedly upon the Biturigians, and compels them to submit; 4. He afterwards disperses the Carnutes by the terror of his arms; 5. The Bellovaci prepare for war; 6. Their designs; 7. Cæsar endeavors to draw them to an engagement, by inspiring them with a contempt of his small numbers; 8. But, as they carefully avoid a battle, he resolves to fortify his camp; 11. The Bellovaci intercept the Roman foragers; 12. Daily skirmishes within view of the two camps; 13. The Bellovaci artfully counterfeit a retreat; 16. And falling upon the Romans from an ambuscade, after an obstinate fight, are entirely dispersed; 17. The Bellovaci and other states submit; 20. Cæsar divides his army; 21. Caninius and Fabius relieve Duracius, besieged by Dumnacus in Limo; 24. Caninius pursues Drappes and Luterius; 25. Fabius obliges the Carnutes and other states to submit; 26. Drappes and Luterius possess themselves of Uxellodunum; 27. Caninius invests the town; 28. Intercepts a convoy escorted by Luterius; 29. Attacks and carries the camp of Drappes; 30. And joining the forces under Fabius, returns to the siege

of Uxellodunum; 31. Cæsar repairs to the camp of Caninius; 33. And, depriving the besieged of water, compels the town to surrender; 37. He then sends his army into winter-quarters; 38. Commius, defeated in an engagement of horse, surrenders to Antony; 41. The year following, Gaul being in perfect quiet, Cæsar goes into Italy; 42. Where he is received with the highest demonstrations of respect; 43. He returns to the army, where he learns the designs formed against him at Rome; 46. And thereupon sets out again for Italy.

Coactus assiduis tuis vocibus, Balbe, cum quotidiana mea recusatio non difficultatis excusationem, sed inertiæ videretur deprecationem habere, difficillimam rem suscepi. Cæsaris nostri commentarios rerum gestarum Galliæ, non comparandos superioribus atque insequentibus ejus scriptis, contexui,[1] novissimumque ac imperfectum ab rebus gestis Alexandriæ confeci usque ad exitum non quidem civilis dissensionis, cujus finem nullum videmus, sed vitæ Cæsaris. Quos utinam qui legent, scire possint, quam invitus susceperim scribendos, quo facilius caream stultitiæ atque arrogantiæ crimine, qui me mediis interposuerim Cæsaris scriptis. Constat enim inter omnes, nihil tam operose ab aliis esse perfectum, quod non horum elegantia commentariorum superetur: qui sunt editi, ne scientia tantarum rerum scriptoribus deesset; adeoque probantur omnium judicio, ut prærepta, non præbita, facultas scriptoribus videatur. Cujus tamen rei major nostra, quam reliquorum, est admiratio: ceteri enim, quam bene atque emendate; nos etiam, quam facile atque celeriter eos perfecerit, scimus. Erat autem in Cæsare cum facultas atque elegantia summa scribendi, tum verissima scientia suorum consiliorum explicandorum. Mihi ne illud quidem accidit, ut Alexandrino atque Africano bello interessem: quæ bella quanquam[2] ex parte nobis Cæsaris

1. *Contexui*] "He elegantly applies the word *contexere*, which signifies not only *conjungere*, but *continuare interrupta*." Oudendorp.

2. *Quanquam*] This is occasionally construed with a subjunctive: "Lucan 2, 351. 'tempora quanquam Sint aliena toris,' as I have edited from the Mss.; 473. 'quanquam His sedeat castris.' See also Pearce ad

sermone sint nota; tamen aliter audimus ea, quæ rerum novitate aut admiratione nos capiunt, aliter, quæ pro testimonio sumus dicturi. Sed ego nimirum, dum omnes excusationis causas colligo, ne cum Cæsare conferar, hoc ipso crimen arrogantiæ subeo, quod me judicio cujusquam existimem posse cum Cæsare comparari. Vale.

Omni Gallia devicta, Cæsar cum a superiore æstate[3] nullum bellandi tempus intermisisset, militesque hybernorum quiete reficere a tantis laboribus vellet; complures eodem tempore civitates renovare belli consilia nuntiabantur conjurationesque facere. Cujus rei verisimilis causa afferebatur, quod Gallis omnibus cognitum esset, neque ulla multitudine, in unum locum coacta, resisti posse Romanis;[4] nec, si diversa bella complures eodem tempore inissent[5] civitates, satis auxilii, aut spatii, aut copiarum habiturum exercitum Populi Romani ad omnia persequenda: non esse autem alicui civitati sortem incommodi recusandam, si tali mora reliquæ possent se vindicare in libertatem.

2. Quæ ne opinio Gallorum confirmaretur, Cæsar M. Antonium quæstorem suis præfecit hybernis: ipse cum equitatus præsidio pridie kal. Januarias ab oppido Bibracte proficiscitur ad legionem XIII, quam non longe a finibus Æduorum collocaverat in finibus Biturigum, eique adjungit legionem XI, quæ proxima fuerat. Binis

Cic. de Orat. 1, 6. Cæs. B. G. 8, 55. 'Quanquam esset dubium,' Leid. 1.; B. Afr. 31. 'Quanquam adversarii essent magnis copiis freti.' So the Mss. and Edd. of Apul. Met. 6. p. 115. 'Quanquam frustra filium dicam.'" Oudendorp.

3. *Superiore æstate*] "It means the summer, not of that year, but of the preceding." Oudendorp.

4. *Resisti posse Romanis*] "The Gauls had found both elsewhere, and in the preceding summer at Alesia that, if they assembled all their forces together, they were not a match for the Romans, as Hotomann has well explained the passage." Oudendorp.

5. *Inissent*] "As writers everywhere use *inire prælium*, so they employ *inire bellum*. Livy 36, 1. 'Vellent juberentne cum Antiocho rege bellum iniri,' and very often; Vell. Paterc. 2, 3. 'Bellaque non causis inita;' Frontinus 1, 1, 8. 'Majore bellum molitione inituros;' Justin 8, 2. 'Tot bella victores illo duce inierant,' 12, 2, 6. 15, 1, 9. and others; Hirt. B. Afr. 91. 'Inito bello.'" Oudendorp. The common reading was *intulissent*, but the Mss. And. and Oxon. exhibit *inissent*, and Oudendorp justly considers the former to be a glossarial explanation of the latter.

cohortibus ad impedimenta relictis, reliquum exercitum in copiosissimos agros Biturigum inducit: qui, cum latos fines et complura oppida haberent, unius legionis hybernis non potuerant contineri, quin bellum pararent conjurationesque facerent.

3. Repentino adventu Cæsaris accidit, quod imparatis disjectisque[6] accidere fuit necesse,[7] ut sine timore ullo rura colentes prius ab equitatu opprimerentur, quam confugere in oppida possent: namque etiam illud, vulgare incursionibus, signum hostium, quod incendiis ædificiorum intelligi consuevit, Cæsaris id erat interdicto sublatum: ne aut copia pabuli frumentique, si longius progredi vellet, deficeretur; aut hostes incendiis terrerentur. Multis hominum millibus captis, perterriti Bituriges, qui primum adventum effugere potuerant Romanorum, in finitimas civitates, aut privatis hospitiis confisi, aut societate consiliorum, confugerant. Frustra: nam Cæsar magnis itineribus omnibus locis occurrit; nec dat ulli civitati spatium de aliena potius, quam de domestica salute cogitandi: qua celeritate et fideles amicos retinebat et dubitantes terrore ad conditiones pacis adducebat. Tali conditione proposita, Bituriges, cum sibi viderent clementia Cæsaris reditum patere in ejus amicitiam, finitimasque civitates sine ulla pœna dedisse obsides atque in fidem receptas esse, idem fecerunt.

4. Cæsar militibus pro tanto labore ac patientia, qui brumalibus diebus, itineribus difficillimis, frigoribus intolerandis, studiosissime permanserant in labore, ducenos sestertios, centurionibus II millia nummum prædæ nomine[8] condonanda pollicetur; legionibusque in hy-

6. *Disjectis*] I. e. "Scattered, dispersed. B. G. 8, 7. 'Pabulatione cum exigua tum disjecta,' 10. 'Raris disjectisque ædificiis;' Heins. ad Ovid. Met. 3, 726. 'Trunca sed ostendens disjectis corpora membris.'" OUDENDORP.

7. *Accidit quod accidere fuit necesse*] Cæs. B. G. 1, 85. 'Accidisse igitur his, quod plerumque hominibus nimia pertinacia atque arrogantia accidere soleat,' 1, 44. 2, 9. 'Facerem quod nostri majores fecerunt;' B. C. 1, 19.

8. *Prædæ nomine*] B. G. 7, 89. 'Exercitui capita singula, prædæ nomine, distribuit;' Sueton. Jul. 48. 'Veteranis prædæ nomine, XX millia numûm dedit;' Apul. 6. p. 114. 'Accepturus indicinæ nomine VII. savia.' For so we should read with Elmenh. and Roaldus; my Ms. *indicive;* the common reading, *indicii.* So p. 121. 'Nauli nomine;' Cic. and Sueton. Cæs. 25. 'Stipendii nomine,' and everywhere, 'Eo nomine.'

berna remissis, ipse se recipit die XL Bibracte. Ibi cum jus diceret, Bituriges ad eum legatos mittunt, auxilium petitum contra Carnutes, quos intulisse bellum sibi querebantur. Qua re cognita, cum non amplius X et VIII dies in hybernis esset commoratus, legiones XIV et VI ex hybernis ab Arare educit, quas ibi collocatas explicandæ rei frumentariæ causa, superiore Commentario demonstratum est. Ita cum duabus legionibus ad persequendos Carnutes proficiscitur.

5. Cum fama exercitus ad hostes esset perlata, calamitate ceterorum ducti Carnutes, desertis vicis oppidisque, quæ tolerandæ hyemis causa, constitutis repente exiguis ad necessitatem ædificiis, incolebant, (nuper enim devicti complura oppida dimiserant,[8]) dispersi profugiunt. Cæsar erumpentes eo maxime tempore acerrimas tempestates cum subire milites nollet, in oppido Carnutum Genabo castra ponit, atque in tecta partim Gallorum, partim quæ, conjectis celeriter stramentis, tentoriorum integendorum gratia, erant inædificata, milites contegit: equites tamen et auxiliarios pedites in omnes partes mittit, quascumque petisse dicebantur hostes: nec frustra: nam plerumque magna præda potiti nostri revertuntur. Oppressi Carnutes hyemis difficultate, terrore periculi, cum tectis expulsi nullo loco diutius consistere auderent, nec sylvarum præsidio tempestatibus durissimis tegi possent, dispersi, magna parte amissa suorum, dissipantur in finitimas civitates.

6. Cæsar tempore anni difficillimo cum satis haberet convenientes manus dissipare, ne quod initium belli nasceretur; quantumque in ratione esset, exploratum haberet, sub tempus æstivorum nullum summum bellum[9] posse conflari: C. Trebonium cum II legionibus, quas secum habebat, in hybernis Genabi collocavit; ipse, cum crebris legationibus Remorum certior fieret, Bellovacos, qui belli gloria Gallos omnes Belgasque præstabant,[10] finitimasque his civitates, duce Correo

8. *Dimiserant*] B. G. 5, 18. 'Ut hostes impetum legionum sustinere non possent, ripasque dimitterent.'

9. *Summum bellum*] "Est in quo *summa rei* verteretur, et a quo maximum dependeret discrimen: Gronov. ad Liv. 26, 10. 38, 50." OUDENDORP.

10. *Gallos omnes Belgasque præstabant*] "*Præstare,* when it signi-

Bellovaco et Commio Atrebate, exercitus comparare atque in unum locum cogere, ut omni multitudine in fines Suessionum, qui Remis erant attributi, facerent impressionem; pertinere autem non tantum ad dignitatem, sed etiam ad salutem suam judicaret, nullam calamitatem socios optime de republica meritos accipere; legionem ex hybernis evocat rursus XI, literas autem ad C. Fabium mittit, ut in fines Suessionum legiones II, quas habebat, adduceret, alteramque ex duabus ab T. Labieno arcessit. Ita, quantum hybernorum opportunitas bellique ratio postulabat, perpetuo suo labore, in vicem legionibus expeditionum onus injungebat.

7. His copiis coactis, ad Bellovacos proficiscitur, castrisque in eorum finibus positis, equitum turmas dimittit in omnes partes ad aliquos excipiendos, ex quibus hostium consilia cognosceret. Equites officio functi renuntiant, paucos in ædificiis esse inventos, atque hos, non qui agrorum colendorum causa remansissent, (namque esse undique diligenter demigratum,) sed qui speculandi gratia essent remissi. A quibus cum quæreret Cæsar, quo loco multitudo esset Bellovacorum, quodve esset consilium eorum, inveniebat, Bellovacos omnes, qui arma ferre possent, in unum locum convenisse; itemque Ambianos, Aulercos, Caletos, Velliocasses, Atrebatas locum castris excelsum, in sylva, impedita circumdatum palude,[11] delegisse; omnia impedimenta in ulteriores sylvas contulisse; complures esse principes

fies *antecellere*, generally claims a dat. Yet Livy employs the accus. in bk. 5. 'Ut nuntiare domum possint, quantum Galli virtute ceteros mortales præstarent;' and Tacitus Ann. 4. for the same reason uses *præsidere* with an accus.: 'Et haud spernenda illic civium sociorumque manus litora Oceani præsidebat.' DIONYS. VOSS. "That no one may place too much faith in Dionys. Vossius, I shall produce the following examples: Quintil. 1, 1. 'Præstat tamen ingenio alius alium:' 2, 20. 'Ea in quoque animalium est virtus, qua præstat cetera vel pleraque;' Nepos Epam. 6. 'Eloquentia omnes eo præstabat tempore,' de Regibus c. 3. 'Animi magnitudine et calliditate omnes in Africa natos præstitisse constat,' Hannib. 1. 'Non est inficiandum Hannibalem præstitisse ceteros imperatores prudentia,' Attic. 3. 18." DAVIES. "See ad B. G. 1, 2. 'Virtute omnes præstare,' as the Ms. exhibits." OUDENDORP.

11. *Circumdatum palude*] "*Circumdari* is applied as well to that which surrounds, as to that which is surrounded: 34. 'Oppido munitiones circumdare;' Hirt. B. Afr. 74. 'Multitudine circumdata;' see ad Liv. 1, 28. 'Armata circumdatur legio,' and ad Justin. 4, 4. 'Munitionibus circumdatis.' So also *circumfundi* is often used." OUDENDORP.

belli auctores, sed multitudinem maxime Correo obtemperare, quod ei summo esse odio nomen populi Romani intellexissent; paucis ante diebus ex his castris Atrebatem Commium discessisse ad auxilia Germanorum adducenda, quorum et vicinitas propinqua, et multitudo esset infinita: constituisse autem Bellovacos, omnium principum consensu, summa plebis cupiditate, si (ut dicebatur) Cæsar cum tribus legionibus veniret, offerre se ad dimicandum, ne miseriore ac duriore postea conditione cum toto exercitu decertare[12] cogerentur: si majores copias adduceret, in eo loco permanere, quem delegissent; pabulatione autem, quæ propter anni tempus cum exigua tum disjecta esset, et frumentatione et reliquo commeatu ex insidiis prohibere Romanos.

8. Quæ Cæsar consentientibus pluribus cum cognovisset, atque ea, quæ proponerentur, consilia plena prudentiæ longeque a temeritate barbarorum remota esse judicaret, omnibus rebus inserviendum statuit, quo celerius hostis, contemta suorum paucitate, prodiret in aciem: singularis enim virtutis veterrimas legiones VII, VIII et IX habebat; summæ spei delectæque juventutis XI, quæ, octavo jam stipendio functa,[13] tamen collatione reliquarum nondum eandem vetustatis ac virtutis ceperat opinionem. Itaque consilio advocato, rebus iis, quæ ad se essent delatæ, omnibus expositis, animos multitudinis confirmat. Si forte hostes trium legionum numero posset elicere ad dimicandum, agminis ordinem ita constituit, ut legio VII, VIII, IX ante omnia irent impedimenta; deinde omnium impedimentorum agmen (quod tamen erat mediocre, ut in expeditionibus esse consuevit) cogeret undecima, ne majoris multitudinis

12. *Decertare*] "If you believe Bernartius in his Notes on Statius, *decertare* is 'vehemently and pertinaciously to contend;' as *deperire* for *valde perire*, &c. But he is much mistaken; nor is *decertare* different from, or more emphatic than *certare*. I wonder that Bernartius was not better versed in Statius than to say this, as it is clear that it was the familiar practice of that age to use simple for compound verbs. So the same poet Theb. 1. uses *dequestus* for *questus*, and Suetonius employs *decœnare* for *cœnare*, and several other verbs of that kind. Such is what Sueton. Jul. 24. says, 'Sed rebus prospere decedentibus;' for which other authors would say, 'Prospere cedentibus,' as *male cedere* in Horace and Ovid." OUDENDORP.

13. *Stipendio functa*] Seneca Ep. 93. 'Functum omnibus vitæ humanæ stipendiis.'

species accidere hostibus posset, quam ipsi depoposcissent. Hac ratione pæne quadrato agmine instructo, in conspectum hostium, celerius opinione eorum, exercitum adducit.

9. Cum repente instructas velut in acie certo gradu legiones accedere Galli viderent, quorum erant ad Cæsarem plena fiduciæ consilia perlata, sive certaminis periculo, sive subito adventu, seu expectatione nostri consilii, copias instruunt pro castris, nec loco superiore decedunt. Cæsar, etsi dimicare optaverat, tamen, admiratus tantam multitudinem hostium, valle intermissa, magis in altitudinem depressa, quam late patente, castra castris hostium confert. Hæc imperat vallo pedum XII muniri, coronisque [14] loriculam pro ratione ejus altitudinis inædificari; fossam duplicem pedum quinum denum lateribus directis deprimi; turres crebras excitari in altitudinem III tabulatorum, pontibus transjectis constratisque conjungi, quorum frontes viminea loricula munirentur, ut hostis a duplici fossa duplici propugnatorum ordine defenderetur :[15] quorum alter ex pontibus, quo tutior altitudine esset, hoc audacius longiusque tela permitteret;[16] alter, qui propior hostem in ipso vallo collocatus esset, ponte ab incidentibus telis tegeretur. Portis fores altioresque turres imposuit.

10. Hujus munitionis duplex erat consilium. Namque et operum magnitudinem et timorem suum sperabat fiduciam barbaris allaturum: et, cum pabulatum fru-

14. *Coronisque*] "*Coronæ* are 'the summits of towers;' called *στέφανοι* by Eurip., *στεφανώματα πύργων* by Soph. 'Originem vocabulo dedit, quod, ut corona dentata plerumque est, ita sæpe et veterum mœnia intervalla exigua aut rimas in summo habebant, quæ pro fenestellis erant propugnantibus.' Nay, in the more ancient walls you may at this day discover traces, or rather the identical form." DIONYS. VOSSIUS.

15. *Defenderetur*] Gell. N. A. 9, 1. "Quod autem ait idem Q. Claudius, 'A pinnis hostes defendebant facillime,' animadvertendum est usum esse eum verbo *defendebant*, non ex vulgari consuetudine, sed admodum proprie et Latine; nam *defendere* et *offendere* inter sese adversa sunt, quorum alterum significat *ἐμποδὼν ἔχειν*, alterum *ἐκ ποδῶν ποιεῖσθαι*, quod hoc in loco in Q. Claudio dicitur." Sil. Ital. 5, 491. 7, 170.; Heins. ad Ovid. Ep. Her. 5, 16. 'Defensa est humili cana pruina casa;' Dictys Cret. 3, 7.; B. C. 1, 7. 2, 2. 9. 3, 110. 'Vim suorum defendebant.'

16. *Permitteret*] "It denotes 'such a throw, that the weapons reach to the enemy.' See the note on Lucan 4, 651. 'Non potuit nati Tellus permittere vires.'" OUDENDORP.

mentatumque longius esset proficiscendum, parvis copiis castra munitione ipsa videbat posse defendi. Interim crebro paucis utrimque procurrentibus, inter bina castra palude interjecta, contendebatur: quam tamen paludem nonnunquam aut nostra auxilia Gallorum[17] Germanorumque transibant, acriusque hostes insequebantur; aut vicissim hostes, eandem transgressi, nostros longius submovebant. Accidebat autem quotidianis pabulationibus, id quod accidere erat necesse, cum raris disjectisque ex ædificiis pabulum conquireretur, ut impeditis locis dispersi pabulatores circumvenirentur: quæ res etsi mediocre detrimentum jumentorum ac servorum nostris afferebat, tamen stultas cogitationes incitabat barbarorum; atque eo magis, quod Commius, quem profectum ad auxilia Germanorum arcessenda docui, cum equitibus venerat: qui tamen etsi numero non amplius erant quingenti, tamen Germanorum adventu barbari inflabantur.

11. Cæsar, cum animum adverteret, hostem complures dies castris, palude et loci natura munitis, se tenere; neque oppugnari castra eorum sine dimicatione perniciosa, nec locum munitionibus claudi, nisi a majore exercitu, posse: literas ad Trebonium mittit, ut, quam celerrime posset, legionem XIII, quæ cum T. Sextio legato in Biturigibus hyemabat, arcesseret, atque ita cum III legionibus quam magnis itineribus[18] ad se veniret: ipse equites in vicem Remorum ac Lingonum reliquarumque civitatum, quorum magnum numerum evocaverat, præsidio pabulationibus mittit, qui subitas hostium incursiones sustinerent.

12. Quod cum quotidie fieret, ac jam consuetudine

17. *Aut nostra auxilia Gallorum*] "He means the Gauls and the Germans, who were among the auxiliaries, or were the auxiliaries of the Romans." OUDENDORP.

18. *Magnis itineribus*] "The Ms. Leid. 1. has an elegant, and, as I think, the true reading, *quam magnis*. See the note on 6, 26. 'Rami quam late diffunduntur;' B. C. 1, 55. 'Quam magnum numerum intercipiunt,' so the Mss.; B. Hisp. 33. 'Cœnam quam opimam apparari;' Apul. Met. 4. p. 65. 'Loro quam valido,' 5. p. 99. 'Quam concolores fallacias,' p. 101. 'Nisu quam valido,' and very often. Hence I disapprove of the conjecture of Heinsius ad Ovid. Ep. 17, 192. who would read in Apul. 8. init. *inquam*, 'Fuit Charite quam misella,' where, 'sic annuntiabat,' precedes; and the reading of Gruter Susp. 1, 14. *quoniam* is not entitled to more weight." OUDENDORP.

diligentia minueretur, quod plerumque accidit diuturnitate, Bellovaci, delecta manu peditum, cognitis stationibus quotidianis equitum nostrorum, sylvestribus locis insidias disponunt; eodemque equites postero die mittunt, qui primum elicerent nostros insidiis, deinde circumventos aggrederentur. Cujus mali sors incidit Remis, quibus ille dies fungendi muneris obvenerat.[19] Namque ii, cum repente hostium equites animum advertissent ac numero superiores paucitatem contemsissent, cupidius insecuti, a peditibus undique sunt circumdati: quo facto perturbati, celerius, quam consuetudo fert equestris prœlii, se receperunt, amisso Vertisco, principe civitatis, præfecto equitum: qui cum vix equo propter ætatem posset uti, tamen, consuetudine Gallorum, neque ætatis excusatione in suscipienda præfectura usus erat, neque dimicari sine se voluerat. Inflantur atque incitantur[20] hostium animi secundo prœlio, principe et præfecto Remorum interfecto, nostrique detrimento admonentur, diligentius exploratis locis stationes disponere, ac moderatius cedentem insequi hostem.

13. Non intermittuntur interim quotidiana prœlia in conspectu utrorumque castrorum, quæ ad vada transitusque fiebant paludis. Qua contentione Germani, (quos propterea Cæsar transduxerat Rhenum, ut equitibus interpositi prœliarentur,) cum constantius universi paludem transissent, paucisque resistentibus interfectis pertinacius reliquam multitudinem essent insecuti: perterriti non solum ii, qui aut comminus opprimebantur, aut eminus vulnerabantur, sed etiam, qui longius subsidiari consueverant, turpiter refugerunt; nec prius finem fugæ fecerunt, sæpe amissis superioribus locis, quam se aut in castra suorum reciperent, aut nonnullo

19. *Obvenerat*] "This I do not condemn; yet it is worth notice that *venerat* is found in the Mss. Lov. Dorv. Pal. and the Edd. Rom. Ven. and Mediol., which change is not rare: see Græv. ad Justin. 13, 4. 'Pars Ptolemæo sorte venit;' Burm. ad Phædr. 2. 'Majus ne veniat malum.' *Venit dies* is a frequent phrase for denoting 'an appointed time:' B. G. 1, 8. 'Ubi ea dies, quam constituerat cum legatis, venit;' B. C. 1, 87. 'Cujus illi diem nondum venisse dicerent.' See Burm. ad Phædr. 1, 16." OUDENDORP.

20. *Inflantur atque incitantur*] B. C. 3, 108. 'Hunc incitatum suis, et regis inflatum pollicitationibus.'

pudore coacti, longius profugerent. Quorum periculo sic omnes copiæ sunt perturbatæ, ut vix judicari posset, utrum secundis parvulis rebus insolentiores, an adversis mediocribus timidiores, essent.

14. Compluribus diebus iisdem in castris consumtis, cum propius accessisse legiones et C. Trebonium legatum cognovissent: duces Bellovacorum, veriti similem obsessionem Alesiæ, noctu dimittunt eos, quos aut ætate aut viribus inferiores,[21] aut inermes habebant, unaque reliqua impedimenta. Quorum perturbatum et confusum dum explicant agmen, (magna enim multitudo carrorum etiam expeditos sequi Gallos consuevit,) oppressi luce, copiis armatorum vias pro suis instruunt castris, ne prius Romani persequi se inciperent, quam longius agmen impedimentorum suorum processisset. At Cæsar neque resistentes aggrediendos, neque cedentes tanto collis ascensu lacessendos judicabat; neque non usque eo legiones admovendas, ut discedere ex eo loco sine periculo barbari, militibus instantibus, non possent. Ita, cum paludes impeditæ a castris castra dividerentur, (quæ transeundi difficultas celeritatem insequendi tardare posset;) atque id jugum, quod trans paludem pæne ad hostium castra pertineret, mediocri valle a castris eorum intercisum animum adverteret: pontibus palude constrata, legiones transducit celeriterque in summam planitiem jugi pervenit, quæ declivi fastigio duobus ab lateribus muniebatur. Ibi legionibus instructis, ad ultimum jugum pervenit, aciemque eo loco constituit, unde tormento missa tela in hostium cuneos conjici possent.

15. Barbari, confisi loci natura, cum dimicare non recusarent, si forte Romani subire collem conarentur, paulatimque copias distributas dimittere non auderent, ne dispersi perturbarentur, in acie permanserunt. Quorum pertinacia, Cæsar, cognita, viginti cohortibus instructis, castrisque eo loco metatis, muniri jubet castra. Absolutis operibus, legiones pro vallo instructas collocat:

21. *Viribus inferiores*] "Justin 5, 2, 12. 'Exæquandasque vires partium, et inferiores auxilio levandos;' 8, 1, 3. 'Auxilium inferioribus ferendo;' Sulpicius Severus H. S. 1, 1, 4." DAVIES. "B. G. 3, 25. 'Sub sarcinis inferiores animo adoriri;' Ovid Met. 4, 652. 'Viribus inferior; quis enim par esset Atlanti Viribus?'" OUDENDORP.

equites frenatis equis in stationibus disponit. Bellovaci, cum Romanos ad insequendum paratos viderent, neque pernoctare sine periculo, aut diutius permanere sine cibariis eodem loco possent, tale consilium sui recipiendi inierunt. Fasces, uti consederant, stramentorum ac virgultorum, quorum summa erat in castris copia, per manus inter se transditos, ante aciem collocaverunt, extremoque tempore diei, signo pronuntiato,[22] uno tempore incenderunt. Ita continens flamma copias omnes repente a conspectu texit[23] Romanorum. Quod ubi accidit, barbari vehementissimo cursu refugerunt.

16. Cæsar, etsi discessum hostium animum advertere non poterat, incendiis oppositis; tamen id consilium cum fugæ causa initum suspicaretur, legiones promovet, turmas mittit[24] ad insequendum: ipse veritus insidias, ne forte in eodem loco subsistere hostis atque elicere nostros in locum conaretur iniquum, tardius procedit. Equites cum intrare fumum et flammam[25] densissimam

22. *Signo pronuntiato*] "A rare phrase. The *signum* is here the *σύνθημα*, *tessera*, or watch-word; on hearing this, all the Gauls were to set fire to the twigs, and take to flight. The phrase in general use is *signum dare*." DIONYS. VOSSIUS.

23. *A conspectu texit*] Val. Max. 4, 7, 2. 'Gracchum ab irruentibus *telis* oppositu corporum texerunt.'

24. *Turmas mittit*] "Cæsar moved the infantry nearer, but he despatched the cavalry in pursuit, while in the interim he proceeds very slowly with the infantry, fearing an ambuscade." OUDENDORP.

25. *Fumum et flammam*] "Though this reading is sound, yet I ought not to dissemble the fact that in the Mss. B. 1. 2. 3. Pal. Pet. and the ancient Ms. in my possession, *summum jugum* appears for *fumum*." DIONYS VOSSIUS. "Carrar. too, and all my Mss., (except And. and Oxon.) and the Ed. Inc. exhibit *summum jugum;* incorrectly without doubt, yet from it the true reading easily presents itself, *fumum jugem*. So Gruter in his inedited notes formerly conjectured, whom I have been unwilling to defraud of his praise. *Jugis fumus* is here *continens*, as Hirtius above calls a flame, *non, intermissus; perpetuo undans*, as the poets say. Everywhere water from a fountain is termed *jugis*. Sallust B. J. 89. 'Jugi aqua utebantur.' Consult Bentl. ad Horat. Epist. 1, 15, 15. 'puteosne perennis Jugis aquæ:' so also two Mss., inspected by me, not *dulcis*. Lactant. Epit. 11. 'Et tunc etiam lacrymæ juges, et gemitus perpetes:' so I read from the lection of the most ancient Cod. Bonon., *jugis*, for the common reading *luctus et gem.;* unless you prefer reading, with Pfaffius and others from the Ms. Taur., *lacrimæ juges, luctus*, &c. The word is not applied only to *liquids*, but extended to other things: Plaut. Pseud. 1, 1, 82. 'Jugis thesaurus;' Avien. Descr. Orb. 181. 'jugis ubique Mugitus pelago est, gemitu loca cuncta resultant;' Veget. 2, 23. 'Jugi perpetuoque exercitio;' Apul. Flor. n. 13. 'Oratio tempore jugis.' *Intrare fumum* is used as *intrare insidias*, B. C. 3, 38." OUDENDORP.

timerent; ac, si qui cupidius intraverant, vix suorum ipsi priores partes adverterent equorum, insidias veriti, liberam facultatem sui recipiendi Bellovacis dederunt. Ita fuga, timoris simul calliditatisque plena, sine ullo detrimento millia non amplius X progressi hostes, loco munitissimo castra posuerunt. Inde, cum sæpe in insidiis equites peditesque disponerent, magna detrimenta Romanis in pabulationibus inferebant.

17. Quod cum crebrius accideret, ex captivo quodam comperit Cæsar, Correum, Bellovacorum ducem, fortissimorum millia VI peditum delegisse, equitesque ex omni numero M, quos in insidiis eo loco collocarat, quem i locum, propter copiam frumenti ac pabuli, Romanos pabulatum missuros suspicaretur. Quo cognito consilio, Cæsar legiones plures, quam solebat, educit; equitatumque, qua consuetudine pabulatoribus mittere præsidia consuerat, præmittit. Huic interponit auxilia[26] levis armaturæ: ipse cum legionibus, quam potest maxime, appropinquat.

18. Hostes in insidiis dispositi, cum sibi delegissent campum ad rem gerendam, non amplius patentem in omnes partes passibus M, sylvis undique impeditissimis aut altissimo flumine munitum, velut indagine hunc insidiis circumdederunt. Nostri, explorato hostium consilio, ad prœliandum animo atque armis parati, cum subsequentibus legionibus nullam dimicationem recusarent, turmatim in eum locum devenerunt. Quorum adventu cum sibi Correus oblatam occasionem rei gerendæ

26. *Auxilia*] "Festus: '*Auxiliares* dicuntur in bello socii Romanorum exterarum nationum, dicti ex Græco vocabulo αὔξησις, quod nos dicimus *rerum crescentium auctionem.*' '*Præsidium* est quod pro utilitate ac salute alicujus, auxilii gratia, præponitur. *Subsidium*, quod postpositum est ad subveniendum laborantibus.' Glossæ: *Præsidium*, προστασία, φρουρά. Cæs. B. C. 1. 'Primam aciem quaternæ cohortes ex quinta legione tenebant, has *subsidiariæ* ternæ, et rursus aliæ totidem suæ cujusque legionis *subsequebantur*.' These words are often put absolutely, and *auxilium ferre* is applied equally to the Romans and the Gauls; and then *auxilium*, *præsidium*, and *subsidium* have nearly the same signification, and are used promiscuously. Hence the Glossæ use by way of interpretation both the terms, συμμαχία and βοήθεια. And Cæs. B. C. 3. employs *præsidium* for 'a place, of which the nature gives aid,' as a hill:—'Cum legio Cæsaris nona præsidium quoddam occupavisset, et munire cœpisset, huic loco propinquum et contrarium collem Pompeius occupavit.' This passage is in vain assailed by Ciacconius; it is perfectly sound." DIONYS. VOSSIUS.

existimaret, primum cum paucis se ostendit atque in proximas turmas impetum fecit. Nostri constanter incursum [27] sustinent insidiatorum; neque plures in unum locum conveniunt, quod plerumque equestribus prœliis cum propter aliquem timorem accidit, tum multitudine ipsorum detrimentum accipitur.

19. Cum dispositis turmis in vicem rari prœliarentur, neque ab lateribus circumveniri suos paterentur, erumpunt ceteri, Correo prœliante ex sylvis. Fit magna contentione diversum prœlium. Quod cum diutius pari Marte iniretur, paulatim ex sylvis instructa multitudo procedit peditum, quæ nostros cogit cedere equites: quibus celeriter subveniunt levis armaturæ pedites, quos ante legiones missos docui, turmisque nostrorum interpositi constanter prœliantur. Pugnatur aliquamdiu pari contentione: deinde, ut ratio postulabat prœlii, qui sustinuerant primos impetus insidiarum,[28] hoc ipso fiunt superiores, quod nullum ab insidiantibus imprudentes acceperant detrimentum. Accedunt propius interim legiones, crebrique eodem tempore et nostris et hostibus nuntii afferuntur, imperatorem instructis copiis adesse. Qua re cognita, præsidio cohortium confisi nostri, acerrime prœliantur, ne, si tardius rem gessissent, victoriæ gloriam communicasse cum legionibus viderentur. Hostes concidunt animis, atque itineribus diversis fugam quærunt. Nequicquam: nam quibus difficultatibus locorum Romanos claudere voluerant, iis ipsi tenebantur: victi tamen [29] perculsique, majore parte amissa,

27. *Incursum*] There is a various reading here, *impetum*. "B. C. 1, 41. 'Ne repentino hostium incursu exterreantur,' 71. 'Vix equitum incursus sustinerent;' 2, 8. 11. 'Qui subitas hostium incursiones sustinerent;' Frontin. 4, 1, 8. 'Ad hostium incursum præpararentur.' *Impetus* and *incursus* are joined by Lucan 4, 762. 'neque enim impetus ille Incursusque fuit,' as we ought to read from the Mss. even against the opinion of Cortius; Livy 2, 14, 6. 'Impetu se intulerant, ut funderent ipso incursu;' B. C. 1, 82. 'Ad incursum atque impetum militum;' Hirt. B. Afr. 51. 'Magno incursu impetum fecerunt;' B. G. 2, 20. 'Successus et incursus.'" OUDENDORP.

28. *Primos impetus insidiarum*] I. e. "'Insidiatorum.' So 8, 11. *pabulationes* for *pabulatores*; B. Afr. 59. *armaturas leves* for *milites levis armaturæ*, 88. *servitia* for *servi*; Sil. Ital. 2, 230. 'spectacula tantum Este viri,' i. e. *spectatores*, where Barthius Advers. 6, 25. unnecessarily substitutes, 'spectacula tanta Ferte viri;' Sulpicius Sev. H. S. 1, 24." DAVIES.

29. *Victi tamen*] "Quamvis iniquo clausi loco, tanquam indagine, ut supra dictum est, tenebantur, *tamen* nonnulli ex victis propulsis-

quo sors tulerat, consternati profugiunt, partim sylvis petitis, partim flumine; qui tamen in fuga a nostris acriter insequentibus conficiuntur: cum interim nulla calamitate victus Correus, excedere prœlio sylvasque petere, aut, invitantibus nostris ad deditionem, potuit adduci, quin, fortissime prœliando compluresque vulnerando, cogeret elatos iracundia [30] victores in se tela conjicere.

20. Tali modo re gesta, recentibus prœlii vestigiis ingressus Cæsar, cum victos tanta calamitate existimaret hostes, nuntio accepto, locum castrorum relicturos, quæ non longius ab ea cæde abesse plus minus octo millibus dicebantur, tametsi flumine impeditum transitum videbat, tamen exercitu transducto progreditur. At Bellovaci reliquæque civitates, repente ex fuga paucis, atque his vulneratis, receptis, qui sylvarum beneficio casum evitaverant, omnibus adversis, cognita calamitate, interfecto Correo, amisso equitatu et fortissimis peditibus, cum adventare Romanos existimarent, concilio repente cantu tubarum convocato, conclamant, legati [31] obsidesque ad Cæsarem mittantur.

21. Hoc omnibus probato consilio, Commius Atrebas ad eos profugit Germanos, a quibus ad id bellum auxilia mutuatus erat. Ceteri e vestigio mittunt ad Cæsarem legatos, petuntque, ' ut ea pœna sit contentus hostium, quam si sine dimicatione inferre integris posset, pro sua clementia atque humanitate nunquam profecto

que, etiam cum major pars amissa esset, effugerunt.' See ad 1, 32. B. C. 1, 84." CLARKE. "B. G. 8, 33. 'Quo defendente nullo, tamen adscendere esset difficile;' Hirt. B. Alex. 46. 'Depressa scapha, vulneratus tamen adnatat.'" OUDENDORP.

30. *Elatos iracundia*] I. e. "*Abreptos*, 'carried away.' So *elatus spe, victoria* &c.; B. C. 1, 45. *elati studio*, 3, 79. *gloria*; Soph. Electr. 629. ἐκφέρει πρὸς ὀργήν. So Apul. 3. p. 49. Pric., 'Ad justam indignationem arrecti,' where there is no occasion to read *erecti* or *abrepti*, as I formerly conjectured. Hence perhaps we may defend Apul. 6. p. 117. 'Truci rabie solent efferri,' where learned men, with Barthius Advers. 35, 14. and not without my consent, substitute *efferari*." OUDENDORP.

31. *Conclamant, legati*] "Eighteen Mss., and the Ed. Inc. do not acknowledge *ut*: hence I have banished it. See the notes on 4, 16. and Frontinus 2, 4, 1. 'Proclamat, occuparent ipsi præsentis prœlii gloriam;' B. C. 2, 4. 'Excitati extremo tempore civitati subvenirent,' so the better Mss., 2, 5.; B. C. 3, 82. 'Fidem implorarent, præstaret,' so the Mss., but the common reading is, *ut pr.*; B. Alex. 56. 'Edictum proposuerat, se adirent,' so some Mss., not *ut se ad.*" OUDENDORP.

esset illaturus: afflictas opes [32] equestri prœlio Bellovacorum esse; delectorum peditum multa millia interisse; vix refugisse nuntios cædis: tamen magnum, ut in tanta calamitate, Bellovacos eo prœlio commodum esse consecutos, quod Correus, auctor belli, concitator [33] multitudinis, esset interfectus; nunquam enim Senatum tantum in civitate, illo vivo, quantum imperitam plebem, potuisse.'

22. Hæc orantibus legatis, commemorat Cæsar, 'eo-'dem tempore superiore anno Bellovacos ceterasque 'Galliæ civitates suscepisse bellum; pertinacissime hos 'ex omnibus in sententia permansisse, neque ad sani-'tatem reliquorum deditione esse perductos: scire atque 'intelligere se, causam peccati facillime mortuis dele-'gari, neminem vero tantum pollere, ut, invitis principi-'bus, resistente Senatu, omnibus bonis repugnantibus, 'infirma manu plebis bellum concitare et gerere posset; 'sed tamen se contentum fore ea pœna, quam sibi ipsi 'contraxissent.'

23. Nocte insequenti legati responsa ad suos referunt, obsides conficiunt. Concurrunt reliquarum civitatium legati, quæ Bellovacorum speculabantur eventum. Obsides dant, imperata faciunt, excepto Commio, quem timor prohibebat, cujusquam fidei suam committere salutem. Nam superiore anno T. Labienus, Cæsare in Gallia citeriore jus dicente, cum Commium comperisset solicitare civitates et conjurationem contra Cæsarem facere, infidelitatem ejus sine ulla perfidia judicavit comprimi posse. Quem quia non arbitrabatur vocatum in

32. *Afflictas opes*] "I would make no rash change, as the expression *afflictæ opes* is good Latin: 6, 10. Yet it is worthy of remark that the Leid. 1. and Oxon. exhibit *affectas opes*, which is equally elegant, as is manifest from the same place. Tacit. Hist. 2, 84. 'Affectæ jam imperii opes;' Apul. 4. fin., 'Affectæ domus triste fatum.' Elsewhere too this participle has been changed into *afflictus*: see Heins. ad Ovid. Am. 2, 2, 21. 'Ibit ad affectam, quæ non languebit, amicam Visere.'" OUDENDORP.

33. *Concitator*] "It is not found in the Ms. Dorv.; but in the Mss. And. and Oxon. we have *conciliator*. Was *concitor* formerly written here too, which is almost everywhere in Mss. converted into *concitator*? See Gronov. ad Liv. 23, 41. Bong. ad Just. 2, 9. 'Auctor et concitor ejus belli,' where in two Mss. seen by me also, we have *concitator*. Cæs. B. G. 7, 77. Petav. 'Galliam concivimus.' Yet I make no change against the authority of the Mss.: all exhibit, 8, 38. 'Principem sceleris illius et concitatorem belli,' c. seq. 'Bellum concitare.'" OUDENDORP.

castra venturum, ne tentando cautiorem faceret, C. Volusenum Quadratum misit, qui eum per simulationem colloquii curaret interficiendum. Ad eam rem delectos idoneos ei tradit centuriones. Cum in colloquium ventum esset, et, ut convenerat, manum Commii Volusenus arripuisset; centurio, vel ut insueta re permotus, vel celeriter a familiaribus prohibitus Commii, conficere hominem non potuit: graviter tamen primo ictu gladio caput percussit. Cum utrimque gladii destricti essent; non tam pugnandi, quam diffugiendi fuit utrorumque consilium: nostrorum, quod mortifero vulnere Commium credebant affectum; Gallorum, quod, insidiis cognitis, plura, quam videbant, extimescebant. Quo facto statuisse Commius dicebatur, nunquam in conspectum cujusquam Romani venire.

24. Bellicosissimis gentibus devictis, Cæsar, cum videret, nullam jam esse civitatem, quæ bellum pararet,[34] quo sibi resisteret; sed nonnullos ex oppidis demigrare, ex agris diffugere,[35] ad præsens imperium evitandum: plures in partes exercitum dimittere constituit; M. Antonium quæstorem cum legione XI sibi conjungit; C. Fabium legatum cum cohortibus XXV mittit in diversissimam Galliæ partem; quod ibi quasdam civitates in armis esse audiebat, neque C. Caninium Rebilum, legatum, qui in illis regionibus præerat, satis firmas II legiones habere existimabat. T. Labienum ad se evocat, legionemque XII, quæ cum eo fuerat in hybernis, in Togatam Galliam mittit, ad colonias civium Romanorum tuendas; ne quod simile incommodum accideret decursione barbarorum,[36] ac superiore æstate Tergestinis accidisset, qui repentino latrocinio atque impetu eorum

34. *Bellum pararet*] "I think that *appararet* should be replaced: Cic. pro Lege Man. 12. 'Tantum bellum, tam diuturnum, tam longe lateque dispersum——Cn. Pompeius extrema hieme apparavit;' Vell. Paterc. 2, 12. 'Tertius in apparatu belli consumtus,' 83." DAVIES. "The conjecture is rightly approved by Clarke, and confirmed by eleven Mss. and the first Edd., which have *id.* B. C. 2, 2. 'Apparatus omnium rerum ad bellum.' But Bong. 1. 2. Cujac. Scal. Petav. Leid. 1. And. Oxon. do not acknowledge it. In Carrar. we have *præparet.*" OUDENDORP.

35. *Diffugere*] "B. G. 8, 23. 'Diffugiendi consilium,' 35. 'Diffugiunt ad præsidia;' Cic. Verr. 3, 18. 'Diffugerant permulti,' sc. *ex agris;* Lucan 1, 572. See ad B. C. 1, 82." OUDENDORP.

36. *Decursione barbarorum*] Hirt. B. Alex. 42. 'Ad decursiones faciendas et bellum inferendum.'

erant oppressi. Ipse ad vastandos depopulandosque fines Ambiorigis proficiscitur, quem perterritum ac fugientem cum redigi posse in suam potestatem desperasset, proximum suæ dignitatis esse ducebat, adeo fines ejus vastare civibus, ædificiis, pecore, ut odio suorum Ambiorix, si quos fortuna fecisset reliquos, nullum reditum propter tantas calamitates haberet in civitatem.

25. Cum in omnes partes finium Ambiorigis aut legiones aut auxilia dimisisset, atque omnia cædibus, incendiis, rapinis vastasset, magno numero hominum interfecto aut capto: Labienum cum duabus legionibus in Treviros mittit, quorum civitas, propter Germaniæ vicinitatem quotidianis exercitata bellis, cultu et feritate non multum a Germanis differebat, neque imperata unquam, nisi exercitu coacta, faciebat.

26. Interim C. Caninius, legatus, cum magnam multitudinem convenisse hostium in fines Pictonum literis nuntiisque Duratii cognosceret, qui perpetuo in amicitia Romanorum permanserat, cum pars quædam civitatis ejus defecisset; ad oppidum Lemonum contendit. Quo cum adventaret, atque ex captivis certius cognosceret, multis hominum millibus a Dumnaco, duce Andium, Duratium clausum Lemoni oppugnari; neque infirmas legiones hostibus committere auderet; castra munito loco posuit. Dumnacus, cum appropinquare Caninium cognovisset, copiis omnibus ad legiones conversis, castra Romanorum oppugnare instituit. Cum complures dies in oppugnatione consumsisset,[37] et, magno suorum detrimento, nullam partem munitionum convellere potuisset, rursus ad obsidendum Lemonum redit.

27. Eodem tempore C. Fabius, legatus, complures civitates in fidem recipit, obsidibus firmat, literisque C. Caninii Rebili fit certior, quæ in Pictonibus gerantur. Quibus rebus cognitis, proficiscitur ad auxilium Duratio ferendum. At Dumnacus, adventu Fabii cognito, desperata salute, si eodem tempore coactus esset, et Romanum externum sustinere hostem et respicere ac timere

37. *Cum complures dies in oppugnatione consumsisset*] B. G. 5, 11. 'In his rebus decem dies consumit;' B. C. 1, 27. 'Diebus in ea re consumtis,' 81. 'In ea re diem consumunt;' B. Afr. 78. 'Tempus in otio consumebatur.'" OUDENDORP.

oppidanos, repente eo ex loco cum copiis recedit: nec se satis tutum fore arbitratur, nisi flumen Ligerim, quod erat ponte propter magnitudinem transeundum, copias transduxisset. Fabius, etsi nondum in conspectum venerat hostibus, neque se cum Caninio conjunxerat, tamen doctus ab iis, qui locorum noverant naturam, potissimum credidit, hostes perterritos eum locum, quem petebat, petituros. Itaque cum copiis ad eundem pontem contendit, equitatumque tantum procedere ante agmen imperat legionum, quantum cum processisset, sine defatigatione equorum in eadem se reciperet castra. Consequuntur equites nostri, ut erat præceptum, invaduntque Dumnaci agmen, et fugientes perterritosque sub sarcinis in itinere aggressi, magna præda, multis interfectis, potiuntur. Ita, re bene gesta, se recipiunt in castra.

28. Insequenti nocte Fabius equites præmittit, sic paratos, ut confligerent atque omne agmen morarentur, dum consequeretur ipse. Cujus præceptis ut res gereretur, Q. Atius Varus, præfectus equitum, singularis et animi et prudentiæ vir, suos hortatur, agmenque hostium consecutus, turmas partim idoneis locis disponit, partim equitum prœlium committit. Consistit audacius equitatus hostium, succedentibus sibi peditibus, qui, toto agmine subsistentes,[38] equitibus suis contra nostros ferunt auxilium. Fit prœlium acri certamine: namque nostri, contemtis pridie superatis hostibus, cum subsequi legiones meminissent, et pudore cedendi, et cupiditate per se conficiendi prœlii, fortissime contra pedites prœliabantur; hostesque, nihil amplius copiarum accessurum credentes, ut pridie cognoverant, delendi equitatus nostri nacti occasionem videbantur.

29. Cum aliquamdiu summa contentione dimicaretur, Dumnacus instruit aciem, quæ suis esset equitibus in vicem præsidio. Tum repente confertæ legiones in conspectum hostium veniunt. Quibus visis perculsæ barbarorum turmæ, perterritæ acies hostium, perturbato impedimentorum agmine, magno clamore discursuque passim fugæ se mandant. At nostri equites, qui paulo

38. *Subsistentes*] B.G.1,15. 'Hostes audacius subsistere, nonnunquam etiam nostros prœlio lacessere cœperunt;' 5, 10. 'Anchoræ subsisterent.'

ante cum resistentibus fortissime conflixerant, lætitia victoriæ elati, magno undique clamore sublato, cedentibus circumfusi, quantum equorum vires ad persequendum dextræque ad cædendum valent, tantum eo prœlio interficiunt. Itaque amplius millibus XII aut armatorum, aut eorum, qui timore arma projecerant, interfectis, omnis multitudo capitur impedimentorum.

30. Qua ex fuga, cum constaret, Drappeten Senonem, (qui, ut primum defecerat Gallia, collectis undique perditis hominibus, servis ad libertatem vocatis, exulibus omnium civitatium ascitis, receptis latronibus, impedimenta et commeatus[39] Romanorum interceperat,) non amplius hominum II millibus ex fuga collectis, Provinciam petere, unaque consilium cum eo Lucterium Cadurcum cepisse, (quem superiore Commentario, prima defectione Galliæ, facere in Provinciam impetum voluisse, cognitum est:) Caninius legatus cum legionibus II ad eos persequendos contendit, ne de detrimento aut timore Provinciæ magna infamia, perditorum hominum latrociniis, caperetur.

31. C. Fabius cum reliquo exercitu in Carnutes ceterasque proficiscitur civitates, quarum eo prœlio, quod cum Dumnaco fecerat, copias esse accisas[40] sciebat: non enim dubitabat, quin recenti calamitate submissiores essent futuræ; dato vero spatio ac tempore, eodem instante Dumnaco, possent concitari. Qua in re summa felicitas celeritasque in recipiendis civitatibus Fabium

39. *Commeatus*] "Rightly: see ad 2, 5. Yet the lection in Cod. Cujac., which appears also between the lines in Leid. 1., *comitatus*, is not to be despised. By this term are understood as well *commeatus* as *supplementa*, and other things coming to an army. See by all means B. C. 1, 48. 'Neque maximi comitatus, qui ex Italia venerant,' 51. 'Magnos comitatus, qui iter habebant ad Cæsarem, ad flumen constitisse,' 54. 'Comitatus et qui frumenti causa processerant:' in which places there is the same confusion, as also B. G. 1, 34." Oudendorp. But ad Apul. Met. 11. p. 766. he says that he *now* approves of *commeatus*.

40. *Accisas*] "What has suffered diminution, is frequently said *accidi*, as *res, opes:* Livy 7, 29. 'Robore juventutis acciso;' Sil. Ital. 2, 302. *Accitis populis*, where some read *attritis*, others *accisis*, but whether a people itself can be said *accidi*, is a question. In Statius Theb. 12, 52. 'Ardent excisæ viscera gentis,' Barthius indeed would read *accisæ*, but without the support of the Mss. *Excidere copias* is also elegantly said by Frontinus 1, 1, 9. and that word is more than once to be restored to Florus. Apul. 7. p. 137. 'Factione militarium vexillationum indagatu confecta atque concisa.' From this it appears that *accidere arbores* is correct, not *abscidere*, 6, 27." Oudendorp.

consequitur. Nam Carnutes, qui sæpe vexati nunquam pacis fecerant mentionem, datis obsidibus, veniunt in deditionem; ceteræque civitates, positæ in ultimis Galliæ finibus, Oceano conjunctæ, quæ Armoricæ appellantur, auctoritate adductæ Carnutum, adventu Fabii legionumque, imperata sine mora faciunt. Dumnacus, suis finibus expulsus, errans, latitansque, solus extremas Galliæ regiones petere est coactus.

32. At Drappes, unaque Lucterius, cum legiones Caniniumque adesse cognoscerent, nec se sine certa pernicie, persequente exercitu, putarent Provinciæ fines intrare posse; nec jam liberam vagandi latrociniorumque faciendorum facultatem haberent, consistunt in agris[41] Cadurcorum. Ibi, cum Lucterius apud suos cives, quondam integris rebus, multum potuisset, semperque auctor novorum consiliorum magnam apud barbaros auctoritatem haberet, oppidum Uxellodunum, quod in clientela fuerat ejus, natura loci egregie munitum, occupat suis et Drappetis copiis, oppidanosque sibi conjungit.

33. Quo cum confestim C. Caninius venisset, animadverteretque omnes oppidi partes præruptissimis saxis esse munitas, quo, defendente nullo, tamen armatis ascendere esset difficile; magna autem impedimenta oppidanorum videret, quæ si clandestina fuga subtrahere conarentur, effugere non modo equitatum,[42] sed ne legiones quidem possent, tripartito cohortibus divisis, trina excelsissimo loco castra fecit, a quibus paulatim, quantum copiæ patiebantur, vallum in oppidi circuitum ducere instituit.

34. Quod cum animum adverterent oppidani, miserrimaque Alesiæ memoria soliciti similem casum obses-

41. *Consistunt in agris*] "It marks 'quietam sedem post vaga latrocinia:' see Burm. ad Ovid. Met. 11, 407. 'Profugum consistere.'" OUDENDORP.

42. *Non modo equitatum*] "Cæs. B. G. 3, 4. 'Non modo defesso ex pugna excedendi, sed ne sancio quidem ejus loci, ubi constiterat, relinquendi —— facultas dabatur;' Livy 1, 40. 'Non modo civicæ, sed ne Italicæ quidem stirpis,' 23, 29.; Justin 2, 1. 'Ita ut non modo primæ generare homines, sed ne advenas quidem recipere ac tueri possent.' See also G. J. Voss. de Constr. 63. p. 244." DAVIES. "See ad B. G. 2, 17. 'Non modo intrari, sed ne perspici quidem possit:' Drakenb. ad Liv. 5, 38." OUDENDORP.

sionis vererentur; maximeque ex omnibus Lucterius, qui fortunæ illius periculum fecerat, moneret, frumenti rationem esse habendam: constituunt omnium consensu, parte ibi relicta copiarum, ipsi cum expeditis ad importandum frumentum proficisci. Eo consilio probato, proxima nocte, duobus millibus armatorum relictis, reliquos ex oppido Drappes et Lucterius educunt: ii, paucos dies morati, ex finibus Cadurcorum, qui partim re frumentaria sublevare eos cupiebant, partim prohibere, quo minus sumerent, non poterant, magnum numerum frumenti comparant: nonnunquam autem expeditionibus nocturnis castella nostrorum adoriuntur. Quam ob causam C. Caninius toto oppido munitiones circumdare contatur, ne aut opus effectum tueri non possit, aut plurimis locis infirma disponat præsidia.

35. Magna copia frumenti comparata, considunt Drappes et Lucterius non longius ab oppido X millibus, unde paulatim frumentum in oppidum supportarent. Ipsi inter se provincias partiuntur:[43] Drappes castris præsidio cum parte copiarum restitit; Lucterius agmen jumentorum ad oppidum adducit. Dispositis ibi præsidiis, hora noctis circiter X, sylvestribus angustisque itineribus frumentum importare in oppidum instituit. Quorum strepitum vigiles castrorum[44] cum sensissent, exploratoresque missi, quæ agerentur, renuntiassent, Caninius celeriter cum cohortibus armatis ex proximis castellis in frumentarios sub ipsam lucem impetum fecit. Ii, repentino malo perterriti, diffugiunt ad sua præsidia: quæ nostri ut viderunt, acrius contra armatos incitati, neminem ex eo numero vivum capi patiuntur. Effugit inde cum paucis Lucterius, nec se recipit in castra.

36. Re bene gesta, Caninius ex captivis comperit, partem copiarum cum Drappete esse in castris a millibus non amplius XII. Qua re ex compluribus cognita,

43. *Ipsi inter se provincias partiuntur*] "It is the same as if he had said *curas* or *munia*. He speaks in the Roman way; for among the Romans, the consuls and prætors were accustomed to divide the provinces by lot: thence *provincia* was used to signify 'any office.' Yet among the historians, this mode of speech is very rare." Dionys. Vossius.

44. *Vigiles castrorum*] I. e. 'Excubitores:' Lucan 8, 24. 'ne rumpete somnos, Castrorum vigiles, nullas tuba verberet aures;' B. Hisp. 3. 'Vigiles non poterant diligentiam præstare,' 35." Davies.

cum intelligeret, fugato Duce altero, perterritos reliquos facile opprimi posse: magnæ felicitatis esse arbitrabatur, neminem ex cæde refugisse in castra, qui de accepta calamitate nuntium Drappeti perferret. Sed in experiendo cum periculum nullum videret, equitatum omnem Germanosque pedites, summæ velocitatis homines, ad castra hostium præmittit: ipse legionem unam in trina castra distribuit, alteram secum expeditam ducit. Cum propius hostis accessisset, ab exploratoribus, quos præmiserat, cognoscit, castra eorum, ut barbarorum fert consuetudo,[45] relictis locis superioribus, ad ripas fluminis esse demissa: at Germanos equitesque imprudentibus omnibus de improviso advolasse et prœlium commisisse. Qua re cognita, legionem armatam instructamque adducit. Ita, repente omnibus ex partibus signo dato, loca superiora capiuntur. Quod ubi accidit, Germani equitesque, signis legionis visis, vehementissime prœliantur: confestim cohortes undique impetum faciunt, omnibusque aut interfectis aut captis, magna præda potiuntur: capitur ipse eo prœlio Drappes.

37. Caninius, felicissime re gesta, sine ullo pæne militis vulnere, ad obsidendos oppidanos revertitur; externoque hoste deleto, cujus timore antea augere præsidia et munitione oppidanos circumdare prohibitus erat, opera undique imperat administrari. Venit eodem cum suis copiis postero die C. Fabius, partemque oppidi sumit ad obsidendum.

38. Cæsar interim M. Antonium quæstorem cum cohortibus XV in Bellovacis reliquit, ne qua rursus novorum consiliorum ad capiendum bellum facultas daretur: ipse reliquas civitates adit, obsides plures imperat, timentes omnium animos consolatione sanat. Cum in Carnutes venisset, quorum consilio in civitate, superiore Commentario Cæsar exposuit, initium belli esse ortum, quod præcipue eos propter conscientiam facti timere animum advertebat, quo celerius civitatem metu liberaret, principem sceleris illius et concitatorem belli, Gu-

45. *Fert consuetudo*] "B. G. 6, 7. 'Quam populi Romani fert consuetudo;' B. C. 1, 51. 'Ut fert Gallica consuetudo;' and often: B. Hisp. 26. 'Opinio fert;' Terence Heaut. 2, 1, 3. 'Fert adolescentia.'" OUDENDORP.

truatum, ad supplicium deposcit: qui, etsi ne civibus quidem suis se committebat, tamen celeriter, omnium cura quæsitus, in castra perducitur. Cogitur in ejus supplicium Cæsar contra naturam suam, maximo militum concursu qui ei omnia pericula et detrimenta belli, a Gutruato accepta, referebant,[46] adeo ut verberibus exanimatum corpus securi feriretur.

39. Ibi crebris literis Caninii fit certior, quæ de Drappete et Lucterio gesta[47] essent, quoque in consilio permanerent oppidani. Quorum etsi paucitatem contemnebat, tamen pertinaciam magna pœna esse afficiendam judicabat; ne universa Gallia, non defuisse vires sibi ad resistendum Romanis, sed constantiam, putaret; neve hoc exemplo ceteræ civitates, locorum opportunitate fretæ, se vindicarent in libertatem: cum omnibus Gallis notum sciret, reliquam esse unam æstatem suæ provinciæ; quam si sustinere potuissent, nullum ultra periculum vererentur. Itaque Q. Calenum legatum cum legionibus duabus relinquit, qui justis itineribus se subsequeretur; ipse cum omni equitatu, quam potest celerrime, ad Caninium contendit.

46. *Accepta, referebant*] "They proclaimed Gutruatus to be the cause of the losses. 'Metaphora est a re nummaria; proprie enim *acceptum referre* dicebantur, qui pecuniam iis numeratam in codicem accepti referebant.' But, what is particularly worthy of remark, other writers use a dative with this phrase: Ovid Trist. 2, 1, 10. 'Acceptum refero versibus, esse nocens;' Horace Epist. 2, 1, 233. 'incultis qui versibus et male natis, Rettulit acceptos, regale numisma, Philippos,' where see D. Lambinus. Perhaps, then, Hirtius, omitting the preposition, wrote: 'Detrimenta belli Gutruato accepta referebant.'" Davies. But Oudendorp offers a different explanation:—"The soldiers related to him that all the losses sustained in the war were received from Gutruatus; for Cæsar himself had not been present. *Accipere detrimentum ab aliquo*, is a phrase of frequent occurrence in these Commentaries, and in other writers. See B. C. 3, 72. Yet, if the lection of Davies were confirmed by good Mss., I would not refuse my consent. Perhaps the whole name of *Gutruatus* originated in a gloss, so that *ei* may be referred to *Gutruatus*, not to *Cæsar*. All the Mss. retain *a*, which, however, is erased in Vasc. Strada, R. Steph. Gryph. Ed. Post.; but *a* is rightly read, if you read with me *qui ei*, as in Petav. Bong. 1. and Leid. 1. to which Leid. 2. also leads, where we have *quo*."

47. *De Drappete gesta*] "Ms. Reg. (*a Drappete*.) In truth *de aliquo geri* for *de aliquo fieri*, is an unusual form of speech." Clarke. "*De* is wanting in Voss. 2., and its presence is necessary. *Gesta* is the same as *acta*, *facta*: which words are frequently interchanged by authors, Virg. G. 4, 305. 'Hoc geritur.' See Gronov. Obs. 4, 14. Muncker ad Fulgent. 67. So *agere* and *gerere remp.*, *gerere* and *agere bellum*, &c. here and elsewhere." Oudendorp.

40. Cum contra expectationem omnium Cæsar Uxellodunum venisset oppidumque operibus clausum animum adverteret; neque ab oppugnatione recedi videret ulla conditione posse; magna autem copia frumenti abundare oppidanos, ex perfugis cognosset; aqua prohibere hostem tentare cœpit. Flumen infimam vallem dividebat, quæ totum pæne montem cingebat, in quo positum erat præruptum undique oppidum Uxellodunum. Hoc flumen averti loci natura prohibebat; sic enim in imis radicibus montis ferebatur, ut nullam in partem depressis fossis derivari posset. Erat autem oppidanis difficilis et præruptus eo descensus, ut, prohibentibus nostris, sine vulneribus ac periculo vitæ neque adire flumen, neque arduo se recipere possent ascensu. Qua difficultate eorum cognita, Cæsar, sagittariis funditoribusque dispositis, tormentis etiam quibusdam locis contra facillimos descensus collocatis, aqua fluminis prohibebat oppidanos, quorum omnis postea multitudo aquatum unum in locum conveniebat.

41. Sub ipsum enim oppidi murum magnus fons aquæ prorumpebat, ab ea parte, quæ fere pedum CCC intervallo fluminis circuitu vacabat. Hoc fonte prohiberi posse oppidanos cum optarent reliqui, Cæsar unus videret; e regione ejus vineas agere adversus montem, et aggeres instruere[48] cœpit, magno cum labore et continua dimicatione. Oppidani enim, loco superiore decurrentes, eminus sine periculo prœliabantur, multosque pertinaciter succedentes vulnerabant; ut tamen non deterrerentur milites nostri vineas proferre, atque operibus vincere locorum difficultates. Eodem tempore tectos cuniculos ab vineis agunt ad caput fontis,[49] quod genus operis sine

48. *Aggeres instruere*] "The compound is elegantly used for the simple: B. C. 2, 9. *Contabulationem* or *parietes instruere*, where see the note; B. Afr. 20. 'Officinas ferrarias instruere,' 51. 'Opus instruebat;' see ad Nepot. Them. 6. 'Audierunt muros instrui,' where there is the same variation; Frontin. 3, 17, 4. 'Instructum duplici munitione castellum;' Apul. 6. p. 112. 'Fanum sublimi fabrica instructum,' so the Mss. Flor. and Bertin., as Elmenh. informs us, but the common reading is *structum*, as 10. p. 232. 'Mons sublimi fabrica instructus.' See by all means Scriver. ad Veget. 2, 11." OUDENDORP.

49. *Ad caput fontis*] I. e. 'The origin and beginning,' as often elsewhere. See Torrent. ad Horat. Od. 1, 1, 22. But Cæs. B. G. 4, 10. says of the Rhine: 'Multisque capitibus in Oceanum influit,' where

UXELLODUNUM.

A. *Uxellodunum.* B. *Fountain where the besieged watered.* C. *Barrels filled with tallow, pitch, &c.* D. *Terrace.* E. *Mines.* F. *River which ran through the valley.* G. *Tower of ten stories.*

ullo periculo et sine suspicione hostium facere licebat. Exstruitur agger in altitudinem pedum IX, collocatur in eo turris X tabulatorum, non quidem quæ mœnibus adæquaretur, (id enim nullis operibus effici poterat,) sed quæ superaret fontis fastigium. Ex ea cum tela tormentis jacerentur ad fontis aditus, nec sine periculo possent adaquari oppidani; non tantum pecora atque jumenta, sed etiam magna hominum multitudo siti consumebatur.

42. Quo malo perterriti oppidani cupas sevo, pice, scindulis[50] complent, eas ardentes in opera provolvunt. Eodem tempore acerrime prœliantur, ut ab incendio restinguendo dimicatione et periculo deterreant Romanos. Magna repente in ipsis operibus flamma extitit. Quæcumque enim per locum præcipitem missa erant, ea, vineis et aggere suppressa,[51] comprehendebant id ipsum, quod morabatur. Milites contra nostri, quanquam periculoso genere prœlii locoque iniquo premebantur, tamen omnia paratissimo sustinebant animo: res enim gerebatur et excelso loco et in conspectu exercitus nostri; magnusque utrimque clamor oriebatur. Ita quam quisque poterat maxime insignis, quo notior testatiorque virtus ejus esset, telis hostium flammæque se offerebant.

capitibus denotes 'mouths,' but the commentators deny that this word is elsewhere used in this notion, and no one would doubt that such a use of the word is very rare. However, Mamertinus Pan. 2, 16, 4. has used it in the same sense: 'Citra Mæotim sub extrema septentrionis plaga, qua fervidum caput Danubius evolvit.' They who are not wholly ἀγεωγράφητοι, know well that the Mæotis is near, not to a fountain, but to the mouths of the Danube." DAVIES.

50. *Scindulis*] There is great confusion in Cæsar, and in various writers, between the lections *scindula* and *scandula*; but the former is, I think, preferable: the one must be derived from *scindo*, and the other from *scando*. Isidor. 19, 19. '*Scindulæ* eo quod scindantur et dividantur.' And this reading is supported by the Greek word σκινδαλμὸς, to which through σχίζω, *scindo*, it is allied, and which is defined to be τὸ λεπτότατον τῶν ξύλων: see Hesych. Suid. Schol. Aristoph. Nub. 130. Ran. 835. "Sunt *scandulæ* tabellæ e ligno, quibus tegi ædes solitas Romæ, ex Plinio discimus. Hodieque pro iis lamellas e lapide usurpamus, quæ fortasse inde apud Italos *scaglia*, Gallis *escaille*, nobis *schalie* dicuntur, extrito *ndu:* quod in lingua nostra novum non est, cum pro *tanden*, i.e. 'dentes,' etiam *ta'en* dicamus; pro *læden*, 'onerare,' *la'en*." DIONYS. VOSSIUS.

51. *Ea, vineis et aggere suppressa*] "*Supprimere* is here, not ἀποκρύπτειν, but *reprimere*, or *retinere*, or *morari*, as Hirtius himself explains it. So Cæs. B. C. 1. *iter supprime-*

43. Cæsar cum complures suos vulnerari videret, ex omnibus oppidi partibus cohortes montem ascendere, et, simulatione mœnium occupandorum, clamorem undique jubet tollere. Quo facto perterriti oppidani, cum, quid ageretur in locis reliquis, essent ignari, suspensi [52] revocant ab impugnandis operibus armatos murisque disponunt. Ita nostri fine prœlii factò celeriter opera flammà comprehensa partim restinguunt, partim interscindunt. Cum pertinaciter resisterent oppidani, et, jam magna parte suorum siti amissa, in sententia permanerent, ad postremum cuniculis venæ fontis intercisæ sunt atque aversæ. Quo facto exhaustus repente perennis exaruit fons, tantamque attulit oppidanis salutis desperationem, ut id non hominum consilio, sed Deorum voluntate factum [53] putarent. Itaque, necessitate coacti, se transdiderunt.

44. Cæsar, cum suam lenitatem cognitam omnibus sciret, neque vereretur, ne quid crudelitate naturæ videretur asperius fecisse, neque exitum consiliorum suorum animum adverteret, si tali ratione diversis in locis plures rebellare consilia inissent; exemplo supplicii deterrendos reliquos existimavit. Itaque omnibus, qui arma tulerant, manus præcidit; vitam concessit, quo testatior esset pœna improborum. Drappes, quem captum esse

re for *retrahere se ab itinere*, and Livy 7. *impetum supprimere* for *reprimere*." Dionys. Vossius. "So Nepos Timoth. 3. *supprimere classem*; Ovid A. A. 3, 467. *supprimere habenas*, Met. 15, 282. *suppressi fontes*. So also B. C. 1, 45. *supprimere hostem insequentem*, where see Davies." Oudendorp.

52. *Suspensi*] I. e. "*Dubii, incerti*: Virg. Æn. 2, 114. 'Suspensi, Eurypylum scitatum oracula Phœbi Mittimus;' B. Afr. 48. 'Exercitus ejus magis suspensiore animo ante adventum Jubæ commovebatur.'" Oudendorp.

53. *Deorum voluntate factum*] Such was the superstition of antiquity. Fountains and rivers were accounted sacred, or deified, and it was impious for man to expect to stop their course, or change their channels. Hence Tacitus Ann. 1. when it was debated in the Roman senate whether they should divert the course of those rivers, which swelled the Tiber, in order to prevent its frequent inundations, the Reatini declared, 'Optime rebus mortalium consuluisse naturam, quæ sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit. Spectandas etiam religiones sociorum, qui sacra et lucos et aras patriis amnibus dicaverint. Quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatum minore gloria fluere. Seu preces coloniarum, seu difficultas operum, sive superstitio valuit, ut in sententiam Pisonis concederetur, qui nil mutandum censuerat.' See the note of Dionys. Vossius. A similar opinion of the Gauls about ambulatory towers occurs 2, 31.

a Caninio docui, sive indignatione et dolore vinculorum, sive timore gravioris supplicii, paucis diebus se cibo abstinuit[54] atque ita interiit. Eodem tempore Lucterius, quem profugisse ex prœlio scripsi, cum in potestatem venisset Epasnacti Arverni, (crebro enim mutandis locis, multorum fidei se comittebat, quod nusquam diutius sine periculo commoraturus videbatur, cum sibi conscius esset, quam inimicum deberet Cæsarem habere,) hunc Epasnactus Arvernus, amicissimus Populi Romani, sine dubitatione ulla vinctum ad Cæsarem deduxit.

45. Labienus interim in Treviris equestre prœlium secundum fecit; compluribusque Treviris interfectis, et Germanis, qui nulli adversus Romanos auxilia denegabant, principes eorum vivos in suam redegit potestatem; atque in iis Surum Æduum, qui et virtutis et generis summam nobilitatem habebat, solusque ex Æduis ad id tempus permanserat in armis.

46. Ea re cognita, Cæsar, cum in omnibus Galliæ partibus bene res gestas videret, judicaretque, superioribus æstivis Galliam devictam et subactam esse; Aquitaniam nunquam ipse adisset, sed per P. Crassum quadam ex parte devicisset; cum II legionibus in eam partem est profectus, ut ibi extremum tempus consumeret æstivorum: quam rem, sicut cetera, celeriter feliciterque confecit: namque omnes Aquitaniæ civitates legatos ad eum miserunt obsidesque ei dederunt. Quibus rebus gestis, ipse cum equitum præsidio Narbonem profectus est, exercitum per legatos in hyberna deduxit: quatuor legiones in Belgio collocavit cum M. Antonio et C. Trebonio et P. Vatinio et Q. Tullio, legatis: duas in Æduos misit, quorum in omni Gallia summam esse auctoritatem sciebat: duas in Turonis ad fines Carnutum posuit, quæ omnem regionem conjunctam Oceano continerent: duas reliquas in Lemovicum fines, non

54. *Sese cibo abstinuit*] "This verb is generally reckoned an intransitive; yet good authors attribute to it an active force: Livy 21, 49. 'Usque ad lucem portu se abstinuerunt;' Lactant. de I. D. 10. 'Quo se homines imperiti a peccando abstinerent;' Augustine both elsewhere, and de C. D. 1, 9. 'Ab eorum reprehensione sese abstinent;' G. J. Vossius de Constr. 22." DAVIES. Val. Max. 1, 4. 'Abstinuit se ab ejus tecti usu,' c. 6. Ext. 1. 'Se ab incepto proposito abstineret,' where see the notes.

longe ab Arvernis, ne qua pars Galliæ vacua ab exercitu esset. Paucos dies ipse in Provincia moratus, cum celeriter omnes conventus[55] percucurrisset, publicas controversias cognovisset, bene meritis præmia tribuisset, (cognoscendi enim maximam facultatem habebat, quali quisque animo in rempublicam fuisset totius Galliæ defectione, quam sustinuerat fidelitate atque auxiliis Provinciæ illius:) his rebus confectis, ad legiones in Belgium se recipit, hybernatque Nemetocennæ.

47. Ibi cognoscit, Commium Atrebatem prœlio cum equitatu suo contendisse. Nam, cum Antonius in hyberna venisset civitasque Atrebatum in officio maneret, Commius, qui post illam vulnerationem, quam supra commemoravi, semper ad omnes motus paratus suis civibus esse consuesset, ne consilia belli quærentibus auctor armorum duxque deesset, parente Romanis civitate, cum suis equitibus se suosque latrociniis alebat, infestisque itineribus commeatus complures, qui comportabantur in hyberna Romanorum intercipiebat.

48. Erat attributus Antonio præfectus equitum, C. Volusenus Quadratus, qui cum eo hyemaret. Hunc Antonius ad persequendum hostium equitatum mittit. Volusenus autem ad eam virtutem, quæ singularis in eo erat, magnum odium Commii adjungebat; quo libentius id faceret, quod imperabatur. Itaque dispositis insidiis, sæpius ejus equites aggressus, secunda prœlia faciebat. Novissime, cum vehementius contenderetur, ac Volusenus, ipsius intercipiendi Commii cupiditate, pertinacius eum cum paucis insecutus esset, ille autem fuga vehementi Volusenum longius produxisset; repente omnium suorum invocat fidem atque auxilium, ne sua vulnera, perfidia interposita, paterentur inulta; conversoque equo, se a ceteris incautius permittit in præfectum. Faciunt idem omnes ejus equites, paucosque nostros convertunt atque insequuntur. Commius incensum calcaribus equum jungit equo Quadrati, lanceaque infesta[56]

55. *Conventus*] "He so calls certain towns of his province, selected for the administration of justice, (assize-towns.) On this notion of the word see Gronov. Obs. 3, 22. p. 638." Davies.

56 *Lanceaque infesta*] "B. G. 6, 8. 'Infestis signis ad se ire;' B. C.

medium femur ejus magnis viribus transjicit. Præfecto vulnerato, non dubitant nostri resistere et conversi hostem pellere. Quod ubi accidit, complures hostium, magno nostrorum impetu perculsi, vulnerantur et partim in fuga proteruntur, partim intercipiuntur. Quod ubi malum dux equi velocitate evitavit, graviter vulneratus præfectus, ut vitæ periculum aditurus videretur, refertur in castra. Commius autem, sive expiato suo dolore, sive magna parte amissa suorum, legatos ad Antonium mittit, seque et ibi futurum, ubi præscripserit, et ea facturum, quæ imperaverit, obsidibus datis firmat. Unum illud orat, ut timori suo concedatur, ne in conspectum veniat cujusquam Romani. Quam postulationem Antonius cum judicaret ab justo nasci timore, veniam petenti dedit, obsides accepit.

Scio, Cæsarem singulorum annorum singulos Commentarios confecisse: quod ego non existimavi mihi esse faciendum, propterea quod insequens annus, L. Paullo C. Marcello coss. nullas res Galliæ habet magno opere gestas. Ne quis tamen ignoraret, quibus in locis Cæsar exercitusque eo tempore fuissent, pauca scribenda conjungendaque huic Commentario statui.

---

49. Cæsar, in Belgio cum hyemaret, unum illud propositum habebat, continere in amicitia civitates, nulli spem aut causam dare armorum: nihil enim minus volebat, quam sub decessu suo necessitatem sibi aliquam imponi belli gerendi, ne, cum exercitum deducturus esset, bellum aliquod relinqueretur, quod omnis Gallia libenter sine præsenti periculo susciperet. Itaque, honorifice civitates appellando, principes maximis præmiis afficiendo, nulla onera nova imponendo, defessam tot adversis prœliis Galliam, conditione parendi meliore facile in pace continuit.

50. Ipse, hybernis peractis, contra consuetudinem in Italiam quam maximis itineribus est profectus, ut municipia et colonias appellaret, quibus M. Antonii, quæ-

3, 93. 'Infestis pilis procurrere;' B. Afr. 84. 'Infesto telo ad se venire;' Pricæus ad Apul. Met. 1. 'Infesto mucrone;' Drakenb. ad Liv. 2, 36. 'Infestis provolare bastis.'" OUDENDORP.

storis sui, commendaret sacerdotii petitionem. Contendebat enim gratia[57] cum libenter pro homine sibi conjunctissimo, quem paulo ante præmiserat ad petitionem, tum acriter contra factionem et potentiam paucorum, qui M. Antonii repulsa, Cæsaris decedentis convellere gratiam cupiebant. Hunc etsi augurem prius factum, quam Italiam attingeret, in itinere audierat: tamen non minus justam sibi causam municipia et colonias adeundi existimavit, ut iis gratias ageret, quod frequentiam atque officium suum Antonio præstitissent; simulque se et honorem suum in sequentis anni commendaret petitione, propterea quod insolenter adversarii sui gloriarentur, L. Lentulum et C. Marcellum coss. creatos, qui omnem honorem et dignitatem Cæsaris exspoliarent; ereptum Sergio Galbæ consulatum, cum is multo plus gratia suffragiisque valuisset, quod sibi conjunctus et familiaritate et necessitudine legationis esset.

51. Exceptus est Cæsaris adventus ab omnibus municipiis et coloniis incredibili honore atque amore: (tum primum enim veniebat ab illo universæ Galliæ bello.) Nihil relinquebatur, quod ad ornatum portarum, itinerum,[58] locorum omnium, qua Cæsar iturus erat, excogi-

57. *Gratia*] "Sueton. Jul. 19. 'Inferior gratia;' Sallust B. C. 20. 'Vulgus fuimus sine gratia, sine auctoritate; itaque omnis gratia, potentia, honos, divitiæ apud illos sunt:' where see Cortius." OUDENDORP.

58. *Itinerum*] "He means the flowers and chaplets strewed along the roads, according to the usual custom of the people, when they wished to receive any one with joy. Hence we read in Polybius that T. Quintius, when he had ordered the liberty of Greece to be proclaimed, was honored by a shower of chaplets: Οἱ δὲ πολλοὶ στεφάνους ἐπιῤῥίπτοντες καὶ λημνίσκους. And Plutarch relates of Curio the Tribune that, when he had triumphed over Pompey in the elections, the people testified their applause by throwing flowers: Κἀκεῖνος μὲν ὡς νενικηκὼς λαμπρὸς ὑπὸ χαρᾶς εἰς τὸν δῆμον ἐξήλατο, κρότῳ καὶ βολαῖς στεφάνων καὶ ἀνθῶν δεξάμενον αὐτόν. He adds ὡς νενικηκὼς to show that conquerors were usually so treated; for no one is ignorant that the *athletæ* and *Olympionicæ* were thus honored by the throwing of flowers, whence the well-known phrases ἀνθοβολία and φυλλοβολία, and that the honor was not confined to them alone, but paid to every great military commander, as it was paid to Pompey, we learn from Plutarch." DIONYS. VOSSIUS. At the chairing of the Members elected to represent in Parliament the borough, in which I reside, (and most probably the same custom prevails in other places,) persons are appointed to scatter flowers in the streets, as the procession moves forward, and to throw them at the Members themselves.

tari posset. Cum liberis omnis multitudo obviam procedebat: hostiæ omnibus locis immolabantur: tricliniis stratis fora templaque occupabantur, ut vel expectatissimi triumphi lætitia præcipi posset. Tanta erat magnificentia apud opulentiores, cupiditas apud humiliores.

52. Cum omnes regiones Galliæ Togatæ[59] Cæsar percucurrisset, summa cum celeritate ad exercitum Nemetocennam rediit: legionibusque ex omnibus hybernis ad fines Trevirorum evocatis, eo profectus est ibique exercitum lustravit. T. Labienum Galliæ Togatæ præfecit, quo majore commendatione conciliaretur ad consulatus petitionem. Ipse tantum itinerum faciebat, quantum satis esse ad mutationem locorum, propter salubritatem, existimabat. Ibi quanquam crebro audiebat, Labienum ab inimicis suis solicitari; certiorque fiebat, id agi paucorum consiliis, ut, interposita Senatus auctoritate, aliqua parte exercitus spoliaretur; tamen neque de Labieno credidit quicquam, neque, contra Senatus auctoritatem ut aliquid faceret, potuit adduci; judicabat enim, liberis sententiis patrum conscriptorum causam suam facile obtineri. Nam C. Curio, tribunus plebis, cum Cæsaris causam dignitatemque defendendam suscepisset, sæpe erat Senatui pollicitus, si quem timor armorum Cæsaris læderet, et, quoniam Pompeii dominatio atque arma non minimum terrorem foro inferrent, discederet uterque ab armis exercitusque dimitteret, fore eo facto liberam et sui juris civitatem. Neque hoc tantum pollicitus est; sed etiam per se discessionem facere cœpit: (quod ne fieret, consules amicique Pompeii jusserunt,) atque ita rem moderando discesserunt.

53. Magnum hoc testimonium Senatus erat universi,

59. *Galliæ Togatæ*] I. e. "'Cisalpinæ.' See Ald. Manut. Quæst. per Epist. 2, 2. The *coloniæ* and *municipia* of the Roman people had the right of suffrage. Cæs. B. G. 8, 50. 'Municipia et colonias appellaret, quibus M. Antonii, Quæstoris sui, commendaret sacerdotii petitionem.' And again: 'Justam sibi causam municipia et colonias adeundi existimavit, ut iis gratias ageret, quod frequentiam atque officium suum Antonio præstitissent.' Cic. Att. 1, 1. 'Quoniam videtur in suffragiis multum posse Gallia (Cisalpina,) cum Romæ ab judiciis forum refrixerit, excurremus mense Septembri legati ad Pisonem, ut Januario revertamur.' See the notes of Paulus Manutius and Petrus Victorius. As to the time when the right of suffrage was given to the *coloniæ* and *municipia*, see H. Noris ad Cenot. Pis. Diss. 1, 1." DAVIES.

conveniensque superiori facto. Nam Marcellus proximo anno, cum impugnaret Cæsaris dignitatem, contra legem Pompeii et Crassi retulerat ante tempus ad Senatum de Cæsaris provinciis, sententiisque dictis, discessionem faciente Marcello, qui sibi omnem dignitatem ex Cæsaris invidia quærebat, Senatus frequens in alia omnia transiit. Quibus non frangebantur animi inimicorum Cæsaris, sed admonebantur, quo majores pararent necessitudines, quibus cogi posset Senatus id probare, quod ipsi constituissent.

54. Fit deinde S. C. ut ad bellum Parthicum legio una a Cn. Pompeio, altera a C. Cæsare mitterentur: neque obscure hæ duæ legiones uni Cæsari detrahuntur. Nam Cn. Pompeius legionem primam, quam ad Cæsarem miserat, confectam ex delectu provinciæ Cæsaris, eam tanquam ex suo numero dedit. Cæsar tamen, cum de voluntate adversariorum suorum se exspoliari nemini dubium esset, Cn. Pompeio legionem remisit, et suo nomine XV, quam in Gallia citeriore habuerat, ex S. C. jubet transdi. In ejus locum XIII legionem in Italiam mittit, quæ præsidia tueatur, ex quibus præsidiis XV deducebatur. Ipse exercitui distribuit hyberna. C. Trebonium cum legionibus quatuor in Belgio collocat; C. Fabium cum totidem in Æduos deducit. Sic enim existimabat, tutissimam fore Galliam, si Belgæ, quorum maxima virtus, et Ædui, quorum auctoritas summa esset, exercitibus continerentur.

55. Ipse in Italiam profectus est. Quo cum venisset, cognoscit, per C. Marcellum consulem, legiones duas, ab se remissas, quæ ex S. C. deberent ad Parthicum bellum duci, Cn. Pompeio transditas atque in Italia retentas esse. Hoc facto, quanquam nulli erat dubium, quidnam contra Cæsarem pararetur, tamen Cæsar omnia patienda esse statuit, quoad sibi spes aliqua relinqueretur, jure potius disceptandi, quam belli gerendi. Contendit.

EXAMINATION QUESTIONS.

BOOK I.

1. WHAT is meant by *Commentarii?*
2. What is the difference between *bellum* and *prœlium?* Is the one ever used for the other?
3. How is *civitas* used by Cæsar?
4. What is meant by *carrus* or *carrum?*
5. What is meant by the phrase, *principatum obtinere?*
6. What is the difference between *navis, ratis,* and *schedia?*
7. What is the proper meaning of *repræsentare?*
8. What is meant by the words *adscripticii* and *adcensi, conscripti,* and *adlecti?*
9. What is meant by the phrase, *in provinciæ formam redigi?*

BOOK II.

1. What is the difference between *perspecta* and *prospecta?*
2. What is meant by the phrase, *adjicere telum?*
3. What authorities are there for uniting the words *primi pili* into *primipilus* or *primopilus?*
4. In the following phrase, *pro se quisque,* is any alteration required?

BOOK III.

1. What is meant by *portorium?*
2. Is the phrase, *sibi persuasum habebant,* correct?
3. What is meant by *gæsum?*
4. What is meant by *malacia?*
5. What is meant by the phrase, *sub corona vendi?*
6. What is meant by *evocatio* and *conjuratio?*
7. What is meant by *secturæ* and *stricturæ?*
8. What is meant by the phrase, *sub pellibus?*

BOOK IV.

1. How is the phrase, *in conspectu venire,* to be accounted for? Does any similar expression occur in Greek writers?

2. Is the phrase, *in sylvas abdere,* analogous?

3. What is the difference between *navis longa* and *navis oneraria?* Is *μακρὸν πλοῖον* used in the same sense?

4. What is meant by *essedum* and *covinus?*

BOOK V.

1. What is the difference between *subducere naves,* and *deducere naves?*

2. What is meant by *navis actuaria,* or *navigium actuarium?*

3. What is meant by *annotinus?* What other examples occur of adjectives similarly formed?

4. In what sense does Cæsar use *pietas?*

5. What was meant by the phrases, *dare manus, tendere manus?*

BOOK VI.

1. What is meant by the phrase, *sarta tecta?*

2. Is there any and what difference between the phrases *cavere aliqua re* and *cavere de aliqua re?*

3. Define the various meanings of *jactura.*

4. Was the transmigration of souls a Druidical doctrine? And how did they acquire the doctrine?

5. What is meant by *ambactus?*

6. What was the Gallic or Druidical name of Mars? And what is the opinion held by Dionysius Vossius?

7. Has any writer distinguished between *justa* and *funera?*

8. What is meant by *rheno?* And what is the derivation of the word according to Cluverius?

9. What is the difference between *tendere* and *detendere,* as applied to *tents?*

10. What is the difference between *habere fidem* and *facere fidem?*

BOOK VII.

1. What is meant by *conjuratio,* and *tumultuarii milites?*

2. What is meant by *ne quidem* with a word interposed?

Was *quidem* ever omitted? Is *ne* equivalent to *nec?* How would *ne quidem* be expressed in Greek?

3. How do you account for the phrase, *in illo vestigio temporis?* And what other word does Cæsar elsewhere substitute for *vestigium?*

4. What is the proper meaning of *propugnator?* And what is the difference between *oppugnare* and *propugnare?* And in what circumstances is the one used for the other?

5. How do you account for the river Elaver being greater in summer than in winter?

6. What is meant by *plutei* in the phrase, *Pluteosque vallo addere?*

7. Is *valles* used in the nominative? And what other nouns of that class have the nominative often ending in *es?*

8. What is the difference between *secundum flumen* and *adversum flumen?*

9. What is remarkable in the phrase, *angustiore ad infimum fastigio?* And can you give any other instances of *fastigium* being so used?

10. Distinguish between *fundis* and *librilibus.*

11. What was the color of the general's cloak? And did Cæsar deviate in this respect from the usual custom?

12. Define the terms *supplicatio* and *gratulatio, precatio* and *obsecratio.*

BOOK VIII.

1. Is the accusative or the dative used with *præstare* in the sense of 'excelling?' And how has Tacitus used *præsidere?*

2. What is the meaning of *coronæ,* as applied to *towers?* What gave rise to the word in this sense? Is there any corresponding term in Greek?

3. Is *jugis* applied only to liquids?

4. Define the difference between *auxilium, præsidium,* and *subsidium.*

5. How came *provincia* to signify 'any office?'

6. What is the proper meaning of *acceptum referre?*

7. Define the difference between *scindula* and *scandula,* and give reasons for preferring the former reading.

8. Was there any superstitious feeling, among the ancients, about stopping the course, or changing the channel of rivers?

9. On what occasion was it usual to strew flowers, herbs, and chaplets along the roads? And what were the Greek terms used on such occasions?

PRINTED BY A. J. VALPY, RED LION COURT, FLEET STREET.

LIBRARY OF CONGRESS
0 003 073 360 5
